

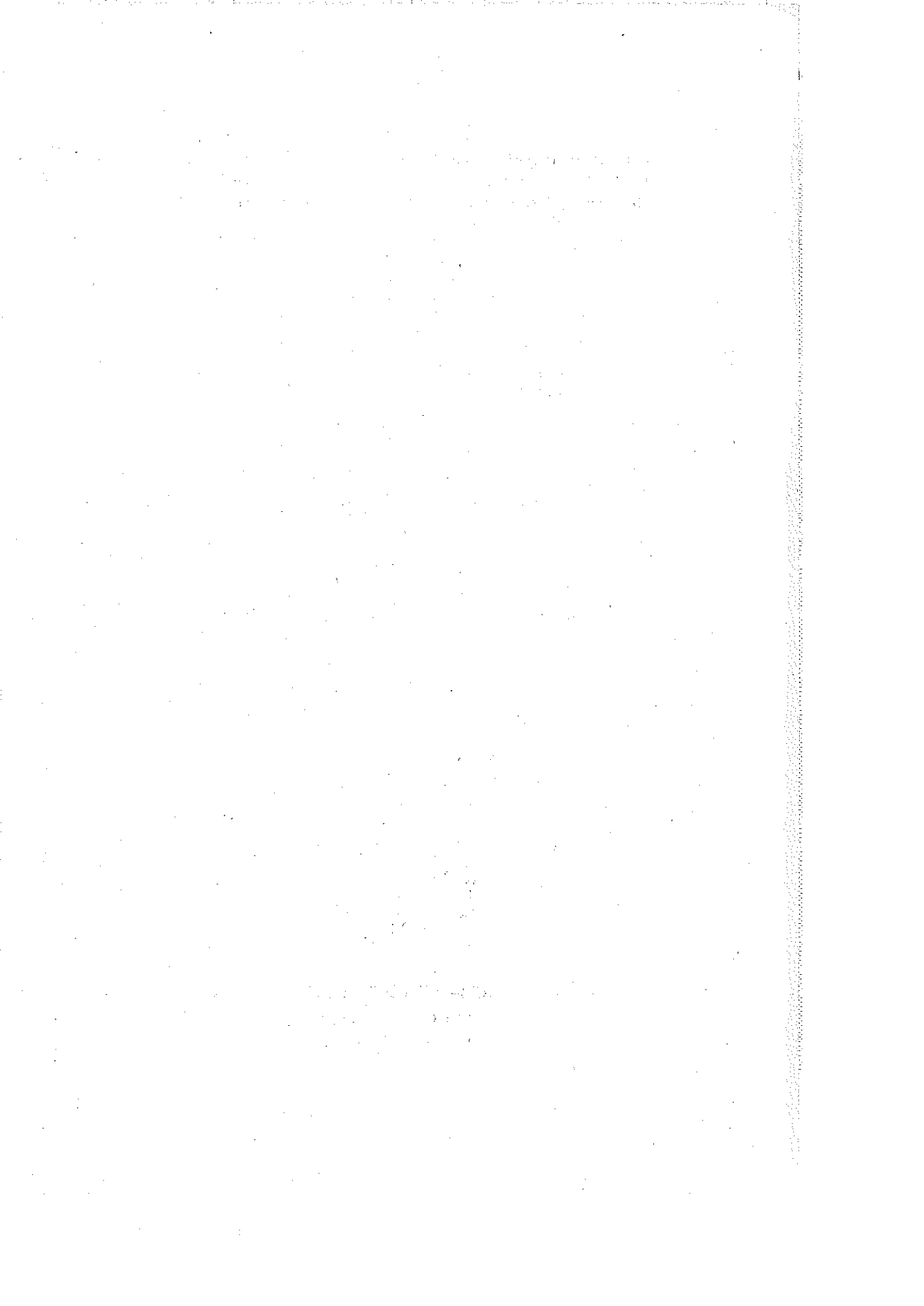
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARINDAN No: 3304
İKTİSAT FAKÜLTESİ YAYIN No: 510
MALİYE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYIN No: 68

MALİYE ARAŞTIRMA MERKEZİ KONFERANSLARI

Yirmidokuzuncu Seri — Sene 1983/1984

GÜR - AY MATBAASI
İstanbul — 1985

ÖNSÖZ

Maliye Araştırma Merkezi seri konferanslarının 29. un-
cusunu yayın hayatına sunmakla bahtiyarız.

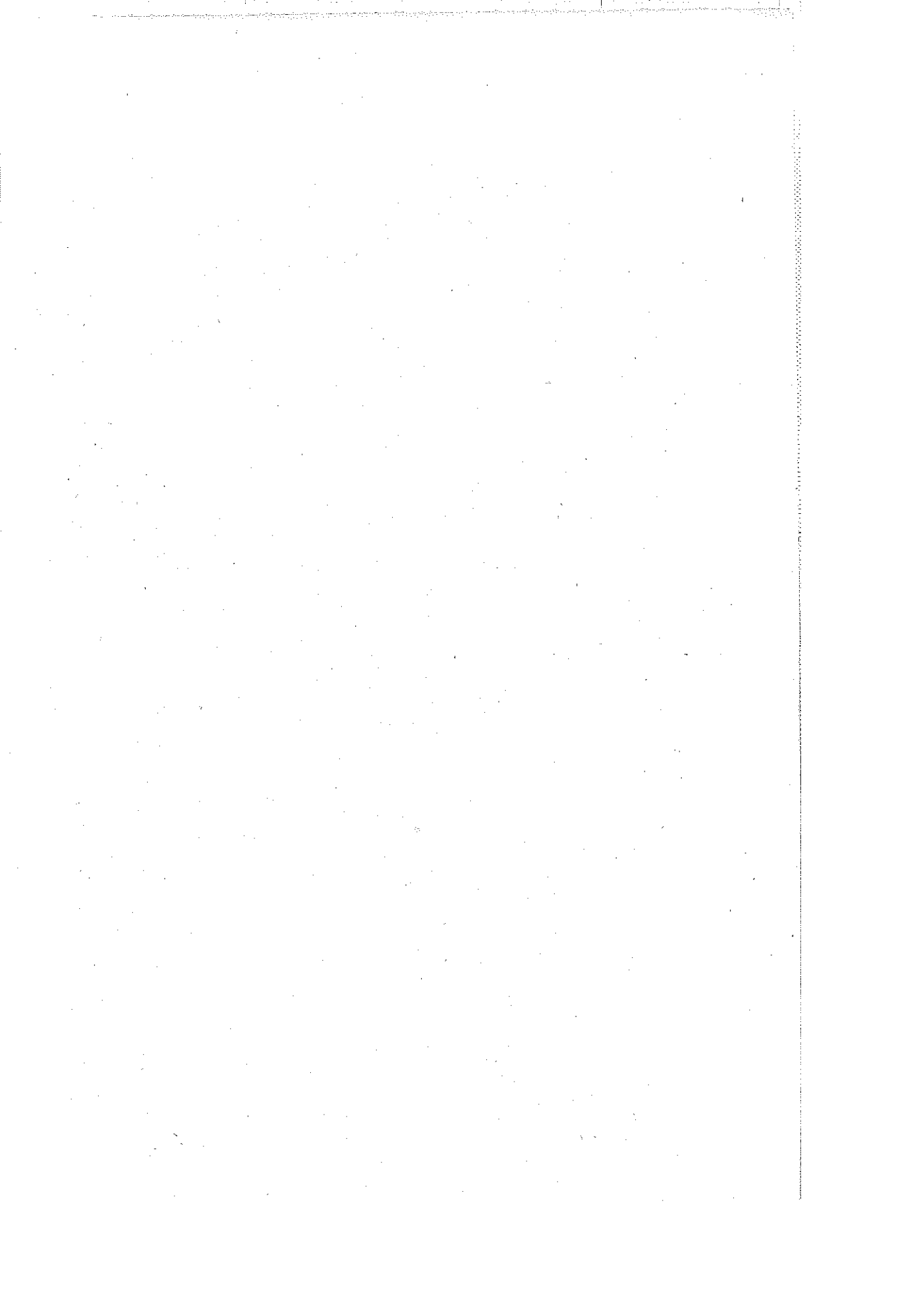
Maliye Araştırma Merkezi Devlet yetkililerinden baş-
ka konuların eksperlerince yapılan incelemelere de kon-
ferans serilerinde yer vermeğe devam etmiştir.

Araştırma Merkezimiz iki yıldan beri, ayrıca halka
açık «Vergi Uygulama» kursları tertiplemekle Üniversi-
telerin yaygın eğitim faaliyetine katkıda bulunma yolu-
na girmiştir.

Yazıları ve incelemeleri ile bu sayıya iştirak eden ar-
kadaşlara ve baskı işini yapanlara teşekkürlerimi sunmak
isterim.

Beyazıt, Aralık 1985

Prof. Dr. Bedi N. Feyzioğlu

Tülay Aray

i. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**MODERN ANAYASALARDA
BÜTÇE HAKKI**

Prof. Dr. Bedi N. FEYZİOĞLU

MODERN ANAYASALARDA BÜTÇE HAKKI

Prof. Dr. Bedi N. FEYZİOĞLU (*)

GİRİŞ :

Demokratik Parlâmenter hükümet sistemi, milletlerin bugüne kadar eriştiği en yüce sistemlerden biri olarak kabul edilirse bütçe hakkının elde edilmesi çabalarının bu sistemin oluşup gelişmesinde birinci derece rol oynadığı görülür.

Bütçe hakkı, bir milletin hakimiyet (egemenlik) hakkının en açık ve kesin ifadesini bulduğu noktadır. Bir milletin egemenliğe yani kendi kendisini idare hakkına sahip olup olmadığının en belirgin ifadesi bütçe hakkında gözüktür ve onda toplanır.

Gerçekten, demokratik-parlâmenter sistemlerde kamu hizmetlerinin görülmesi için halktan gereken vergi vs. mükellefiyetlerin alınması ancak bütçe'nin verdiği müsaadeye istinaden olabilir. Devletin göreceği hizmetlerin vüs'at ve şumulü de bütçenin belirlediği sınırlar dahilinde cereyan eder.

(*) İÜ. İktisat Fakültesi Maliye Bölümü Başkanı.

I — TARİHİ GELİŞİMİ

Bütçe hakkının ilk doğup geliştiği ülke İngiltere olmuştur. İngiltere'de, daha 13. asırda meşhur «Magna Carta» fermanı ile Kral John'un «her türlü cizye ve salmanın ancak Common Council tarafından konulabileceğini» kabul ve ilân ettiği malumdur. Zamanla «House of Commons» şeklini alan İngiliz Parlâmentosu, vergilerin tasdiki hususundaki hak ve salâhiyetleri üzerinde kışkırtıcı davranmasına rağmen, Kırallar, mali ihtiyaçları arttıkça, Parlâmentoya danışmadan vergi ve resimler koymağa gayret etmekten geri kalmamışlardır. James I. ile Charles I. zamanlarında bu mücadele şiddetlenmiş ve 1648 ihtilâli ile 1649'da Charles I'in idamına sebep olan olaylar arasında, Parlâmentoya bu hususta meydan okuması başta yer almıştır.

Stuart hanedanından Charles II ve halefi Jaques II dahi, halkın vergi hakkına çeşitli yollarla yeniden taarruz etmişlerdir. Bu duruma bazı siyasi ve dini meselelerin de eklenmesi ile 1688 ihtilâli olmuş ve ancak bu ihtilâl üzerine 1689 tarihli «Bill of Rights»'ın kabulü iledir ki, vergileri tasdik hakkı, İngiliz hürriyetinin mesnedi ve taarruzdan masûn bir kalesi mertebesine yükselmiştir.

İngiltere'de bütçe müessesesinin tam anlamıyla tesis edilmesi, bittabi, kamu giderlerinin de Parlâmentoca tasdiki hakkının kazanılması ve gerek gelirlerin gerek giderlerin tasdiki işleminin her yıl yeniden yapılması usulünün yerleşmesi üzerine (yine 1689 yılında) tamamlanmıştır.

-
- (1) Feyzioğlu (13. N.): Nazarı, Tatbiki, mukayeseli Bütçe, 6'ncı bası, İstanbul 1981, s. 15-37, 7. bası, İstanbul 1984, s. 14-36.
 - (1) Bloch-Jainé (François). Finances Publiques, Fascicule I, Paris 1957-58, s. 19-20.
Duverger (Maurice): (Institutions financières) Finances Publiques, 7. bası, Paris 1971, s. 180.

Fransa'da bütçe hakkı', İngiltere'ye kıyasla daha geç doğup yerleşmiştir. Bu ülkede de, bütçe hakkı evvelâ gelirlerin tasdiki hakkının kazanılması üzerine doğmağa başlamış giderlerin de tasdiki prensibinin tanınması ile gelişmiş ve ancak bu iki unsurun tasdikinin her yıl yeniden yapılması üzerindedir ki, tam anlamı ile tekemmül etmiştir.

Fransa'da, 14. asırda Kralın genel bir vergi koyabilmesi için «Etats Généraux» adı verilen halk meclislerinin reyine başvurması usulendi. Şu kadar ki, 15. yüzyılda yerleşmiş gibi gözükse de, 16. asırda hemen tamamen ortadan kalkmıştır. Kırallar artık «Etats Généraux» lara başvurmadan vergi alıyorlardı. Bu meclislerin 1614'den sonra bir daha toplanmamaları dolayısıyla, vergileri tasdik hakkı bütün bütün sönerek 1789 ihtilaline kadar Fransa'da mutlak bir istibdat idaresi hüküm sürüyordu.

Bu devirde vakıa «Parlement» adını taşıyan bir nevi istişari meclisler vardı. Fakat, Montesquieu'nün dediği gibi, bu meclisler, kanunları vaz'edildikten sonra ilân etmek ve unutuldukları zaman da hatırlatmaktan fazla bir şey yapamazlardı. 14. Louis'den sonra Parlöman'lar da tamamen susmağa mecbur olmuşlar, vergi ve bütçe hakkını savunmağa kalkmamışlardır.

1789 ihtilali üzerine Millet Meclisi toplanınca, ilk işi «milletin rızası olmadan hiçbir vergi alınmaz» kaidesini koyan bir kanun çıkarmak olmuştur. Büyük ihtilâlden beri bütün Fransız Anayasalarında bu hak daima tekrar edilmiş, 1. ve 2. İmparatorluk devirleri ile Vishy hükümeti devrindeki bazı istisnalar dışında o zamandan beri yürürlükte kalmıştır.

Fransa'da da bütçe hakkının tam anlamile teessüs etmesi için giderlerin tasdiki hakkının da kabulü ve bu tasdik işlemlerinin her yıl yenilenmesi usulünün yerleşmesi gerekmiştir.

Parlâmentoya giderlerin de onanması hakkını tanıyan ilk hükümler Fransa'da 1791 ve 1793 Anayasalarında görülmüştür. Ancak 25 Mart 1817'de (Restorasyon devrinde) yayınlanan bir kanunladır ki, bakanlıklara ve diğer hükümet dairelerine ödenek verilmesi suretile giderlerin tasdiki usulünün uygulanmasına başlanmıştır.

Gelir ve giderlerin yıllık tasdike tabi tutulması esası da kesin olarak Restorasyon devrinde yerleşmiştir.

Bununla beraber, Fransız bütçe sistemi, olgunluk devrini, parlâmenter rejimin «apogée» sine eriştiği 3. Cumhuriyet süresince idrak etmiştir. Gerçekten, 31 Mayıs 1962 tarihli meşhur «Muhasebei Umumiye Kararnamesi» bu devirde çıkarılmış ve diğer birçok ülkede ve bu meyanda Türkiye'de kurulacak bütçe sistemine örnek olmuştur.

Türkiye'de, bütçe hakkının doğumu ve yerleşmesi, İngiltere ve Fransa'daki gibi halk hareketleri ile değil, üst yöneticiler elile yapılan ıslahat gayretleri sonucu olmuştur.

Tanzimata kadar olan devrede, Osmanlı imparatorluğunda hernekadar kuvvetli bir mali teşkilât mevcut olageldi ise de, bütçe fikrine ulaşılammıştır.

Tanzimattan 1876 Anayasasına kadar olan devrede, bütçe fikri doğmağa başlamış, 1855 yılında ilk Bütçe Nizamnamesi yayınlanmış, 1859'da bir Islahatı Maliye Komisyonu, Hazine Meclisi Âlisi gibi komisyonlar kurulmuş 1871'de Devleti Aliye'nin Bütçe Nizamnamesi tanzim edilerek bir Bütçe Komisyonu teşkil olunmuş ve bu komisyona «iradın sıhhat ve hakikatı ile masrafların lüzum ve meşruyetini tasdik edebilmek için her türlü taharriyat ve tahkikat» yapma selâhiyeti verilmiş ise de memlekette bir Parlâmento bulunmadığından ortaya demokratik anlamı ile bir bütçe müessesesi çıkması da mümkün olamamıştır.

Meşrutiyet devrinde, bütçe hakkını resmen kabul ve ifade eden ilk kanun 1293-1876 Anayasası olmuş, bu sayede, bütçe müessesesi de hukuki dayanağına kavuşmuştur.

Gerçekten, 1293 Kanunu Esasisi, hem vergileri tasdik hakkına, hem bütçe hakkına dair yeterli hükümler koymuştur.

1876 Anayasası, vergilerin ancak kanunla ve herkesin «kudreti»ne (malî gücüne) göre alınacağını (mad. 25); bütçenin Devletin takribî gelir ve giderlerini gösteren bir kanun olduğunu (mad. 97); gelir ve giderlerin yıllık ve bölüm itibarıyla tasdiğe tabi olacağını (mad. 97-98) belirtmiş ve kesin hesap kanununa dair de hükümler koymuştur.

Ne var ki, 1876 Anayasası ve bu meyanda tasdik edilen ilk bütçe tatbik edilememiş ve 30 yıl süren istibdat idaresinden sonra Anayasa hükümleri ancak 1908'de **İkinci Meşrutiyetin** ilânından sonra uygulanabilmiştir. Bu itibarla Türkiye'de modern anlamda tasdik ve tatbik edilen ilk bütçe olarak 1325 (1909) yılına ait bütçe kabul edilmektedir.

Memlekette «Muhasebe Umumiye Kanunu»nu ilk defa kabul ve tatbik eden idare de İkinci Meşrutiyet İdaresi olmuştur¹.

Cumhuriyet devri, Türkiye'de bütçe hakkının ve modern bütçe müesseselerinin tam anlamıyla yerleşip gelişmesi devri olmuştur.

Gerçekten gerek 1924, gerek 1961 Anayasaları, vergilerin tasdiki, bütçenin görüşülüp onanması, bütçe uygulama-

(1) Gürsoy (Bedri): Kamusal İnfaliye, 2. Cilt, Bütçe, Ankara 1980, s. 78-97. Sayar (N.S.): Kamu Maliyesi, Cilt II, 5. baskı, Bütçe prensipleri ve tatbikati, İstanbul, 1974.

ması sonuçlarının denetlenmesi ile ilgili hükümleri, bütçenin bugünkü anlamına uygun bir tertiple ihtiva etmişlerdir.

Sözü geçen anayasalarda ve 12 Eylül 1980'den sonraki geçici devrede bütçeye dair kanun ve tüzüklerde mevcut başlıca hükümler ile diğer ülkelerdeki modern anayasalardaki hükümler bundan sonraki bölümde tahlil ve izah edilmeğe çalışılacaktır.

Modern Anayasalar olarak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kabul edilen, Batı Alman, İtalyan, Fransız ve 1961 Türk Anayasaları ele alınacaktır.

Bir bakıma diğerlerinden daha yeni olması itibarile evvelâ 1961 Türk Anayasasında, ardından 12 Eylül 1980'den sonraki geçici rejimde ve nihayet 1982 Anayasasında bütçe ve kesin hesaplarla ilgili hükümlere yer verilecektir. Diğer ülkeler anayasalarındaki hükümlere daha sonra mukayeseli olarak değinilmeye çalışılacaktır.

II — TÜRK BÜTÇE SİSTEMİNİN ANAHLTLARI.

A — 1961 Anayasasında Bütçe hakkı:

1961 Türk Anayasasında bütçe hakkı esas itibarile 94 ve 126 ncı maddelerinde tanzim edilmiştir. 127 ve 128'inci maddeler ise bütçenin kontrolü ve kesin hesaplarla ilgilidir. Anayasanın 126'ncı maddesine göre «Devletin ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamaları yıllık bütçelerle yapılır».

Bu hüküm, kamu harcamalarının bütçe dışında yapılamıyacağını, bütçelerin yıllık olarak tanzim edileceğini belirtmektedir. Böylece, tarihi gelişiminin aksine, zamanımızda Devlet bütçelerinde evvelâ giderlerin belirleneceği ve kamu gelirlerinin giderleri karşılayacak veya ona yakın

miktarda olmak üzere daha sonra tesbit edileceği belirtilmektedir. Gelirlerin de ancak kanunla alınabileceğine dair olan hüküm 1961 Anayasasının 61'inci maddesindedir.

1961 Anayasasının 94'üncü maddesi, Bütçe hakkının Parlâmentoca kullanılma prosedürünü tesbit etmiştir.

Gerçekten, bu maddenin ilk fıkrası hükmüne göre «genel ve katma bütçe tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor mali yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından T.B.M. Meclisine sunulur.»

Bu fıkra hükmü, Dünya Anayasalarında ilk defa klasik bütçeye ilâveten «millî bütçe» fikrini de bir Anayasa müessesesi haline getirmiştir.

Millî bütçe ve millî muhasebe fikri¹, özellikle 2. Dünya Harbi sırasında ve harpten sonra gelişmiş ve hemen tüm ülkelerde uygulanmaya konulmuş olmasına rağmen, Türkiye dışında hiçbir ülkede henüz bir anayasa müessesesi haline gelmemiştir. Bizim 1961 anayasamız bu bakımdan Dünya Anayasalarına öncülük etmiştir, denilebilir.

12 Eylül harekâtından sonra yürürlüğe konulan Güvenlik Konseyi İktüzüğü, Kurucu Meclis Kanunu ve Danışma Meclisi İktüzüğünde de aynı hükümlere yer verilmiş olması, millî bütçe fikrinin ülkede artık iyice benimsendiğini göstermektedir.

1961 Anayasasının 94'ncü maddesindeki ikinci modern hüküm sonuncu fıkrada yer almıştır.

Bu fıkradaki hüküm, 2 inci Dünya Harbi'ne kadar Anayasalara hakim olan «Parlâmentoların üstünlüğü ve

(1) Feyzioğlu (B. N.): Millî muhasebe ve millî bütçeye dair tetbirler, Cilt I, Millî muhasebe-Devlet muhasebesi, İstanbul 1960.

bütçe hususunda tam yetkili oldukları» görüşünün değiştiğinin bir ifadesi sayılabilir.

Gerçekten, vaktile, Parlâmentonun Hükümetten gelen Bütçe tasarısı üzerinde istediği her türlü değişikliği yapabileceği görüşü hakimdi. Vakıa harpten önce de bazı kısıtlamalar konulmak istenmekte ise de, bu sınırlamalar daha ziyade Meclis İctüzüklerinde yer alan hükümlerle sağlanmağa çalışılıyordu. Anayasalar, Parlâmentonun («kadını erkek veya erkeği kadın yapamamanın dışında») her hususta tam yetkili bulunduğu kanaatinin bir ifadesi olarak bütçe ile ilgili herhangi bir tahdit te koymuyorlardı.

İkinci Dünya Harbi'nden sonra bu görüş değişmeye, Demokratik-Parlâmenter sistemlerde dahi, Parlâmentonun yetkilerinin sınırsız olamayacağı fikri revaç bulmaya başlayınca, Bütçe projesi üzerinde değişiklik yapma yetkisi de iki açıdan tahdite tabi tutuldu.

Bütçe tasarısı üzerinde Parlâmenterlerin mütemayil buldukları değişiklikler daha ziyade giderlerin artırılması veya gelirlerin azaltılması istikametindedir. Gerçekten, her Parlâmenter kendisini seçmenlerine karşı yeni veya daha fazla hizmet götürmekle yükümlü addeder. Götürülecek her hizmet ise bütçeye yeni bir gider ilâvesi demektir. Böylece, her seçim dairesinin parlâmenterlerinden gelecek bu gider artırma tekliflerinin önlenmesi, gerekeceği içindir ki, Genel Kurullarda gider artırıcı teklif yapılamıyacağı hükmü konulmuştur.

Parlâmenterler, aynı zamanda vergi mükellefi olan seçmenlerin de temsilcisidirler. Mükelleflerin başlıca şikayeti de vergilerin ağırlığındandır. O halde, parlâmenterlerden bekledikleri ikinci gayret te vergilerde indirim sağlamalarıdır. Bu ise, bütçe gelirlerinde bir azalma sonucunu doğuracaktır. İşte bu nedenledir ki, genel kurullarda

belli gelirleri azaltıcı tekliflerde bulunmaları da önlenmiştir.

1961 Anayasasının Bütçe Kesin hesapları ile ilgili 126'ncı maddesi, bu hesapların tanzimini ile Parlâmentoya sunulması için, evvelki anayasalara nazaran, daha kısa bir süre kabul etmiş ise de yine bu süre «ilgili oldukları mali yılın sonundan başlayarak en geç bir yıl» olarak tesbit olunmuştur. Bu hesapların yargılamasını yapacak Sayıştaya tanınan süre de 6 ay olarak belirlenmiştir.

Bu hükümlerin 1. Kurucu Mecliste görüşülüp tartışılması sırasında belirtmeğe çalıştığımız gibi, kanaatimizce Anayasanın tesbit ettiği bu süreler bütçe kontrolundan beklenen fonksiyonun müessir bir şekilde yerine getirilmesine yarar sağlayacak kısalıkta değildir.

Bizim önerdiğimiz sistemde, bir mali yılın (bütçe) kesin hesapları en geç ertesi mali yılın altıncı ayına kadar Parlâmentoya ve Sayıştaya sunmalı ve Sayıştay da incelemelerini tamamlayarak raporunu üç ay sonunda Teşrii Organa tevdi etmelidir. Bu suretle, gelecek mali yıla ait Bütçe tasarısı Parlâmentoya sunulduğunda, bir evvelki bütçe yılının kesin hesabına ait Sayıştay raporu da gelmeli ve her iki belge bir arada ve mukayeseli olarak incelenip değerlendirilebilmelidir.

1961 Anayasası, her ne kadar bu prosedürü tam anlamı ile sağlamamış ise de, 128'nci maddesinde, «kanunda daha kısa bir süre kabul edilmemiş ise» ibaresi ile koyduğu ara hükümle bir bakıma Kanun koyucuya süreyi kısaltma hususunda bir direktif vermiş bulunmaktadır, denebilir.

1961 Anayasasının, modern maliye ve ekonomiye uygun bir önemli hükmünü de «Kalkınma Plânı» ile ilgili olarak görmek mümkündür.

Gerçekten, kamu harcamalarının «yıllık bütçelerle yapılacağına» dair 126'ncı maddenin ikinci fıkrasında «Kalkınma Plânları ile ilgili yatırımlar veya bir yıldan fazla sürecek iş ve hizmetler için özel süre ve usullerin», kanunla konabileceği belirlenmiştir. 129'uncu madde ile de «İktisadi, sosyal ve Kültürel kalkınmanın plâna bağlanacağı; kalkınmanın bu plâna göre gerçekleştirileceği» kaydedildiği cihetle, kalkınma plânının gerektirdiği hallerde, yatırım harcamaları birkaç mali yıla sirayet edecek şekilde de tesbit olunabilecek, demektir.

Sayıştay, ister Kalkınma Plânına uygun olarak Plânlama Teşkilâtınca ön incelemeden geçirilerek kabul olunan, ister cari işlemlerle ilgili olarak genel ve katma bütçelere dercolunan tüm kamu giderleri ile kamu gelirlerini ve kamu mallarını (Türkiye Büyük Millet Meclisi) Teşrii Organ adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen diğer inceleme ve denetleme işlerini yapmakla görevlendirilmiştir (Anayasa mad. 127). Sayıştayın bu denetlemeler sonunda hazırlıyacağı «genel uygunluk bildirimi», ilişkin olduğu kesin hesap kanunu tasarisının verilmesinden başlayarak en geç altı ay içinde (T.B.M. Meclisine) teşri organa sunması gerekmektedir ki, bu sürenin uzunluğuna ve yarıya indirilmesi gereğine, az önce işaret edilmişti.

Türkiye'de, 1961 Anayasasının bütçe ile ilgili başlıca hükümleri olarak bunlara değinmekle yetinilmiştir.

B — 12 Eylül 1980'den sonraki geçici rejimde: bütçe ile ilgili sistem ve hükümlerde, T.B.M. Meclisi yerine evvelâ Milli Güvenlik Konseyinin, 23 Ekim 1981'den itibaren de Kurucu Meclisin (Danışma Meclisi + Milli Güvenlik Konseyi) kaim olmasından başka pek önemli bir değişiklik yapılmamıştır.

Gerçekten, T.C. Milli Güvenlik Konseyinin Yasama gö-

revleri İtüzüğündeki bazı maddelerin değiştirilmesi hakkındaki 10 No. Kararının 15 inci maddesine göre:

«Genel ve Katma Bütçe kanun tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor, mali yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından Milli Güvenlik Konseyine sunulur.

Bu tasarılar ve rapor Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğince teşkil edilecek Bütçe-Plân komisyonunda görüşülür.

Bütçe-Plân komisyonunun çalışmalarına ilgili Bakan veya yetki verilen kamu görevlileri katılırlar.

Komisyonun hazırlayacağı bütçe raporu ile bütçe kanun tasarıları Milli Güvenlik Konseyi'nde görüşülür ve mali yılbaşına kadar karara bağlanır».

Görülüyor ki, bu İçtüzük hükmü, 1961 Anayasasının 94'üncü maddesinin, bütçe ile ilgili birinci fıkrası hükmünde, T.B.M.M. yerine Milli Güvenlik Konseyi'ni ikame etmekten başka bir değişiklik yapmamıştır.

Kurucu Meclis hakkındaki 30 Haziran 1981 gün ve 2485 sayılı kanunun 27 ve 28'inci maddeleri, Danışma Meclisi İçtüzüğünün 84'üncü maddesile birlikte mütalea edilince, 1961 Anayasasının 94'üncü maddesindeki ana hükümlerin hemen aynen tekrar edildiği görülür.

Şu farkla ki, Bakanlar Kurulunca mali yılbaşından üç ay önce Danışma Meclisi Başkanlığına sunulan genel ve katma bütçe tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor, Danışma Meclisinin Bütçe-Plân Komisyonunda en çok kırk gün içinde görüşülecektir. Komisyonun bu süre içinde hazırlayacağı rapor Danışma Meclisi Genel Kurulunda en geç yirmi gün içinde görüşülüp karara bağlanacaktır.

Bu suretle, 1961 Anayasasına kıyasla C. Senatosu gibi bütçeyi önceden görüşme hakkına sahip bulunan Danışma Meclisi, yine Senato gibi, bütçeyi reddetme hakkından mahrum bulunmaktadır. Mamafih Danışma Meclisi Bütçe-Plân Komisyonunun bütçe tasarısı üzerinde değişiklik yapma hususunda geniş yetkiye sahip bulunduğu ifade olunabilir. Kurucu Meclis Kanununda ve Danışma Meclisi İttüzüğünde bu bakımdan herhangi bir sınırlama konulmamıştır.

Danışma Meclisi için bütçe tasarısı üzerinde değişiklik yapma yetkisini sınırlayan hüküm, Genel Kurul görüşmeleri sırasında da 12 Eylül geçici rejiminin, bütçeyi onama sisteminde, 1961 Anayasasının 94'üncü maddesinin son fıkrası ile kabul olunan sınırlamayı benimsediği görülmektedir. Diğer bir deyimle, «Danışma Meclisi üyeleri, bütçe kanunu tasarılarının Genel Kurulda görüşülmesi sırasında gider artırıcı veya belli gelirleri azaltıcı teklifler yapamayacaklardır». Şu kadar ki, 1961 Anayasasındaki sınırlama B.M. Meclisinin her iki kanadına mensup üyelere şâmil iken, 12 Eylül rejimindeki sınırlama sadece Danışma Meclisi üyeleri için, geçerlidir. Diğer kanunları olduğu gibi, Bütçeyi de nihai derecede kabul ve red yetkisine sahip bulunan Güvenlik Konseyinin bu tasarıda istediği her türlü değişikliği yapmak imkânı bulunduğu da aşîkardır¹.

Bu itibarla, 12 Eylül rejimi her ne kadar 1961 Anayasasının bütçe ile ilgili sistemini benimsemiş olmakla beraber, millete ait olan Bütçe hakkının, Türkiye'de tam anlamı ile oluşması için 1982 Anayasasının kabulünü ve genel seçimlerle teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin yeniden çalışmaya başlamasını beklemek gerekmiştir.

(1) Feyzioğlu (B.N.): Bütçe Tasarısı Danışma Meclisinde, Milliyet, 2 Aralık 1981, s. 2.

C — 1982 Anayasasına göre Bütçe Hakkı

18.10.1982 tarih ve 2709 sayılı T.C. Anayasasında tanımlanan bütçe ile ilgili hükümlerde de esas itibarile 1961 Anayasasında konulan prensiplere sadık kalınmıştır.

1982 Anayasasında 1961 Anayasasına nazaran yapılan önemli değişiklikler olarak şu hususlar belirtilebilir:

Bir defa, bütçe tasarılarının Parlâmentoya sunulma süresi kısaltılmış ve mali yılbaşından üç ay önceden 2,5 ay (75 gün) önceye indirilmiştir.

Tek Meclisli hale gelen B.M. Meclisinde kurulan Bütçe Komisyonunun 50 yerine 40 üye ile oluşması ve iktidar grubuna 25 üye verilmesi kabul edilmiştir.

Bütçe Komisyonunun bütçe tasarısını 8 hafta yerine eli beş günde görüşerek Meclis Genel Kuruluna sunması hükmünü getirerek 1982 Anayasası bu hususta da bir kısaltma yapmıştır.

Genel Kurulda, B.M. Meclisi üyelerinin değişiklik önermelerini nasıl sunacaklarına, gider artırıcı veya gelirleri azaltıcı tekliflerde bulunamayacaklarına dair 1961 Anayasasında mevcut esaslar 1982 Anayasasında da aynen korunmuştur.

1982 Anayasasının 1961 Anayasasına kıyasla kabul ettiği asıl önemli değişiklik Kesin Hesap Kanunu ile ilgilidir.

Gerçekten, 1982 Anayasasının 164'üncü maddesine göre, Kesin Hesap Kanunu tasarıları, ilgili mali yıl sonundan itibaren en geç yedi ay sonra Bakanlar Kurulunca T.B.M.M.'ne sunulacaktır. Sayıştay Kesin Hesap Kanunu tasarısının verilmesinden başlayarak 6 ay yerine en geç 75 gün içinde Genel Uygunluk Bildirimi T.B.M.M.'ne sunacak-

tır. Böylece, bir önceki mali yıla ait Kesin Hesap Kanunu tasarısı, yeni yıl bütçe kanunu tasarısı ile birlikte Bütçe Komisyonunda görüşülecek ve Genel Kurul da Kesin Hesap Kanunu tasarısını yeni yıl bütçe kanunu tasarısı ile birlikte görüşerek karara bağlayacaktır.

Bu hükümlerle, 1982 Anayasası, T.B.M.M.'nin bütçe hakkını sırf gelecek mali yıl bütçe tasarılarını onamak sureti ile değil, fakat bilfiil uygulanmış bütçenin süratle sunulmuş kesin hesap sonuçlarını incelemek suretile daha müessir bir şekilde kullanması imkânını hazırlamış bulunmaktadır.

III — Diğer Ülkelerde Bütçe Hakkı

A — Federal Almanya

23 Mayıs 1949 tarihli Federal Almanya Anayasası, X. Bölümünde Mali rejimle ilgili hükümleri tanzim etmiştir¹.

Federal Almanya Anayasası, Mali rejim için ayırdığı bu bölümde evvelâ (104 a maddesinde) giderlerin ve bilâhère (105'inci ve 106'ıncı maddelerinde) gümrük, tekel gelirleri ile sair vergilerin Federasyon ile Eyaletler arasında taksimine dair esasları tespit etmiş, ve daha sonra (107'inci madde) mali denge ile, (108 inci madde) maliye idaresine dair hükümleri tayin etmiştir.

Bütçe ve kesin hesaplarla ilgili hükümlere gelince, 109 ilâ 115'inci maddelerde tanzim olunmuştur. Buna göre, «Federasyon ve eyaletler bütçe uygulamalarında özerk olup birbirlerine bağlı değildirler.»

(1) Şeref (Ünal): Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, Ankara, 1972. S. 48-54.

«Federasyonun bütün gelir ve giderleri bütçede gösterilir». Bütçenin bir veya birkaç hesap dönemi için yıllara göre bölünebileceği hususu ilk hesap yılının başlamasından önce bütçe kanunu ile tesbit edilebilir. Bütçenin bazı kısımlarının farklı zamanlarda yıllara göre bölünebileceği öngörülebilir.»

«Bir hesap yılının kapanmasından önce gelecek yıla ait bütçenin kanunlaşmaması halinde, Federal Hükümet, kanunun yürürlüğe girmesine kadar, mevcut kuruluşların işlemesi ve Federasyonun hukuki mükellefiyetlerini yerine getirmesi için gerekli harcama yapmaya yetkili kılınmıştır.

Federal Almanya Anayasasında, Harp sonrasında kabul olunan diğer modern anayasaların çoğunda görülen Parlamento üyelerinin yetkilerini sınırlayıcı hükme 113'üncü maddesinde yer verilmiştir. Gerçekten bu maddenin (1) no.lu fıkrasına göre; «Federal Hükümet tarafından teklif edilen bütçedeki masrafları artıran veya yeni masraflar gerektiren veya gelecekte yeni masraflar öngören kanunlar Federal Hükümetin tasvibine ihtiyaç gösterir. Aynı hüküm vergi azalmasına sebep olan veya gelecekte bunu gerektirecek kanunlar için de uygulanır.»

Görülüyor ki, bütçe tasarısında (veya Almanların tabiriyle- Haushaltplân- bütçe plânında) Parlamento'ların gelirleri artırıcı veya gelirleri azaltıcı bir teklifin kabul edilebilmesi ancak Federal Hükümetin tasvibi halinde mümkün olabilecektir. Aksi takdirde Hükümetin tasvibi olmadan bütçedeki giderleri artırıcı veya gelirleri azaltıcı bir kanun Parlamento'dan geçemeyecektir.

«Federal Maliye Bakanı, Federal Millet Meclisine ve Federal Senatoya, Federal Hükümetin ibrası için, müteakip mali yıl içinde bütün gelirler ve giderler ile Hazinesinin durumu ve borçları konusunda hesap vermek zorundadır.

Üyeleri hâkim bağımsızlığına sahip olan Federal Sayıştay, hesabı tetkik ile bütçenin ekonomik bakımdan yerinde ve kanunlara uygun olarak tatbik edilip edilmediğini kontrol edecek ve (her iki meclise) yıllık rapor verecektir. Bu suretle, Almanya'da Federal Bütçe, Hükümetten müstakil bir organ olan Sayıştay tarafından Parlâmento adına kontrol ve murakabe edilmiş olmaktadır.

B — İtalya:

İtalya'da, 22 Aralık 1947 tarihinde Kurucu Meclis tarafından kabul edilmiş ve 1 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiş bulunan «İtalya Cumhuriyeti Anayasası» bütçe ile ilgili hükümlerine oldukça dağımık olarak değişik maddelerinde yer vermiştir¹.

İtalya Anayasasında, dolaylı da olsa, bütçe hakkı ve vergi ödevi ile ilgili ilk hükmün, 4. maddesinde belirlendiği ifade olunabilir. Gerçekten bu maddenin ikinci fıkrasına göre, «Her vatandaş, kendi imkânlarına ve tercihi-ne göre, toplumun maddi ve manevi ilerlemesine yardım edecek bir faaliyet veya vazife yapmak ödevi ile yükümlüdür».

İkinci bir hüküm verginin kanuniliği prensibinin bir ifadesi de sayılabilecek olan «Kanunî bir esasa dayanmayan hiçbir şahsi veya mali bir vecibe hiçbir kimseye yükletilemez» şeklinde tanzim edilmiş bulunan 23. maddedir.

Bütçeye dair üçüncü bir hüküm, kanunların müzakeresi ve kabulü ile ilgili 72 inci maddenin sonuncu fıkrasında yer almıştır. Buna göre: «Anayasa ve ... bütçenin kabulüne, kat'i hesapların tasvibine müteallik kanun tasa-

(1) Akgüç (Atif): İtalyan Cumhuriyeti Anayasası, Ankara, 1972, s. 3, 7, 19-21.

rıları daima normal usul ile doğrudan doğruya Meclis tarafından müzakere ve tasvip olunur.»

Referandumla ilişkin 75 inci maddenin ikinci fıkrasına göre ise «Vergi ve bütçe, umumî af kanunları, milletlerarası anlaşmaların tasdikine izin vermeye müteallik kanunlar için referandum kabul olunamaz.»

İtalyan Anayasasında, bütçe ile ilgili asıl hüküm 81 inci maddedir. Bu madde bütçenin onama prosedüsünü şöyle tanzim etmektedir: «Meclisler her sene Hükümet tarafından takdim edilen bütçeyi ve kesin hesap raporlarını tasvip ederler. Muvakkat bütçe ancak kanunla olur ve toplam olarak dört aylık bir devreyi aşamaz. Bütçeyi tasvip kanunu ile, yeni vergiler ve yeni masraflar tesis edilemez. Yeni veya daha büyük masrafları icabettiren diğer herhangi bir kanun, onları karşılayacak vasıtaları göstermeye mecburdur.»

C — Fransa:

Fransa'da Parlâmenterlerin bütçe tasarısı üzerinde tadil yetkileri, 1958 Anayasası ve 2 Ocak 1959 tarihli Emirname (Ordonnance) kesin çizgilerle sınırlandırılmıştır.

1958 (De Gaulle) Anayasasının 40 inci maddesine göre «Parlâmento üyeleri tarafından formüle edilen teklif ve tadiller, kamu gelirlerinde bir azalma veya kamu giderlerinde bir ağırlaşma husule getirecek mahiyette olduklarında, nazarı itibare alınmaz».

Anayasanın bu hükmü Fransız Hükümeti tarafından çok kesin olarak yorumlanmış ve yalnız bütçeye değil, tüm kanunlara şamil olarak uygulanmıştır. O derecede ki, meselâ, evlilik dışında doğan çocukların miras hakkını genişleten bir kanun teklifi dahi, Devletin Miras hakkını ve binnetice Devlet gelirlerini azaltıcı bir tesir husu-

le getireceği cihetle, nazarı itibare alınamaz addedilmiştir.

Fransa'da, Anayasanın bu genel sınırlayıcı hükümüne ilâveten 2 Ocak 1959 tarihli Emirnamenin 42 inci maddesi gelirleri azaltıcı veya giderleri artırıcı tekliflerin yapılamaması esasını özellikle bütçe kanunu için daha etraflı bir şekilde tanzim etmiştir. Şöyle ki: Bir bütçe projesi üzerinde değişiklik ve ilâve yapacak bir madde ancak bir gideri kaldırmağa veya azaltmağa veya bir geliri ihdasa veya artırmağa veyahut kamu giderlerinin kontrolunu sağlamağa müteveccih olduğu takdirde yapılabilecektir.

Fransa'da, Anayasanın ve emirnamenin bu sınırlayıcı hükümlerinden kurtulmak için Parlâmenterler daha başka gayretlere girmişlerdir. Bütçeye gider artırıcı teklifte bulunamayacaklarını görünce, bu defa Hükümeti bu yola sevk etmek için, artırılmasını istedikleri ödeneklerle ilgili bölümlerde kısmî indirmeler yapmağı denemişlerdir.

Diğer taraftan gelir bütçesinde istedikleri bazı vergi indirimlerini sağlamak üzere de, bu indirimi diğer bazı gelir kalemlerinde artırma teklifi ile birlikte yaparak bütçe muvazenesinde bir değişiklik olmadan tadil tekliflerini geçirmeğe çalışmışlardır. Fransız Parlâmenterlerin aynı yolu giderler için denedikleri de olmuştur. Meselâ, eski muhariplerin maaşlarında artırma sağlayabilmek için Millî Savunma Bütçesinde azaltma ile birlikte teklifte buldukları da olmuştur.

Bir ara, gelirlerin azaltılmasını önleyen tadil teklifinde bulunmama yasağını vergi kanunlarının halihazırdaki hükümlerile ilgili kabul etmişlerdir. Binaenaleyh, meselâ, Hükümetin bir vergi tarifesinde yapılmasını öngördüğü % 10 artışa dair bütçe projesi hükmünü değiştirip parlâmentodan bu tarife artışının % 5 olarak geçmesini sağlamışlardır.

Bu izahları kaydeden Prof. P.M. Gaudemet¹. Fransa'da Parlâmentonun bütçe kararları üzerindeki tesirinin gittikçe azaldığını kaydetmekle beraber, şu hususları da ilâve etmeden geçememektedir.

Parlâmentonun bütçe hakkı üzerindeki bu sınırlamalar, şüphesiz bütçe problemlerinin gittikçe artan karmaşıklığının bir sonucudur. Ne var ki, bu durumun doğuracağı siyasi sonuçları görmemezlikten gelmek mümkün değildir.

Bütçe, aslında, Parlâmentoya ana görevi olan kontrol ve murakabeyi sağlayan bir araçtır. Bunun için değildir ki, Benjamin Constantin'in, daha 28 Mayıs 1819'da Millet Meclisinde verdiği nutuk bugün dahi geçerliliğini korumaktadır:

«Bütçe, her türlü siyasi, mali tüm suistimallere karşı milletin bir silâhıdır. Bu silâh, anayasal, kanunî ve müessir bir silâhtır. Sizler, bu silâhı, kamu yararına olan meclûbiyetinizin hissettirdiği her reform için kullanabilirsiniz; ve bütçeyi oylarken, size ne denirse densin, giderlerle ilgili her meseleyi incelemeniz ve bunları sadece maliyeye olan ilişkileri itibarile değil fakat hürriyete olan tesirleri itibarile de tetkik etmeniz gerekecektir.»

Kısaca, bu sözlerle Bütçenin ana fonksiyonlarından birinin Parlâmentonun Millet adına, İcra Kuvvetini ve Hükümeti müessir bir kontrol ve murakabeye tabi tutabilmesinin en önemli aracı olduğu belirtilmiş olmaktadır.

(1) Gaudemet (P.M.): Précis de Fanances Publiques, Tome I, Paris, 1970, s. 275-280.

IV — Bütçe Hakkının Kullanılması İle İlgili İki Sistemin Mukayesesi

Bütçe hakkına, yani Millî Hâkimiyetin, Parlâmento tarafından, Millet adına kullanılmasına dair mevzuat ve tatbikata toplu bir nazar atfedildiğinde başlıca iki sistemin mevcudiyeti görülür.

Kontinental Avrupa ülkeleri ile memleketimizde cari olan **birinci sistemde**, Parlâmentolar Bütçe hakkını esas itibarile Bütçe tasarısının Meclislerde görüşülüp onanması sırasında kullanmak isterler. Bunun için de Hükümetin sunduğu bütçe tasarısı üzerinde uzun ve geniş incelemeler yaparlar. Bütçe tasarısı evvelâ Bütçe Komisyonlarında çok detaylı ve teknik bir incelemeye tabi tutulur. Bu Komisyonlar, tasarı üzerinde her türlü değişikliği yapmağa yetkilidirler. Anayasalarda veya İktüzüklerde, bütçe komisyonlarının bu yetkilerini sınırlayıcı herhangi bir hüküm yoktur.

Hükümetin bütçe tasarısının, bütçe komisyonlarında tamamen değiştirilmesini önleyen başlıca sebep, komisyon üyelerinin çoğunluğunun İktidar Partisine veya Partilerine mensup olmalarıdır.

Meclis Genel Kurullarında, Parlâmenterlerin, özellikle seçmene selâm ve gelecek seçime yatırım maksadı ile yapabilecekleri tekliflerin genel temayülü o istikamette olduğu içindir ki, giderleri artırıcı veya gelirleri azaltıcı tadil teklifinde bulunmaları, Anayasa (veya İktüzük) hükümleriyle sınırlanır. Bu sınırlayıcı hükümlerden kurtulmak gayretleri dahil, Kontinental Avrupa Memleketlerinde Parlâmentoların Bütçe Hakkını kullanmasının başlıca ve belki yegâne safhasının bütçe projesinin görüşülüp onanma safhası olduğu anlayışının bir ifadesidir.

Bütçe tasarısı, böylece, Parlâmentoların görkemli toplantılarında hararetili konuşmalar ve tartışmalar sonun-

da bir defa kabul edilip kanunlaştıktan sonra, artık bütçe hakkı kullanılmıştır. Parlâmenterler, görevlerini yapmış olmanın huzuruna kavuşmuşlardır.

Bütçe tasarısı kanunlaştıktan sonra onun uygulanmasının nasıl bir seyir takip ettiği ile artık pek ilgilenilmez. Bu uygulanmanın sonuçlarının toplandığı Kesin Hesap Kanunu Projesi Parlâmentoya sunulduğunda, o bütçe üzerinde henüz tasarı halindeyken yapılan hareketli tartışmalar çoktan unutulmuştur.

Aslında bu unutmamanın ve ilgisizliğin önemli nedeni arada geçen zaman olmaktadır. Gerçekten, Kontinental Avrupa Ülkelerinin çoğunda bir bütçeye ait kesin hesap kanunu aradan uzun süre geçtikten (bazan 4-5 yıl) sonra Parlâmentoya sunulmaktadır. Araya bazan yeni bir seçim girerek üyelerinin önemli bir kısmı dahi değişmiş olduğu ve herhalde ilgili bütçe projesini sunan Hükümetin çoktan iktidardan ayrılmış bulunduğu bir kesin hesap kanunu projesinin görüşülmesinde parlâmentodan, o bütçenin müzakeresi ve tasdiki sırasındaki alâkayı bulmak mümkün olmamaktadır.

İkinci sistem diye ifade edilebilecek Anglo-Sakson sisteminde ise, Parlâmentoca Bütçe Hakkının bütçe tasarısının görüşülmesi safhasından çok bütçe hesaplarının kontrol ve murakabesi safhasında kullanılmasına önem verilir. Bu sistemde, meselâ İngiltere'de, Parlâmento, Hükümetin sunduğu Bütçe tasarısı üzerinde değişiklik yapmağa pek tevessül etmez. Avam Kamarası, 66 no lu kararı ile bütçeyi tesbit yetkisini tamamiyle hükümete devretmiştir. Öyle ki Kabinece önerilmedikçe Avam Kamarası bütçeye dair hiçbir teklifi görüşemez.

Bir kısım İngiliz yazarları Avam Kamarasının yetkisindeki bu sınırlamayı o kadar aşırı görürler ki, «milletin uzun mücadelelerden sonra Kıraldan aldığı bütçe hakkını bilâhare hükümete devir ve teslim etmiş bulunduğunu»

söylerler. Buna karşılık H. Young¹, Avam Kamarasınınca kabul olunan bu kuraldaki uzak görüşlülüğü takdir ile «Hükümetin Mali Planı bir defa hazırlandıktan sonra aynen muhafaza edilmelidir. Meclis üyelerinden herhangi birinin iyi bilgiye dayanmayan ani ve nisbeten herhangi bir sorumluluk duygusuna dayanmayan hareketi ile gelirlerle giderler arasındaki denklik bozulacak olursa Devlet Malîyesi kısa bir süre içinde çok düzensiz duruma düşer» demektedir.

Bu kuraldan çıkan anlam şudur ki, İngiltere'de Maliye Bakanı rıza göstermedikçe, Avam kamarası üyelerinden hiçbirisi herhangi bir iş için ödenek teklif edemez. Avam Kamarası sadece Hükümetin tekliflerini indirebilir veya bazı ödenek taleplerini tamamen kaldırabilir. Bu itibarla, Hükümetin bütçe tasarısındaki teklifleri, giderlerin en üst sınırını göstermektedir. Şukadar ki, Avam Kamarasının bütçe tasarısındaki gider tekliflerini indirmek suretile değışiklik yapmasına da pek az rastlanır.

Bu (ikinci) sistemde, Parlamento bütçe hakkını, esas itibarile bütçe kesin hesaplarının kontrol ve murakabesini sür'atli ve müessir bir şekilde yaparak kullanır.

Gerçekten, meselâ İngiltere'de, Genel Kontrolör (Controller Auditor general), mali yılın bitiminden itibaren en geç altı ay zarfında, sona eren malî yıl bütçesine dair kesin hesaplarla ilgili raporunu, Avam Kamarasının «Kamu Hesapları Komitesine-Public Accounts Committee» sunar. Bu komite, muhalefet partisinin gölge kabinesindeki (yani bir evvelki hükümetin) maliye bakanının başkanlığında toplanarak, kesin hesapları sunulan bütçenin uygulanması sonuçlarını-her bakanlığın muhasebe müdü-

(1) Young (E. H.): The System of National Finance, 3. edi. John Murray, London 1936, s. 39-40.

Feyzioğlu (B.N.): Bütçenin Kontrolü, Cilt I. İst. 1954, s. 173.

rü (Accounting Officer) sıfatını da haiz olan daimi müsteşarlarını ve gerektiğinde bakanları sigaya çekmek-audit-suretile esaslı bir murakabeye tabi tutar.

Görülüyor ki, Anglo-Sakson sisteminde bütçenin parlâmenter kontrolü, Kontinental Avrupa memleketlerinde ve bizde olduğu gibi bir kesin Hesap Kanunu projesinin görüşülüp onanması şeklinde, yani bir kanun çıkarılması suretile değil, genel kontrolörün raporunun doğrudan parlâmento komisyonunda tahlili ve müsteşar veya Bakandan gerekli izahatın alınması-audit-suretile olmaktadır.

Buraya kadar yapılan izah ve tahlilleri bir sonuca bağlamak üzere, ana karakterlerini özetlediğimiz iki sistem hakkında bir değerlendirme mukayesesi yapmakta fayda vardır:

Bu mukayese, iki sistem hakkında önce teorik, ikinci olarak pratik bakımdan yapılabilir.

Kontinental sistem, mantıkî silsile itibarile daha mükemmel gözükür.

Parlâmento, bütçe tasarısını görüşüp onamıştır; bu suretle belirli giderleri yapması, belirli gelirleri toplaması ve bunları ayarlamak üzere de gerekli Hazine işlemlerini yapması için Hükümete yetki vermiştir. Hükümet bir mali yıl veya bir hesap dönemi (eksersiz) seyrince bu muameleleri yürütmüş, hesaplarını tutmuş ve kesin sonuçlarını sunmuştur. Parlâmento, bu kesin hesapların bütçe ile verdiği müsaadelere uyup uymadığını araştıracaktır. Teknik ve bağımsız bir kontrol organı olan Sayıştay Parlâmentoya bu hususta yardımcı bulunmuş, bildirimler ve raporlarla Hükümetin sunduğu hesapların doğruluk ve aksaklıklarına dair kendini aydınlatmıştır. Parlâmentonun bu hesapları o bildirimler ve raporlar yardımı ile incelemesi ve bütçe devresini kapatması gerekecektir. Kesin hesaplar bütçe tahminleriyle karşılıklı olduğuna göre, Parlâ-

mento bunları onamak suretiyle bütçenin karşılığı durumunda olan yeni bir kanuna, bir kesin hesap kanununa vücut vermiş olacaktır.

İşte kesin hesap kanunu müessesesi, Kontinantal sistemde bu mantıki silsilenin bir sonucu olarak meydana gelmektedir.

Şimdi, acaba, kesin hesap kanunu, müessir bir Parlâmenter kontrol için şart mıdır?

Anglo-Sakson memleketlerindeki ve özellikle bütçe müessesesini doğuran ve onu en mükemmel şekilde yaşatan İngiltere'deki uygulamaya bakılınca, bu soruya olumlu bir cevap vermenin zorunlu olmadığı görülür.

Parlâmentonun bütçe hesaplarını yani bütçenin yürütülüp uygulanması ile ilgili doneleri kontrol etmesi gerektiğinde kimsenin tereddüdü yoktur. Şukadar ki, bu mura-kabenin yapılabilmesi için, bütün formaliteleri ile yeni bir kanun, bir kesin hesap kanunu daha onamağa mutlaka ihtiyaç olmasa gerektir. Maksat, Parlâmenter denetlemeyi müessir bir şekilde yapmaktadır. Bu müessiriyet ise, usulen bir kanun onanmadan dahi pek âlâ sağlanabilir¹.

İngiltere'deki başarılı Parlâmenter bütçe kontrolü bunun itiraz götürmez delilidir. Bununla beraber, oradaki sistem için de her bakımdan mükemmel ve her yerde uygulanabilir demek caiz ve mümkün değildir.

(1) Feyzioğlu (B.N.): Nazarî, Tatbikî, Mukayeseli Bütçenin Kontrolü, Cilt I, İstanbul 1954; Cilt II, İstanbul 1956.
Feyzioğlu (B.N.): a.g.e., Bütçe, 6. bası, İstanbul 1981, S. 237-239, s. 473-474.

Sonuç olarak özetle denebilir ki:

Bütçe hakkı, millî hakimiyetin en önemli ve en kesin olarak belirlediği bir haktır. Bütçe hakkı, ancak Parlâmenter, demokratik sistemlerde tamamlanarak kullanılmaktadır. Bu hakkı Parlâmento, evvelâ bütçe projesinin görüşülüp onanması sırasında kullanır. İkinci olarak da Parlâmento, onadığı bütçenin uygulanma sonuçlarının toplandığı hesapların kontrol ve murakabesini yapmak suretile bütçe hakkını kullanmış olur. Birinci safhada yani bütçenin onanması safhasında bütçe hakkına daha fazla değer veren ülkelerde, Parlâmentolar kesin hesapların kontrolü safhasında Hükûmeti oldukça serbest bırakan ülkelerde ise Parlâmento bütçe hakkını daha ziyade hesapların kontrol ve murakabesi safhasında kullanır.

Modern anayasalar, Hükûmetin hazırladığı bütçe tasarısı üzerinde Meclis Genel Kurullarında bütçe denklliğini bozacak tadil tekliflerinde bulunulmasını önleyici hükümler koymaktadır. Bütçe hesaplarının kontrolünün Kesin Hesap Kanunu çıkarılması veya Genel Kontrolör raporunun incelenip kabulü suretile yapılması şeklindeki ikili sistem ve uygulama devam etmektedir. Klâsik yıllık bütçeye ilâveten daha uzun süreli yatırım veya kalkınma ödeneklerine cevap veren hükümler de yeni anayasalarda yer almaktadır.

Her şeye rağmen, modern anayasalarda rastlanan Parlâmentonun bütçe hakkını kısmen sınırlayıcı, kısmen genişletici hükümlerin yanında, Millet adına kullanılacak gerçek Bütçe Hakkına ancak ve münhasıran genel seçimlerle, halk oyları ile teşekkül etmiş demokratik Parlâmentoların sahip olabileceği hakikati, mevcudiyet ve kıymetini hiç sarsılmadan korumaktadır.

Bütçe hakkını belirleyen bu ana kaidenin, ne klâsik ne modern Anayasalarda yazılı bir hükme ve açık bir müeyyideye rapdedilmemiş olmasına rağmen en kesin deli-

lini, bütçenin reddi halinde hükümetin düşüp düşmemesinde bulmak mümkündür.

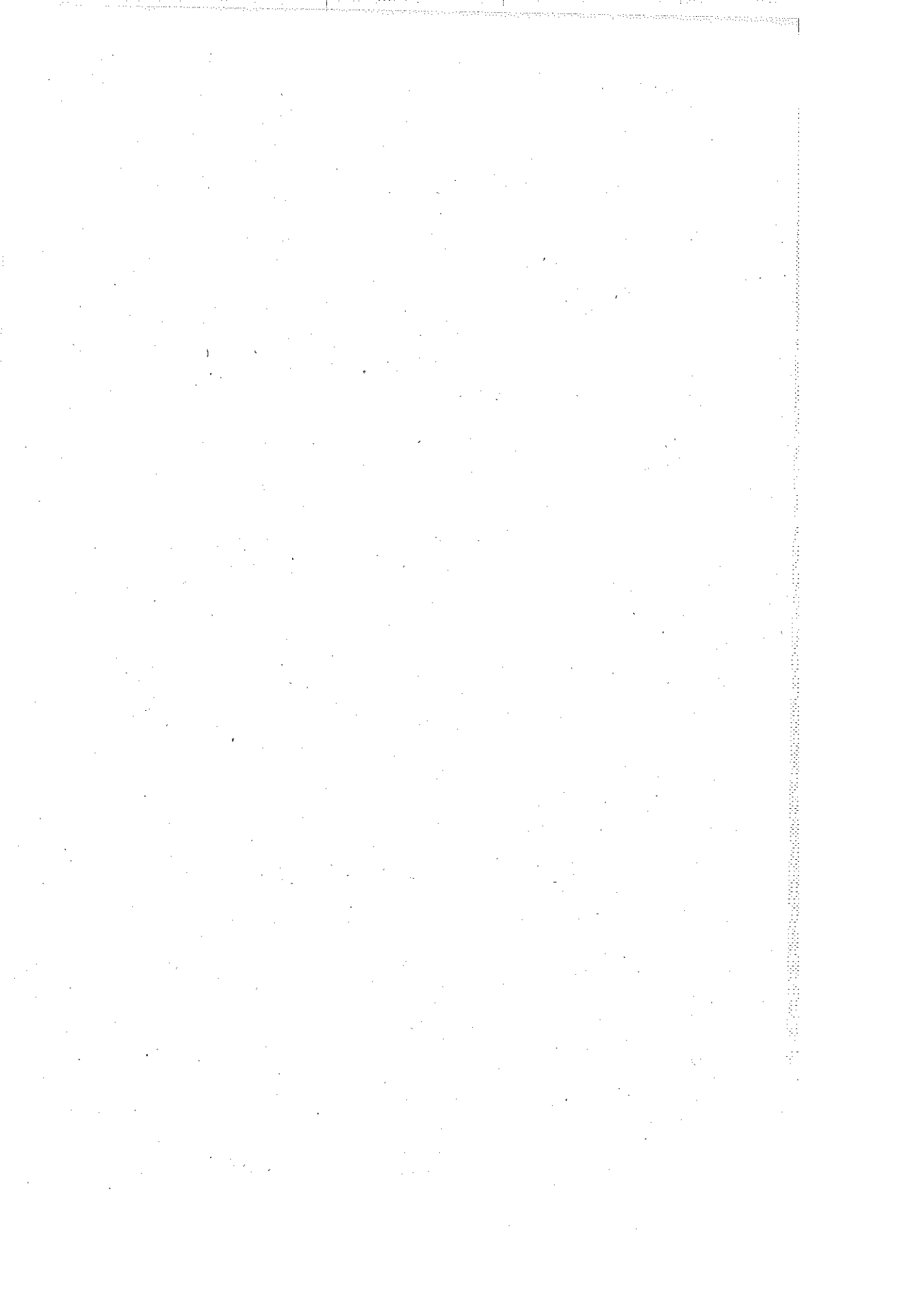
Teoride tavsiye edilmeyen, uygulamada pek fazla görülmeyen, bütçenin reddi eğer Hükümetin düşmesi sonucunu doğuruyorsa, orada gerçek demokrasinin bulunduğu ve Parlâmentonun bütçe hakkına tam manasile sahip ve hakim bulunduğu kabul olunmak gerekir. Aksi var ise, yani Parlâmentonun bütçeyi reddetme yetkisi yoksa, veya bütçenin reddi Hükümetin çekilmesi neticesini hasil etmiyorsa o ülkede veya o devrede bütçe hakkının gerçekte mevcut ve müessir olmadığının ifadesi lâzım gelir.

Kısaca, bütçe hakkı, modern anayasalarda bazı kısıtlamalara tabi tutulsalar dahi, nihai derecede yine Millet adına Parlâmentoca Hükümetin ve İktidarın müessir bir kontrol ve murakabeye tabi tutulabilmesinin, yani gerçek demokrasinin tecelli ve temerküz ettiği bir haktır.

I. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983

TÜRKİYE'NİN İÇ VE DIŞ BORÇLARI

Prof. Dr. Ekrem PAKDEMİRLİ

TÜRKİYE'NİN İÇ VE DIŞ BORÇLARI

Prof. Dr. Ekrem PAKDEMİRLİ (*)

Türkiye'nin borçlarını iç ve dış borçlar olarak iki ana kesimde incelemek, borçların özelliği dolayısı ile gereklidir.

D İÇ BORÇLAR

A) İÇ BORÇ ÇEŞİTLERİ VE AMAÇLARI

İç borçlar kısa ve uzun vadeli olmak üzere ikiye ayrılırlar.

a) Devlet iç borçlanmaları esas itibariyle iki amaçla yapılır: Birincisi, kısa vadeli borçlanmadır ki, (1 yıldan daha kısa vadeli) Bütçede öngörülen giderler ile gelirler arasındaki zaman farklılığını gidermek, böylece Devletin harcamalarında kesikliğe yol açmamak amacıyla yapılırlar. Yani, Devletin nakit yönetiminde kısa vadeli borçlanmalar önemli bir araç teşkil eder. Devlet, nakit yönetiminin ve bütçe uygulamasının önemli aracı olan kısa vadeli borçları, günlük para politikasının etkin bir aracı olarak da kullanmaktadır.

(*) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı.

b) Devletin iç borçlanmalarından ikinci grubu uzun vadeli (1 yıldan daha uzun vadeli) teşkil eder ki; bunlar esas itibariyle Bütçe açığının kapatılması, yani bütçenin finansmanı amacıyla yapılırlar. Bu tür borçlanmalar da hükümetin para, kredi ve genel ekonomi politikasının aracı olarak kullanılmaktadır. Nitekim 1983 yılında, borçlanmalar, daha çok ekonomideki likidite fonlarını massetmek amacıyla yapılmıştır.

Uzun vadeli borçlanmalardan bütçe açığını finanse etmek amacı dışında yapılan diğer bir önemli grupta; çeşitli tahkim kanunları ile kamu kuruluşlarının birbirlerine olan borç ve alacak kalıntılarının Hazine'ce devralınması sonucu doğan Devlet Borçları ile Merkez Bankası Kanununun 61 nci maddesine göre yıl sonlarında yapılan at-tın ve dövizlerin değerlendirilmesinden doğan aleyhte farklar (kur farkları) nedeniyle oluşan borçlar bulunmaktadır.

B) İÇ BORÇ ARAÇLARI VE BORÇ MİKTARLARI

a) KISA VADELİ BORÇLAR:

Kısa vadeli borçlar iki ana grupta toplanırlar:

- Hazine Bonoları,
- Merkez Bankası avansları.

Hazine bonoları, Devletin para piyasasından yaptığı borçlanmalardır. İkinci gruptakiler ise Devletin Merkez Bankası kaynaklarına doğrudan başvurduğu bir borçlanma çeşitidir. Devletin Merkez Bankası kaynaklarına başvurma imkanı sınırsız olmayıp, bu, ilgili yıl bütçe ödeneklerinin % 15'i ile sınırlıdır. Yani Hazine ilgili yıl bütçelerinde öngörülen ödeneklerin % 15'inin üzerinde Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanamamaktadır.

Kısa vadeli borçlanmalardan ilk grupta yer alan Hazine Bonoları için uygulanacak faiz nispeti günün ekono-

mik koşullarına uygun olarak Hazine'ce tespit edilmekte; kısa vadeli Merkez Bankası avanslarına ödenen faizler Merkez Bankası Kanununun 50'nci maddesine göre Hazine ile Merkez Bankası tarafından birlikte belirlenmekte olup bu oran halen % 1 olarak uygulanmaktadır.

Kısa vadeli borçların son üç yıldaki durumu aşağıdaki tabloda verildiği gibidir: (Tablo = 1)

Yıl	Kısa vadeli borçlar yıl sonu bakiyeleri	(Milyar TL.)
		Yıllık Net Kısa vadeli borçlanma
1981	311.8	73.9
1982	408.7	96.8
1983	379.8	(28.9)

b) UZUN VADELİ BORÇLAR

Uzun vadeli İç Devlet Borçları, Hazine'ce ihraç edilen Devlet Tahvilleri ile çeşitli kanunlarla tahkime tabi tutularak Hazine'ce üstlenilen kamu kuruluşlarının borçları ve Merkez Bankası'nın altın ve döviz mevcutlarının yıl sonlarında değerlendirilmesinden doğan aleyhte kur farklarından teşekkül eder.

31.12.1983 itibariyle uzun vadeli toplam İç Devlet Borçlarının tutarı 1.269.4 milyar TL'dir. (Tablo: 2)

a) Devlet Tahvilleri:

Bütçe açıkları ilgili yıl Bütçe Kanunlarında belirtilen limitler içinde Devlet Tahvili ihraç edilerek kapatılmaktadır. İhraç edilen Devlet Tahvillerinin şartları ilgili yıl Büt-

çe Kanunlarında açıklanan çerçevede olmak üzere Hazine'ce tespit edilmektedir. Bu nedenle Tahvil faizleri de Hazine'ce günün ekonomik şartları ve uygulanan ekonomik politikaya uygun olarak belirlenmektedir. Bu faizler genellikle Bankalarca vadeli mevduata uygulanan faiz oranlarının stopaj vergisinden sonra kalan tutarlarının 1 veya 2 puan altında tespit edilmektedir.

İhraç edilerek satışı gerçekleştirilen Tahvillerin yıl sonları itibariyle toplam tutarları şöyledir:

Yıl	Toplam Tahvil Borçları (milyar TL.)
1981	167.7
1982	194.9
1983	359.8

Son üç yıldaki yıllık tahvil satışları ve bunların Bütçe giderlerini karşılama oranı şöyledir:

Yıl	Tahvil Gelirleri (milyar TL.)	Tahvil gelirlerinin Bütçe giderlerini karşılama payı %
1981	63.8	4.13
1982	62.3	4.09
1983	210.7	7.77

1984 yılı Bütçe Kanununda tespit edilen tahvil ihraç limiti 300 milyar TL. olup, bunu bir katı daha artırmaya Maliye Bakanı yetkili kılınmıştır.

Bugüne kadar 4 tertip halinde hamiline muharrer olarak ihraç edilen 40 milyar TL.'lik tahvilden 29.116 milyon TL'lik kısmının satışı fiilen gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yalnızca Bankalar ve Mali Kuruluşlara verilen nama muharrer tahvillerden 43.538.5 milyon TL'lik tahvil satıl-

miş bulunmaktadır. Buna göre 1984 yılında satılan tahviller toplam 72.654.5 milyon TL'ye ulaşmıştır.

b) Konsolide Borçlar ve Kur Farkları:

Bu grubun en önemli kalemi Merkez Bankasının yıl sonu bilançolarının aktif ve pasifinde yer alan döviz ve altınların değerlendirilmesi ile doğan aleyhteki kur farklarından teşekkül eder.

Söz konusu değerlendirme 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu'nun 61'inci maddesi gereğince yapılmakta olup, değinilen madde hükmü şöyledir:

«Türk parası değerinin değiştirilmesi halinde Bankanın aktif ve pasifindeki altın ve dövizlerin yeniden değerlendirilmesi dolayısıyla lehte ve aleyhte doğacak farklar yıllık kâr ve zarar hesapları dışında özel bir hesaba alınır.

Bu hesaba alınan meblağın kullanılma veya itfa şekli ve şartları Maliye Bakanlığı ile Banka arasında tespit olunur.»

1211 sayılı Kanunun bu hükmü, Merkez Bankasındaki altın ve dövizlerin Hazine adına tutulması ve kur değişikliklerinin sorumluluğunun Hükümetin uyguladığı ekonomik politikadan kaynaklanması nedeniyle, altın ve döviz değerlerindeki değişikliklerin Hazine'ye ait olacağı prensibi-ne dayanır.

Kur ayarlamalarından doğan bu farklar Hazine ile Merkez Bankası arasında yapılan protokoller gereğince 25-30 yıllık dönemlerde Hazine'ce Merkez Bankasına ödenmektedir

İkinci önemli kısım ise çeşitli konsolidasyon kanunla-

rı ile Hazine'ce üstlenilen kamu kurum ve kuruluşlarına ait borçlardan meydana gelir.

Son üç yıla ait konsolide borçların yıl sonu miktarları şöyledir:

	1981	1982	1983
Toplam Konsolide Borçlar	334.9	601.9	909.6
— Kur farkları	304.2	478.2	786.4
— Tahkim edilen Belediye Borçları	19.6	19.2	19.7
— Tahkim edilen çeşitli kamu kuruluşları borçları	11.1	104.5	103.5

Bu borçlar 31.1.1984 gün, 2974 sayılı Kanunla yeniden tahkime tabi tutulmuş olup, kanun gereğince Merkez Bankası'na aktifleştirileceklerdir. Hazine açısından da fiilen borç alma niteliklerini yitirmişlerdir.

3) HAZINE KEFALETLERİ

Kamu İktisadi Teşekkülleri, Belediyeler ve Kamu Bankalarının bir kısım borçlanmalarına, özellikle KİT'lerin Merkez Bankası'ndan aldıkları borçlara, Hazine'ce kefalet verilmektedir. Doğrudan Devlet borcu olmayan Hazine'ce kefalet verilmiş bu borçların 31.12.1983 itibarıyla tutarı 369,2 milyar TL'dir.

Kamu kuruluşlarının bu borçları da yukarıda değinilen kanun çerçevesinde tahkime tabi tutulmuşlardır.

4) İÇ BORÇ GERİ ÖDEMELERİ

Hazine iç borçlarını Merkez Bankası ve genellikle Ziraat Bankası olmak üzere anlaşmalı bazı bankalar kanalıyla yerine getirir. Devlet Tahvillerine piyasaya uygun olarak faiz verilmesi son yıllarda tahvil faiz ödemelerini önemli ölçüde artırmıştır.

Son üç yılda yapılan iç borç geri ödemeleri, faiz ve genel gider ödemeleri şöyledir:

(milyon TL.)

Yıllar.	Anapara	Faiz	Gn. Gider	Toplam
1981	26.889.3	33.160.2	181.2	60.231.6
1982	34.380.7	24.165.3	149.7	58.695.7
1983	30.000.0	49.834.0	166.0	80.000.0
1984 (*)	107.796.0	148.000.0	204.0	256.000.0

5) İÇ BORÇ YÜKÜ

Ekli Tablo 3'de görüldüğü gibi toplam iç borçların GSMH içindeki payı 1977 yılından sonra 1980 yılına kadar gerilemiş, bu tarihten sonra yeniden yükselmeye başlamıştır. Genel olarak iç borç/GSMH oranı % 9 ile 10 dolaylarında değişmekle birlikte, 1980 yılındaki bu oranın düşmesi o tarihlerdeki ekonomik şartlardan kaynaklanmakta olup, enflasyonun çok yüksek olduğu dönemlerde tasarruf eğiliminin azalmış olmasından ileri gelmektedir.

II) DIŞ BORÇLAR

Bilindiği gibi Dış Borçların ödemeleri, nihai olarak Devleti ilgilendirdiğinden, Dış Borçlarla ilgili açıklamalarda Hazine'ce alınmış ve geri ödenmekte olanlar yanında, Hazine garantisi ile Kamu Kuruluşlarınca alınmış olan-

larla Merkez Bankası'nca ve özel kesimce alınmış olanlara da değinilecektir.

A) GENEL OLARAK DIŞ BORÇLAR

Türkiye'nin dış borçları alıcılarına göre şu ana gruplarda toplanabilir:

- Hazinesinin Dış Borçları,
- Diğer Kamu Sektörü'nün Dış Borçları,
- Merkez Bankası Borçları,
- Özel Sektör Borçları.

Ek Tablo: 4 görüldüğü gibi 31/12/1983 itibariyle Türkiye'nin Toplam Dış Borçları 18 343 milyon Dolar'dır. Bu tutarın 8.042 milyon Dolarlık kısmı Genel Bütçeden ödenecek borçlardan, 4.144 milyon Doları da Diğer Kamu Sektörünce ödenecek dış borçlardan teşekkül etmektedir. Böylece kamu sektörünün toplam dış borç tutarı 12.186 milyon dolar olmaktadır.

Merkez Bankası'nca alınmış olan borçlar toplam 4.569 milyon Dolar, Özel Sektör dış borçları ise 1.628 milyon Dolar'dır.

Görüldüğü gibi Dış Borçların önemli kısmı kamu borcu niteliğindedir. 1978, 1979 ve 1980 yıllarında yapılan dış borç erteleme anlaşmaları ile özel borçlar da devlet borcu haline dönüşmüşlerdir.

Türkiye'nin 1983 yılı sonu itibariyle olan 18.343 milyon Dolarlık Dış Borcunun 15.454 milyon Doları orta ve uzun vadeli (1 yıl ve daha uzun vadeli) 2.889 milyon Doları ise kısa vadeli (1 yıldan kısa vadeli) yani toplam dış

borçların %84.2'si orta ve uzun vadeli, % 15.8'i kısa vadedir.

Türkiye, uluslararası kuruluşlar, hükümetler ve diğer serbest para piyasaları, bankalar ve ticari kuruluşlardan dış krediler almaktadır. Bu gruplar içinde en önemli payı yabancı hükümetlerden alınan krediler teşkil etmekte olup, bu kredilerin 31.12.1983 itibariyle tutarı 6 566 milyon Dolar'dır. 6 566 milyon Dolarlık hükümet kredilerinin 5 613 milyon Doları OECD ülkelerine aittir.

Yabancı hükümetleri, 4952 milyon Dolar ile uluslararası kuruluşlardan alınan krediler izler ki, Dünya Bankası, İDA ve İFC 2488 milyon Dolar ile bu grupta Türkiye'nin en çok dış borç aldığı uluslararası kuruluşlardır.

Dış borçların 3950 milyon Dolarlık kısmı ise ticari bankalardan sağlanmış olan kredilerden teşekkül etmektedir.

B) KAMU BORÇLARI

Kamu borçları Hazine'ce alınan borçlar ile Kamu İktisadi Teşekkülleri ve diğer kamu kuruluşlarının borçlarını ifade eder.

Kamu borçlarının en önemli kısmını, daha önce değinildiği gibi, konsolide Devlet Bütçesinden ödenecek olanlar (8 042 milyon Dolar) teşkil eder ki bu kısım Dış Devlet Borçları olarak Hazine'ce yönetilmektedir. (Tablo 5)

Hazine ve diğer kamu kuruluşlarınca alınan dış krediler kullanış amaçlarına göre ikiye ayrılırlar.

— Program krediler,

— Proje kredileri.

Program krediler ödemeler dengesi açığını finanse etmek üzere alınmış, nakdi kredilerdir.

Proje kredileri ise, belirli yatırımları gerçekleştirmek üzere alınan ve yalnızca o projelerle ilgili olarak kullanılabilen kredilerdir.

Hazine, aldığı dış kredileri ya genel bütçeye dahil ilgili kuruluşlara kullandırır veya yatırımı gerçekleştirecek olan katma bütçeli bir kuruluşa, bir İktisadi Devlet Teşekkülüne veya TSKB, SYKB gibi bir bankaya devretmek suretiyle kredilerin kullanılmasını sağlar. Devredilen krediler genellikle proje kredisi niteliğindedir. Kredilerin Hazine'ce devri çoğu kez yabancı döviz cinsinden olmakla birlikte (kur garantisiz), Ziraat Bankası'na devredilen bazı kredilerde olduğu gibi bazı yatırımları teşvik amacıyla kur garantili de olabilmektedir.

Katma Bütçeli İdarelere devredilmiş olan krediler, 31.12.1983 itibariyle 448.3 milyon Dolar, diğer İktisadi Devlet Teşekülleri ve Bankalara devredilmiş olanların tutarı 2.672.0 milyon dolardır.

Bunlar dışında bir de KİT'lerin ve diğer kuruluşların kendilerinin temin ettikleri kredilere Hazine'ce garanti verilmektedir ki, bu tür borçların tutarı 4.667.5 milyon Dolar'dır. KİT ve Diğer Kamu Kuruluşlarının Hazine garantisiz olmadan aldıkları dış borçların tutarı 1.536.7 milyon Dolar'dır.

Merkez Bankası'nın, banka sıfatıyla temin ettiği krediler ise 4.569 milyon dolardır.

Özel Sektörce alınan dış krediler toplamı 1.620 milyon dolar olup, bu borçların önemli kısmı (1.370 milyon dolar) kısa vadeli borçlardan teşekkül eder.

C) ALINAN DIŞ BORÇLAR

Türkiye'nin aldığı dış borçların önemli kısmını program ve proje kredileri teşkil eder. 31.12.1983'te 11.848 milyon dolar olan program ve proje kredileri, toplam dış kredilerin % 62,6 sına tekabül etmektedir.

Tablo: 6'da görüldüğü gibi, Türkiye'nin döviz sıkıntısı içinde bulunduğu 1980 yılında alınan program krediler proje kredilerinden daha yüksek olduğu halde, 1981'den itibaren ihracatın artması ile nakdi kredi ihtiyacı azalmış, daha çok proje kredisi alınmıştır.

Tablo 6'daki rakamlar, imzalanmış olan kredi sözleşmelerinde Türkiye'ye verilmesi vadedilen kredi limitleridir. Fiilen gerçekleşen orta ve uzun vadeli dış kredi girişlerinin son üç yıldaki miktarları şöyledir.

Yıllar	Alınan orta ve uzun vadeli Krediler (milyon Dolar)
1981	1561
1982	1944
1983	2125

D) DIŞ BORÇ GERİ ÖDEMELERİ

Türkiye 1978 yılında karşılaştığı döviz dar boğazlarından sonra yaptığı üç erteleme anlaşmasından sonra (1978, 1979 ve 1980 yılları ertelemeleri) Dış borç geri ödemelerini hiçbir tıkanıklık ve gecikme yaratmadan yerine getirmiştir.

1981'den bu yana Hazine'ce yapılan dış borç ödemeleri şöyledir: (milyon \$.)

Yılı	Anapara	Faiz	Toplam
1981	169.7	277.6	447.3
1982	322.5	355.0	677.5
1983	735.4	598.6	1.333.9
TOPLAM	1.227.6	1.231.2	2.458.7

1981'den bu yana Merkez Bankası'nca yapılan Toplam Dış Borç Ödemeleri (IMF dahil) ise aşağıdaki gibidir (Ayrıntılı Bilgi Tablo 7 ve 8).

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1981	1.910.5	1.269.3	3.179.8
1982	2.020.0	1.632.9	3.652.9
1983	2.463.1	1.622.0	4.085.1
TOPLAM	6.393.6	4.524.2	10.917.8

Bu tabloda aynı yıl içinde alınıp geri ödenmiş olan kısa vadeli borç ödemeleri de yer almaktadır. Orta ve Uzun Vadeli borç ödemelerinin yalnız başlarına dikkate alınması geri ödenen gerçek borç miktarını gösterme bakımından daha anlamlı olacaktır (Tablo 7).

Merkez Bankası'nca yapılan orta ve uzun vadeli Dış Borç Ödemeleri (milyon \$)

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1981	667.7	1.012.8	1.680.5
1982	980.2	1.226.8	2.207.0
1983	1.277.8	1.244.6	2.522.4
1984 (Tahmini)	1.356.0	894.0	2.250.0

Tablo: 1

KISA VADELİ BORÇLAR (milyar TL.)

Yıl	KISA VADELİ MERKEZ BANK. AVANSLARI				HAZINE BONOLARI				TOPLAM		
	Yıl Sonu Bakiyeleri	Yıllık Net Kullanım	Ödenen Faizler	Yıl Sonu Bakiyeleri	Yıllık Net Kullanım	Ödenen Faizler	Kısa Vadeli Borçlar Kalıntısı	Yıllık Net Kısa Vadeli Borçlanma	Ödenen Faizler	Yıllık Net Kısa Vadeli Borçlanma	Ödenen Faizler
1981 (28/2)	233.8	38.6	2.0	78.0	35.3	10.2	311.8	73.9	12.2		
1982 (28/2)	266.2	32.4	1.8	142.5	64.5	5.5	408.7	96.9	7.3		
1983 (31/12)	338.6	72.4	2.5	41.2	(101.3)	8.1	379.8	(28.9)	10.7		

DİŐ BORÇ YÜKÜ:

Dış borçların GSMH içindeki payı 1978'de % 28.4 iken 1983 yılında % 46'lara ulaşmaktadır (Tablo 11). Tablo 4'e bakıldığında Dış borçlardaki artışın Dolar olarak aynı hızda olmadığı görülür. Bu TL/\$ paritesindeki hızlı yükselişten ileri gelmektedir.

Orta ve uzun vadeli Dış Borç Ödemelerinin 1981 yılında GSMH içindeki payları % 3.4 iken 1983'te % 6.4'e ulaşmıştır. Bu artışa rağmen Dış Borç ödemeleri GSMH içinde önemli bir paya sahip bulunmamaktadır (Tablo 10).

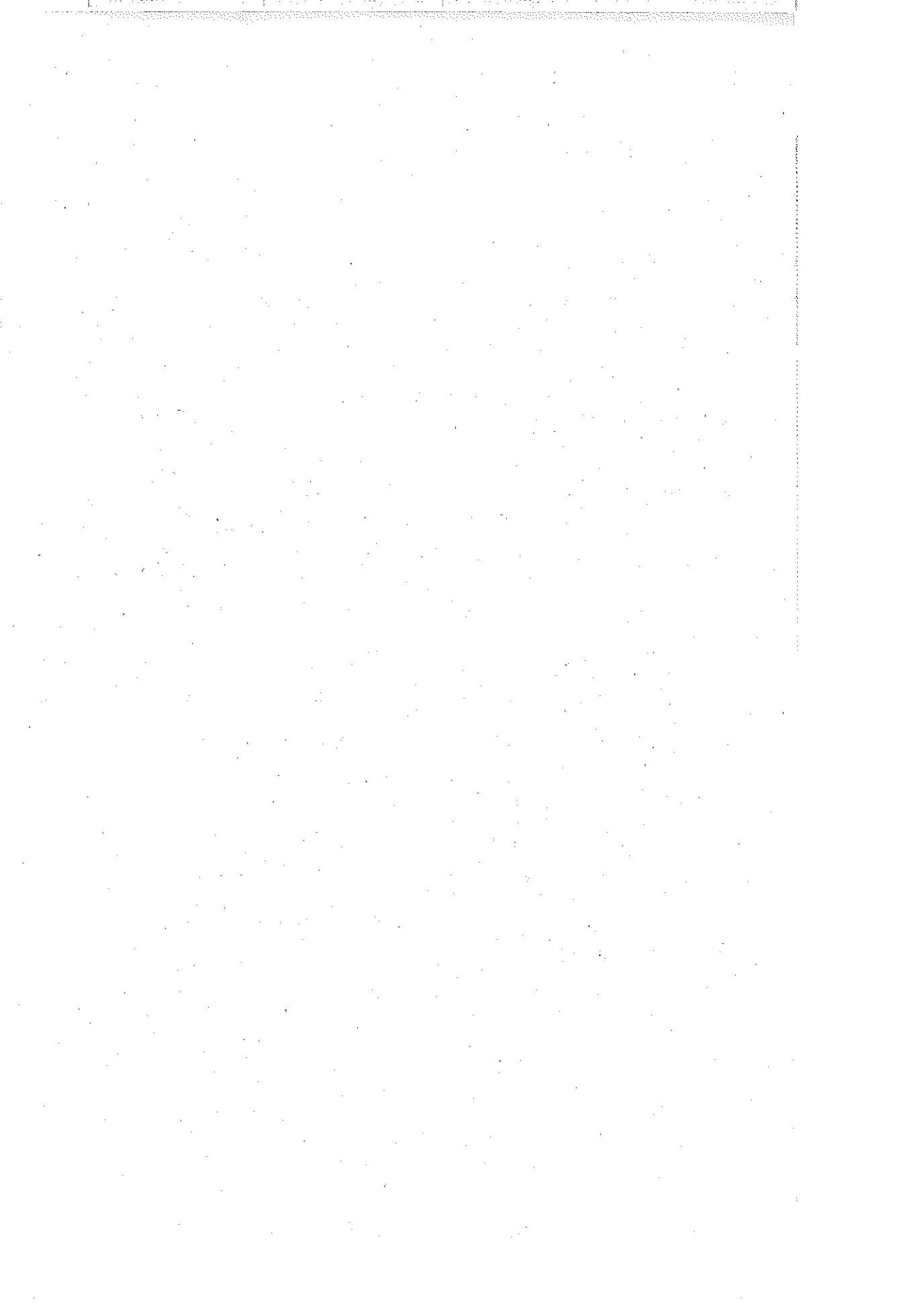
Tablo 9'da ise orta ve uzun vadeli Dış Borç ödemelerinin ihracat ve görünmeyen kalemler gelirlerine oranı görülmektedir. Bu tablodan görüldüğü gibi, Türkiye'nin dış borç ödemelerine tahsis ettiği dövizlerin toplam döviz gelirleri içindeki payı giderek artmıştır.

Tablo : 3

**UZUN VADELİ İÇ BORÇLAR - GSMH İLİŞKİSİ
(İÇ BORÇ YÜKÜ)**

(000 000 TL.)

Yıllar	Toplam İç Borçlar	GSMH (Alıcı fiyatlarıyla)	İç Borç/ GSMH (%)
1977	88.258,6	872.893,8	10,1
1978	118.459,9	1.290.723,4	9,2
1979	192.654,9	2.199.520,0	8,7
1980	245.844,9	4.435.153,0	5,5
1981	502.615,9	6.553.878,2	7,6
1982	797.751,4	8.721.795,3	9,1
1983	1.269.374,3	11.235.417,3	11,3

Tablo : 3

**UZUN VADELİ İÇ BORÇLAR - GSMH İLİŞKİSİ
(İÇ BORÇ YÜKÜ)**

(000 000 TL.)

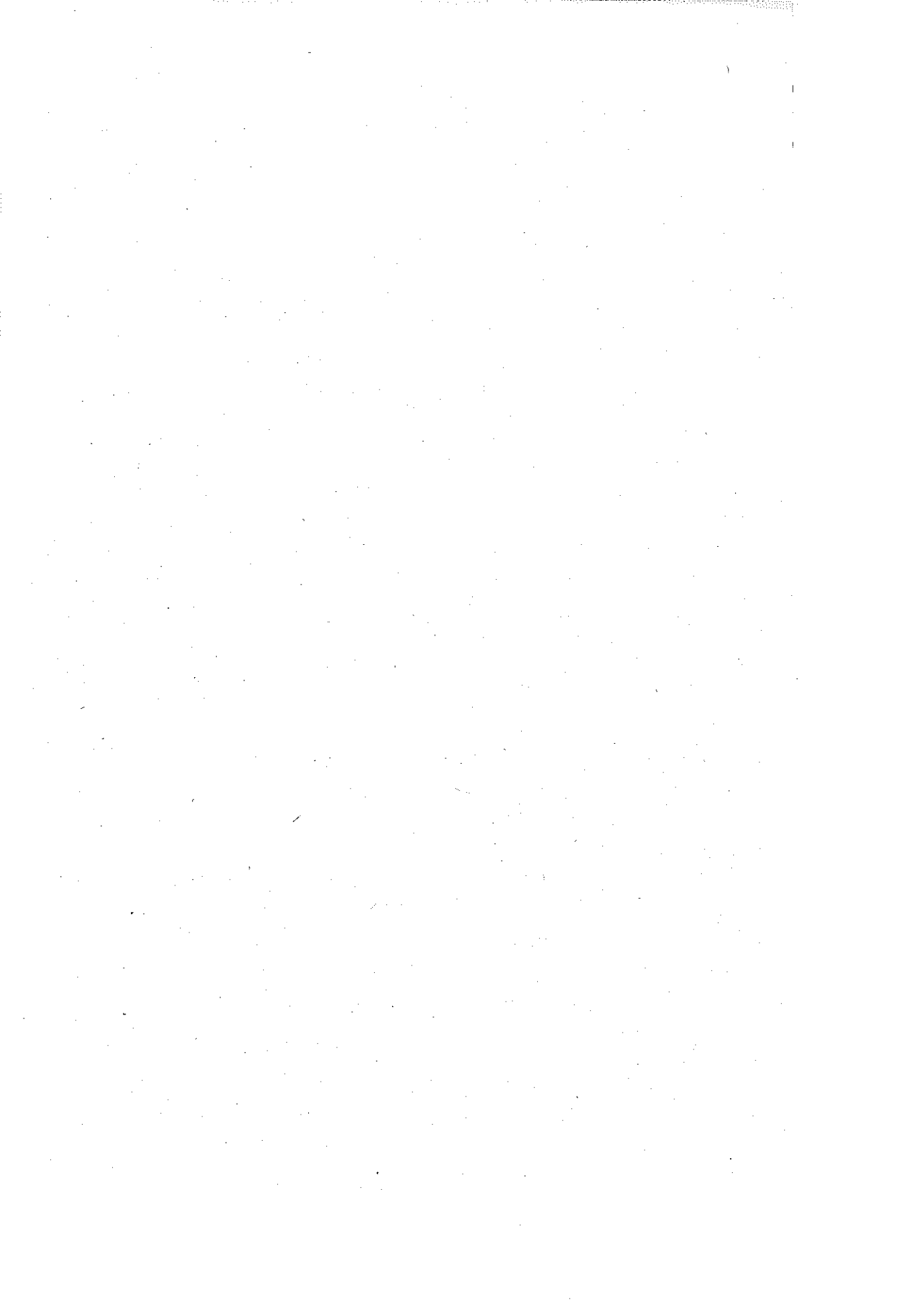
Yıllar	Toplam İç Borçlar	GSMH (Alıcı fiyatlarıyla)	İç Borç/ GSMH (%)
1977	88.258,6	872.893,8	10,1
1978	118.459,9	1.290.723,4	9,2
1979	192.654,9	2.199.520,0	8,7
1980	245.844,9	4.435.153,0	5,5
1981	502.615,9	6.553.878,2	7,6
1982	797.751,4	8.721.795,3	9,1
1983	1.269.374,3	11.235.417,3	11,3

Tablo: 6

PROGRAM VE PROJE KREDİ TAHHÜTLERİ
(Milyon Dolar)

	1979	1980	1981	1982	1983
Proje Kredileri (İhracat kredileri dahil)	1,284.0	1,214.0	1,022.0	1,005.1	1,208.7
Program kredileri	875.0	1,393.0	1,239.0	757.5	660.1
Hükümet Kredileri	650.0	962.0	808.0	251.5	144.4
— OECD	650.0	712.0	658.0	251.5	144.4
— Suudi Arabistan	—	250.0	150.0	—	—
Uluslararası Kuruluşlar	225.0	431.0	431.0	506.0	515.7
— Dünya Bankası	150.0	275.0	300.0	304.5	300.8
— İslam Kalkınma Bankası	45.0	40.0	63.0	96.3	90.0
— Avrupa İskan Fonu	30.0	101.0	43.0	105.2	124.9
— OPEC Fonu	—	15.0	25.0	—	—
TOPLAM	2,159.0	2,607.0	2,261.0	1,762.6	1,868.8

Tablo: 7

**MERKEZ BANKASI'NCA YAPILAN
DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ (Milyon \$)**

	ANAPARA	FAİZ	TOPLAM
1981 Orta-Uzun	667.7	1.012.8	1.680.5
Kısa	1.120.6	180.5	1.301.1
TOPLAM	1.788.3	1.193.3	2.981.6
1982 Orta-Uzun	980.2	1.226.8	2.207.0
Kısa	911.2	238.6	1.149.8
TOPLAM	1.891.4	1.465.4	3.356.8
1983 Orta-Uzun	1.277.8	1.244.6	2.522.4
Kısa	1.000.8	196.9	1.197.7
TOPLAM	2.278.6	1.441.5	3.720.1
Genel Toplam	5.958.3	4.100.2	10.058.5

IMF'ye BORÇ ÖDEMELERİ

1981	122.2	76.0	198.2
1982	128.6	167.5	296.1
1983	184.5	180.5	365.0
TOPLAM	435.3	424.0	859.3

Tablo: 8

**MERKEZ BANKASI'NCA YAPILAN
TOPLAM DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ
(IMF dahil)
(Milyon \$)**

	ANAPARA	FAİZ	TOPLAM
1981	1.910.5	1.269.3	3.179.8
1982	2.020.0	1.632.9	3.652.9
1983	2.463.1	1.622.0	4.085.1
TOPLAM	6.393.6	4.524.2	10.917.8

Tablo: 9

**ORTA VE UZUN VADELİ DIŞ BORÇ ÖDEMELERİNİN
İHRACAT VE GÖRÜNMEYEN KALEMLER
İÇİNDEKİ PAYI**

Yıllar	Orta ve Uzun Dış Borç Ödemeleri (milyon \$)	İhracat ve görünmeyen kalemler gelirleri (milyon \$)	Oran 1:2 %
1981	1.680.5	6.840.9	24.5
1982	2.207.0	7.677.0	28.7
1983	2.522.4	8.443.0	29.8

Tablo: 10

**ORTA VE UZUN VADELİ DIŞ BORÇ ÖDEMELERİNİN
GSMH İÇİNDEKİ PAYLARI
(milyon TL.)**

	Orta ve Uzun Vadeli Dış Borç Ödemeleri	GSMH (Cari Fiatlarla)	Oran 1:2 %
1981	226.783.4	6.553.878.2	3.4
1982	416.240.2	8.721.795.3	4.7
1983	720.397.4	11.235.417.3	6.4

Tablo: 11

**DIŞ DEVLET BORÇLARI - GSMH İLİŞKİSİ
DIŞ BORÇ YÜKÜ (Milyon TL)**

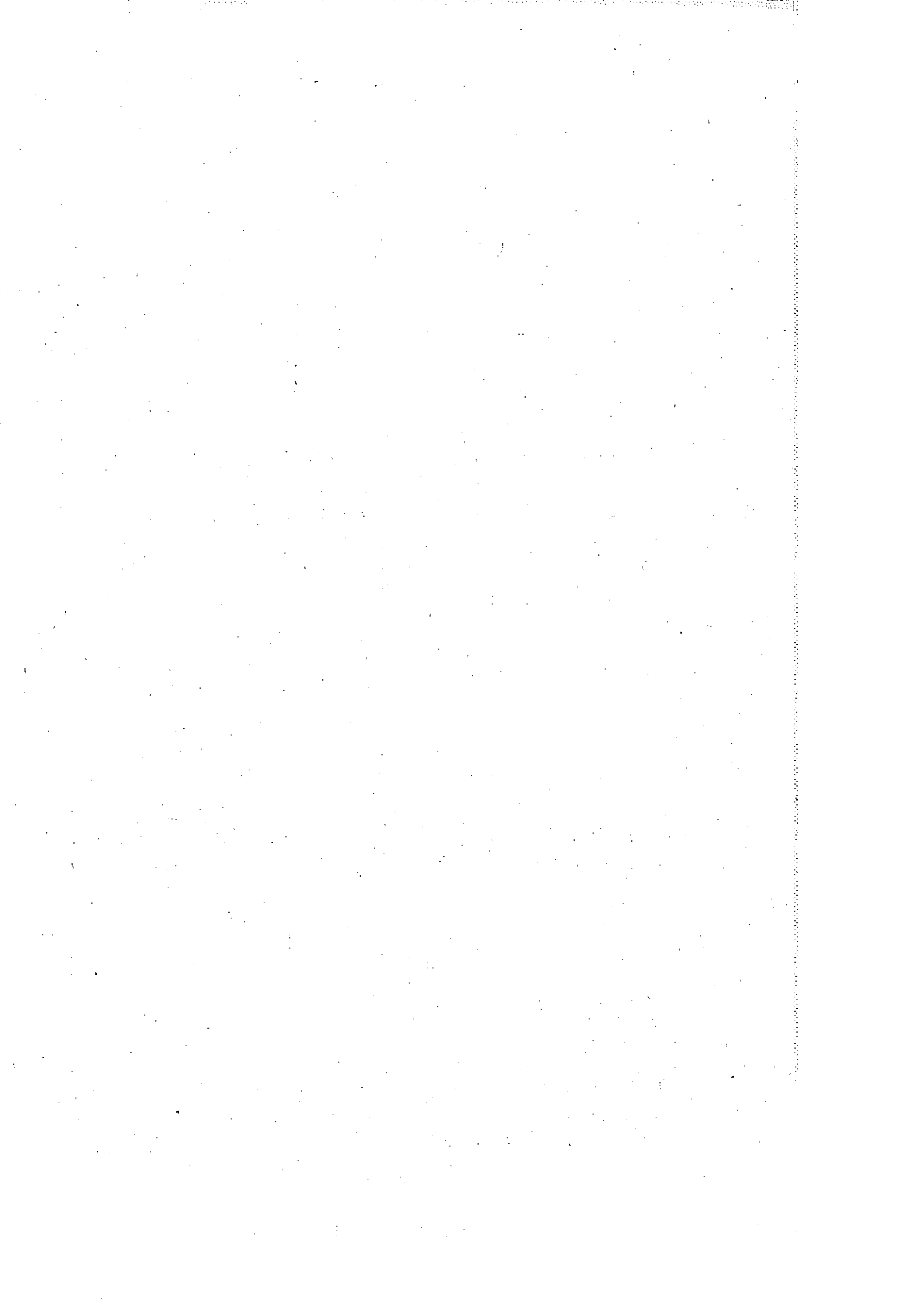
Yıllar	Toplam Dış Borçlar	GSMH Alıcı Fiyatlarıyla	Dış Borç/ GSMH-%
1978	367.608	1.290.723.4	28.4
1979	680.385.2	2.199.520.0	30.9
1980	1.477.306.08	4.435.153.0	33.3
1981	2.272.692.95	6.553.878.2	34.6
1982	3.341.992	8.721.795.3	38.3
1983	5.238.760.8	11.235.417.3	46.6

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**YENİDEN DEĞERLEMENİN
TEORİK ESASLARI**

Prof. Dr. Cumhuri FERMAN

YENİDEN DEĞERLEMENİN TEORİK ESASLARI

Prof. Dr. Cümhur FERMAN (*)

1. Bir ülkenin kalkınması için ekonominin reel üretim gücünün, potansiyelinin aynen muhafaza edilmesi ve bu gücün, potansiyelin artırılarak büyütülmesi lazımdır. Bunun için de işletmelere ait öz varlıkların reel değerlerinin korunması gereklidir.

Enflasyonun sürekli şekilde hâkim bulunduğu bir ortamda, enflasyon ile birlikde yaşama durumunda olan işletme yöneticilerinin, klâsik muhasebe verilerine dayanarak bu amaca ulaşmaları mümkün değildir. Gerçekten, değerlendirme ölçüsü olarak kullanılan kanuni milli para biriminin satınalma gücündeki azalışı dikkate almayan klâsik, geleneksel muhasebenin sunduğu faaliyet dönemi bilançoları ile Gelir Tabloları, reel veriler yanında enflasyonun yol açtığı fiktif verileri de içerdikleri için heterojen bir karakterdedirler. Bu nedenle, klâsik muhasebe ilkeleri uyarınca düzenlenmiş bir faaliyet dönemi Bilançosu ile Kâr ve Zarar Tablosuna dayanılarak reel bir dönem kârı hesaplanması; dönembaşı öz varlığının reel değerler olarak muhafazası mümkün değildir¹.

(*) İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) Ferman, Cümhur: «Enflasyonda sanai işletmelerin sevk ve idaresi». Sayfa: 121-122. Türkiye Ekonomi Kurumu ve Vakfı. 'Enflasyon ve Getirdiği Sorunlar Semineri'. Ayyıldız Matbaası. Ankara - 1976.

2. İşte, yeniden değerlendirme, klâsik, geleneksel muhasebe ilkeleri dahilinde hazırlanmış olan Bilânço ile Kâr ve Zarar Tablosu ve diğer mali tabloların, yukarıda açıkladığımız amaç doğrultusunda kullanıma elverişli homojen duruma getirilmeleri için girişilen düzeltme ve arındırma işlemlerinin tümünü ifade eder.

Yeniden değerlendirme, klâsik, geleneksel muhasebenin, enflasyon nedeniyle ortaya çıkmış olan yetersizliğini gidermek amacıyla işletme doktrininin ve modern muhasebe ilkelerinin öngördüğü tedbirlerden en önemli kısmı ifade eder². 19. yüzyıl sonlarından günümüze kadar İşletme İktisadı ile Ticaret Hukukuna yön veren ve «Bilânço Teorileri» başlığı altında toplanmış olan bilimsel görüşleri, ana hatlarıyla sunmak; bu suretle de yeniden değerlemenin teorik esasları üzerinde açıklamalarda bulunmak istiyoruz.

Stabilize muhasebe (stabilized Accounting), ve Enflasyon muhasebesi (Inflation Accounting) gibi eş anlamlı deyimlerle de ifade edilen Bilânço Teorileri, dönem bilânçosundaki kalemlerin değerlendirilmesi ilkelerini inceleyen teorik görüşlerden; statik, dinamik ve organik konsepsiyonlar ile bunların yan ürünlerinden oluşan bir fikir sistemidir³.

3. Bilânço teorilerinin kronolojik bakımdan en eskisini oluşturan Statik Bilânço teorisine göre, dönem bilân-

(2) Egesoy, Muzaffer: «Bilânço Doğuşu - Yapısı - Analizi». Ajans Türk Matbaası. Ankara - 1962. Sayfa: 122-130.

(3) Ferman, Cumhuriyet: «Fiat hareketlerinin muhasebe prensipleri üzerine te-siri ve Bilânço Teorileri». Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No: 41-23. Güney Matbaacılık ve Gazetecilik TAO. Ankara - 1954. Sayfa: 84-166.

Kızıl, Ahmet: «Enflasyon muhasebesi». Ar-Gön Yayın Ltd. Şti. İstanbul - 1980.

Sweeney, H.W.: «Stabilized Accounting». Harper and Brothers Co. New York and London - 1936.

çusunun başlıca amacı, işletmenin mal mevcutlarını, servetini sağlıklı bir biçimde ve tasnif edilmiş şekilde göstermekten ibarettir. Bu teoriye göre, «değerleme», üzerinde durulacak önemli bir problem değildir. Statik Bilânço teorisi, işletme içindeki bütün kıymet hareketleri ve bilânço kalemleri için «maliyet değeri» esasının uygulanması görüşünü savunur. Bu görüşün gereği olarak, amortismanlar, sabit varlıkların «maliyet değeri» ile değerlendirilmiş tutarları üzerinden hesaplanır.

Statik Bilânço teorisinde, yıllık kâr veya zararın hesaplanması, dönembaşı bilânçosu ile dönem sonu bilânçolarındaki öz varlık (öz sermaye) tutarlarının karşılaştırılması suretile ve basit muhasebe usulü ile gerçekleştirilir. Bu şekildeki dönem kârı tesbiti işlemi, malvarlığını tesbit sürecinin bir yan ürünü niteliğindedir. Bu teoriye yöneltilen çeşitli eleştirilerin başında, tek taraflı (monist) bir görüşe sahip oluşu gelmekte; sadece faaliyet dönemi bilânçosuna önem verip dönem kârının hesaplanması işlemini ikinci plâna atmış olması tenkit konusu yapılmaktadır.

Statik Bilânço teorisine yapılan itirazlardan önemli olan bir diğerini, teorinin uygulanması halinde, işletmenin mal varlığı, servet durumu, öz varlık tutarı hakkında da gerçek bir bilgi sağlamanın mümkün olmayacağı görüşü teşkil eder. Çünkü bu teori, işletmeyi, müstakil, sürekli biçimde faaliyette bulunan (going-concern) bir sistem, bir bütün olarak dikkate almamaktadır. Gerçekten de, Statik Bilânço teorisinin iddia ettiği gibi, bir işletmenin öz varlığının değeri, onun aktif değerleri tutarından borç kalemleri toplamının çıkartılması ile elde olunacak tutara eşit değildir. Bir bütün, bir sistem olma niteliği taşıyan işletmenin, içersinde yer alan kalemlerin tek tek değerlerinin toplanması ile elde edilecek aritmetik değer toplamından ayrı bir değeri vardır. «Sinerji» sözcüğü ile de ifade edebileceğimiz bu durum, bir yandan işletmenin kendi içersindeki alt sistemlerinden, parçalarından, bö-

lümlelerinden kaynaklanmakta; diğer yandan da yine işletmenin bir üst sistem olan millet ekonomisi içerisinde devamlı şekilde çalışan bir alt sistem, bir birim, bir bütün olmasından ileri gelmektedir.

Statik Bilânço teorisi, işletme içindeki değerlemeler için maliyet değeri esasını uygulamak suretile kanunî milli para biriminin satınalma gücünün değişmediği; sürekli olarak aynı kaldığı varsayımından hareket eder. Bu varsayım, enflasyon dönemlerinde işletmenin özvarlığını reel tutarlar olarak korumasına, reel üretim gücünün, potansiyelinin aynen muhafazasına engel olur. Bu konudaki yetersizliği nedeniyle ki, Statik Bilânço teorisi, reel bir dönem kâr veya zararının hesaplanmasına da imkân vermez.

Ana hatlarıyla ve tebliğimizin izin verdiği ölçüde açıklamaya çalıştığımız Statik Bilânço teorisi, işletme iktisadi ve modern muhasebe teorileri bakımından tek taraflı (monist) ve eksiktir. Statik Bilânço teorisi, 19.cu asrın sonuna kadar alman ticaret hukuku üzerinde büyük ölçüde etkili olmuştur⁴.

4. Dinamik Bilânço teorisi, Eugen Schmalenbach'ın 1919'da yayınladığı «Dynamische Bilanz» isimli eseri ile ortaya konmuştur. Birinci Cihan Savaşı'ndan önce, 1910'lardan itibaren yayınladığı bilimsel makalelerde, işletme iktisadi ile muhasebenin önemli konularını ele almış; özellikle de değerlendirme meseleleri; genel ve nisbi fiyat hareketlerinin, muhasebedeki değerlendirme konularına olan etkileri üzerinde durmuş; Almanya'nın Birinci Cihan Harbi ve harp sonrası enflasyon tecrübelerinden de yararlanarak Dinamik Bilânço teorisini kurmuştur.

(4) Tekinalp, Unal: «Anonim Ortaklığın Bilânçosu ve Yedek Akçeleri». 2. ci Baskı İ.Ü. Yayın No. 2615; İstanbul Hukuk Fakültesi Yayın No: 589. Fakülteler Matbaası, İstanbul - 1979. Sayfa: 69-76.
Ferman, Cumhuriyet: a.g.e., Sayfa: 87-90.

Dinamik Bilânço teorisine göre, faaliyet dönemi bilânçosunun temel amacı, Statik Bilânço teorisinin iddia ettiği gibi işletmenin malvarlığını göstermek değil; işletmenin dönem faaliyetinden doğan sonucu, yani dönem kârını veya zararını göstermektir. E. Schmalenbach'a göre, muhasebede aslolan yıllık kârın hesaplanmasıdır. Bilânço, bu amaca hizmet eden bir araçtır. Dinamik bilânço, statik bilânçonun aksine, bağımsızlığını kaybederek Kâr ve Zarar Tablosunun hizmetine girip ikinci plâna düşmüştür.

Dinamik Bilânço teorisinde, Kâr ve Zarar Hesabı, o yıla (faaliyet dönemine) ait gelir ve giderleri gösterirken dönem bilânçosu, herki yılları kapsayanları da göstermekte; ve herbiri, diğerinden bağımsız olan hesap dönemleri arasında, dönemsellik kuralının gereği olarak, bir köprü görevini yerine getirmektedir.

Dinamik Bilânço teorisi, dönem bilânçosunun aktif ve pasif kalemlerinin değerlendirilmesinde maliyet değerinin kullanılması esasını kabul etmekte; gerçek dönem kâr veya zararının hesaplanabilmesi için de, fiyatlar genel seviyesinin nisbeten müstakar olduğu dönemlerde, gene maliyet değeri esasını yeterli görmektedir.

Ancak, bu hal, enflasyon ve deflasyon zamanları için doğru olmaktan çıkar. Bu durumda, işletme faaliyetinden doğan reel kâr veya zarar rakamları içersinde fiyat hareketlerinin yol açtığı fiktif, hayali, gölge kâr veya zarar rakamları da bulunur. Reel dönem kâr veya zarar hesabının sağlanması şeklinde formüle edebileceğimiz Dinamik Bilânço teorisinin ana prensibi tehlikeye düşer. Bunu önlemek amacıyla, E. Schmalenbach birtakım çözüm yolları öngörür. Bunların başlıcalarını, ana hatlarıyla açıklamaya çalışalım.

Dinamik Bilânço teorisine göre, enflasyon veya deflasyon dolayısıyla satınalma gücü değişmekte olan kanuni milli para ile tutulmuş klâsik geleneksel muhasebenin, mali-

yet değeri esasını uygulayarak elde ettiği dönem bilançosundaki kalemler, faaliyet yılı sonunda genel fiat endeksleri yardımı ile düzeltilmelidir; yani, yeniden değerlendirilme tabii tutulmalıdır. Bu şekilde, özellikle enflasyon dönemlerinde, faaliyetten doğan reel kıymet artış veya eksilişleri fiktif olanlardan ayrılmış; gerçek dönem kârının hesaplanması imkânı sağlanmış olacaktır. Dönem bilançosunun nominal ve reel yapıdaki bütün kalemlerini içeren bütün bir yeniden değerlendirme, işletmenin öz varlığının reel değer olarak korunmasını; bir diğer deyimle işletmenin reel üretim gücünün, potansiyelinin de aynen muhafazasını mümkün kılacaktır.

E. Schmalenbach, Dinamik Bilanço teorisinin öngördüğü yeniden değerlendirilme'nin, pratik ve rasyonel olduğu sürece uygulanmasını önermekte; fiat hareketlerinin normal olduğu dönemlerde de, yine pratik olduğu taktirde, kullanılmasını tavsiye etmektedir.

Dinamik Bilanço teorisi de, tek taraflı (monist) bir karakter taşımakta; ancak, reel dönem kârının hesabına verdiği önem ile fiat dalgalanmalarının yolaçtığı yanıtıcı etkileri Bilanço ile Kâr ve Zarar Tablosundan arındırmak için getirmiş olduğu teorik ve pratik çözüm yollarının üstün yanlarını oluşturmaktadır.

Alışılmış, kanunların da uygulanmasını emrettikleri klâsik geleneksel muhasebe ilke ve yöntemlerini terketmeyerek sadece onların yardımıyla elde edilen Bilanço kalemlerinin yeniden değerlendirilme yoluyla düzeltilmesi şeklindeki yaklaşım, Dinamik Bilanço teorisine ılımlı niteliğini kazandırmış; yeniden değerlendirmeyi, periyodik olarak, aralıklı bir biçimde yapma yöntemi, teoriye geniş bir uygulama imkânı sağlamıştır.

Dinamik Bilanço teorisi, modern muhasebe doktrininin güçlü bir temsilcisi olup, getirmiş olduğu sağlam teorik esaslarla, hem alman işletme ekonomisine, hem de al-

man ticaret hukuku içtihat ve kararlarına yön vermiş; dolayısıyla, dünyanın her yanında, diğer ülkeler modern muhasebe teorilerine doğrudan ve dolaylı olarak etkilerde bulunmuştur.⁵

5. Organik Bilânço teorisi, Fritz Schmidt'in 1921 yılında yayınladığı «Die Organische Bilanz» isimli eseri ile meydana çıkmıştır.

Sonraki baskıları yapılırken adı «Die Organische Tageswertbilanz» şeklinde değiştirilmiş olan bu eserde, Organik Bilânço teorisinin esasları açıklanmaktadır. Bunlara göre, organik Bilânço teorisi, iki taraflı (düalist) bir görüşe sahiptir. Bu teoriye göre, dönem bilânçosunun amacı, temel görevi, hem işletmenin mal varlığını, servetini; hem de faaliyet sonuçlarını tesbit etmektir. Bu teoride, bilânço ile Kâr ve Zarar Tablosu, aynı derecede önemi haiz eşit değerde iki belge olup yekdiğerini tamamlayan; birbirinden ayrılması imkânsız olan iki tablodur.

İşletmeyi, organik bir sistem olan ülke ekonomisinin bir parçası, birimi, hücresi, daha iyisi bir alt sistemi olarak gören bu teori, işletme ile ilgili olayları, sadece işletmenin dar çerçevesi içerisinde incelemekle yetinmemekte; işletmenin bağlı bulunduğu ülke ekonomisi, yani üst sistem bakımından gözlem ve incelemeye tabî tutmaktadır. Organik Bilânço teorisi, bu yaklaşım biçimi ile bugünkü

(5) Tekinalp, Ünal: a.g.e. Sayfa: 76-79.

Ferman, Cumhuriyet: a.g.e. Sayfa: 90-95.

Kerr, J. St. G.: «Three Concepts of Business Income». An income approach to accounting theory. Readings and Questions. Davidson, S.; Green, David Jr.; Horngren, Ch. T.; Sorter, G.H. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey 1964. Sayfa: 40-48.

Goldschmidt, Y.-Admon, K.: «Profit measurement during Inflation. Accounting, Economic and Financial Aspects» John Wiley Sons. New York, 1977; Sayfa: 8-11.

Grimsley, B.: «Practical Accounting for Inflation». Gower Press. University Printing House, Cambridge. 1975; Sayfa: 10-18.

sistem anlayışının anlamlı bir örneğini de vermiş olmak-
tadır.

Sistem yaklaşımının gereği olarak, F. Schmidt, işletme muhasebesinden, fiat hareketlerinin piyasa kanalı ile yapmakta olduğu olumsuz etkilerin bertaraf edilmesi, giderilmesi lâzımdır, demektedir; klâsik geleneksel muhasebenin bu işi yapmaktan âciz olduğunu ifade etmektedir. F. Schmidt'e göre, muhasebe sisteminin görevi, işletmenin öz varlık durumu ile faaliyet sonucunu reel verilerle göstermektir; nominal verilerle değil. Bunu sağlamak için de, klâsik muhasebe sistemindeki maliyet değeri esasına göre değerlendirme prensibini terketmeli; onun yerine, cari değer, günlük değer, piyasa fiyatı esasını, yani dönem bilançosunun düzenlendiği tarihteki piyasa fiyatına göre değerlendirme usulünü ikame etmelidir. Ancak bu şekildedir ki, bir işletme ile bağlı bulunduğu ülke ekonomisi arasında yakın bir ilgi kurulur; hücre ile organizmanın karşılıklı ilişkilerinde bir bütünleşme sağlanır.

Klâsik muhasebe sistemiyle elde edilmiş dönem bilançosu kalemleri, cari, günlük değer, yani piyasa fiyatına göre yeniden değerlemeye tabi tutulur; bu işlemde meydana gelecek değer artışı, Pasifte açılacak bir özel hesaba kaydedilirse, Organik Bilanço teorisine göre, işletmedeki sabit ve değişen değerlerin ikamesi mümkün olur; böylelikle de, işletmenin üretim gücü, reel özvarlığı veya ekonomik potansiyeli aynen muhafaza edilmiş; görünüşte, fiktif veya gölge kâr şeklinde işletme öz varlığının veya sermayesinin bir kısmı kâr, diye dağıtımına tabi tutulmamış olur. Bir diğer deyimle sermaye erozyonu önlenmiş olur.

Organik Bilanço teorisine göre, amortismanlar da, cari piyasa fiyatı ile yeniden değerlendirilmiş olan sabit varlıkların bu yeni değerleri üzerinden hesaplanmalıdır.

Bu teoriye göre, işletme mamullerinin satış fiyatı, gir-

dilerin cari piyasa fiyatlarına dayanılarak yeniden hesaplanacak ikame değerleri toplamı üzerine kâr oranlarının ilâvesi suretile bulunacaktır. Bir başka deyimle, işletmenin gerçek satış kârı, mamullerin satış fiyatı ile cari piyasa fiyatına göre hesaplanmış ikame maliyetleri arasındaki farka eşit olacaktır. F. Schmidt, bu görüşü ile, ücretleri de, yeniden değerlemenin şumulü içersine almaktadır.

Organik Bilânço teorisi, işletmenin gerçek, reel sermayesinin, öz varlığının aynen muhafazası görüşünü savunduğu için mamulün satışı halinde piyasa fiyatı, maliyet fiyatından düşük ise, aradaki farkın hakiki kâr olarak kabulü ve dağıtılması mümkündür. Bu taktirde, işletmenin reel sermayesini aynen muhafaza etme amacı, tehlikeye düşmemektedir.

Fritz Schmidt de, tıpkı Eugen Schmalenbach gibi, enflasyon ve deflasyon gibi genel ve nisbi fiyat hareketlerinin aşırı olduğu dönemler için bilânçoları yeniden değerlendirme suretile düzeltme konusunda ileri sürdüğü yöntemlerin, fiyat hareketlerinin normal sayılabilecek durumda olduğu dönemlerde de kullanılmasını tavsiye etmektedir.

Modern muhasebe teorisinin, Dinamik Bilânço teorisinden sonra ikinci önemli düşünce sistemini temsil eden Organik Bilânço teorisi de önemli bazı tenkit ve itirazlara konu teşkil etmiştir. Bunlardan belli başlılarını kısaca izaha gayret edeceğiz. F. Schmidt, ilk olarak teorisinin uygulanması konusundaki yaklaşım tarzı dolayısıyla tenkide uğramıştır. Gerçekten, F. Schmidt, savunduğu sistem gereği, işletme dahilinde oluşan her işlemin tek tek yeniden değerlendirilmesini, düzeltilmesini ister. Böylece maliyet değerine göre yapılmış her muhasebe kaydının cari ikame değeri ile yeniden değerlemesi yapılarak bir kere daha kaydını; aradaki farkın ise, bir düzeltme hesabına naklini ister. Yeniden değerlemenin sürekli, devamlı (müstemirren) bir şekilde yapılması, zaman, emek ve masraf bakımından yolaçacağı büyük güçlükler yanında

mevcut hukuk düzeni bakımından da aşılması güç engellerle karşılaşacaktır. Yeniden değerlemenin çok ayrıntılı, genel sürekli biçimde muhasebe kayıt sistemini de kapsar bir genişlikte yapılmasının pratikte yolaçacağı büyük güçlükleri dile getiren bu itirazlar karşısında F. Schmidt, şu karşı öneri ile yapılan itirazı önlemiştir: İşletmede, maliyet değeri esasına göre yapılmış klâsik muhasebe kayıtlarını teker teker değil de, bunların aylık veya üç aylık (enflasyonun şiddetine bağlı olarak) toplamlarını bir tek kalem halinde ve cari ikame değeri esasına göre yeniden değerlemeye tabi tutarak kaydetmek. Yeniden değerlendirme ve düzeltme işlemlerinin devamlı, sürekli olarak değil de, bu son karşı öneride olduğu gibi kısa aralıklarla ve periyodik biçimde yapılması halinde, Organik Bilânço tekniği ile genel fiât endekslerini kullanan Dinamik Bilânço tekniği arasındaki fark, büyük ölçüde azalmış olmaktadır. Gerçekten yeniden değerlendirme ve düzeltme işlemlerinin periyodik olarak ve aylık, üç aylık devreler sonunda elde edilecek içmaller üzerinden yapılması halinde, ayrı tarihlerde cereyan etmiş işlemlerin, belirli bir tarihteki (bilânço tarihinde veya aylık, üç aylık devreler sonunda) kanuni milli para değerine göre yeniden değerlendirme ve düzeltme işlemlerinin yapılması yoluna gidilecektir. Devamlı, sürekli yeniden değerlendirme ve düzeltme işleminde ise, her işleme ait muhasebe kaydı, yapıldığı tarihteki cari ikame fiyatına göre yeniden değerlendirilmektedir. Organik Bilânço teorisinin, bu konuda Dinamik Bilânço teorisine bir hayli yaklaşmasına rağmen aralarında, yine önemli bir ayrılık vardır. F. Schmidt, yeniden değerlendirme ve düzeltme işlemi için genel fiât endekslerinin kullanılmasına karşıdır. Ona göre, bu tür endeksler, paranın satınalma gücündeki gerçek değişimleri gösterecek güçte ve yeterlikte değildir. F. Schmidt'e göre, reel bir Bilânço ve Kâr ve Zarar Tablosu elde etmek için mamulün maliyet yapısı içersine giren girdileri, cari piyasa fiyatı, gündelik pazar değeri esasına göre yeniden değerlendirilerek düzeltilmelidir. Bunun bir başka yolu. Her mamul nevi için özel fiât endeksi kullanarak yeniden değerlendirme yapmaktır.

Organik Bilânço teorisinin yeniden değerlemede uyguladığı cari piyasa fiatı esası da eleştirilere konu yapılmakta; bu değerlendirme esasının, maliyet değerine oranla daha sübjektif ve daha az kesin olduğu iddia edilmektedir. Ancak, bu eleştiri, görüldüğü ve sanıldığı kadar kuvvetli değildir. Çünkü F. Schmidt, cari piyasa fiatını, cari ikame veya yeniden üretim değerini çok açık bir şekilde tanımlamıştır. Cari piyasa fiatı, yeniden değerlemesi yapılan kalemin, o anda piyasada geçerli olan fiatıdır. Cari ikame veya yeniden üretim değeri ise, bütün girdi kalemlerinin (maliyet unsurlarının; hammadde, işçilik ve genel imalât giderleri), mamulün satışı anında piyasada mevcut olan alış değerleridir. Bu, çok açık, karışıklığa, yanlış yoruma imkân vermeyecek bir tanımdır. Ve bu manada, cari ikame değerinin, sıhhat derecesi ve kesinlik bakımından, maliyet değerinden geri kalan bir yanı da yoktur. Belki yegâne sakıncalı tarafı, üretim faktörlerinin bir piyasa fiatı olmayışı halinde kendini gösterir. O vakit de takdir (appraisal) yoluna gidilmesi pekâlâ mümkündür.

Organik Bilânço teorisi, başlıcalarını izaha çalıştığımız bazı itiraz ve eleştirilere rağmen, teorik yapı itibarile kendisinden önce ve sonra ortaya atılmış olan doktriner görüşlere oranla daha tam ve eksiksiz olma niteliğine sahiptir; Savunduğu görüşler, günümüzde ulaşılmış olan bilimsel sonuçlarla da uyum halindedir.

Organik bilânço teorisi, sadece alman işletme ekonomisi ve modern muhasebe doktrini üzerine etki etmekle kalmamış; diğer kıt'a avrupası ülkelerinde ve özellikle de A.B.D.'de, her iki cihan savaşından sonra ve günümüzde de etkisini sürdürmeğe devam etmiştir. Ancak bu Bilân-

-
- (6) Tekinalp, Ünal: a.g.e. Sayfa: 68.
Ferman, Cumhuriyet: a.g.e. Sayfa: 95-109.
Revsine, Lawrence: «Replacement Cost Accounting». Prentice-Hall. New Jersey. 1973; Sayfa: 1-27; 170-188.

ço teorisi, özellikle ticaret hukuku alanında, Dinamik Bilânço teorisinin yapmış olduğu etkiyi yapamamıştır⁶.

6. Bilânço Teorileri başlığı altında, E. Schmalenbach ile F. Schmidt'in Almanya'da kuruculuğunu ve öncülüğünü yaptıkları modern muhasebe sistemlerinin diğer temsilcilerine Almanya'da, Avrupa'nın diğer ülkelerinde, Amerika kıtası ile Avustralya'da da rastlamak mümkündür. Bunların büyük çoğunluğunun savunduğu teorik görüşler, temelde Dinamik veya organik Bilânço teorilerinden pek farklı değildir. En önemli fark, yeniden değerlendirme için kullanılması önerilen değerlendirme esaslarında kendisini göstermektedir.

Bir kısım teorikler, yeniden değerlemenin altın ve benzeri kıymetli madenler ile yabancı dövizlere göre yapılması görüşünü savunmuşlardır.

Diğer bir kısmı, yeniden değerlemede kullanılacak düzeltme katsayılarının belirlenmesi için hangi endeksin daha uygun olacağı noktasından hareketle endeksler hakkında farklı görüş ve öneriler öne sürmüştür. Bazıları, Toptan Fiat endeksi, Perakende Fiat endeksi ile Tüketici fiat endeksi veya Geçinme endeksi gibi genel fiat hareketlerine dayanan endeksleri; diğer bazıları ise, nisbi fiat hareketlerinden kaynaklanan özel fiat endekslerini savunmuşlardır. Bazı teorikler, milli gelir deflatörünün uygulanmasını önermişlerdir⁷.

Modern muhasebe teorikleri yeniden değerlemenin metotları, uygulama zamanları ve muhasebe kayıtlarına

Davis, B.J.: «*Inflation. Its treatment in Accounts*». Gee and Co. (Publishers) London 1953; Sayfa: 41-60.

Goldschmidt, Y. - Admon, K.: a.g.e. Sayfa: 47-50.

(7) Baxter, W.T.: «*Accounting Values and Inflation*». McGraw-Hill Book Co. (UK) Ltd. London 1975. Sayfa: 1-16; 51-76.

Goldschmidt, Y. - Admon, K.: a.g.e. Sayfa: 50-52.

yansıtılış şekilleri bakımından da farklı görüş ve öneriler öne sürmüşlerdir.

Bir kısmı, yeniden değerlendirme'nin kısmi olarak uygulanması görüşünü savunmuşlar; işletmenin sahibolduğu iktisadi değerlerin sadece belirli bir kısmının yeniden değerlendirme konusu yapılarak düzeltilmelerini önermişlerdir. Özellikle nisbi fiyat hareketlerinin etkilerini giderme amacına yönelik olan bu yöntem, kısmi yeniden değerlendirme ve düzeltme yöntemi demişlerdir. Bir kısım teorikler de, yeniden değerlemenin ve düzeltmenin, işletmeyi devamlı şekilde faaliyet gösteren bir varlık olarak kabul edip, işletmenin tümünü veya işletmenin sahibolduğu iktisadi kıymetlerin hepsini tek tek yeniden değerleyerek bilhassa genel fiyat hareketlerinin işletmenin bütünü üzerindeki olumsuz etkilerini gidermeyi öngörmüşlerdir. Bunlara da, genel yeniden değerlendirme ve düzeltme yöntemi denilmiştir.

Modern teoriklerin bir kısmı, yeniden değerlendirme ve düzeltme işlemlerinin devamlı, sürekli bir biçimde ve aralıksız şekilde yapılmasını istemişler; diğer bir kısmı ise, kısa veya uzun zaman aralıkları ile periyodik bir biçimde ve aralıklı olarak uygulanması görüşünü benimsemişlerdir. Sürekli yeniden değerlendirme ve düzeltmeyi, muhasebe kayıt sistemini de içine alacak bir genişlikte gerçekleştirmeyi savunanlar ile bunun sadece Bilanço ve Gelir Tablosuyla sınırlandırılmasını tavsiye edenler de olmuştur. Aralıklı yeniden değerlendirme ve düzeltme uygulamasına taraf olanlar ise, bunun, fiyat dalgalanmalarının şiddetine ve mahiyetine göre gerektikçe ve bir defaya mahsus olarak yapılmasını; veyahut da, kısa veya uzun zaman aralıkları ile, ama düzenli bir biçimde ve devamlı olarak tekrarlanmasını öngörmüşlerdir.

Modern teorikler ayrıca, yeniden değerlendirme uygulamasının yasal bakımdan zorunlu olması; veya işletmenin

isteğine bağı bulunması konusunda da ayrı ve farklı görüşleri savunmuşlardır⁸.

7. Modern muhasebe teorilerinin çeşitli ülkelerdeki ve ülkemizdeki uygulamalarına; enflasyonist gidişin hızlandığı ve fiatlar genel ve nisbi seviyelerinin büyük ölçüde arttıkları 1.ci Cihan Harbi ile İkinci Cihan Harbi sonrası devirlerinde şahit oluyoruz. Almanya, Fransa, İngiltere, Danimarka, İtalya, İsveç, Norveç, Belçika, Polonya, İrlanda, Hollanda, Avusturya, A.B.D., Brezilya, Arjantin, Şili, Peru, Uruguay, Avustralya ve Kanada ile Japonya, karşılaştıkları enflasyonun şiddet derecesini, süresini, ülkelerinin hukuk sistem ve düzeni ile diğer şartlarını da gözönünde bulundurmak suretile modern muhasebe teorilerinin çeşitli şekillerini, yine farklı biçimlerde ve ölçülerde uygulayagelmişlerdir⁹.

Ülkemizde ise, modern muhasebe teorisi ile ilgili bilimsel çalışmalar 1950 lerde başlamıştır. 1960'larda güncellik kazanan konu, 15 Şubat 1963 tarihinde 213 sayılı Vergi Usul Kanununu değiştiren 205 sayılı kanunun geçici 11.ci maddesi ile vergi hukukumuzda intikal etmiştir. Ancak, adıgeçen kanunla öngörülen yeniden değerlendirme işlemi, «yeniden değerlemenin yapılacağı zamanı ve değerlemede esas alınacak katsayıları gösteren sirküler», Maliye Bakanlığı'nca yayınlanamadığı için uygulamaya konulamamıştır. Konu, 21 Ocak 1983 tarihli ve 2791 sayılı kanun ile tekrar güncellik kazanmıştır. Vergi Usul Kanununun yeniden değerlemeye ilişkin Geçici 11.ci maddesi tekrar dü-

(8) Baxter, W.T.: a.g.e. Sayfa: 30-35.

Cox, B.-Hewgill, J.C.R.: «Management accounting in inflationary conditions». The Institute of Cost and Management Accountants. London 1976; Sayfa: 12-14.

(9) Uman, Nuri: «Enflasyon Muhasebesi». Bögaziçi Üniversitesi Yayın No: 155. İşletme Bölümü 78-52/03; Sayfa: 100-116; Ek: I, Tablo: 4.1. Sayfa: 122 - 125.

zenlenerek getirilen yeni hükümlerle işlerliğe kavuşturulmuştur.

2791 sayılı kanun, gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar ve İktisadi Devlet Teşekkülleri için ayrı esaslar öngörmüştür. 1964 tarihli ve 440 sayılı kanunun geçici 2.ci maddesi ile İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Müesseseleri ile İştirakleri hakkında yeniden değerlendirme konusu kabul edilmiştir. Bu maddeye göre, İktisadi Devlet Teşekküllerinin bütün aktif ve pasifleri geçici 1. madde gereğince kurulacak komisyon tarafından belli edilecek esaslara göre yeniden değerlendirilecek; Sabit varlıklarla ilgili aktif ve pasif bilanço kalemlerinin yeniden değerlendirilmesinde Vergi Usul Kanunu hükümleri uygulanacaktır. İktisadi Devlet Teşekkülleri için 1964 yılında öngörülen yeniden değerlendirme konusu, uzun süre uygulanma imkânı bulamamış; 21 Ocak 1983 tarihli, 2791 sayılı kanun, bu konuya da çözüm getirmiştir¹⁰.

8. Klâsik, geleneksel muhasebenin enflasyon dönemlerindeki yetersizliklerini gidermek amacıyla kurulan ve 19.çu asrın sonlarından bu yana gelişmelerini sürdüren modern muhasebe teorilerinin başlıcalarını açıklamaya çalıştık. İşletmelerin bu konudaki davranışlarına, her şeyden önce yöneticilerinin kararları yön verecektir. Yöneticiler, kararlarını verir, seçimlerini yaparken de mikro ve makro düzeydeki ülke şartlarını dikkate alacaklardır. Mevcut alternatiflerden birisi, eski alışılmış klâsik muhasebe uygulamasına devam etmek; bu sistemle elde edilecek verileri, bazı kısmi tedbirlerle (özel ihtiyatların teşkili; hızlan-

(10) Karayalçın, Yaşar: «Bilanço Hukuku. Kavramlar - İlkeler - Başlıca Sorunlar, Yeni Gelişmeler». Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü. Ankara - 1979. Yayın No: 133. Sevinç Matbaası. Sayfa: 133-134. Kitiş, Nahit: «Yeniden Değerleme». Vergi Dünyası. Sayı: 19; Mart 1983; Sayfa: 56-65.

Bilgen, Hüseyin A.: «Kurumlarda Yeniden Değerleme». Vergi Dünyası. Sayı: 19; Mart 1983; Sayfa: 35-42.

dırılmış amortisman usulü; LIFO usulü; vb. gibi) bilançoları, dönem kârını hakiki değerlerine yaklaştırmaktır.

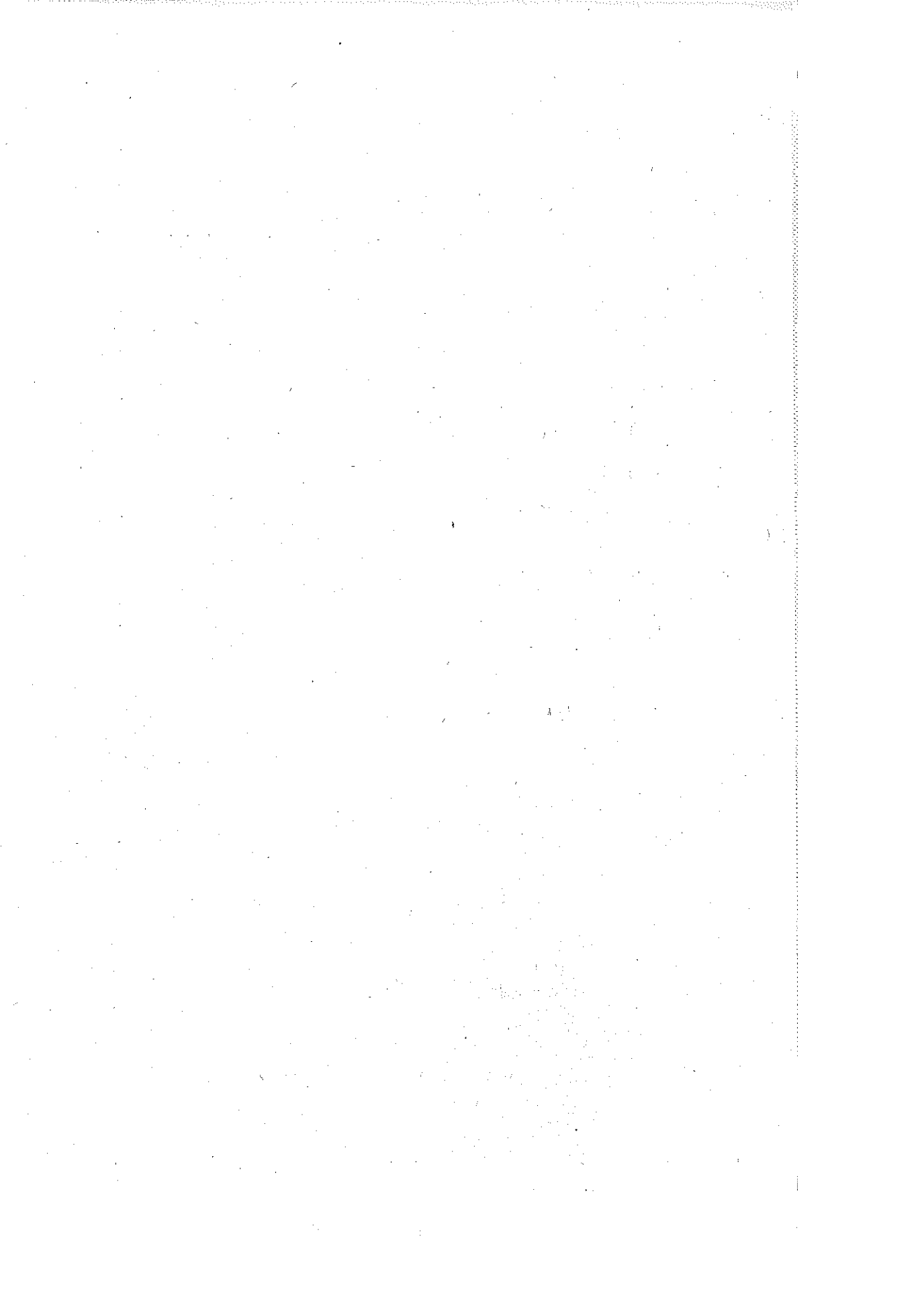
Diğer bir alternatif ise, modern muhasebe teorilerinden herhangi birini veya birden fazlasını birlikte uygulayarak işletmenin reel öz varlık ve reel dönem kârını bulmaktır. Bu yol, zaman, masraf ve emek sarfını gerektirecek; karşılığında da hem işletme yöneticilerine, hem de kamuoyuna ve kamu otoritelerine yarar sağlayacaktır. Sorun, bir tercih sorunudur. Uygulamanın sağlayacağı yararlar ile külfetler arasında bir karşılaştırma ve seçim yapma sorunudur.

İstanbul, 7 Mart 1983

i.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**MAHALLİ İDARELER MALİYESİNDEKİ
YENİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Prof. Dr. Halil NADAROĞLU

MAHALLİ İDARELER MALİYESİNDEKİ YENİ GELİŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Halil NADAROĞLU (*)

Genel Açıklamalar: (**)

Konuya girmeden önce bazı sınırlamaların ortaya konulmasında yarar görmekteyim. Şöyle ki:

Bu konuşmamda açıklamaya çalışacağım konu mahalli idareler maliyesindeki yeni gelişmelerin sadece Türkiye açısından incelenmesine yöneliktir. Mahalli idareler maliyesi teorisindeki yeni gelişmeleri, doğal olarak bazı değer yargılarına ulaşırken gözönünde bulunduracağım. Ancak sınırlı bir süre içinde teorik sorunlara ayrıca değinmeyeceğim.

İkinci bir sınırlama da şudur: Konuşmamda, Türkiye'deki mahalli idare türlerinden sadece il özel idaresi ile belediye maliyesindeki gelişmeleri ele alacağım. Köy maliyesine değinmeyeceğim. Bunun sebebi 1981 sonrasında yürürlüğe konulan ve mahalli idareler maliyesinde sistem değişikliğine sebep olan yeni bazı kanunlarda köy maliyesinin kapsam dışında bırakılmış olmasıdır.

(*) Marmara Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Başkanı.

(**) Bu konferansın verildiği tarihte 2380 sayılı kanun henüz tādil edilmemişti. Konu ile ilgilenenlerin bu hususu göz önünde tutmaları gerekir.

Mahalli idareler maliyesi denildiğinde akla ilk gelen «mali tevzin» kavramıdır. Çünkü, bu kavramın gereği yerine getirilmeden mahalli idareler maliyesinin sorunlarını rasyonel bir çözüme kavuşturmak mümkün olamaz.

Eski bir deyim olan mali tevzin kavramı bilindiği gibi dar, diğeri geniş olmak üzere iki ayrı şekilde yorumlanmaktadır. Dar anlamda mali tevzin idareler arası gelir bölüşümünü, geniş anlamda ise hizmet ve gelir bölüşümünü ifade etmektedir. Doğru olan kuşkusuz ikincisidir. Çünkü, mahalli idarelere gelir sağlanmasının amacı bu idarelerin mahalli nitelikteki hizmetleri gerçekleştirebilmelerinin parasal koşulunu —ki en önemlisidir— yerine getirmektir. Aksi halde, yani, hizmet verildiği halde mali destek sağlanmazsa hizmet görülemez. Kaynak sağlanır da hizmet verilmez veya hizmetin maliyetinin çok üstünde kaynak sağlanırsa bu kez de kamusal fonlar israf edilmiş olur. Bütün bunlar sonuçta, toplumsal refaha erişme yolundaki çabaları olumsuz yönde etkiler. İşte bu sebeplerden ötürüdür ki, idarelerarası mali ilişkilerin düzenlenmesine ilişkin hususu ifade eden mali tevzin kavramını ilk olarak ortaya attığı bilinen ve soruna sadece gelir bölüşümü açısından yaklaşan Alman yazarı Albert Mensel'e karşı ilk eleştiri yine bir Alman yazarı olan J. Popitz'den gelmiştir. Almanya'da bu husus ile ilgili olarak 1923 yılında ilk kez çıkarılan Mali Uzlaşma (Finanzausgleich) Kanunu da —ki dilimizdeki mali tevzin deyimini bu Almanca sözcüğün karşılığı olarak kullanılmıştır— başlangıçta idarelerarası mali ilişkileri sadece gelir bölüşümü açısından düzenlemiştir. Ancak, günümüzde idarelerarası mali ilişkilerin düzenlenmesinin iki ayrı yönü olduğu artık tartışmasız kabul edilen bir husustur. Bunlar, görevlerin ve kaynakların bölüştürülmesi gibi iki ayrı istikamette imiş gibi görünen, ancak sonuçta aynı amaca yönelik olan iki ayrı işlemdir. Görev ve kaynak bölüşümünü idarelerarası gider ve gelir bölüşümü şeklinde de ifade edebiliriz. Çünkü, her hizmetin bir parasal maliyeti vardır. Bu da o hizmetin gerektirdiği giderdir.

Aynı şekilde, her gideri karşılamayı gerektiren bir kaynak lâzımdır. Bu da gelirdir. Bu iki husus aynı anda, birarada ve aralarındaki vazgeçilmez ilişki nazara alınmadan bir düzenleme yapılırsa sonuç az önce belirttiğimiz şekilde olur. Yani, ya hizmet görülemez (bu hâl hizmetin eksik veya kötü görünmesi şeklinde de olabilir) ya da kaynaklar israf edilmiş olur.

Gerek 1961, gerek 1982 Anayasa'larında soruna gider ve gelir bölüşümü yönünden yaklaşılmış ve her iki Anayasanın mahalli idarelerle ilgili hükmünün son fıkrası olarak aynen şu ifadeye yer verilmiştir: «Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır». Genel bir kural niteliğindeki bu hükümde soruna hizmet ve kaynak bölüşümü açısından yaklaşıldığı açıktır. Ancak ne var ki, uygulamada bu kuralın gerekleri yerine getirilememiştir. Bunun somut örneklerine daha sonra değineceğim.

1981 yılına gelinceye kadar gider ve gelir ilişkileri il özel idareleri ile belediyelerde birbirine zıt istikametlerde gelişmiştir. Şöyle ki: İl özel idarelerinin hizmetleri giderek merkezi idare'ye kaydırılmış fakat gelir kaynaklarına pek dokunulmamıştır. Hattâ zaman zaman yeni kaynaklar da sağlanmıştır. Belediyelerde ise tersine bir durum meydana gelmiş ve hizmetler hem nitelik, hem de nicelik yönünden artarken çeşitli sebeplerle gelir kaynaklarında azalmalar meydana gelmiştir. 1981 sonrasında ise il özel idarelerinde — sistemin değişmesine rağmen — aynı olgu esas itibarıyla devam etmiştir. Belediyelerde ise durum az da olsa düzeltilmiştir. Bütün bunları, az sonra her iki idare yönünden ayrı ayrı açıklamaya çalışacağım.

Mahalli idareler maliyesini, bu kuruluşların «idare» içindeki düzenlenişinden soyutlayarak incelemek aslında gerçekçi bir yöntem değildir. Ancak ne var ki, bu konuşmamda başka bir yöntem izlemem de mümkün değildir. Her şey gibi toplum yapısının ve ona bağlı olarak da toplumsal örgütlenme biçimlerinin sür'atle değiştiği çağ-

mızda bu değişiklik mahalli idarelere bir türlü yansıtılmamıştır. Gerek 1961, gerek 1982 Anayasalarının gerekçelerinde yer alan ve görüşümü teyid eden iki cümleyi burada aynen okumak istiyorum.

1961 Anayasasının mahalli idarelere ilişkin 116. maddesinin gerekçesinde aynen şöyle denilmektedir: «1876 Anayasasından beri yerleşmiş olan ve sosyolojik bir varlık kazanmış bulunan mahalli idarelerimizde herhangi bir değişiklik yapmaya gerek görülmemiştir.» 1982 Anayasasının yine mahalli idarelere ilişkin 127. maddesinin gerekçesinde ise aynen şu ifade yer almıştır: «Bugüne kadar Anayasalarımızda yer almış olan mahalli idare birimleri herhangi bir değişiklik yapılmadan, aynen kabul edilmiştir». 1876 Anayasasından beri devamedegelen bu tutum, mali tevzin'in iki yönünden ilki olan hizmet bölüşümünün çağın gereklerine uygun bir tarzda düzenlenmesine imkân vermemiştir. Zaman zaman mali tevzin'in ikinci yönü olan gelir bölüşümündeki tek taraflı düzenlemeler ise giderek bu husustaki dengenin bozulmasına sebep olmuştur. Oysa, mahalli idarelerin varoluşlarının siyasal ve toplumsal nedenleri bir yana, «idare»nin düzenlenişinde merkezi idarenin yanısıra ayrıca mahalli idarelere de yer verilmesinin sebebi bir bütün olarak «idare» de optimum etkinliğin sağlanmasıdır. Bunun için de hem merkezi hem de mahalli idare'de zaman faktörünün getirdiklerine ve gereklerine uygun düzeltme ve düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Aksi halde, ister merkezi, ister mahalli nitelikte olsun, hizmette etkinlik sağlamak mümkün olamaz.

Mahalli idarelerin üstlendikleri hizmetlerde etkinliğin sağlanabilmesi için önce hizmet alanının optimum büyüklüğünün belirlenmesi gerekir. Anayasal düzenlemelerin sınırlayıcı hükümleri bugün için bu konuda herhangi bir işlem yapılmasına imkân vermemektedir. Ayrıca, bütün dünyada mahalli idare birimlerinin toplam sayısında önemli azaltmalar yapılmaktadır. Bunun somut örneklerini A.B.D. ve İngiltere'de son on yıl içinde yapılan düzen-

lemelerde görmek mümkündür. Bu istikametteki yeni düzenlemeler, sonuçta kaynakların daha etkin bir biçimde kullanılabilmesini mümkün kılmaktadır. Türkiye’de ise, genel eğilimin, mahalli idare biçimlerinin toplam sayısının artması istikametinde olduğunu ifade edebilirim. Bu eğilim özellikle, sadece iki bin nüfus şartına bağlı olarak kurulabilen belediyelerde daha belirgindir. Son olarak, hizmetlerin önce merkezi idare ile mahalli idareler, sonra da mahalli idarelerin çeşitli türleri arasındaki bölünüşünü yeniden düzenlemenin artık kaçınılmaz hale geldiğini belirtmek isterim. Teknikteki, ulaştırmadaki ve turizm’deki başdöndürücü gelişmeler hizmetlerden birçoğunun mahiyetini değiştirmiştir. Eskiden mahalli idarelerce görülebilen hizmetlerden bazıları artık sadece merkezi idarece görülebilir hale gelmiştir. Buna karşın mahalli idarelerin görebilecekleri hizmetler de yeni boyutlar kazanmış ve ayrıca bunlara bazı yeni hizmetlerin eklenmesi zarureti doğmuştur. Bütün bunları nazara almaksızın sadece gelir bölüşümü ile ilgili tedbirler üzerinde durmak belki âni ve geçici parasal rahatlamalara sebep olabilir. Ancak sonuçta sorun çözümlenmiş olmaz. Hattâ uzun vadede daha da karmaşık durumların ortaya çıkmasına sebep olur.

«İhtirazi kayıt» niteliğindeki bu kısa ve genel açıklamalardan sonra 1981 yılından bu yana il özel idareleri ile belediyeler maliyesinde sadece gelir bölüşümü yönünden gerçekleştirilmiş olan yeni düzenlemelere ilişkin düşüncelerimin açıklanmasına geçiyorum.

İL ÖZEL İDARELERİ

Anayasal bir kuruluş olan il özel idareleri 1982 Anayasasının 127. maddesinde yer alan üç mahalli idare türünden biridir. Diğer ikisi ise bilindiği gibi belediye ve köy idaresidir.

Tanımlamak gerekirse, il özel idaresi birçok kent, ka-

saba ve köyü içeren ve genel idare örgütünde en yüksek kademeyi oluşturan il biriminin sınırları içindeki halkın mahalli nitelikteki bayındırlık, sağlık, eğitim ve iktisat işlerine ait genel ihtiyaçlarını giderecek hizmetleri gerçekleştirmekle yükümlü kılınan tüzel kişiliğe sahip bir kamu idaresidir.

İl özel idareleri anayasal birer kuruluş olmalarına rağmen organik kanunları yönünden ilginç bir görüntüye sahiptirler. Şöyle ki:

13 Mart 1329 (1913) tarihinde yürürlüğe konulan «İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkatı» iki kısımdan oluşuyordu:

- 1) 1-74 maddelerle düzenlenen İdare-i Umumiye. Bu kısım 1929 yılında kaldırılmış ve yerine 1426 sayılı Kanun ısdar olunmuştur. 1426 sayılı Kanun da yerini sonradan 5442 sayılı İl İdaresi Kanununa bırakmıştır.
- 2) 75-149 maddelerle düzenlenen İdare-i Hususiye.

İşte, il özel idarelerinin hâlen de yürürlükte olan organik kanunu bu 1913 tarihli muvakkat Kanun'un 75-149 maddeleridir. Aradan yetmiş yıl geçmiş, Türkiye'nin politik, idari ve sosyal yapısı değişmiş, ancak il özel idarelerinde bu değişikliklerle uyum sağlayacak köklü bir düzenleme yapılamamıştır. Gerçi zaman zaman palyatif bazı tedbirlere başvurulmuştur. Örneğin, sözü geçen Kanun'un 75-150 maddelerinde 13 ayrı Kanunla çeşitli değişiklikler yapılmış, sekiz maddesi kaldırılmış, 25 maddesi değiştirilmiş ve 24 yeni madde eklenmiştir. Ayrıca, çeşitli konuları düzenleyen 70 kadar kanunda da il özel idaresi ile ilgili hükümler yer almıştır. Ancak, bütün bunlar belli bir sistem ve düşünce doğrultusunda yapılmadığından sonuçta durum büsbütün karışmış ve il özel idarelerinin görev ve yetkilerinde tereddüt ve karışıklıklar hâsıl olmuş-

tur. Bu çok önemli hususu daha açık bir tarzda şöylece açıklamak isterim:

İl özel idarelerine, Osmanlı İmparatorluğu döneminde çıkartılan İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkati ile bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, kültür, eğitim, tarım, veterinerlik, ekonomi ve ticaret alanlarını kapsayan yedi ana konuda yaklaşık yüz kadar görev verilmiştir. Ayrıca zaman zaman başka kanunlarla verilen ve yasal dayanağı tartışılabilen bazı diğer görevler de nazara alınırsa bu sayı yüz elli'ye yaklaşmaktadır. İşte, 1913 tarihli Kanun esas itibariyle bugün de yürürlüktedir. Ancak, Cumhuriyet döneminde çıkartılan Kanunlarla sözü geçen bu görevlerin pek çoğu yeni kurulan bakanlıklara, genel müdürlüklere ve bölge örgütlerine verilmiştir. Fakat ne var ki, bu kanunlarda, sözü geçen görevlerin il özel idarelerinden alındığına dair bir hüküm yer almamıştır. Bu durumda aynı görev hem il özel idaresinin, hem de yeni kurulan idarî birimin sorumluluğuna girmiştir. Böyle bir durumun sonucu doğal olarak yetki çatışması ve görev karmaşasıdır. Ancak uygulamadaki durum il özel idarelerinin esas itibariyle çok sınırlı görevler ifâ eden kuruluşlar haline gelmesiyle sonuçlanmıştır.

1913 yılında çıkartılan Kanunda o günlerin anlayışına göre il özel idarelerine yüklenen görevlerin tamamı bugün için ve bugünkü ölçülerle ele alındığında bütünüyle ancak genel idare örgütünün altından kalkabileceği büyüklüktedir. Buna karşın, il özel idarelerinin pekâlâ yapabilecekleri bazı hizmetler için hâlen de ayrı örgütler kurulmasına devam olunmaktadır. Örneğin, bir ilimizde her ihtiyaca cevap veren Veteriner İl Müdürlüğü varken ayrıca bir de Hayvancılığı Geliştirme İl Müdürlüğü kurulmakta, arabası ve personeli verilmekte, sonra da bu yeni kuruluşun ne yapacağı araştırılmaya başlanılmaktadır. Bu tür örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Ancak, kısaca ifade etmek gerekirse, malî tevzin'in hizmet bölümü yönü tam bir kargaşa ve tutarsızlık içindedir.

Sorunun gelir bölüşümü yönü ise daha da ilginçtir. Şöyle ki: 1981 yılına gelinceye kadar il özel idarelerinin görevleri gibi gelirleri de azalmıştı. Bu idarelerin gelirlerinin esasını merkezi idare vergilerinden il özel idarelerine ayrılan paylar oluşturuyordu. Diğer iki kaynak olan öz gelirler ile borçlanmalardan sağlanacak varidat'ın ise il özel idarelerinin finansmanında önemli bir hisseleri yoktu. 1981 öncesinde il özel idarelerine merkezi idare vergilerinin hangilerinden hangi oranda pay veriliyordu? İlginç bazı yönlerinin bulunması dolayısıyla bu hususa kısaca değinmekte yarar görüyorum.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanununun 66. maddesi gereğince Türkiye'de üretilen veya ithâl olunan akaryakıtlardan alınan verginin % 22'sinin il özel idarelerine verilmesi öngörülmüştü. Kanuna göre Bütçe'ye her yıl, bir önceki yılın kesin rakkamları esas alınmak suretiyle tahmine dayanan bir ödenegin konulması ve bu miktarın il özel idarelerine verilmek üzere on iki eşit taksitte İller Bankası'na yatırılması gerekiyordu. Ancak uygulamada, bu hükmün gereği yerine getirilememiş ve Maliye içinde bulunduğu güçlükler sebebiyle Genel Bütçeye Kanun'da öngörülenden eksik ödenek koymuştur. Yapılan bir araştırmada 1967 yılında Bütçe'ye 299.772.000 lira ödenek konulması gerekirken 64.460.000 lira ödenek konulduğunu, bunun da Kanun'da öngörülen % 22 oranını fiilen % 5'e düşürdüğünü göstermiştir. Diğer yıllarda da durum pek değişmemiştir.

İl özel idarelerinin ayrıca, 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanununun 17. maddesi gereğince alınan vergi ile Karayolları Trafik Kanununa göre trafik zabıtasınca tahsil olunan cezaların yıllık tahmini tutarları üzerinden % 3 oranında bir pay almaları da öngörülmüştür. Ancak, Bütçeye eksik ödenek koyma geleneği bu vergi payı için de uygulanmıştır. İl özel idarelerinin 1977 yılında bu paydan aldıkları hisse toplam gelirlerinin % 0,2 sini oluşturmuştur. 7336 sayılı Kanun gereğince il özel idarelerinin or-

man ürünleri satışından aldıkları satış bedelinin % 3'ü oranındaki pay'ın toplam gelirler içindeki hissesi ise 1974 yılında % 3,34'dür.

1981 yılına kadar geçen süre içinde il özel idarelerinin en önemli gelir kaynağını Emlâk vergisinden aldıkları % 35 oranındaki pay oluşturmuştur. Örneğin, il özel idareleri toplam gelirlerinin 1973'te % 40,38 ini, 1974'de ise % 24,54'ünü Emlâk Vergisi bölüşümünde kendilerine düşen paydan sağlamışlardır. 1974'deki azalışın sebebi sözü geçen yılda devlet tarafından yapılan eğitim hizmetleri ile ilgili mali yardımın bir önceki yıla oranla nisbî olarak önemli ölçüde artmış olmasıdır. Bu durumda toplam gelir büyüdüğünden Emlâk Vergisi hâsılatının nisbî payı küçülmüştür.

1981 yılında esasları yukarıda açıklanan yöntemle son verilmiştir. 2.2.1981 tarih ve 2380 sayılı Kanun ile «Genel Bütçe Vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden Belediyelere % 5, İl Özel İdarelerine % 1 nispetinde pay verilmesi» esası getirilmiştir. Bu yeni yöntemin sebep olduğu parasal ve sayısal sonuçlar kıyaslamalı olarak I no.lu Tablo'da gösterilmiştir. İncelenmesinden de anlaşılacağı gibi, gerek mutlak, gerekse nisbî rakkamlardaki artış insanı şaşkırtacak derecede büyüktür. Nitekim, bir ay önce burada konuşan sayın Maliye Bakanı «il özel idarelerinin elinde harcamayacakları kadar, fonlar birikti; ne yapacaklarını bilemediklerinden sanayi yatırımları için çareler arıyorlar» demişti. Bu yargı acaba isabetli midir? Tablo'nun genel görünüşü ele alındığında il özel idarelerinin bütünü yönünden bu görüş doğrudur. Ancak, her il özel idaresi ayrı bir tüzel kişiliktir. Bazılarının kendilerine özgü özellikleri vardır. Bu durumda genelde doğru olan yargı özelde doğru değildir. Bunun da somut örneği İstanbul İl Özel İdaresinin durumudur. Şöyle ki:

III Numaralı tablo incelenirse görülecektir ki İstanbul Özel İdaresinin geliri gerçekte artmamış, hattâ azalmış-

tır. Bu durumun sebebi, şayet sistem değişmeseydi, Emlâk Vergisi hasılatından İstanbul'a düşecek olan payın tutarının önemli ölçüde artmış olacağı hususudur. Nitekim, III no.lu tablonun birinci sütunundaki 1981-1983 yıllarına ait rakamlar şayet 2380 sayılı Kanundan önceki dönemin esasları uygulansaydı İstanbul Özel İdaresinin Emlâk Vergisinden alacağı payı göstermektedir. Bu rakamlar 2380 sayılı Kanuna göre aldığı payları gösteren dördüncü sütundaki rakamlarla kıyaslanırsa aslında önemli sayılabilecek azalmaların meydana geldiği görülecektir. 2380 sayılı Kanunun amacına ters düşen böyle bir durumun meydana gelişinin sebebi İstanbul İl hudutları içindeki emlakın özel önemi ve değeri dolayısıyla husule gelen artışın yeni sistemdeki bölüşüm yöntemi dolayısıyla sadece diğer iller için yarar sağlamasıdır. Çünkü, yeni sistemde toplam gelir sadece nüfus sayısına göre bölüştürülmekte, illerin bu gelirin oluşmasına olan katkıları hiç nazara alınmamaktadır. Böyle bir durumun bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesine yardımcı olacağı da söylenemez. Çünkü, sadece nüfus esasına göre yapılan bir paylaşım Türkiye'de eşitsizliğin daha da bozulmasına sebep olur. Aynı durum, şahsen inceleyememiş olmama rağmen, sanırım bir ölçüde Ankara ve İzmir için de geçerlidir. Buna karşın komşu bir il olan Tekirdağ'da durum İstanbul'un aksine bir seyir izlemiştir. Bunu da IV no.lu tablo'daki rakamlardan izlemek mümkündür. Tekirdağ'daki durum esas itibariyle İstanbul dışındaki bütün iller için geçerlidir. Bu hususta, biraz önce de belirttiğim gibi belki Ankara ve İzmir ile İstanbul'un durumu arasında bir benzerlik bulunabilir. Ancak bu hususta ve şu anda sözü geçen İstanbul dışındaki iki il için sayısal bilgilere sahip değilim. Bu sebeple kesin bir şey söyleyemiyorum.

Görülüyor ki, gelir bölüşümünde hiçbir ciddi araştırmaya dayanmayan, hizmeti ve hizmetin maliyetini nazara almadan salt ilave gelir sağlama amacına yönelik bir düzenleme uygulamaya geçilince İstanbul gibi bir ilde hatta geliri azaltmakta, diğerlerinde ise iyi kullanılmadığı

takdirde kaynak israfına sebep olabilecek fonların birikmesine sebep olmaktadır. Bu durumun sebebi gelir bölüşümünü hizmet bölüşümünü nazara almadan gelişigüzel düzenlemek ve bölüşümü sadece nüfus esasına dayandırmaktır. Bu tür gelir bölüşürülmesinde diğer bazı ülkelerde nüfusun yanısıra mahalli idare sınırları içindeki yaşlı nüfus, ilk öğretim gören çocukların sayısı, toplam yol uzunluğu vb. faktörlerin de gözönünde bulundurulduğu bilinen bir husustur. Ancak Türkiye'de henüz bunların tartışılması aşamasına dahi ulaşılammıştır.

2380 sayılı Kanun'un bu iki ayrı istikametteki ikisi de olumsuz etkilerinin yanısıra, mevcut durumu İstanbul gibi iller yönünden daha da bozan hizmete ilişkin uygulamalara hâlen de devam olunmaktadır. Bu konuda vereceğim birkaç örnek durumu sınıırım yeterince aydınlatacaktır.

2380 sayılı Kanundan sonra çıkartılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunun'da İl Özel İdarelerinin her yıl Bütçesine eski yıl ödeneklerinin % 5'inden az olmamak üzere ödenek kaymaları öngörülmüştür. Oysa, daha önce aynı görev İl Özel İdarelerine ait idi ve bu hizmet için Özel İdarelerce % 1 oranında pay ayrılıyordu. Ayrıca 2960 sayılı Boğaziçi Kanununda da Belediyeler ile İl Özel İdarelerinin 2380 sayılı Kanuna göre aldıkları paydan İller Bankası nezdindeki ortak fona aktarılan payların % 10'undan aşağı olmayacak şekilde kararlaştırılacak oranda ayrılacak miktarın Boğaziçi uygulamalarına tahsis edilmesi öngörülmüştür.

Halbuki bu fondan özel idareler tarafından yürütülen veya ortak olunan projelere yardım yapılması öngörülmüştür. Nitekim, 1981, 1982 ve 1983 yıllarında bu amaçla yapılan yardımların toplamı yaklaşık yedi milyar olup, dökümü şöyledir:

	Proje Sayısı	Yapılan Yardım Miktarı
1. İmalât Sektörü	77	1.695.463.565.—
2. Hizmet Sektörü	128	3.161.557.026.—
3. Tarım Sektörü	93	1.180.218.252.—
4. Turizm Sektörü	35	618.807.851.—
5. Enerji Sektörü	2	26.400.000.—
Toplam	335	6.952.446.694.—

Bu arada, ayrıntılarına burada girmek istemediğim sebeplerden ötürü ilk ve orta öğretime ilişkin hizmetler özel idarelere Kanun'da öngörülenin de üstünde yükler getirmeye devam etmektedir. Örneğin 222 sayılı Kanunda ilköğretim kurumlarının giderlerini karşılamak üzere İl Özel İdarelerinin Bütçelerinin % 20'sinin bu maksada ayrılması öngörülmüştür. Hâl böyle iken İstanbul Özel İdare-i son on yıl içinde Bütçesinin giderek % 45-50'sini bu hizmete ayırmak zorunda kalmıştır. Örneğin bu İdare, 1983 yılında 1.660.000.000 liraya ulaşan Bütçesinin 739.000.000.— lirasını ilk ve orta eğitim hizmetlerinin giderlerine ayırmıştır. Oysa Kanuna göre ayırması gereken miktar 332.000.000.—'dur.

Görülüyor ki 2380 sayılı Kanun Özel İdarelere beklenmeyen, tahsis amacı önceden belirlenmeyen global fonlar (dotasyon) sağlamıştır. Ancak İstanbul (Muhtemelen Ankara ve İzmir) bu hususta ters bir sonuçla karşılaşmıştır. Altmışın üzerindeki diğer Özel İdarelerde ise durumun şöyle bir genel görüntüsü vardır. Bir anda hesapsız bir şekilde sağlanan çok önemli miktardaki kaynakların yine Özel İdarelerin iradesi dışında çeşitli kanunlarla çeşitli maksatlara tahsis edilmesine devam olunmaktadır. Ne kadar sürede olacağını bilemem ama, bu durum böyle devam ederse İl Özel İdarelerinin maliyesi bir gün yine 2380 sayılı Kanundan önceki duruma dönebilir. İstanbul'un durumu ise ayrı bir incelemeyi ve konuşmayı gerektiren önem ve özelliğindedir.

BELEDİYELER

Hemen her ülkede mahallî idareler içinde halka en yakın olan ve etkinlikleri ile belde sakinlerinin güncel yaşamını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen kuruluşlar kuşkusuz belediyelerdir. Bu kural Türkiye için de geçerlidir. Bu sebebledir ki belediyelerin diğer bütün faaliyet ve sorunları gibi finansmanları da kamu oyunca yakından bilinir ve izlenir.

1981 sonrasında belediye maliyesinde iki önemli değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki daha önce il özel idareleri ile ilgili olarak üzerinde durduğumuz 2.2.1981 tarih ve 2380 sayılı «Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkındaki Kanun», diğeri ise 1948 tarih ve 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun yerine yürürlüğe konulan 26.5.1981 tarih ve 2464 sayılı «Belediye Gelirleri Kanunu» dur.

Genel Bütçe gelirlerinden belediyelere pay verilmesini öngören 2380 sayılı Kanunun 1. maddesinde bu payın tutarı Genel Bütçe Vergi Gelirleri tahsilât toplamının % 5'i olarak öngörülmüştür. Bu yeni yöntem Belediyelere acaba ne gibi yeni imkânlar sağlamıştır.

Evvelce, bazı devlet vergilerinden belediyelere verilen paylar şöyle idi:

Gelir ve Kurumlar Vergisi	% 5
Tekel Maddeleri Sâfi Hasılatından	% 2
Emlâk Vergisinden	% 45
Gümrük Vergisinden	% 15
Akaryakıt İstihsal Vergisinden	% 8
Motorlu Taşıtlar Vergisi ile Trafik Cezalarından	% 11

Hemen belirtmek isterim ki, Maliyenin, Kanun'a rağmen eksik ödenek ayırma gelenegi İl Özel İdareleri gibi

Belediyeler için de geçerli olmuştur. Orneğin Akaryakıt İstihsal Vergisi ile Motorlu Taşıtlar Vergisinden Belediyelere ayrılması gereken miktarlar ile fiilen ayrılan payların 1976-1978 yıllarındaki görüntü aşağıdaki gibidir:

Yıllar	Ayrılması Gereken Miktar (Milyon TL.)	Fiilen Ayrılan (Milyon TL.)	Eksik Miktar (Milyon)
1976	796	165	631 (% 79)
1977	959	220	739 (% 77)
1978	884	220	664 (% 75)

Biraz önce açıkladığım payları kaldırılan ve toplam vergi gelirlerinden pay verilmesini öngören 2380 sayılı Kanun'un uygulamaya konulmasından önceki ve sonraki kıyaslamalı bilgiler — Türkiye genelinde — II. No.lu tabloda gösterilmiştir. İncelenmesinden de anlaşılacağı üzere II Özel İdarelerindeki kadar çarpıcı olmasa da Belediyelere de çok önemli gelir artışı sağlanmıştır. Ancak, bunun çeşitli belediyeler arasındaki bölünüşü acaba nasıldır? İstanbul Belediyesine ait V No'lu tablo'yu II No'lu tablo'yu da gözönünde tutarak incelersek görülecektir ki İstanbul yönünden durum hiç de sanıldığı gibi değildir. Çünkü 1981'de Türkiye genelinde Belediyelerin yeni pay verme yöntemine göre gelir artışları bir önceki yıllara nazaran % 163 iken aynı yıl bu oran İstanbul için % 45'dir. Bu durumda, il özel idareleri örneğinde de olduğu gibi küçük belediyeler büyük paylar alırlarken İstanbul Belediyesi sonuçta nisbi bir gelir kaybına uğramıştır. Bunun da sebebi yine Emlâk Vergisidir.

Emlâk Vergisi bilindiği gibi mahalli bir vergidir. Bunun da bilinen ve burada tekrarına gerek olmayan bilimsel gerekçeleri vardır. Bu sebebledir ki Emlâk Vergisi hemen her ülkede belediyelere bırakılmıştır. Bizde de bunun belediyelere bırakılması ve il özel idarelerine de makul bir pay verilmesi gerekmektedir. Bugünkü durumda İstanbul'un paha biçilemez değerdeki emlâkinde İstanbul

Belediyesinin de faaliyetleri dolayısıyla meydana gelen değer artışlarının sebep olduğu vergi hâsılatındaki yükselişten bu işle hiç alakası olmayan belediyeler de pay almaktadırlar. Bu açık bir yerel haksızlıktır ve mutlaka düzeltilmesi gerekmektedir. İstanbul'daki bu durum, inceleyememiş olmamıza rağmen muhtemelen Ankara ve İzmir için de geçerlidir. Hele Emlâk Vergisi beyanında 1983 yılında uygulanan yeni yöntemden sonra — ki bilindiği gibi asgari norm'lara göre beyanda bulunulması öngörülmüştür — açıklamaya çalıştığım haksızlık ve tutarsızlığın vüs'atı kuşkusuz daha da büyümüştür. Bu durum, aşağıdaki sayısal bilgilerde de açıkça görülmektedir.

İstanbul'da 1979-1983 yıllarına ait Emlâk Vergisi hâsılatı tahakkuk ve tahsil edilenler ayrı ayrı gösterilmek kaydıyla aşağıdaki gibidir:

	Tahakkuk	Tahsil
1979	825.977.000	400.220.000
1980	1.633.108.000	700.469.000
1981	6.086.985.000	3.906.000.000
1982	6.437.059.000	3.617.000.000
1983	10.459.040.000	6.022.174.000 (Ekim sonu itibariyle)

Bu durumda, Emlâk Vergisi hâsılatında meydana gelen artışın eski yöntemde (% 45 pay verilen sistemde) İstanbul Belediyesine sağlayacağı gelir artışının bu yeni yöntemde tersine sonuç verdiği aşikârdır. Nitekim, eski yöntemde, İstanbul Belediyesinin 1979'da 480.000.000.— lira olan Emlâk Vergisi payı yeni beyanlar dolayısıyla 1980'de birden 1.000.000.000 yükselmiştir. Aynı yıl paylar toplamının 2.700.000.000.— olduğu ve bunun da bir milyarının Emlâk Vergisinden sağlandığı gözönünde tutulursa bu verginin belediye fiskalitesindeki yerinin önemi ve diğer ülkelerde bu vergilerin mahallî idarelere bırakılmış olmasının sebebi daha iyi anlaşılır. Mahallî idareler yönünden

bu kadar önem taşıyan Emlâk Vergisinin bir servet vergisi olarak devlet gelirleri içinde önemi bulunmadığını da belirtmek isterim.

1981 yılında yürürlüğe konulan 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu belediye maliyesinde bir sistem değişikliği yapmamıştır. Sadece, aradan geçen 33 yıl içinde artık günün koşullarına uymaz hâle gelen eski 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ıslah etmiş ve Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararları sonucu meydana gelen boşlukları doldurmuştur.

Bu yeni Kanun'un analizi konuşmamın kapsamı içinde yer almadığından — esasen buna zaman da müsait değil — ayrıntılara girmeksizin yeni Kanun hakkındaki düşüncelerimi anahatları itibariyle belirtmekle yetineceğim.

Bilindiği gibi çağdaş fiskalitede genel bir kural vardır: «Az gelir getiren çok sayıda vergi yerine masif randımanlı az sayıda vergi koyma» kuralı. Yeni Kanunda esas itibariyle bu kurala uyulduğu görülmektedir. Ancak, belediyelere gelir sağlamak amacıyla Meslek Vergisi, İlân ve Reklâm Vergisi, Eğlence Vergisi gibi vergilerle Temizleme ve Aydınlatma Harcı gibi yükümlülüklerin belediye sınırları içinde yaşayanların yanısıra mücavir alanlarda yaşayanlardan da alınmasının hiçbir haklı gerekçesi yoktur. Gerçi Kanununun 104. maddesinde böyle bir uygulama için belediye hizmetlerinin mücavir alanlara da götürülmesi koşulu öngörülmüş ve bu hususun düzenlenmesi İçişleri Bakanlığına bırakılmıştır. Öngörülen bu koşul mahzuru azaltmakta ise de uygulamanın çok olumsuz ve haksız sonuçlar yaratacağını söylemenin bir kehanet sayılamayacağını burada açıkça belirtmek isterim.

Yeni Belediye Gelirleri Kanununda eskiden mevcut olmayıp da ilk kez konulan yükümlülük Meslek Vergisidir. Bu verginin menşei Fransızların eski «Patente» ıdır. Bu vergi Fransa'da da sonradan meslek vergisine (tax profes-

sionnelle) dönüşmüştür. Meslek Vergisi mahalli karakterli bir vergidir ve yeni Kanunda bu vergiye de yer verilmiş olması isabetli bir davranıştır.

Görülüyor ki, 1981'deki yeni düzenlemeler boğulmak raddesine gelen İl Özel İdareleri ile Belediyelere — özellikle Belediyelere — nefes aldirtmiştir. Ancak, ciddi ve bilimsel araştırmalara dayanmadan yapılan bu düzenlemeler İstanbul yönünden ters sonuçlar vermiştir. İstanbul Özel İdaresi mutlak rakkamlarla, Belediyesi ise nisbi olarak gelir kaybına uğramıştır. Yeni düzenlemeler diğer bazı mahalli idarelere bir anda büyük fonlar sağlamış, ancak bunların eritilmesine yönelik merkezi idare tasarrufları da etkisini hissettirmeye başlamıştır. Sonuç olarak diyebilirim ki, kısa vadede mahalli idarelere bir rahatlık temin edilmiştir. Ancak uzun vadede sorun çözülmüş değildir. Mali tevzin'in gereklerini bir bütün olarak ele alıp yeni ve köklü bir düzenlemeye gidilmedikçe sorunu çözmek de mümkün değildir.

TABLO I

İL ÖZEL İDARELERİ

BAZI VERGİLERDEN PAY VERİLDİĞİ DÖNEM

Yıllar		1978'e Göre	
		Artış Yüzdesi	Artış Yüzdesi
1978	81.593.000	—	100
1979	124.130.000	% 52	% 52
1980	60.035.000	—% 52	—% 26

GENEL GELİRLERİNDEN PAY VERİLEN DÖNEM

1981 % 20 fon	1.665.773.000		
% 80 Dağıtılan	6.639.671.000		
Toplam	8.305.444.000	% 1373	% 1008
1982 % 20 fon	2.774.162.000		
% 80 Dağıtılan (10 aylık Bütçe)	11.096.674.000		
Toplam	13.870.836.000	% 67	% 1690
1983 % 20 fon (On aylık)	2.512.607.000		
% 80 Dağıtılan	10.022.803.000		
Toplam	12.535.410.000	—% 10	% 1526

TABLO II
BELEDİYELER

BAZI VERGİLERDEN PAY VERİLDİĞİ DÖNEM

Yıllar			1978'e Göre	
			Artış Yüzdesi	Artış Yüzdesi
1978	% 20 fon	1.414.455.000		
	% 80 Dağıtılan	5.575.497.000		
	Toplam	6.989.952.000	—	100
1979	% 20 fon	2.180.319.000		
	% 80 Dağıtılan	8.731.600.000		
	Toplam	10.911.919.000	% 56	% 56
1980	% 20 fon	4.034.529.000		
	% 80 Dağıtılan	16.125.097.000		
	Toplam	20.159.626.000	% 85	% 188

GENEL BÜTÇE GELİRLERİNDEN PAY VERİLEN DÖNEM

1981	% 20 fon	10.505.939.000		
	% 80 Dağıtılan	42.447.132.000		
	Toplam	52.953.071.000	% 163	% 657
1982	% 20 fon	13.875.915.000		
	% 80 Dağıtılan	56.849.894.000		
	Toplam	70.725.809.000	% 34	% 912
1983	% 20 fon (On aylık)	12.571.231.000		
	% 80 Dağıtılan (On aylık Bütçe)	51.480.746.000		
	Toplam	64.051.977.000	—% 9	% 816

TABLO III

Istanbul İli, II Özel İdaresi

Yıllar	Emlak Vergisinden Alınan Pay (1)	Motorlu Kara Taşıtları Vergisinden Alınan Pay	Akaryakıt İstihsal Vergisinden Alınan Pay	2380 Sayılı Kanun Gereğince Alınan Pay (4)	Yekûn
1978	469.126.458,—	132.552.10	—	—	469.259.010,10
1979	499.477.326,—	1.151.618,91	—	—	500.628.944,91
1980	971.937.985,—	61.831,89	26.298.553,86	—	998.298.370,75
1981	1.324.000.000,—	—	—	824.484.755	824.484.755,—
1982 (2)	(1.220.000.000,—)	—	—	954.169.890	954.169.890,—
1983 (3)	(2.037.000.000,—)	—	—	1.446.897.560	1.446.897.560,—

1) Bu sütunda ver alan 1981-1983 yıllarına ait rakkamlar, şayet Emlâk Vergisinden il özel idarelerine pay verilmesi usulü terk olunmasavdı, il özel idaresinin alması gereken miktarları göstermektedir.

2) 1982 malf yılı 10 aylık dönemdir.

3) 1983 malf yılına ilişkin rakkamlar, 11 aylık dönemin kesin rakkamlarından hareketle — orantılı olarak — 12 ay itibariyle hesap edilmiştir.

4) 2380 sayılı Kanuna göre verilen payların yıllara göre dağılımında il özel idaresi adına, tabakkuk eden değil, tahsil edilen miktarı göstermektedir.

TABLO IV
TEKİRDAĞ İLİ, İL ÖZEL İDARESİ

Yıllar	Emlak Vergisinden Alınan Pay	2380 Sayılı Kanuna Göre Alınan Pay	Sabit Esaslı Endeks (1977 = 100)	Artış Yüzdeleri	
				1977 Yılı Esas Alınarak 1977-1983 (%)	Bir Ervelki Yıl Esas Alınarak 1980-1983 (%)
1977	12.891.523	--	100	--	--
1978	16.269.981	--	126	26	--
1979	17.028.442	--	132	32	--
1980	29.495.439	--	228	128	--
1981	--	60.814.119	471	371	106
1982 (1)	--	72.280.149	560	460	19
1983 (2)	--	69.506.448	539	439	--4

1) 10 aylık bütçedir.

2) Kasım sonu itibarıyla.

İSTANBUL BELEDİYESİ
TABLO V

	1978	1979	1980	1981	1982 (1)	1983 (2)
Gelir Vergisinden	400.148.034,33	641.940.937,57	—	—	—	—
Akaryakıt İst. Vergisinden	28.647.317,97	5.090.000,—	—	—	—	—
Gümrük Vergisinden	72.039.899,38	92.643.565,33	—	—	—	—
Tekel Maddeleri	5.101.213,81	9.182.000,—	—	—	—	—
Tellaklık Resminden	597.164,70	323.653,04	—	—	—	—
Motorlu K. Taahhüt Vergisinden	—	5.706.095,36	—	—	—	—
Paylar Yekünül	506.533.631,19	754.886.251,30	2.700.546.718,—	6.857.919.478,—	9.169.273.861,—	12.550.392.242,—
Belediyelerin Diğer Gelir. (5)	1.375.940.598,09	2.636.547.408,34	4.776.922.162,—	4.092.213.940,—	5.125.035.214,—	12.550.392.242,—
Toplam Gelirler	1.882.474.229,28	3.391.433.659,64	7.477.468.880,—	10.950.133.418,—	14.294.309.075,—	21.045.412.134,—
Artış (%)	—	% 80	% 120	% 46	% 30	% 47
1978'e Göre Artış (%)	—	% 80	% 297	% 481	% 659	% 1017

1) 1982 Bütçesi on aylıktır.

2) 1983 Rakkamları Kasım sonu itibarıyledir.

3) Emlak Vergisinden verilen pay İller Bankası'na değil de Maliye Bakanlığınca dağıtıldığı için Belediyenin diğer gelirleri içinde yer almıştır.

4) İller Bankası'ndan alınan paylara ilişkin olarak yıllar, o yıl tahakkuk edeni değil, tahsil edilen rakkamı ifade etmektedir.

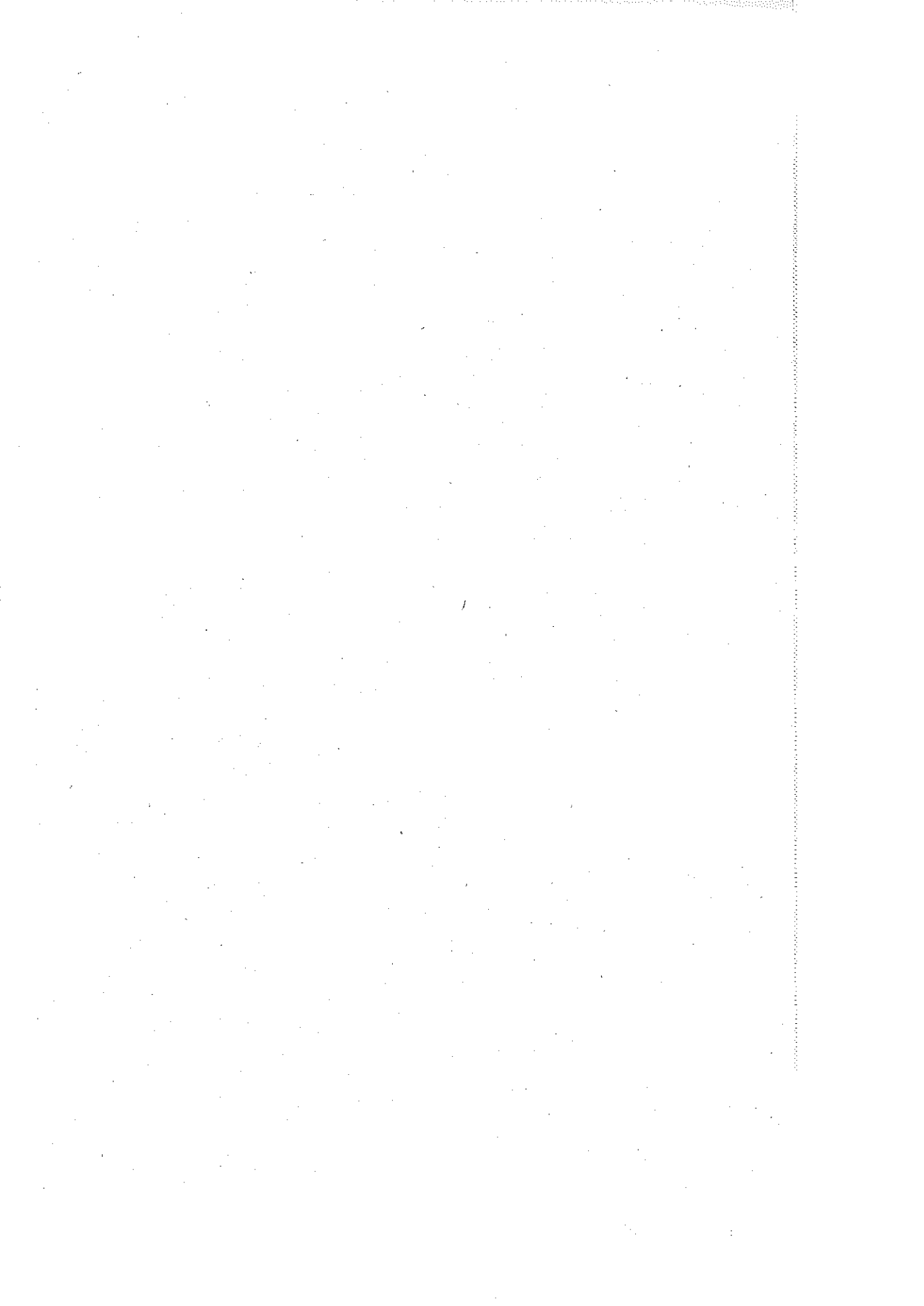
5) Belediyenin Maliye Bakanlığı'ndan alınan payları ile vergi, resim ve harç gelirleri para cezası vd. gelirlerini göstermektedir.

İller Bankası'ndan Alınan Paylar (3) (4)

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE
YENİDEN DEĞERLEME VE SONUÇLARI**

Prof. Dr. Selâhattin TUNCER

TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE YENİDEN DEĞERLEME VE SONUÇLARI (*)

Prof. Dr. Selâhattin TUNCER
İktisadî Araştırmalar Vakfı Müşaviri.

Giris

İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi tarafından 1983/84 döneminde düzenlenen konferanslar serisinde biz de yeniden değerlendirme konusunu seçmeyi uygun bulduk. 1983 yılı başında kabul edilen 2791 sayılı kanunla Vergi Usul Kanununun geçici 11'inci maddesi tümü ile değiştirilmiş ve Türk vergi sisteminde yeniden değerlendirme uygulamasına geçilmiştir. Bu süre içinde yeniden değerlendirme konusu ile ilgili olmak üzere birçok bilimsel ve mesleki toplantılar düzenlenmiş ve kitap, makale, etüd şeklinde bir hayli yayın yapılmıştır. Ancak konu yine kapanmış ve sonuçlanmış sayılamaz. Bu itibarla yeniden değerlendirme konusunu, daha da yerleşmiş ve oturmuş olarak yeniden ele almakta ve değerlendirmekte yarar görüyoruz.

(*) Bu konferansın verildiği tarihte, Resmi Gazete'nin 12.12.1984 gün ve 18603 (Mükerrer) sayılı nüshasında yayımlanan 3094 sayılı Kanun henüz yayımlanmamıştı. Bu nedenle konferans metnindeki bütün açıklama ve yorumlar 213 Sayılı *Vergi Usul Kanunu*'nu değiştiren 21.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanuna göre yapılmıştır. Bugün artık 1984 tarih ve 3093 sayılı Kanun ile yeniden değerlendirme Türk vergi sisteminde süreklilik arzeden bir müessese haline gelmiş ve yeniden değerlendirme yöntemi değişmiştir. Konferansın baskı işleri çok geciktiği için okuyucular bakımından bu açıklamanın yapılması zorunlu olmuştur.

BİRİNCİ KISIM

YENİDEN DEĞERLEME KAVRAMI VE TANIMLAMASI

Tebliğimizin birinci kısmında yeniden değerlendirme kavramının tanımlaması ve içeriği ile başlamak istiyoruz. Böylece ileriki açıklamalar için teorik bir çerçeve çizilmiş olacaktır.

I — Değerleme Kavramı

Yeniden değerlemeyi incelemeden önce konuya değerlendirme (valuation) kavramı ile başlamak gerekecektir. Genellikle değerlendirme, iktisadi kıymetlerin değerini belirli bir ölçüte (kriter) göre tesbit için girilen işleme verilen bir ad olup bu işlem sonunda iktisadi kıymetlerin açık ve makul bir değeri ortaya çıkmış olur. Gerek muhasebe ve gerekse vergicilik açısından değerlendirme, hem önemli ve hem de vazgeçilmez bir işlem ve kavramdır. Çünkü çoğu kez bir işletmenin kâr veya zararı yapılacak bir değerlendirme ile ortaya çıktığı gibi; vergileme açısından da değerlendirme zaman zaman başvurulan bir işlem olmaktadır.

Vergi Usul Kanunu'nun 258'inci maddesi değerlemeyi «Vergi matrahlarının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tesbiti» şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir deyimle değerlendirme, bir işletmede mevcut varlıklara belirli ölçülere göre değer biçme işlemidir. Bu değer biçme güdülen amaca göre değişik şekiller alabilmektedir. Aynı

kanununun 261'inci maddesinde, konuya ışık tutması bakımından değerleme ölçüleri sıralanmış ve bunların açıklanması yapılmıştır. Bunları biraz daha genişleterek uygulamada geçerli değerleme ölçüleri şöyle sıralanabilir: 1) Maliyet bedeli 2) Borsa rayici 3) Tasarruf değeri 4) Mukayyet (kayıtlı) değer 5) İtibari değer 6) Vergi değeri 7) Rayiç değeri 8) Alış bedeli 9) Emsal bedeli ve emsal ücret; 10) Diğer ölçüler.

Görülüyor ki, değerleme ölçüleri çok çeşitlidir ve değişik amaçlarla kullanılabilir. Muhasebe açısından değerleme ise, envanter kavramı ile birleşmektedir. Envanter bilanço gününde işletmelerdeki mevcutları ve borçları saymak, tartmak, ölçmek ve bunlara değer biçmektir. Bu açıdan envanter, kâr veya zararı belirleyen önemli bir işlem, diğer deyişle bir tür değerleme olmaktadır.

II — Yeniden Değerleme Kavramı

Bilindiği gibi yeniden değerlendirme kavramı dilimize Fransızca'dan girmiş ve yerleşmiştir. Aynı kavram İngilizce'de «revaluation», Almanca'da «Neubewertung» ve Fransızca'da «réévaluation» şeklinde ifade olunmaktadır. Türkçe'de bazen Fransızca telaffuzu ile «reevaluasyon» deyimini de kullanılmaktadır. Fakat kanun koyucu yeniden değerlendirme deyimini tercih etmiş ve yapılan yasal düzenlemede bu deyim kullanılmıştır.

Hemen belirtelim ki, yeniden değerlendirme kavramı ekonomide özellikle para ve kredi alanında; işletmede özellikle muhasebe dalında ve vergicilikte değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Burada birkaç örnek vererek konuya ışık tutmaya çalışalım.

Para ve kredi alanında reevaluasyon, daha doğru bir deyimle «rövalorizasyon» değerini yitirmiş olan bir ülke parasına, eski değerini iade için yapılan bir işlemi ifade eder. Bu anlamda revalorizasyon, devaluasyon işleminin

karşısı olmaktadır. Para-kredi alanında rövalorizasyon işlemleri ülkeleri büyük mali sıkıntı ve bunalımlara sürükleyeceği için uygulamada pek itibar görmemekte ve Hükümetler daha çok bunun karşısı olan işleme, yani devalüasyona başvurarak sorunları çözmeye çalışmaktadırlar.

Kuşkusuz işletme, muhasebe ve vergicilik alanında uygulanan yeniden değerlendirme, para-kredi alanında kullanılan rövalorizasyondan bütünü ile farklı bir nitelik taşır. Ancak yine de işletme alanında yapılan yeniden değerlemeden ne anlaşılması gerektiği konusunda bu bilim dalında çalışan bilim adamı ve teknisyenler arasında tam bir görüş birliği yoktur.

Sözlük anlamında yeniden değerlendirme, işletmelerde daha önce değerlendirilmiş bulunan maddi ve gayrimaddi kıymetlerin, ortam ve koşulların değişmesi sonunda bir kez daha değerlendirilmesidir. Bazı yazarlar yeniden değerlemeyi geniş anlamda yorumlamakta ve para değerinde meydana gelen önemli düşüşler nedeniyle, işletme bilançolarını cari para birimleriyle düzenlemek amacına yönelik muhasebe içi ve muhasebe dışı işlemlerin bütünü olarak tanımlamaktadırlar. Buna karşılık, bazı yazarlar da yeniden değerlemeyi dar anlamda yorumlamakta ve bilançolara dahil sabit kıymetlerin — bazı hallerde sadece amortismanına tabi sabit kıymetlerin — ve bunların amortismanlarının cari para birimiyle değerlendirilmesi olarak ele almaktadırlar. Yeniden değerlendirme dar anlamda ele alınıp uygulandığı zaman, köklü düzeltme yöntemi olma niteliğini büyük ölçüde yitirmekte ve daha çok kısmi düzeltme yöntemine dönüşmektedir.

Yeniden değerlendirme üzerinde derin araştırmalar yapmış olan Prof. Dr. Nuri Uman bu kavramı «farklı dönemlerde elde edilen ve farklı para birimleri ile değerlendirilerek mali tablolarda yer alan sabit değerlerin cari para birimiyle ifade edilmesidir.» şeklinde tanımlamaktadır. Bu

tanımlamada yazar dar anlamda yeniden değerleme kavramından hareket etmiş olmaktadır.

Türk vergi sistemine giren yeniden değerleme için kanun koyucu herhangi bir tanımlama yapmaktan özellikle çekinmiş, ancak V.U. Kanunu'nun geçici 11'inci maddesinde bu müessesenin belli başlı öğelerini vermiş bulunmaktadır. Bunlardan esinlenerek şöyle karma bir tanımlama yapmak mümkündür: «Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bilançolarına dahil iktisadi kıymetleri ve bu kıymetler üzerinden ayrılmış olup, bilanço pasifinde gösterilmiş bulunan amortismanları; yasada gösterilen belirli katsayılarla çarparak, işletmelerin mali yapılarını kuvvetlendirici işleme yeniden değerleme denir.» Sanıyoruz bu tanımlama bundan sonraki açıklamalarımız için yeterli bir başlangıç olacaktır.

İKİNCİ KISIM

YENİDEN DEĞERLEMENİN YASAL DAYANAĞI

Tebliğimizin bu kısmında yeniden değerlemenin yasal dayanağı üzerinde duracağız. Önce konuya tarihçe ile girmek yararlı olacaktır.

I — Tarihçe ve Yeniden Değerlemenin Zamanı

Türkiye'de yirmi yılı aşkın bir süreden beri tartışılan yeniden değerlendirme sorunu, 22 Ocak 1983 gün ve 17936 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nu değiştiren 21.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Türkiye'de yeniden değerlendirme fikri ilk kez 1961 yılında kurulmuş bulunan Vergi Reform Komisyonu tarafından ortaya atılmış, büyük ve şiddetli enflasyonlardan sonra işletmelerde yeniden değerlemeye gidilmesinin yararlı olacağı tezi savunulmuştur. Nitekim aşağıda açıklayacağımız 205 Sayılı Kanunla atılan ilk adımda, Komisyon görüşlerinin etkisi büyüktür.

Nitekim 28.2.1963 gün ve 11343 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nu değiştiren 19.2.1963 gün ve 205 sayılı Kanunun geçici 11 inci maddesi ile vergi hukukumuzda yeniden değerlendirme müessesesinin girdiğini ve çeşitli nedenlerle uygulanamadığını biliyoruz. Nitekim bugün yürürlüğe giren yeniden değerlendirme hükmü 20 yıl önce kabul edilen, fakat uygulama ola-

nağı bulunamayan maddeye, kanun koyucunun yeniden hayat vermesinden başka bir anlam taşımamaktadır. Bu kez yeniden değerlemenin daha gerçekçi ve ülke koşullarına daha uygun biçimde yasalastığını peşinen belirtmekte yarar vardır.

Yeniden değerlemenin yapılacağı zamanın iyi seçilmiş olması gereklidir. Bu zaman ve ortam hızlı enflasyonlardan sonraki istikrarlı dönem olarak belirlenebilir.

24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konulan ekonomik istikrar tedbirleri ile yüzde yüzün üzerindeki fiyat artış oranları, yüzde ellinin altına düşürülmüş ve nisbi bir istikrar sağlanmıştır. Bu oranların daha da düşürülerek % 15 - 20 gibi bir düzeye indirilmesi amaçlanmaktadır. İşte fiyat artışlarının yavaşladığı ve enflasyon hızının kesildiği bir ortam, yeniden değerlendirme için elverişli olarak görülmektedir. Türkiye'de yeniden değerlendirme 1982 yılını kapsayacak şekilde 1983 yılı başında, gecikerek de yapılmış olmasını, iyi ve ileri bir hamle olarak kabul etmek gerekecektir.

II — Yasal Dayanak ve Uygulama

Vergi Usul Kanunu'nun geçici 11 inci maddesini değiştiren 22 Ocak 1982 gün ve 2791 sayılı Kanunla yeniden değerlendirme müessesesi ilk kez uygulama alanına konmuştur. Oldukça uzun ve yazılış bakımından karışık olan madde metni içinde yer alan hükümleri şu şekilde sistematize edebiliriz:

1) Yeniden değerlendirme yapacak işletme ve müesseseler:

Geçici 11 inci maddenin ilk fıkrasına göre, bilanço esasına göre defter tutan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri (Kollektif, Adi Komandit ve Adi Şirketler dahil) yeniden değerlendirme yapmak hakkına sahiptirler. Kanunda ayrıca belirtilmemiş olmakla beraber, yabancı sermaye

kanunundan yararlanan şirketlerde yeniden değerlendirme hükümlerinden yararlanabileceklerdir. Ancak imtiyazlı şirketler ile gerek gelir ve gerekse kurumlar vergisi kapsamına giren dar mükellefler yeniden değerlendirme yapamayacaklardır.

2) **Yeniden değerlemenin türü:** Kanunumuz yeniden değerlemenin ilke olarak **ihtiyari** yani **seçimlik** olduğunu kabul etmiş ve birinci fıkrada bunu «yeniden değerleyebilirler» şeklinde ifade etmiştir. Şu kadar ki İktisadi Devlet Teşekkülleri için yeniden değerlendirme **zorunlu** kılınmıştır.

3) **Yeniden değerlemeye tabi iktisadi değerler:** Kanun koyucu ilke olarak bilanço aktifinde yer alan amortisman tabi tüm iktisadi kıymetlerin, yeniden değerlendirileceğini kabul etmiş ve bu kuralın istisnalarını aynı bend içinde sıralamıştır. 1 inci bend içinde yer alan ve yeniden değerlendirme kapsamına girmeyen iktisadi kıymetler şunlardır:

- a) Değeri 5.000 lirayı geçmeyen iktisadi değerler
- b) İktisadi kıymetlerin maliyetine eklenen kur farkları
- c) Sinema filimleri
- d) Alameti farika hakları ve peştemallıklar (Goodwill)
- e) Özel maliyet bedelleri
- f) İlk tesis ve taazzuv giderleri
- g) Organizasyon, etüd ve araştırma giderleri
- h) Mahiyetleri ve amortisman süreleri ve tarzları itibariyle bunlara benzer sair aktif kıymetler

Yeniden değerlendirme ile amortisman arasında fonksiyonel bir ilişki bulunduğunu unutmamak gerekir. Şöyle ki, amortisman konusuna konu olacak iktisadi değerlerin işletmede bir yıldan fazla kullanmaya elverişli olması ve bu kullanmadan dolayı yıpranmaya, aşınmaya yada değer yitirmeye başlaması gereklidir. Bu durumda değer yitirmeyen, ikti-

sadi kıymetlerin amortisman konusu yapılması da beklenemez. Örneği boş arazi ve boş arsaların amortismanına tabi olmaması bunun tipik bir örneğidir. Aynı şekilde işletme için alınan işletme malezmesi şeklindeki tüketim maddeleri de anında tüketildiği için amortismanına konu olamaz. Bu nitelikteki iktisadi kıymetler, doğal olarak yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmayacaktır.

4) **Yeniden değerlemenin zamanı:** V.U.K.'nun geçici 11 inci maddesi dikkatli okunacak olursa, yeniden değerlemenin zamanı için açık bir hüküm olmadığını görüyoruz. Ancak bentler içine sıkışmış hükümlerden, yeniden değerlemenin 1982 yılı sonunda yapılmasını zorunlu gösteren bazı belirtiler mevcuttur. Nitekim 11 numaralı bent «31.12.1982 tarihi itibariyle yapılacak değerlemede» ibaresi de gösteriyor ki, yeniden değerlendirme 1982 yılı sonunda yapılacak ve bu yıl bilançosu yeniden değerlendirme sonuçlarına göre düzenlenmiş olacaktır.

Bakanlıkça yayımlanan 151 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde yeniden değerlemenin 31.12.1982 tarihi itibariyle 1983 yılı sonuna kadar yapılacağı belirlenmiş ve konu açıklığa kavuşmuştur.

5) **Yeniden değerlemede uygulanacak katsayıları:** Kanun koyucu yeniden değerlemeye esas olacak katsayıları geçici 11 inci maddenin 10 numaralı bendinde dökümlü olarak göstermiştir.

Bu katsayılar 1982 yılı için (1) den başlamakta ve 1972 ve önceki yıllarda aktifleşen amortismanına tabi sabit değerler için (11) olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Yeniden değerlemenin on yıllık bir süre ile sınırlanmış olması eleştirilebilirse de, kanun koyucunun böyle bir yola gitmesini vergi kaybı bakımından hoşgörü ile karşılamak gerekir.

Kanun koyucu yeniden değerlemeyi 1972.-1982 arası

onbir yıllık bir süre ile sınırlamıştır. Çünkü 1972'den önceki yıllar için ayrı katsayılar belirlenmemiştir.

1982 yılı için katsayı (1) olduğuna göre, bu yıl içinde aktife giren sabit değerler için yeniden değerlendirme söz konusu olmayacaktır. Çünkü (1) katsayısı ile yeniden değerlendirme yapılamaz. Bir sayısını (1) ile çarpınca sonuç yine aynı sayı olacaktır.

TABLO: 1

**YENİDEN DEĞERLEMEDE UYGULANACAK
KATSAYILAR**

Sıra No	Amortismanına tabi sabit kıymetler	Katsayı
1	1982 yılında aktifleşen	1
2	1981 » »	2
3	1980 » »	3
4	1979 » »	4
5	1978 » »	5
6	1977 » »	6
7	1976 » »	7
8	1975 » »	8
9	1974 » »	9
10	1973 » »	10
11	1972 ve daha önceki yıllarda aktifleşen	11

Kaynak: 22.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanununun 14 üncü maddesi.

6) Yeniden değerlemenin ilkeleri ve tekniği: Geçici 11 inci maddenin (2) numaralı bendi yeniden değerlemenin ne şekilde yapılacağını ilke olarak belirlemiştir. Buna göre iktisadi kıymetler ve bu kıymetler için ayrılmış olan amortismanlar, iktisadi kıymetlerin bilançonun aktifine dahil edildikleri yıla ait katsayı ile çarpılmak suretiyle yeniden değerlendirilecektir.

Kanunun kabul ettiği yeniden değerlendirme ilke ve tekniğine geçmeden önce temel bazı kavramlar üzerinde durmak ve bunların tanımlarını gözden geçirmek gerekecektir.

a) **Net bilanço aktif değeri:** Kanunumuz, işletme ve muhasebe alanında pek mutad olmayan «net bilanço aktif değeri» diye yeni bir kavram yaratmış bulunmaktadır. Bu kavramla ifade edilmek istenilen şey, bilanço aktifinde yer alan gayrimenkul, makine, tesis ve demirbaş gibi bir değerden, amortisman düşüldükten sonra geriye kalan safi bakiyedir. Bir örnek verecek olursak 1980 yılında bilanço aktifine giren 100.000 liralık bir makinenin değeri üzerinden % 10 hesabı ile üç yıl amortisman ayrıldığını varsayalım. Bu duruma göre makinenin **net bilanço aktif değeri** $100.000 - 30.000 = 70.000$ TL. olmaktadır.

b) **Değer artışı:** Kanunumuza göre, amortismanına tabii iktisadi kıymetlerin yeniden değerlendirilmesinden önceki net bilanço aktif değerinin, bu kıymetlere katsayı uygulanmasından sonra bulunacak net bilanço aktif değerlerinden indirilmesi suretiyle bulunacak fark, **değer artışı** olmaktadır. Yukarıda vermiş olduğumuz örneğe devam edecek olursak, bilanço aktifinde kayıtlı 100.000 liralık makinenin katsayısı (10) numaralı bentte gösterildiği gibi (3) tür. Değeri bununla çarpacak olursak, yeni değer 300.000 lira ve birikmiş amortismanlar ise 90.000 liraya baliğ olmaktadır. Bu takdirde **net bilanço aktif değeri ve değer artışı** aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO: 2

NET BİLANÇO AKTİF DEĞERİNİN HESAPLANMASI

<i>Yeniden değerlemeden önce</i>		<i>Yeniden değerlemeden sonra</i>		<i>Değer artışı</i>
Makine	100.000	Makine	300.000	Yeni net değer 210.000
Amortisman	30.000	Amortisman	90.000	Eski net değer 70.000
Net değer	70.000	Net değer	210.000	Değer artışı 140.000

Tablonun incelenmesinden anlaşılacağı gibi, net bilanço aktif değeri, iktisadi kıymetlerin bilançonun aktifinde kayıtlı değerinden pasife kayıtlı amortisman karşılığının düşülmesi suretiyle bulunan bakiyeyi ifade etmektedir.

c) **Değer artışı fon hesabı:** Geçici 11 inci maddenin (3) numaralı bendi gereğince, yeniden değerlendirme sonunda meydana gelen değer artışı bilançonun pasifinde özel bir hesapta gösterilecektir. Kanunumuz buna **fon hesabı** demektedir ki, **değer artış fonu** şeklinde ifade etmek daha yerinde olurdu.

d) **Yeniden değerlemede yapılacak muhasebe kayıtları:** Yeniden değerlemenin en güç ve teknik sorunlarından biri de yeniden değerlendirme işleminin muhasebeleşmesidir. Bunun için yeniden değerlemeye konu teşkil eden bina, makine, tesis, demirbaş ve taşıt araçlarının dökümlü bir tablosunun hazırlanması ve bu tabloda sabit kıymetin türü, aktive giriş tarihi, amortisman oranı, ayrılan amortisman tutarları, yeniden değerlemeden önce ve sonraki net değerleri ile değer artış fonlarının dökümlü olarak gösterilmesi ve bu tablonun **belge olarak** saklanması gerekir. Bundan sonra değer artışı mürekkep bir madde ile yazılabilir.

Yukarıki örneğimize dönecek olursak, yeniden değerlendirme ile ilgili yevmiye maddesi şu şekilde olacaktır:

	BORÇ TL.	ALACAK TL.
Makine Hesabı H.	200.000	—
Fon Hesabı (Değer artışı) H.	—	140.000
Amortisman karşılık H.	—	60.000

e) **Fonun kullanılması:** Ticari ve sınai müesseseler yeniden değerlemeden doğan fonları bilanço pasifinde açacakları özel bir hesapta göstereceklerdir. Bundan sonra, kurumlar vergisi mükellefleri, pasifte özel fon hesabında gösterilmiş bulunan değer artışının tamamını sermayeleri-

ne ilave edebileceklerdir. Bu suretle sermayeye ilâve edilen değer artışları, ortaklar tarafından işletmeye ilave edilmiş kıymet olarak kabul edilecektir.

Değer artış fonu, sermayeye ilâve dışında herhangi bir sûretle başka bir hesaba nakledildiği veya işletmeden çekildiği takdirde, bu işlemin yapıldığı dönemin kazancı olarak vergiye tabi tutulacaktır.

Başka bir kuruma iştirak halinde yeniden değerlemeden doğacak fonlar hakkında da Kanunumuz 3 numaralı bendin (b) bölümünde şu ilginç hükmü getirmiştir: Değerleme yapılan kuruma iştirak eden işletmelerde de yeniden değerlendirme sonunda, iştirak nedeni ile bir fon meydana gelecektir. İşte, iştirak eden işletmelerin aktifinde bu nedenle meydana gelen artışlar ise pasifte özel bir karşılık hesabında gösterilir. Bu karşılık sermayenin bir cüz'ü sayılacaktır. Karşılık hesabında gösterilen bu değer artışı, kurumlar tarafından sermayeye eklenebilir. Kanun koyucu bütün bu işlemleri kâr dağıtımı şeklinde kabul etmediğini açıkça belirlemiştir.

Değer artış fonunun bankalarda kullanılması için kanun koyucu özel hükümler getirmiştir. Bu konuyu ayrıca inceleyeceğiz.

7) Yeniden değerlemeye tabi iktisadi kıymetlerin satışı: Belirli bir katsayı ile yeniden değerlendirilmiş olan bir sabit kıymetin satışı halinde nasıl bir işlem yapılacağını kanun 11 inci maddenin 9 numaralı bendinde hükme bağlamıştır. Bu bent hükmüne göre, yeniden değerlemeye tabi tutulan bir iktisadi kıymetin satışı halinde, bunlara isabet eden değer artışları aynen amortismanlar gibi işleme tabi tutulacak ve kâra eklenecektir. Ancak ileriki yıllarda değer artış fonu hesabı sermayeye dönüştürülmesi sonunda kapatılmış ise, satıştan doğan kârın muhasebeleşmesi güçleşmektedir. Bu takdirde sermayenin azaltılması gibi çok anormal bir durum hasıl olacaktır.

III — Yeniden değerlemede amortismanlar

Yeniden değerlemede önemli nokta kuşkusuz amortismanlarla ilgili sorunlardır. Kanun koyucu yeniden değerlemede amortisman konusuna özel bir önem vermiş ve düzenlemeleri buna göre yapmıştır.

Önce yeniden değerleme işlemi yapılırken bilanço pasifinde daha önce ayrılmış bulunan amortisman karşılıklarının, tıpkı aktif kıymetler gibi, yeniden değerleme katsayıları ile çarpılacağını ve bunların da yeniden değerlemeye tabi tutulacağını belirlemiştir. Bu konu kesin ve tartışmasızdır.

Fakat yeniden değerleme yapıldıktan sonra ayrılacak amortismanlar konusunda kanun koyucu ayrı bir düzenlemeye gitmiştir. Eğer yeniden değerleme yapılmış ve gerçekleşmiş ise, genel kural olarak amortismanların bu yeni değerler üzerinden yapılması doğaldır. Fakat kanun koyucu doğacak vergi kaybını nazara alarak bu konuda bazı kısıtlamalara gitmiş ve yeniden değerlemenin olumlu sonuçlarını gölgelemiştir. Şöyle ki:

1) Gelir vergisi mükellefleri ile kollektif ve adi şirketlerde

Geçici 11 inci maddenin 4/a bendine göre, bilanço esasına göre defter tutan gelir vergisi mükellefleri ile kollektif, adi-komandit ve adi şirketler bilançolarını yeniden değerlemeye tabi tutmaları halinde her ne kadar pasifte bir hesapta değer artışını göstereceklerdir. Ancak bu bentte açıkça gösterildiği gibi, bu tür işletmeler yeni yılda da amortismanlarını yeniden değerlemeden önceki, yani eski değerler üzerinden ayırmaya devam edeceklerdir. Böylece yeniden değerleme ferdi işletmeler, adi komandit ve şahıs şirketleri açısından amortismanda etkisiz kalmaktadır.

2) Kurumlar vergisi mükelleflerinde

Geçici 11 inci maddenin 4/b bendinde, kurumlar vergisi mükellefleri için kanun koyucu, amortisman ayırma bakımından farklı hükümler getirmiştir. Buna göre, amortismanına tabi kıymetlerini yeniden değerlemeye tabi tutan kurumlar, yeniden değerlemenin yapıldığı hesap dönemi ni izleyen hesap döneminden itibaren sabit kıymetlerini yeni değerleri üzerinden amorti etmeye başlayacaklardır. Şu kadar ki, gayrimenkuller yeniden değerlemeden önceki kıymetleri üzerinden amortismanına tabi tutulacaktır.

Kanun koyucunun bu düzenlemesine göre, kurumlara amortisman ayırma açısından, gelir vergisi mükelleflerine kıyasla bir ayrıcalık tanınmış ise de, bunu yeterli saymaya olanak yoktur. Çünkü mevzuatımızda madenler, gemiler de dahil olduğu halde gayrimenkullerin eski değerler üzerinden amortismanına tabi tutulması, yeniden değerlemenin olumlu sonuçlarını, özellikle maliyetleri düzeltme (tashih) işlevini kısıtlamaktadır.

3) Şekil değiştirmede

31.12.1982 gün ve 2772 sayılı Kanununun geçici 4 üncü maddesine göre, ferdi işletmelerle kollektif ve adi komandit şirketlerin 31.12.1983 tarihine kadar 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 81 inci maddesinin 2 ve 3 numaralı bentleri hükümlerine göre sermaye şirketlerine devrolunması veya nevi değiştirmeleri halinde, devralan veya nevi değiştirme suretiyle kurulan sermaye şirketlerinin bilançolarında yer alan aktif kıymetler, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun geçici 11 inci maddesinde kurumlar vergisi mükellefleri için belirlenen esaslara göre amortismanına tabi tutulacaktır.

Böylece kanun koyucu şirketleşmeyi bu yolla teşvik etmek istemiştir.

IV — Bankalar Durumu:

Bankaların bilançolarına dahil iktisadi kıymetlerin ve birikmiş amortismanlarının yeniden değerlendirilmesinde ilke olarak kurumlar vergisi mükelleflerinin tabi olacağı ilkeler uygulanacaktır.

Yalnız, yeniden değerlemede kanun koyucu bankalar için özel hükümler getirmiş ve genel kurallardan ayrılmıştır. Bu bakımdan geçici 11 inci madde içindeki hükümlerin dikkatle incelenmesi gerekir.

Bankalar da tıpkı diğer kurumlar gibi, 31.12.1982 tarihi itibariyle düzenledikleri bilançolarında yer alan iktisadi kıymetlerini yeniden değerleyip değer artış fonunu bilanço pasifinde özel bir hesapta göstereceklerdir. Ancak değer artış fonunun sermayeye dönüşmesini kanun iki kosa bağlamıştır. Buna göre:

a) Bankaların nakit karşılığı hisse senedi ihraç etmek suretiyle sermaye arttırmında bulunmaları,

b) Taahhüt edilen pay bedellerinin ödenmiş olması

gerekmektedir. Bankaların her yıl sermayeye ekleyebilecekleri değer artışları, taahhüt edilen pay bedellerinin ödenen kısmı kadar olması lazımdır.

Bankalar Para ve Kredi Kurulu'nun 5.11.1981 gün ve 55 sayılı kararı çerçevesinde sermayelerini arttırmış olmaları halinde, bu sermaye arttırmaları nakit karşılığı yapılmış sermaye arttırması olarak kabul edilecek ve buna göre ödenmiş olan pay bedellerine tekabül eden değer artışları da sermayeye eklenebilecektir.

Bankaların bilançolarını yeniden değerlemeleri sonucu ortaya çıkan değer artışının pasifte fon hesabında tutulması halinde Bankalar Kanunu uygulamasında yedek

akçe sayılması kabul edilmiştir. Bu durumda sermayeye ilave edilmeyen değer artışları da aynen yedek akçe şeklinde işlem görecektir.

Bankaların yeniden değerlemeden doğan değer artış fonlarının kısıtlı ve nakit giriş karşılığında sermayeye dönüşmesi, aşağıda inceleyeceğimiz gibi, mükellef grupları arasında açık bir eşitsizlik yaratmaktadır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

YENİDEN DEĞERLEMENİN YORUM VE ELEŞTİRİSİ

Tebliğimizin İkinci Kısım'ında bu müesseseyi yasal yönden ele aldık ve inceledik. Bu kısımda da yeniden değerlendirme hakkında ileri sürülen lehte ve aleyhte görüşleri sıralamak ve bir bakıma yeniden değerlemeyi değer yarısından geçirmek istiyoruz.

Bu konuda gerek basında ve gerekse yapılan toplantılarda çok değişik görüş ve fikirler ortaya atılmıştır. Tebliğimizin bu kısmında bir yandan kişisel görüşlerimiz, diğer yandan diğer bilim adamı ve uzmanların yeniden değerlendirme ile ilgili fikir ve görüşlerine de yer verilecektir.

Yeniden değerlemenin yorum ve eleştirilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz:

I — Yeniden Değerlemenin İşletmelere Sağladığı Yararlar:

Konuya önce yapılacak bir yeniden değerlendirme işleminin gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine yani, kısaca işletmelere sağlayacağı yararlar üzerinde durmak gerekecektir. Çünkü uygulamada sıra mükellef önce bundan «Ne Kazanacağını» öğrenmek istemektedir. Yapılacak bir yeniden değerlemenin işletmelere sağlayacağı yararları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1 — **Mali Yapının Sağlanması:** Enflasyon şiddet derecesine göre, işletmelerin mali yapısını bozmakta ve aşındırmaktadır. Öyle ki, uzun süre devam eden bir enflasyondan sonra işletmelerin bilançoları tarihi değerlerle anlamsız ve komik bir hale gelmektedir. İşte yeniden değerlendirme hangi tür teknikle yapılırsa yapılsın, işletmelerin **mali yapılarını** takviye etmekte ve tabir caizse onlara yeni bir kan vermektedir.

2 — **Yeniden Değerleme maliyetleri düzelterek:** Yeniden değerlendirme enflasyon dönemlerinin içinde veya sonunda yapılmaz ise, sını maliyetler eski ve tarihi değerler üzerinden yapıldığı için gerçeği yansıtmamakta ve düşük düzeyde kalmaktadır. Halbuki yeniden değerlendirme yapılır ve amortismanlar yeni değerler üzerinden ayrılacak olursa, sını maliyetler gerçeğe yaklaşacak ve düzelterek. Bu açıdan yeniden değerlemenin önemi gerçekten büyüktür.

Yeniden değerlemenin **maliyetleri düzeltme** işlevini tam şekilde görebilmesi için, uygulamada herhangi bir sınırlamanın getirilmemiş olması gerekir. Yoksa Türk uygulamasında olduğu gibi, gayrimenkuller üzerindeki amortismanlar eski değerler üzerinden ayrılacak olursa, yeniden değerlemenin maliyet düzeltme etkisi kısıtlanmış olur.

3 — **İşletmelerde fon birikmesi:** Yeniden değerlemenin önemli yararlarından bir diğeri de, **işletmelerde fon birikmesine yardımcı** olmasıdır. Bu fon iki türlü oluşmaktadır. Yeniden değerlendirme yapıldıktan sonra bilanço pasifinde meydana gelen gerek amortisman karşılığı ve gerekse değer artış fonu, **fiktif bir fon birikimi** sayılır. Değer artış fonu bilindiği gibi ortakların hakkıdır ve bedelsiz hisse senedi olarak kendilerine verilecektir.

Yeniden değerlemenin işletmelerde fiili fon birikime katkısı ancak yeni değerler üzerinden amortisman ayrılmasından sonra doğabilecektir. **Gerçek fon birikimi**, ancak uzun dönemde ve zamanla oluşabilecektir.

4 — **Sağlam özyapı ve sermaye artışı:** Yeniden değerlendirme işletmelerin özyapısını sağlamlaştıracak ve güçlendirecektir. Böyle bir iyileşmenin görünüşte olması (yani bilanço rakamlarının şişmesi şeklinde) bile yararlıdır. Meydana gelen fonların sermayeye dönüşmesi işletmeler için ayrı ve önemli bir avantajdır. Bankalarda fonun sermayeye dönüşmesi sınırlı ve koşullu olmasına rağmen, bu avantaj yine küçümsenemez. Sermayenin veya öz varlığın artması, işletmelere yeniden tahvil çıkarma ve dolayısıyla borçlanma hacmini arttırmaktadır.

5 — **Eski ve yeni kurulan işletmeler arasında rekabet koşullarını düzeltme:** Enflasyon, eskiden kurulmuş işletmeler ile yeniden kurulmuş bulunan aynı mahiyetteki işletmeler arasında maliyet ve satış fiyatları arasında büyük farklılaşmalar yaratmaktadır. Yeniden değerlendirme iyi ayarlandığı takdirde eski işletmelerin maliyet ve satış fiyatlarını ayarlamak suretiyle, işletmelerarası rekabet koşullarını düzelterektedir.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, yeniden değerlendirme, ilke olarak işletmelere çeşitli yararlar sağlamaktadır. Bu tür bir işlem, aşağıda ayrıca ele alacağımız gibi, hazine aleyhine vergi kayıplarına yol açmakta ise de, uzun vadede yeniden değerlendirme ile işletmeler sağlıklı bir mali yapıya kavuşacakları için, bundan yine Devlet yararlı çıkacaktır.

II — Yasal Düzenlemenin Ayrı Bir Kanunla Yapılması Zorunluğu

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü Başkanı Prof. Dr. Latif Çakıcı Anadolu Ajansına vermiş olduğu bir demeçte, yeniden değerlemenin Vergi Usul Kanunu'nun geçici 11 inci maddesi içinde düzenlemesini eleştirmiş ve bu tür bir müessesenin bir tek madde içinde değil, bağımsız bir kanunla yapılmasının doğru olduğunu savunmuş ve yasal düzenlemedeki bu kusurun ye-

niden düzenlemenin uygulama şansını azalttığını vurgulamıştır.

Sayın Prof. Çakıcı'nın bu görüşünde büyük bir gerçek payı olduğu kuşkusuzdur. Yeniden değerlendirme gibi çok yönlü ve şümüllü bir müessesenin Vergi Usul Kanunu'nun bir tek maddesi içine sığdırılamıyacağı açıktır. Nitekim uygulamada sayısız sorun ve boşluk belirmiş ve bunların bir kısmı çıkarılan Tebliğ ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Halbuki geniş kapsamlı ve bağımsız bir kanunla konulacak olan yeniden değerlendirme, uygulamada meydana gelen çelişki ve boşlukları doldurabilirdi.

III — Hazine Kaybı

Resmi yetkililer tarafından yapılan tahmin ve hesaplamalara göre yeniden değerlemeden dolayı Hazine'nin vergi kaybı 80 - 88 milyar lira olarak tahmin edilmektedir. Sayın Prof. Dr. Salih Şanver CUMHURİYET Gazetesi'nde yayımlanan bir makalesinde bunu «Maliye'nin büyük ikramı» olarak nitelendirmektedir.

Yeniden değerlemeyi, Maliyenin mükelleflere bir ikramı olarak görmek yanlış bir görüş değildir. Böyle bir davranışı memnunlukla karşılamak gerekir. Yalnız Maliyenin davranış ve tutumu bazen çelişkili olmaktadır. Nitekim Emlâk Vergisi dolayısıyla Maliye 20-30 milyar liralık bir gelir için mükellefleri «amansız» şekilde kovalarken, diğer taraftan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine ikramda bulunması nasıl açıklanacaktır? Yukarıda da bir ara belirttiğimiz gibi, makro açıdan ele alındığı takdirde, işletmelerin mali yapı sağlamlığı uzun dönemde vergi gelirlerinin artmasına yol açacağı için Maliye böyle bir fedakârlığa önceden katlanmış olabilir.

Gelirler Genel Müdürü Sayın Aykon Doğan İzmir'de bir toplantıya sunduğu tebliğde aşırı enflasyon nedeni ile işletmelerin yıllar yılı Türkiye'de «Enflasyon Vergisi» diye

bir vergi ödediklerini vurgulamış ve yeniden değerleme nin bu tür aşırı ve ilâve bir vergi ödenmesini önleyici bir tedbir olduğunu söylemiştir. Enflasyon dönemlerinde işletmeler sermayelerinin bir kısmını kâr şeklinde ortaklarına dağıttıklarına göre, bunun bir kısmını da hazineye vergi şeklinde ödedikleri bir gerçektir.

IV — Milletlerarası uygulama:

Yeniden değerlendirme konusunda milletlerarası uygulamayı da gözden uzak bulundurmamak gerekir. Prof. Dr. Salih Şanver'in yapmış olduğu araştırmaya göre, yeniden değerlendirme Batı Avrupa ülkeleri arasında bir kez o da 1949 yılında yapılmıştır. Yazar bu konuda başka bir örneğin bulunmadığını kaydetmektedir.

Savaştan yenik çıkmış bulunan Batı Almanya 1948 yılında bir para reformu gerçekleştirmiş, RM: Reichsmark yerine DM: Deutschemark'ı para birimi olarak kabul etmiştir. Bu operasyondan sonra oldukça sınırlı bir ölçüye göre dolaylı şekilde vergili bir yeniden değerlendirme yasası da uygulanmıştır.

Bu örnek bir yana bırakılırsa son 35 yıllık dönemde Batı Avrupa ülkelerinde yeniden değerlendirme yapan başka bir devlet mevcut değildir. Türkiye'nin 1983 yılında kabul ettiği bir kanunla gerçekleştirdiği yeniden değerlendirme operasyonu, kendi alanında benzersiz bir örnek olmaktadır.

Türkiye yeniden değerlendirme yoluna niye gitmiştir? Bu sorunun cevabını ararken iki önemli olayı göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan ilki Türkiye'nin 1970'li yıllardan sonra yaşamış olduğu çok şiddetli enflasyondur. Bu enflasyonun şiddeti bazı yıllarda % yüzü aşmıştır. Türk lirası gerek iç piyasada, gerekse dış piyasada büyük değer kaybına uğramış ve işletmelerin bilançoları anlamsız hale gelmiştir. Bu ortamda yeniden değerlendirme işlemine başvurulmasını olağan ve doğal saymak gerekecektir. Üze-

rinde durulması gereken ikinci olgu, Türk vergi sisteminin kabul etmiş olduğu amortisman sistemidir. Türkiye'de yıllarca sıkı ve oranları Maliye Bakanlığınca saptanan dar bir amortisman yöntemi uygulanmış ve bu sistem işletmeleri bağlamıştır. Bu durumda işletmeler eskiyen bir kamina ve tesisi yerine koyabilecek yenileme fonundan mahrum kalmışlardır. Kaldı ki, ayrılan fonlar zamanla ve enflasyonun da etkisi ile komik rakamlar haline gelmiştir. Batı, serbest amortisman yöntemi ile, yeniden değerlemeye gerek bırakmayacak bir yöntemi yıllar boyu uygulamıştır.

Bu ve buna benzer gerekçeler yüzünden yeniden değerlendirme Türkiye için kaçınılmaz bir zorunluk olmuştur. Batı'da bu tür bir yeniden değerlemenin örneğinin bulunmaması, ülkemiz uygulamasını önleyici bir gerekçe olamaz.

Şunu da belirtelim ki, 22.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanun ile Vergi Usul Kanunu'nun amortismanla ilgili hükümleri temelli bir değişikliğe uğramış ve Vergi Uygulamamıza serbest amortisman ilkesi kısmen de olsa girmiş bulunmaktadır. Hızlandırılmış amortisman oranları da bir kat daha yükseltildiğinden, belki bundan sonraki dönemde yeni bir yeniden değerlendirme operasyonuna gerek kalmıyacaktır.

V — Yeniden Değerlemenin Tekniğine ve Yöntemine İlişkin Eleştiriler

Gerek basında yer alan makale ve etüdlere ve gerekse yapılan toplantılarda yeniden değerlendirme tekniğine ve yöntemine ait bir sıra eleştiriler yapılmıştır. Bunları anonim olarak ve satırbaşı şeklinde şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Yeniden değerlendirme kapsamına giren mükellefler açısından

Geçici 11 inci maddenin başlangıç hükmü içinde de

yer aldığı gibi, yeniden değerlemenin kapsamına giren mükellefler «bilanço esasına göre defter tutan Gelir ve Kurumlar Vergisi Mükellefleri» olarak gösterilmiştir. Kanun koyucu parantez içindeki hükümle kollektif şirketler ile, adi komandit şirket ve adi şirketlerin de yeniden değerlemeden yararlanabileceklerini hükme bağlamıştır. 151 sayılı Tebliğ 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile Petrol Kanunu ve diğer mevzuat hükümlerine göre kurulmuş olan ve yabancı ortağı bulunan kurumlar, tam mükellef olmaları koşuluyla, yeniden değerlemeden yararlanabileceklerdir.

Yeniden değerlemeden yararlanamıyacak mükellef grupları şunlardır:

1) Bilanço esasına göre defter tutmayan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri; (İşletme ve serbest meslek defteri tutanlar),

2) İmtiyazlı şirketler,

3) Dar mükellef durumunda bulunan Gelir ve Kurumlar Vergisi mükellefleri.

Görülüyor ki, kanun koyucu bazı mükellef gruplarını, belirli gerekçelerle, yeniden değerlendirme yapma hakkından mahrum bırakmıştır. Gerekçe geçerli olsun veya olmasın, mükellefler arasında bu tür bir ayırım yapmak, vergi adaleti bakımından sakıncalı görülmektedir.

b) **Yeniden değerlemenin kapsamına giren iktisadi kıymetler açısından:** Kanun koyucu bilanço aktifinde yer alan bütün değerleri yeniden değerlemeye tabi tutmamış, burada «bilançolara dahil amortismanına tabi iktisadi kıymetler» ölçüsünü getirmiştir. Bilanço aktifinde yer alan bir iktisadi kıymet amortismanına tabi değil ise, bunun için yeniden değerlendirme yapılamıyacaktır.

Aynı şekilde bilanço pasifindeki kalemlerden de sade-

ce «amortismanlar» yeniden değerlemeye tabi tutulmuş, bunun dışındaki kalemler hariç kalmıştır.

Ayrıca kanun koyucu 5 bin lirayı geçmeyen iktisadi kıymetler, maliyet bedeline eklenmiş bulunan kur farkları, sinema filimleri, alameti farika hakları, peştamallıklar, özel maliyet bedelleri, ilk tesis ve taazzuv giderleri, etüd ve organizasyon, arama giderleri ile gayrimaddi haklar ve mahiyetleri itibariyle bunlara benzeyen sair iktisadi kıymetler, Vergi Usul Kanunu'ndaki özel düzenlemeler göz önünde bulundurulurken, yeniden değerlemenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun gibi **yapılmakta olan işler-yatırımlar** ile aktifleştirmeden sonraki faizler ve giderler de yeniden değerlendirme kapsamının dışında kalmıştır.

Yeniden değerlendirme konusuna giren iktisadi kıymetlerin sadece gayrimenkuller (Tarım arazisi dahil), binalar, makineler, demirbaşlar, tesisler ve taşıt araçları ile bunların amortisman karşılıkları şeklinde sınırlanması eleştiriye konu olmuştur. Boş arazi ve arsaların, işletme malzemesinin, **tüketim maddelerinin, borç ve alacakların** yeniden değerlemeye tabi tutulmaması üzerinde durulmaya değer bir tartışma konusudur. Amorti edilmiş ve defter kıymeti (0) olmuş iktisadi değerlerin de yeniden değerlendirme kapsamı dışında kalması, bu değerlerin yerine yenisinin ikamesi sırasında sorunlar yaratacağı kuşkusuzdur.

c) **Mükellef grupları arasında yeniden değerlendirme açısından yaratılan eşitsizlik:** Yeniden değerlemeden beklenilen önemli yararlarından biri de, bu işlemin ayrılacak amortismanlar nedeni ile maliyetleri düzeltme (tashi) işlevi ve işletmelerin mali yapısını güçlendirmesi idi. Bu açıdan bir değerlendirme yapacak olursak, gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri arasında açık bir eşitsizlik yaratılmıştır. Şöyle ki, gelir vergisi mükellefleri yeniden değerlendirme yapsalar bile, amortismanlarını eski değerler üzerinden ayıracaklardır. Bu açıdan gelir vergisi mükellefleri için yeniden değerlendirme **sembolik** olmaktan

leri gidemeyecektir. Kurumlar ise, gayrimenkuller hariç, amortismanlarını yeniden değerlemenin yapıldığı hesap dönemini izleyen hesap döneminden başlamak üzere yeni değerleri üzerinden yapacaklardır.

Prof. Şanver gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri arasında bu tür bir ayırım ve eşit olmayan uygulamaya «kutupsal eşitsizlik» adını vermekte ve bu ikiliği haklı olarak eleştirmektedir.

d) **Fonun Sermayeye Dönüşmesi:** Bilanço pasifinde yer alan **değer artış fonu**, kurumlarda vergisiz olarak sermayeye dönüşecek ve ortaklara bedelsiz hisse senedi olarak dağıtılacaktır. Gelir vergisi mükelleflerinde değer artış fonunun sermayeye dönüşmesi olanağı yoktur. Bankalarda ise, bire bir oranında nakdi sermaye artışı yapma ve bunun tamamının ödenmesi koşulu ile fon, sermaye dönüşebilecektir. Bu da yeniden değerlemede mükellefler-ara-sı diğer bir eşitsizlik örneği olarak gösterilebilir.

e) **Katsayıların düşük tutulması:** Yapılacak bilimsel bir araştırma ile katsayıların enflasyonla orantılı bir şekilde saptanması mümkündür. Ne yazık ki, katsayılar böyle bir araştırmaya gerek görülmeden ve **ampirik bir yöntemle** belirlenmiş ve gerçeği yansıtmaktan uzak kalmıştır.

Bazı özel sektör temsilcileri katsayıların gerçek enflasyon oranlarını yansıtmayacak şekilde düşük olarak saptanmasını eleştirmişler ve bu yüzden sanayicilerin gerçek ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğunu belirtmişlerdir. Bu eleştiri de bir mübalağa payı olmakla beraber, gerçekleri bir ölçüde yansıttığını söylemek gerekir.

VI — Yeniden Değerleme ve Devletleştirme:

Bazı vergi hukukçuları 21.1.1983 gün ve 2791 sayılı Kanunun geçici 2 inci maddesinde yer alan **istisnai bir hükümde** yeniden değerlendirme ile bir devletleştirmenin gerçek-

leştirilmek istenildiğini ileri sürmektedirler. şimdi bu maddeyi aynen okuyalım:

«Mali bünyeleri güçlendirilmek amacıyla Hazine tarafından kurulan fonlardan nakden veya mahsuben ödeme yapılan kurumlarda, fonlardan yapılmış veya yapılacak olan ödemeler tutarında, değer artış fonundan, Hazine fonu ile Kurum arasındaki anlaşma hükümleri saklı kalmak üzere, Hazineye karşılıksız hisse senedi verilir.»

Ayrıca kanunun 2 nci maddesinin (b) bendi gereğince, fon hesabında kalan bakiyenin ne şekilde kullanılacağı ve dağıtılacağı Maliye Bakanlığının çıkaracağı Tebliğler ile düzenlenecektir.

Maliye Bakanlığı yayımladığı 151 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde, mali bünyeleri güçlendirilmek amacıyla Hazine Fonundan ödeme yapılan kurumlarda 31.12.1982 tarihi itibariyle düzenledikleri bilançolarını yeniden değerlemek ve değer artışını Maliye Bakanlığınca tesbit edilecek usul, esas ve koşullar dahilinde sermayelerine eklemek zorunda olduklarını bildirmiştir.

Görülüyor ki, Hazine mali katkıda bulunduğu işletmelerde meydana gelen fon artışından, hisse senedi şeklinde pay alacaktır. Ancak mali yardım veya borç para verme karşılığında Hazinesinin hisse senedi şeklinde pay alması, özel teşebbüsün devletleştirilmesi şeklinde yorumlanabilmektedir.

SONUÇ VE DEğerLENDİRME

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamaları bir sonuca bağlamak gerekirse yeniden değerleme için nasıl bir değer yargısında bulunacağız? Bu konudaki kişisel görüşlerimizi şu şekilde özetleyebiliriz:

Yeniden değerlemeyi, işletmeler açısından (**mikro**) ve ülke ekonomisi açısından (**makro**) bir analize tabi tutmak gerekirse değişik sonuçlara ulaşmak mümkündür. Burada önce yeniden değerlemenin bir **vergilik tedbiri** veya **genel ekonomik bir tedbir** olup olmadığını tartişmak gerekecektir. Kısaca şunu belirtelim ki, işletmeler açısından yeniden değerleme bir vergilicilik tedbiri, fakat ülke açısından bir ekonomik tedbir görünümü arzetmektedir.

1963 yılında 205 sayılı Kanunla gerçekleştirilmek istenilen yeniden değerleme operasyonu, müessesese o zaman l doğduğu için yapılamamış ancak, aradan 23 yıl geçtikten sonra tekrar canlandırılmış ve ilke olarak özel kesim için **seçimlik** (ihtiyari) ve kamu kesimi için **zorunlu** (mecburi), vergiden muaf şekilde uygulama alanına konulabilmiştir. Hazinesinin vergi kaybı pahasına gerçekleştirilen bu operasyonu, **cesurane bir reform** şeklinde kutlamak gerekecektir.

Katsayıların düşük, iktisadi kıymetlerin sınırlı ve sürenin on yıl ile belirlenmiş olmasına rağmen, yeniden değerleme ile ticari ve sınai işletmeler, bankalar geçmiş dönemlerdeki şiddetli enflasyonun bilançolarındaki tahribatı bir lde giderme olanağını bulmuşlar ve bu operasyon sonunda mali yapılarını kısmen de olsa sağlığa kavuşturabilmişlerdir. Bu nedenle yapılan eleştiriler bir yana, iş alemi yeniden değerlemeyi olumlu karşılamış ve yerinde bir tedbir olarak değerlendirmiştir. Belki tek eleştiri, bu kadar önemli ve zorunlu bir tedbirin uzun yıllar gecikmiş olmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Yeniden değerlendirme ile ilgili olarak Türkçe'de çok zengin bir yayın yapılmıştır. Bunlardan görebildiğimiz önemli kaynakları aşağıda sıralamaya çalışacağız.

I — Kitaplar

1. Dr. Nuri Uman
Fiyat Hareketlerinin İşletmeler üzerinde Etkisi ve Yeniden Değerleme, (Doktora tezi) Ankara/19.
2. Prof. Dr. Nuri Uman
Enflasyon Muhasebesi-Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi, İstanbul/1979.
3. Prof. Dr. Nuri Uman
Yeniden Değerleme (Teori ve Uygulama) İstanbul/1983.
4. Mesut ÇIRAK-H. Zeki SÜZEN-Uğurcan ÖZSES
Tüm Sorunlarıyla YENİDEN DEĞERLEME ve Amortismanlar İzmir/1983.
5. Yalçın AMANVERMEZ
Yeniden Değerleme, Ankara/Tarih yok. Çeşitli tasarılar, uygulamalar ve yeniden değerlendirme usullerini içeren bu eser 2791 sayılı yasanın önce yayımlanmıştır.

II — Makaleler

1. Dr. Selahattin TUNCER
Yeniden Değerleme (Reevalüasyon)

- İKTİSAT ve MALİYE, c. x, Sayı: 3, Haziran/1963.
2. Prof. Dr. Selâhattin TUNCER
Yeniden Değerlemenin İlkeleri (Etüd)
DÜNYA Gazetesi - 10 Mart 1983.
 3. Prof. Dr. Selâhattin TUNCER
Yeniden Değerleme
İstanbul Sanayi Odası Dergisi; 15 Mart 1983-
No. 205.
 4. Aykon DOĞAN
**Türk Vergi Sisteminde Yeniden Değerleme ve
Yeni Amortisman Rejimi, RAPOR Gazetesi, 9
Mart 1983 ve devamı. 5 serilik bir yazı dizisi.**
 5. Rüştü ERİMEZ
Yeniden Değerlemede Uyulacak Genel Esaslar,
DÜNYA Gazetesi, 5 Mart 1983 günlü sayı.
 6. Mehmet KARADUMAN
Yeniden Değerlemede Yasal Düzenleme,
DÜNYA Gazetesi, 12 Mart 1983 günlü sayı.
 7. Hasan Zeki SÜZEN
Yeniden Değerleme Üzerine,
RAPOR Gazetesi, 24.12.1982 ve devamı, 4 ser-
lik bir yazı dizisi.

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

TÜRK VERGİ YÖNETİMİ

Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL

TÜRK VERGİ YÖNETİMİ

Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL (*)

I. GİRİŞ

Bu tebliğde Türk Vergi yönetimini; başlıca idari maliyetler ve vergi tahsilatında etkinlik açısından inceleyeceğiz. Amacımız, Türk vergi yönetiminin, iktisadi analiz açısından etkin sayılıp sayılmıyacağını ortaya koymak olacaktır. Birinci bölümde vergi yönetiminin maliyetleri hakkında açıklama yapıldıktan sonra, Türk vergi yönetiminin idari ve sosyal maliyetleri hakkında hesaplar hesaplamak yapılmak istenmiştir. İkinci bölümde, vergi yönetiminizin, vergi gelirlerinin tahsilatında gösterdiği başarı ve bu konudaki araçların etkinliği üzerinde durulacaktır.

II. VERGİ YÖNETİMİNİN MALİYETİ

Vergi yönetiminin amacı, başlıca belirli idari kaynaklarla, vergi gelirini maksimize etmek olarak tanımlanabilir. Bunun yanında adaletli uygulama¹ ve belirlilik (certainty) ile gayrişahsilik (impersonality) arasında denge kurmak ta vergi yönetiminin amaçları arasında sayılabilir². Sonuncu amaç, vergi yargı organlarına intikal eden

(*) Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı.

(1) Herber, Bernard Modern Public Finance, Richard D. Irwin Inc, 1983.

(2) Shoup, Carl Public Finance, Aldine Publishing Co. 1969 s. 427.

ödenekleri dağılımında Maliye Bakanlığı ile diğer bakanlıklara farklı ölçek kullanmak hem politik olarak mümkün değildir, hem de personel rejimi buna müsait bulunmamaktadır.

Türk vergi yönetiminde idari maliyetleri belirleyen faktörlerden biri de vergi yönetiminin kadrosudur⁶. 1980 verilerine göre 30133 kişi olan vergi yönetimi 371 vergi dairesiyle toplam 25 milyon ödevliye hizmet vermektedir.

Bu kadronun hem yıllık değişim yüzdesi (turnover) yüksektir, hem de özellikle gelir müdürü, takdir komisyonu başkanı, vergi dairesi Md. yrd. gibi kadrolarda boş nispeti yüksektir. Bu kadrolar doldurulamamaktadır. Personelin yaklaşık yarısının hizmet süresinin 4-9 yıl arasında olduğu tesbit edilmiştir.

Türkiye'de vergi yönetimi örgütünün yeniden örgütlenmesinin, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğünün müsteşarlık seviyesine çıkarılmasının, defterdarlık yerine bölge müdürlüklerinin kurulmasının, kısacası gelir idaresi reformu yapılmasının, Türk vergi yönetimini kendi hiyerarşik yapısı içinde dinamik ve çağdaş bir hale getireceği savunulmuştur⁷.

saat başına, senior auditor'lar için 67500, junior auditor'lar için 40 bin TL'dir. Son olarak işleme defteri muhasebe ücreti aylık 5-10 TL arasında değişmektedir. Ne varki Türkiye'de muhasebeci, mali müşavir sayısı, dağılımı ve ücretleri konusundaki bilgiler oldukça eksik olduğu belirtilmelidir.

İngiltere ve Galler için yapılan araştırma mükelleflerin uyum maliyetinin, idarenin maliyetlerinin 6 katına kadar çıktığını ortaya koymuştur.

Bkz. Sandford, C. Hidden Costs of Taxation, IFS, London, 1973'e atfen, Goode, R. Op. cit. S. 252.

-
- (6) Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Kılıçdaroğlu-Kemal, Yaygın Vergi Denetimi ve Karşılaşılan Sorunlar, Vergi Dünyası, Eylül 1981, ss 37-46 ve Genç, Süleyman Yargıcı Akman Vergi Kaybı ve Denetimi Cumhuriyet, 21-22-23 Eylül 1981.
- (7) Tezcan, O. Gelir İdaresinin Yeniden Düzenlenmesi, Vergi Dünyası, Ekim 1983, ss. 3-7.

Ne var ki personel konusu ile ilgili olarak, reorganizasyonda insan unsurunun esas olduğu unutulmamalı⁸ ve yeniden örgütlenme bir ücret ve ödüllendirme sistemi ile desteklenmelidir.

Maliyetler konusunda son olarak vergi yönetiminin dışsallıklarından da söz etmek gerekmektedir. Bu konuda vergi yönetim ve denetim elemanlarının bir anlamda hizmet içi eğitimden geçirilerek özel sektöre intikallerini, devletin üretiminin, özel sektöre sağladığı bir dış fayda olarak nitelenecek mümkündür. Türkiye’de bu dış fayda oldukça belirgindir. İkinci bir dış fayda olarak, özel işletmelerin vergilere uyum sağlamak amacıyla sistematik bir muhasebe tutmaya ve güvenilir belgeler düzenlemeye zorlanmalarından söz edilebilir. Türkiye’de bu konuda başarı sağlandığı ise oldukça kuşkuludur. Hatta standart olmayan serbest muhasebe sisteminin yönetimi ve denetimi güçleştirdiğini belirtmek uygundur.

II. VERGİ DENETİMİ VE TAHSİLATI

Vergilemede tarhiyat genellikle muhasebe üzerine dayanmaktadır. Ne var ki denetim kriterleri ve beyanların doğruluğunun araştırılması konusunda iktisadi analiz ve istatistik’ten yararlanılması da uygun görülmektedir. Bu konuda, başlıca denetim yapılacak beyanname ve işletmelerin seçilmesi konusunda ölçekler geliştirilmiştir. İkinci olarak mükelleflerin beyanının doğru olmadığı yada eksik olduğu düşünülürse, vergi yöneticilerine takdir kararlarında yardımcı olmak için iktisadi araştırmalar ve standartlar kullanılmaktadır⁹.

Çapraz denetimli bir vergi sisteminin ya da sisteme birbirini denetleyen vergileri koymanın, bu vergileri bir-

(8) *Kalyoncu, Rüştü Vergi İdaresi Reorganizasyon Taslağı Üzerine Düşünceler*, Vergi Dünyası Mart 1983. Türk vergi yönetiminde personel kadrosunun % 6.8’i yüksek, % 47.46’sı orta, % 35.3’ü lise ve % 10.5’i ilk öğretim mezunudur. Bkz. *Genç, S. Yargıcı, Op. cit.*

birinden bağımsız yönetmekten daha etkin olacağı savunulmuştur¹⁰.

Kendi kendini denetleyen vergi sisteminde, gelir harcamaya ve servet vergilerinin matrahları birbirini denetleyecek ve kaçakçılık önlenecektir¹¹. Ne varki özellikle az gelişmiş ülkelerde vergi yönetiminin bu vergilere ilişkin dataaları çapraz denetime tabi tutması ve taraflar arasında çıkar uyumu olması halinde matrahların birbirini denetlemesinin zorlaşması bu sistemin uygulanmasını güçleştirmektedir.

Vergi kaçakçılığının ortaya çıkarılması ve önlenmesi, vergi denetiminin temel amacıdır. Fazla vergi yüklemenin (extortion) istisna olduğu düşünülürse, kaçakçılığın idarenin etkinliğini belirleyen temel unsurlardan biri olduğu belirtilebilir. Kaçakçılık genel olarak vergide idare ile mükellef uyumunun olmadığı bir göstergesidir. Bir tür vergi dışı kesimin (subterranean) ortaya çıkmasını önlemek için etkin bir vergi denetimi ile kaçakçılıkla mücadele şarttır¹².

(9) Bu konuda denetime alınacak beyannameler konusunda ABD gelir idaresince (IRS) uygulanan standart, örnek olarak verilebilir. İdarenin takdir kararları konusunda en gelişmiş sistem İsrailin *tachshivism* yöntemidir. Bu yöntemde yaklaşık 100 kadar ekonomik sektörde, vergi yönetimi tarafından standart matrah hesaplamaları yapılmış ve bu takdirlere sürekli olarak güncel hale getirilmektedir. *Goode, R.*; op. cit. ss. 257-258.

(10) *Shoup, C.* op. cit. S. 436.

(11) Bu sistem fikrini ilk defa *Benjamin Higgins* Economic Development, New York 1959-524-544 ortaya atmış, sonra *Kaldor* bunu Indian Tax Reform, New Delhi 1956 S. 2 geliştirmiştir.

(12) *Herber, B.* op. cit. ss. 128-130. Ancak, yalnızca kaçakçılığın ortaya çıkardığı vergi kaybının hesaplanmasına yönelik araştırmalarda, kaçakçılık sonucu elde edilen gelirin harcanarak yeni gelir oluşturduğu ve bunun da dolaylı olarak vergi gelirlerini artırdığı, sonuçta kaçak gelirlerin marjinal tüketim eğilimlerinin bir olduğu varsayımı ile vergi gelirlerinin artacağı belirtilmiştir.

Peacock, Alan, Shaw G.K. Tax Evasion and Tax Revenue Loss, Public Finance, Vol 37, 1982 ss. 269.

Kaçakçılığın idarece tabkik kayıt denetimi ve hatta özel yaşama müdahale sonucu bir yönetim maliyeti ortaya çıkardığı belirtilmelidir¹³.

Bununla beraber kaçakçılığı araştırmayan, topladığı gelirle yetinen bir vergi yönetiminin düşük maliyetle çalışarak etkin gibi görüldüğü söylenebilir¹⁴.

Türkiye'de hesap uzmanlarının 1950-1980 dönemi itibarıyla incelemeleri sonucu tesbit ettikleri matrah farkın 0.80 dolayında olduğu ifade edilmiştir¹⁵. Kamu kuruluşlarında muhasebe standardının bulunmasına rağmen, özel sektör de muhasebe sistemi serbestliğinin karmaşaya yol açması, özel sektörün kaynak-ödeme açığının kapatılmasında vergi yükünü azaltmayı bir kaynak olarak değerlendirmesi, enflasyonda, mükelleflerin vergi yükleri konusunda kendi yargılarına göre hareket etmeleri, vergi sistemimize yeni giren serbest delil ve ekonomik yorum sisteminin, iktisadi, ticari ve teknik icaplara uymayan olayları tesbit etmedeki güçlüğü kaçakçılığı ortaya çıkaran başlıca nedenlerdir¹⁶.

Vergi kaçakçılığının önlenmesinde kullanılan başlıca

- (13) *Fromm, G. Taubman. P.*; Public Economic Theory and Policy, Macmillan, 1973 ss. 127-127.
- (14) *Schultz, G. Harriss. J.*; American Public Finance, Prentice, Hall, 1965, s. 217.
- (15) Gelirler kontrolörlerinin bulduğu yüzde ise 76.9'dur. Bkz. *Genç S. Yargıcı, A.*; op. cit. Fransa'da vergi kaçakçılığı konusunda yapılan incelemede bu oran 0.50 olarak bulunmuştur. Bkz. *Kılıçdaroğlu, Kemal*; Fransa'da Vergi Denetimi ve Vergi Kaçakçılığı, Vergi Dünyası Sayı 12. Bu oranlar İngiltere'de GSYH'nin % 7.5 unu, İtalya'da % 15 ini oluşturmaktadır.
Peacock, Alan, Shaw. G.K. op. cit. S. 269.
- (16) İktisadi ticari ve teknik icapların belirli ilke ve standartlara göre belirlenmesi gerekir. Özellikle ülkemizde çok çeşitli ad, kalite ve kalitede standart dışı üretim yapılması denetimi güçleştirmektedir. Bu konuda Bkz. *Kalyoncu Rüştü* Vergi inceleme elemanlarına takdir yetkisi verilmiş olmasının düşündürdükleri, Vergi Dünyası, Aralık 1983. ss. 49-53.

yöntem-fertleri kaçakçılıkla ilgili bilgileri idareye bildirmeye teşvik etme metotları hariç-ceza uygulaması olmaktadır. Ceza uygulamalarındaki başarı esas itibarıyla iki faktöre bağlıdır. Bunlardan birincisi, ceza tutarı ya da miktarı, ikincisi kaçakçılık yapan mükelleflere cezanın uygulanma ihtimali yükseldikçe ceza miktarının düşmesi gerekir. Buna karşılık, ceza uygulama ihtimali düştükçe, uygulanacak ceza tutarının yüksek olması gerekmektedir. Türkiye'de mükelleflerin ayrıca, kaçakçılık riskine girmeye eğilimli olduğu ve çok sayıda kasden vergi ziyanına neden olan bir yükümlü kitlesi olduğu dikkate alınırca, tesbit edilecek ceza tutarlarının yüksek tutulması gerekmektedir.

Türkiye'de vergi denetim elemanlarının konusu olan denetim, vergi incelemesi ve yüzeysel denetim (maddi kontrol ve kayıt kontrolü) olarak ikiye ayrılmaktadır. Derinlemesine denetimin başarısı belge düzeyinin yerleşmesine, bu da yüzeysel denetime bağlı olmaktadır. Ne varki özellikle denetim elemanları kadrolarının tam kapasiteyle kullanılmaması bu denetlemeyi engelleyen faktörlerden biri olmaktadır¹⁷.

(17) Kadro boşluğu oranı, hesap uzmanlarında % 67 maliye müfettişlerinde % 47, gelirler kontrolörlerinde % 45 ve vergi kontrol memurlarında % 43'dür. Bkz. *Kılıçdaroğlu, K; Yaygın vergi denetimi* s. 46.

İç gelirler idaresi yasa tasarısının gerekçesinde yer alan vergi kaçağının başlıca küçük ve orta işletmelerde olduğu konusundaki görüşün eleştirisi için Bkz. *Türkoğlu, Cemal; İç Gelirler İdaresi Yasa Tasarısı Vergi İncelemelerine Ne Getiriyor? Vergi Dünyası, Ocak 1983, ss. 3-8.*

Ayrıca, gelir tahsilatının 1982 verilerine göre 0.80'inin vergi dairelerince yapıldığı, genel bütçe gelirlerini tahsil eden diğer idarelerin (Gümrük İdaresi, hazine saymanlıkları, Askeri ve mülki saymanlıklar) tahsilat oranının % 100'e yakın, buna mukabil vergi daireleri tahsilat/tahakkuk oranının 0.81.53 (1982 rakamı, 1983'ün daha düşük olacağı tahmin edilmektedir) olması karşısında, vergi idaresinin etkin olmayacağı belirtilmekte ve bunun çözümünün *mekanizasyon* olduğu savunulmaktadır.

Bkz. *Uysal, Mustafa Saim; Vergi Tahsilatında Modern Yöntemler, Vergi Dünyası, Sayı: 32. Nisan 1984, ss. 65-69.*

Vergi tahsilatı konusunda vergi yönetimi bakımından Türkiye açısından büyük önem taşıyan vergi tecillerinden söz etmek istiyoruz. Türkiye’de vergi ödemelerinin geciktirilmesinde vergi tecillerinden büyük ölçüde yararlanılmaktadır. Ödenecek vergi tutarının geciktirilmesi bir kredi aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu husus, enflasyonist dönemlerde, vergi yükümlüsü gerçek kişi ve kurumların finansman sıkıntısı içinde bulunduğu dönemlerde çok daha belirgin bir hal almaktadır. Tecil için gerekli «çok zor durum hali»nin tesbitindeki keyfilik ve indiliğini gidermek amacıyla bu durumun işletmecilik prensiplerine uygun olarak yapılan likidite analizi ile ortaya konulması¹⁸ ve ayrıca borç ödemede hüsnüniyet ilkesinin dikkate alınması gerektiği ileri sürülmektedir¹⁹.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk vergi yönetimine ilişkin bu tebliğde ulaştığımız sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Vergi yönetimimizin idari maliyetleri, nisbi olarak yüksek bulunmuştur. Bu yükseklik büyük ölçüde vergi kapasitesinin yeterince değerlendirilmemesinden ve vergi yönetimi kadrosu konusundaki personel politikasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan vergi yönetimimizin özellikle denetim elemanları yönünden özel kesime büyük dış fayda sağladığı tesbit edilmiştir.

2. Vergi kaçakçılığının başlıca nedenlerinin, muhasebe sistemi kargaşası, özel sektörün kaynak ödeme açığının kapatılmasında vergi yükü azaltılmasını bir kaynak olarak değerlendirmeleri, enflasyonda mükelleflerin vergi yükleri konusunda kendi vargılarına göre hareket etmele-

(18) Çakır, *Veysel*; Vergi Tecilleri ve Günümüz Finansman Güçlükleri Vergi Dünyası, Eylül 1981, s. 16.

(19) *Yinanç*, *Tacettin* Tecil Taleplerinin Kanunî Dayanağı ve İncelemede Dikkate Alınması Gereken Hususlar, vergi dünyası, Ocak 1984 ss. 56-62.

ri ve etkin bir denetim sistemin kurulmamış olduğu sonucuna varılmıştır. Öte yandan vergi yönetimimizin iyileştirilmesi açısından yapılabilecek öneriler aşağıdaki şekilde toplamak mümkündür²⁰.

1.a) Gönüllü bir vergi uyumu, her mükellefin adil olan payını ödediği bir vergi yönetimi ile desteklenmelidir.

2.b) Mükellefle idare arasındaki ihtilaflar alt kademelerde (idarenin) halledilmelidir. Bunu sağlamak amacıyla, hiyarsşik kademelerde bir güven ortamının tesisi ve personelin bu güvene lâyık ehliyetinde olması şarttır. Ayrıca, bu işlemin gerçekleşmesi için yetki devrine büyük ölçüde imkân verilmelidir.

3.c) Vergi yönetimi, mükelleflerin vergiye uyumunu denetim, araştırma ve diğer araçlarla kontrol etmelidir. Bunun yanında mükelleflerin vergi yasalarına ilişkin hakları, ayrıcalıkları ve yükümlülükleri konusunda uyarı görevini yapılmalıdır.

4.d) Vergi yasalarının kesinkes uygulamasının kaçakçılığı önleyebileceği unutulmamalıdır. Ne varki, mükelleflerin vergi ödemeye zorlanma, vergilemeye uygun olanlardan çok, ödeme gücü olanlar açısından yapılmalıdır.

(20) *Report On Tax Administration in Turkey* USAID-1964 Attachment IV.

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**TÜRK VERGİ SİSTEMİ YAPISININ
EKONOMİK ANALİZİ**

Prof. Dr. İzzettin ÖNDER

TÜRK VERGİ SİSTEMİ YAPISININ EKONOMİK ANALİZİ

Prof. Dr. İzzettin ÖNDER (*)

«Türk Vergi Sistemi Yapısının Ekonomik Analizi» başlıklı bu tebliğimde, vergi yapısının kesit analizini yapmak yerine, daha dinamik bir yaklaşım çerçevesinde, zaman boyutu içinde «vergi yapısı ile bunun yarattığı ekonomik sonuçlar» etkileşimi içinde meseleye bakmaya çalışacağım. Çünkü, çok söylenmiş olmakla beraber, burada tekrarı da yarar gördüğüm şu fikre katılmamak mümkün değildir: Bugün oluşan bir olayı anlayabilmek için, onun önce-sini, daha doğru bir ifade ile oluşmasını bilmek gerekir. İşte böyle bir düşünce sonucunda, kesit analiz yaklaşımı yerine, zaman içinde gelişen sistemi ele almayı daha uygun buldum.

Cumhuriyetin başından itibaren genel hatları ile ele alacağım gelişmeleri temel iki açıdan değerlendirmeye çalışacağım. Bunlardan birincisi, genelde vergi sisteminin **kaynak etkisi**, ikincisi ise gelir etkisidir. Vergi sisteminin kaynak etkisi, klâsik anlamı ile kaynak dağılım etkisi değildir. Vergicilikte anlaşıldığı biçimi ile kaynak etkisi, vergi sisteminin reel kaynak yaratma etkisidir. Burada kastedilen, vergi sisteminin ekonomide reel anlamda ilâve kaynak yaratmasıdır. Daha 19. yüzyılda Otto von Mering'den

(*) İ.U. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi.

öeri bilinen ve «vergilerin transformasyon etkisi» diye anılan bu etki ile, vergi sisteminin ekonomide kaynak kullanımını ve/veya dağılımını değiştirerek reel geliri, dolayısıyla yatırılabilir kaynakları arttırması anlaşılır. Görülüyor ki, böyle bir mantık çerçevesinde anlaşılan «vergilerin kaynak etkisi» kavramı, dar anlamli kaynak dağılımı etkisini içermekte, ancak onu aşarak, söz konusu kaynak dağılımı veya kullanımının produktivite artışı yolu ile ilâve reel gelir yaratması amacını da kapsamaktadır. Böyle bir yaklaşımla ele alınan «kaynak yaratma etkisi» kavramı, teolojik bir anlam taşımaktadır.

Vergi sistemi analizinde amaçlanan ikinci kriter ise, «gelir etkisi» dir. Burada anlaşılan, vergilerin ekonomide kaynak kullanımını ve/veya dağılımında meydana getirdiği değişikliğin üretim faktörleri gelirlerinde oluşturduğu değişikliktir. Şu hale göre, «gelir etkisi» kavramı ile ekonomide yeniden gelir dağılımı değil, fakat üretim faktörlerinin vergili ve hipotetik vergisiz durumdaki farklı kullanım ve dağılımları sonucunda ortaya çıkan faktör payları farklılığı anlaşılır. Diğer bir ifade ile, burada diferansiyel fonksiyonel gelir dağılımı ifade edilmektedir.

Bu iki kriter açısından Türk Vergi Sistemi Yapısının incelenmesine geçmeden önce bir konunun daha aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir. Ekonomik ortamda işleyen bir araç olarak verginin bu ortamda müdahale imkânı ve yönü sınırlıdır. Zira, ekonomik vergi dışı ayarlar mekanizmaları, bazan bir verginin amaçladığı hedeflere ulaşmayı tamamiyle imkânsız hale getirilebilir. Vergi sistemlerinde en sık rastlanan gelir dağılım amaçları ile toplumdaki fiili gelir dağılımı farklılığı bunun tipik örneğini oluşturur.

Bir müdahale aracı olarak vergilerin, ekonomiye etki yönleri de oldukça tek taraflıdır. Şöyle ki, bir vergi sistemi ekonomik kalkınma, gelir dağılımının düzeltilmesi vs. gibi amaçları olumlu yönde, diğer kapasite ve imkânların

sınırları çerçevesinde ve çok sınırlı olarak etkilediği, hatta çoğu zaman uzun dönemde reel bir etki oluşturamadığı halde, olumsuz yönde çok daha etkili olabilmektedir.

Türk Vergi Sisteminin Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gösterdiği gelişme seyrine göz atacak olursak, 1925 yılında, etkileri hâlâ devam eden çok ciddi bir karar ve uygulama ile karşılaşırız. Bu uygulama, 1923 İzmir İktisat Kongresinde ittifakla alınmış bir karar uyarınca, o zamanki devlet gelirlerinin takriben % 30 unu oluşturan âşarın kaldırılması ve böylece, ekonomide hakim sektör olan tarımın çok ciddi bir şekilde vergi sistemi dışına çıkartılmasıdır. Henüz tam olarak paralı kesime girmemiş, aynı mübadele ekonomisinin oldukça yaygın olduğu bir geçiş döneminde en temel bir gelir vergisi, islah edilebilecek iken, yerine hiçbir vergi ikame edilmeden, kaldırılmış oluyordu.

Âşarın kaldırılmasının kaynak ve gelir etkileri kesinlikle olumsuz olmuştur. Bir defa, üzerinden vergi yükümlülüğü kalkan en büyük sektör, ters transformasyon olayını yaşamıştır. Diğer bir ifade ile, hiçbir piyasa dürtüsü olmayan bu geleneksel sektör, üzerinden vergi yükü de kalkınca her türlü üretim arttırımı teşvikinden uzak tutulmuş ve böylece, ekonomik kalkınma çabalarında temel rolü oynayacak birikim süreci oldukça geriletilmiş oluyordu. Oysa tarımda genel birikime katkıda bulunmaya yönelik olarak toplam üretim, sanayie emek transferi yapabilmek için emek verimliliği de yükseltilmeli idi.

Âşarın kaldırılması olayı sadece kamu kesimini belirli bir gelirden yoksun bırakmış olmayacak, ekonomide sermaye oluşumunun ve sanayileşmenin belkemiğini teşkil edecek olan birikimi engelleyecekti. Dış kaynak transfer imkânlarının son derece sınırlı ve hemen tamamıyla iç kaynaklara dayanmanın kaçınılmaz olduğu bir ortamda, ekonominin yarıdan fazla üretimini yüklenen bir sektör böylece devre dışı bırakılmış oluyordu.

1925 yılında âşarın kaldırılmasının gerek ekonomi gerek vergi sisteminin ondan sonraki gelişmeleri üzerinde iki ciddi sonucu ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, sermaye birikiminin ana arterini oluşturabilecek durumda bulunan tarım sektöründe gelir artışının sağlanamaması ve neticede ilkel birikimin oluşturulamamasıdır. Neticede vergi yükü de büyük ağırlığı ile kentsel kesime kaydırılmış oluyordu. Bu sonucun olumsuz uzantıları günümüze kadar gelmektedir. Bir defa, 1930'larda başlatılan Devletçilik hareketinin sermaye arteri, 1925 operasyonu sonucu çok daralmıştır. Çünkü 1925 operasyonu, sadece ekonomide zaten oluşan gelirleri kapsayan bir verginin kaldırılması olayı olmayıp, ekonomideki en büyük sektörünün reel üretim ve gelir yaratma potansiyelinin atıl bırakılması olayıdır. Böylece, kentlerde oluşacak sermaye birikiminin kırsal alanlardaki gerçek birikim temeli en azından çok zayıflatılmıştır. Böyle bir birikim başlatılmayınca, dış kaynaklara yönelinme ve onun faiz yükünü taşıma kaçınılmaz oluyordu.

Âşarın kaldırılmasının yukarıda bahsedilen çok genel ve belirleyici etkisi yanında, daha alt düzeyde, vergi sisteminin oluşması üzerindeki etkisi de olumsuz yönde gelişerek, genel ekonomik gelişme, kaynak yaratma ve gelir dağılımı üzerinde hiç de arzu edilmeyen olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Nitekim, âşarın kaldırılması sonucunda vergi sistemi büyük ağırlığı ile bir yandan dolaylı vergilere, diğer yandan da emek geliri üzerinde yoğunlaştı. Özellikle ikinci olgu, görüntüsel de olsa günümüze kadar bir vergi patolojisi olarak sürüp geldi.

1926 yılında bir yıllık bir ömre sahip olan «Umumi İstihlak Vergisi» ile başlayan ve çeşitli aşamalardan geçtikten sonra günümüze kadar uzanan tüketim vergileri, ilk yıllarında hemen tümü ile kamu kuruluşları üzerine uygulanıyordu. Tüketim vergisi sisteminin maalesef, bugüne kadar izleri kalan, ilk anlarda ise daha belirgin olarak ortaya çıkan özelliği, kapsanan malların temel mallar, kap-

sanma aşamasının ise, genellikle üretimin başlangıç safhaları olmasıdır.

Ekonomik gelişmenin belirli aşamalarında, özellikle gelir dağılımının bozulduğu ve lüks tüketimin arttığı dönemlerde, tüketimi kısırarak, böylece hem kaynak yaratmak hem de gelir dağılımının olumsuz etkilerini hafifletmek amacı ile başvurulabilecek en etkin mali aracın tüketim vergileri olduğu kuşkusuzdur, ancak Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bu koşulların ne kadar geçerli olduğu aynı derecede kuşkusuz değildir. Bu konuyu kapatmadan bahsedilmesi gereken diğer bir konu ise, tüketim vergilerinin kamu kuruluşlarından tahsil edildiği ve bu kuruluşların ise zarar ettiği, sonra da bu zararların devlet bütçesine karşılandığı durumlarda uygulanan tüketim vergilerinin bırakılmaması gerçek gelir yaratma etkisi oluşturması, sadece mali transfer etkisi yapması dahi oldukça kuşkuludur.

Bütün bu düşünceler dışında, özellikle ilk yıllarda uygulanan tüketim vergilerinin büyük ağırlığı ile yükü kent- sel alanlara yaydığı rahatlıkla ileri sürülebilir. Zira, o dönemin tarım kesimi geleneksel kesim ve aynı mübadele ilişkilerini henüz kırmamış olarak görülebilir.

Aşarın kaldırılması sonucunda görülen ikinci olumsuz gelişme ise, genelde emek gelirinin vergi yükünün nisbi olarak ağırlaşmasıdır. 1929 krizini takibeden yıllarda, önce 1931'de «İktisadi Buhran Vergisi», 1936'da «Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi» özellikle bordro vergileri olarak görülebilir. Modern gelir vergisinin uygulamasına geçildiği yılda, içinde yine ücretlilerin de bulunduğu kazanç vergisinin genel bütçe içindeki ağırlığı% 11.5 iken, iktisadi Buhran ve Hava Kuvvetlerine Yardım Vergilerinin nisbi payı % 12 civarında idi.

1950 yılı modern gelir vergisi reformu ilân edilirken, kendinden önceki iki ciddi oluşumu da, pozitif açıdan baktığında toplumsal güç dengelerinin kaçınılmaz sonucu

olarak, fakat, normatif açıdan bakıldığında ise, gelir yaratma ve gelir dağılımı kriterleri itibariyle onaylanamayacak birer hata olarak bünyesinde taşıyordu. Bunlardan birincisi, o yıllarda dahi çok ciddi ağırlığı olan tarım sektörünün vergi dışı bırakılması, ikincisi ise sedüler bir tarife sistemini benimsememek suretiyle ücretlileri genel korumaya kılıfına almamasıdır.

Aslında, modern piyasa ilişkileri düzeyi ve mantığına entegre olmamış bir tarım sektörünü gelir vergilemesi sistemi içinde kapsamak fazla da anlamlı sayılmaz. Zira böyle bir uygulama, gelenekçi kesimde gelir yaratma etkisine, yani transformasyon etkisine sahip değildir.

Modern gelir vergisi sistemi içinde temel ilke olarak kabul edilen global tarife sistemi, diğer bir ifade ile ücret ve ücret dışı gelirlerin aynı tarifede teklif edilmesi sadece vergilemede ayırma ilkesinin uygulanmasının ücretliler aleyhine oluşturduğu tüm sakıncaların statik olarak ortaya çıkmasına sebep olmakla kalmamakta, fakat aynı zamanda dinamik süreç içinde vergi yükünün ücret gelirleri üzerinde yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Nitekim, Türkiye’de de yaygın iddia odur ki, vergi sisteminin belkemiğini oluşturan gelir vergilerinde vergi yükü, büyük ağırlığı ile ücretliler üzerine oturmaktadır. Aslında sadece görüntüsel olarak ortaya çıkan ve «bordro mahkûmları» kavramı ile ifade edilen bu durumun ekonomik etkileri oldukça ciddidir.

Gelir vergisi yükünün emek geliri üzerinde yoğunlaşması, tüm bu vergilerin ücretliler tarafından taşındığı anlamına gelmemekle birlikte, emek ile sermayenin (makinenin) üretim süreci içindeki nisbi fiyatlarını emek aleyhine bozmaktadır. Emek fiyatının işverenler açısından yükselmesi, emekçi açısından düşük olması, üretimde optimum miktarın altında emek kullanımına yol açtığı gibi, vergi sonrası net gelirin düşük olması ise emek verimliliğini düşürmektedir.

Vergi sistemi yapısının böyle bir gelişim göstermesinin gelir yaratma ve gelir dağılım etkileri şu şekilde açıklanabilir. Vergi yapısının emek ile sermayenin nisbi fiyatlarını, emek aleyhine bozması, sermaye yoğun üretim tekniklerine geçilebileceği ve sermayenin verimlilik üzerindeki olumlu etkilerinden dolayı reel üretimin artabileceği düşünülebilir. Özellikle sermaye yatırımlarına sağlanan vergi teşvik önlemleri de göznönüne alınınca emek-sermaye fiyat oranının yapay olarak yüksek düzeyde bozulduğu ve sonuçta sermaye yoğun yatırımların öncelik kazandığı düşünülebilir. Bu sonuç, ampirik bir çalışma ile test edilmiş olmakla beraber, doğru olabilir. Tabiatıyla bunun sonucunda üretim artışı ve gelir etkisi yaratılmış olabilir.

Ancak, vergi teşvik önlemlerinin etkili olabilmesi, teşvik fonunun, bizzat teşvik edilen kesim dışından gelmesi gerekir. Diğer bir ifade ile, teşvik önlemleri, yatırımın net kârlılığını arttırdığı sürece gerçek işlev görür. Bunun için de vergilerin teşvik dışı kesimlerde yoğunlaşması gerekir. Oysa, Türk Vergi Sistemi gelişimi içindeki en talihsiz olay, kırsal alanlarda yeterli ilkel sermaye birikiminin gerçekleştirilememesi ve vergi yükünün kentsel alanlara kaydırılmasıdır. Böylece, bir yandan desteklenmek istenen sermaye oluşumunun ana arteri, yani kırsal alanlarda yaratılacak gelir yolu oluşturulacak birikim kesilmekte, diğer yandan da vergi yükü bizzat geliştirilmek istenen kesim üzerine oturtulmaktadır. Bu durumda, teşvik fonu, büyük ağırlığı itibarıyla bizzat teşvikin verildiği kesimden geliyor ise global net etki fazla büyük olmaz. Sadece, bazı kesimler biraz daha öncelik kazanmış olabilir.

Bu açıklamalar sonucunda, sanayi kesiminde sermaye kullanımı, ilkel birikimin çok daha güçlü olarak gerçekleştirilmiş olduğu durumdan daha cılız geliştiği ortaya çıkmaktadır. Verginin büyük bölümünün emek geliri kanalı ile alınıyor olması, emek üzerine iki türlü yük yıklamaktadır. Bunlardan birincisi, verginin emeğe yansıyan bölümü ki, bu gerçek yükü oluşturmaktadır. Emek üzerinde görü-

nen yükün diğer bölümü ise, sermayeye yansımaktadır. Ancak, hem emeğe hem de sermayeye yansıyan yük, emek kullanımı dolayısıyla oluştuğu için, işveren açısından parasal ücret anlamına gelmekte ve istihdam plânlarında yer almaktadır. Bunun sonucunda, daha az emek istihdam ediliyor, bir kısım emek işsiz kalmış oluyor. İşte emek üzerindeki bu yük, olumsuz gelir dağılım etkisidir. Neticede emeğin üretim maliyeti içindeki payı, hepsinin emek sabitleri tarafından elde edilmeyen oldukça yüksek bir düzeye ulaşmaktadır. Bu maliyet elemanı sanayi maliyetlerine yansımakta, hem iç fiyat hadlerini bozmakta, hem de ihracatta fiyat sorunu yaratmaktadır.

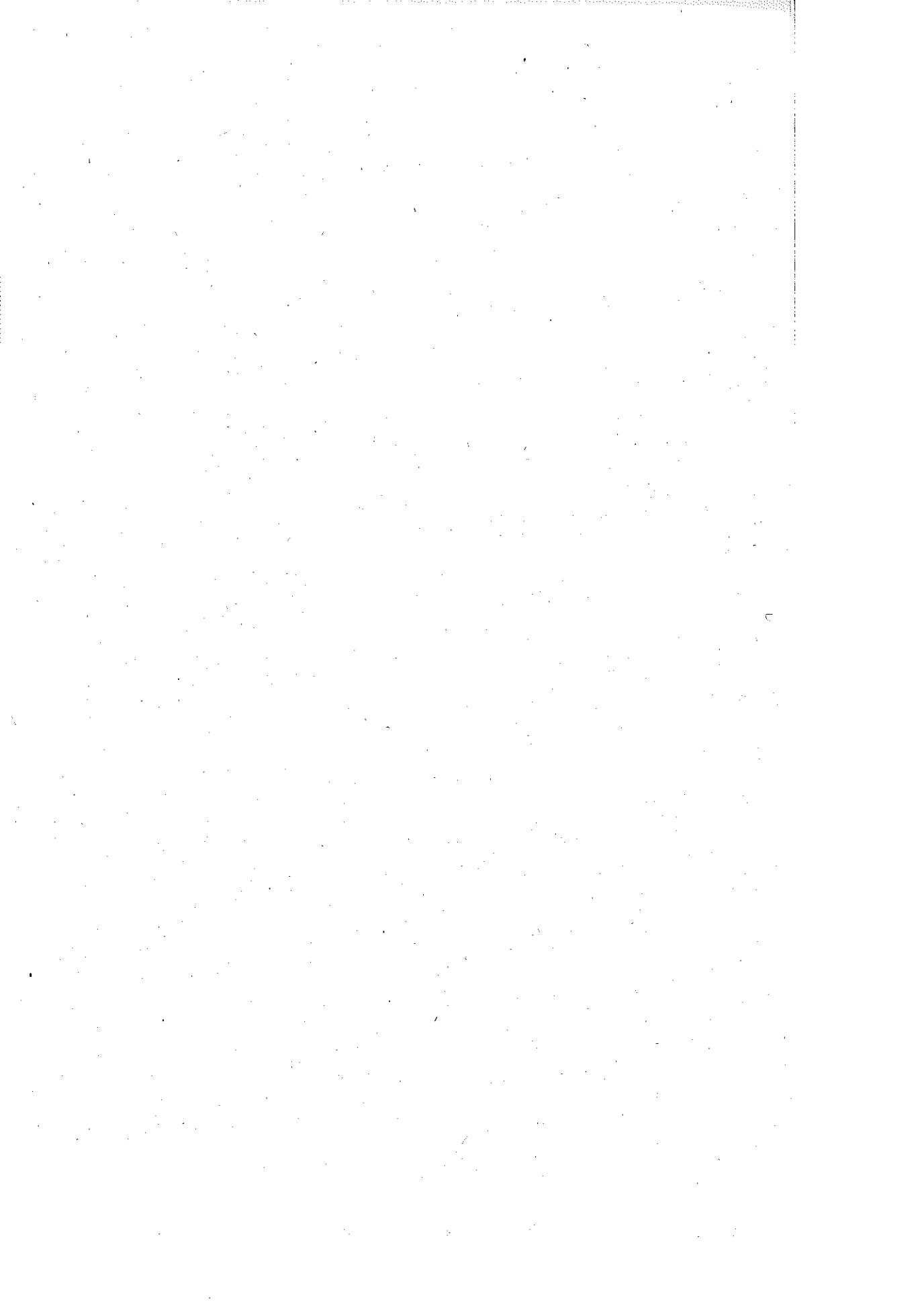
Bütün bu kargaşa ile alınan yol sonucunda Türkiye'de vergi kaçakçılığı iddiaları, tahsilâtı hızlandırma çalışmaları arasında ortaya fiili bir durum çıkmaktadır. O da, vergi yükünün % 20 civarında olduğudur. Acaba bu oran normal mi? «Normallik» ölçüsü için uluslararası mukayeselere başvurmak gerekiyor. Dünya Bankası'nın, OECD teşkilâtının yaptığı araştırmalar ve bazı özel çalışmalar Türkiye'nin yerini, ülkelerarası kesit analizi trendi üzerinde hiçbir sapma olmadan vermektedir. Diğer bir ifade ile, fert başına gelir itibariyle vergi yükü mukayeseleri açısından Türkiye, benzer ülkelerle çok yakın bir benzerlik göstermektedir.

Global yük mukayeselerinde fazla tereddüt olmamakla birlikte, yukarıda ortaya koyduğum gelir yaratma ve gelir dağılımı kriterleri açılarından bu yükün dağılımı fevkalâde tartışmalıdır. Bu tartışma iki noktada düğümlenmektedir. Birinci nokta, gelirin vergilemesi açısından bazı faaliyetlerin kapsanamamasıdır. Bunun neticesinde faaliyetler arasında âdil yük dağılımı gerçekleştirilemediği gibi, üretim faktörleri verimlilik farklarına göre sektörler arasında dağılmamakta, vergi faktörü distorsiyona yol açmaktadır.

Günümüz vergi sisteminde ikinci önemli sorun ise,

vergi yükünün dolaylı ve dolaysız vergiler arasında dağılım şeklidir. Kalkınmanın belirli aşamalarında tüketim harcamalarını kontrol ve tahdit edebilmek, böylece veri gelir düzeyinde sermaye birikimini arttırabilmek için tüketim vergileri birinci derecede önem kazanır. Gelir üzerinden alınan vergilerin faktör arzı üzerindeki olumsuz ikame etkisi ve yük dağılımındaki adaletsizlikleri gözönüne alındığında tüketim vergilerinin bu önemi daha da artar. Oysa Türkiye'deki duruma bakacak olursak, gelir ve tüketim üzerine oturan vergilerin konsolide bütçe gelirleri içindeki nisbi ağırlıkları 1981 yılı itibariyle sırası ile % 50.6 ve % 29.3'dür. Vergi yükünün daha çok gelir üzerine oturan vergilerde yoğunlaşmasının kaynak yaratma etkisi olumsuzdur. Bu olumsuzluk hem kaynağın veya gelirin mutlak düzeyi, hem de üretim faaliyetlerinin tüketim malı ve yatırım malı üretimi sektörleri arasındaki dağılımı itibariyle söz konusudur. Bu itibarla, selektif tüketim vergilerine ağırlık vermek gereklidir.

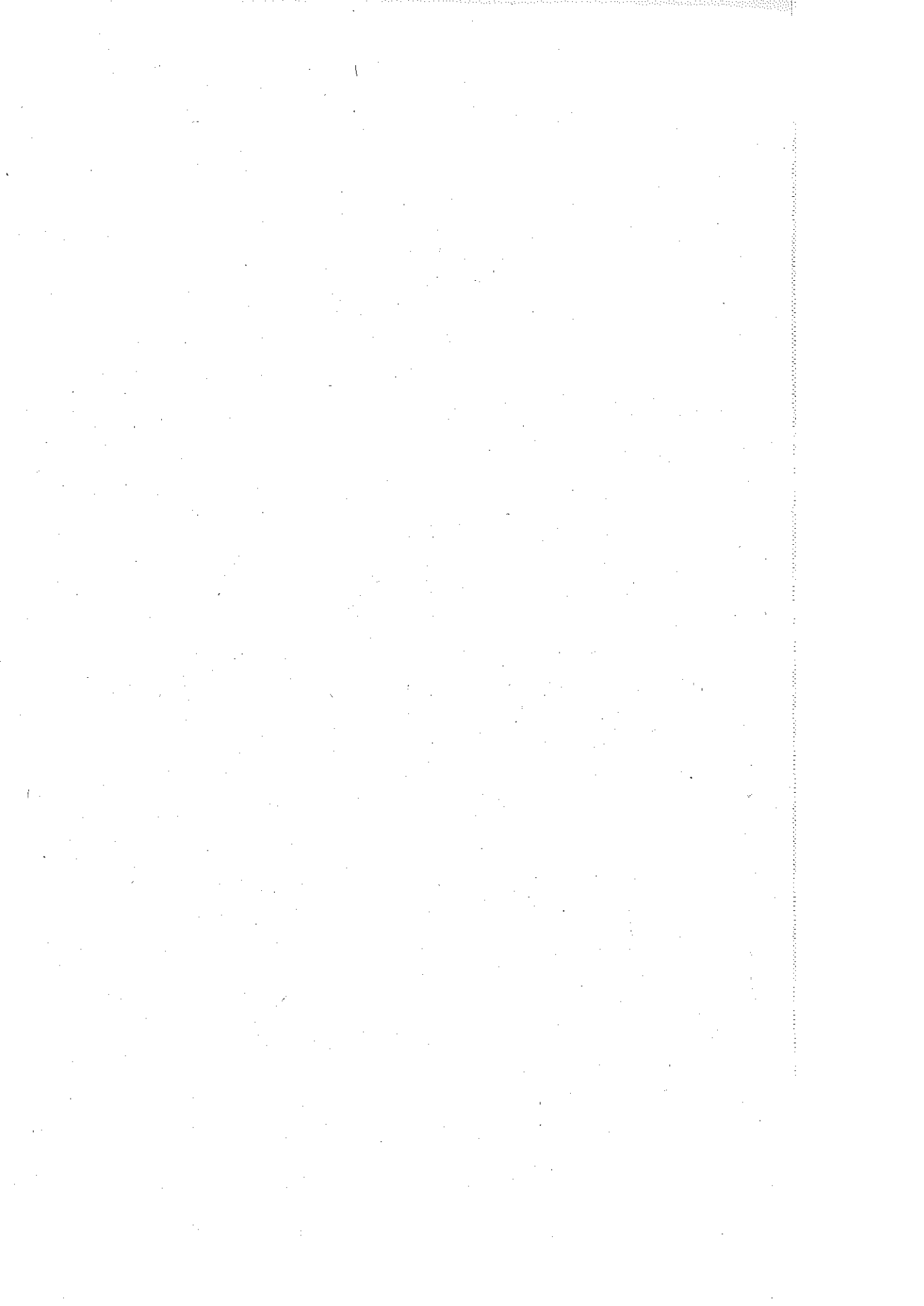
Tüm devlet gelirleri içinde çok cılız bir yer tutan servet vergileri, gerek işlemsel, gerek ekonomideki ağırlığı itibariyle etkileri daha çok parasal niteliktedir. Bu vergilerin, özellikle servet transferi vergilerinin «tıkama etkisi» olduğu ileri sürülmektedir. Buna rağmen, hızlı kentleşme ve rant artışlarının gözlemlendiği ekonomilerde, bu rantların bir kısmını kamu sektörüne aktarmak gelir yaratma açısından olumlu olarak düşünülebilir.

İ. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**1985 BÜTÇESİNİN
İKTİSADİ VE SOSYAL ETKİNLİK SINIRI**

Doç. Dr. Esfender KORKMAZ

1985 BÜTÇESİNİN İKTİSADİ VE SOSYAL ETKİNLİK SINIRI

Doç. Dr. Esfender KORKMAZ (*)

1 — 1985 Bütçesi ve Kamu Ekonomisinin Büyüklüğü

Kamu harcamalarının GSMH içindeki payı, kamu sektörünün ekonomi içindeki yeri ve büyüklüğü hakkında da bize bir yaklaşım sağlar.

Kamu harcamaları, kamu faaliyetlerinin bir ifadesidir. Dolayısıyla harcamalarını nisbi büyüklüğü, kamu faaliyetlerinin yaygınlığı ve boyutlarını da gösterir¹.

Türkiye'de, 10 aylık 1982 bütçesi dışında, harcamaları-

(*) İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) Kamu Kesiminin büyüklüğünü ölçmede kullanılan değişik göstergelerde olmakla beraber, genellikle en iyi göstergenin kamu harcamalarının GSMH'ya oranı olduğu kabul edilir. Ancak, harcamalar içinde yer almayan bazı fonlar, teşvik dolayısıyla yapılan eksi vergileme, maliyet faaliyetlerinin altında sunulan kamu mal ve hizmetleri dolayısıyla yapılan harcamaların bütünü bütçeye yansımaz. Ayrıca, dış fayda ve dış maliyet yaratan malların üretimi dolayısıyla, harcamalar faaliyetin gerçek anlamda bir göstergesi olmaz. Bunlara rağmen, kamu kesimin büyüklüğünü ölçmede, kamu harcamalarını kriter almak, daha kolay ve kullanışlı bir yöntemdir.

Öte yandan, biz burada kamu harcaması olarak sadece merkezi devlet harcamalarını alıyoruz. Aslında, mahalli idareler ile sosyal güvenlik harcamalarını da bu toplama katmak gerekir.

nın GSMH'daki payının ve reel anlamda fert başına harcamalarının düştüğü görülür.

Aşağıdaki Tablo I'de bu durum gözlenmektedir:

TABLO : I

KONSOLİDE BÜTÇE HARCAMALARININ SEYRİ

	<i>Konsolide Bütçe harcamalarının GSMH içindeki Payı (%)</i>	<i>Fert Başına</i>	
		<i>Konsolide Bütçe Harcaması Cari Fiyatlarla</i>	<i>1980 Fiyatlarıyla * (TL)</i>
1980	25,0	24,976	24,976
1981	23,7	34,204	24,087
1983	23,6	57,395	24,954
1984	21,6	75,768	22,870
1985 (I)	23,4	111,273	26,871
1985 (II)	21,3	111,273	23,991

(I) % 25 enflasyon, % 5,5 büyüme varsayıldı.

(II) % 40 enflasyon, % 5,5 büyüme varsayıldı.

* 1980 = 100 esasına göre ve GSMH deflatörü kullanılarak sabit fiyatlara çevrilmiştir.

Not: Bu ve bundan sonraki tablolarda, hesaplama esas olarak aldığımız rakamlar, MB, 1985 bütçe gerekçesinden alınmıştır.

Aslında yukarıda ele aldığımız konsolide bütçe harcamaları, kamu kesiminin büyüklüğü hakkında yanıltıcı bilgi verebilir. Çünkü, bu harcamalar içinde, çift saymaya yol açabilecek, transfer harcamaları da bulunmaktadır. Oysaki, kamu kesiminin büyüklüğünü mal ve hizmet yaratıcı harcamalar, yani reel harcamalar daha iyi ifade eder. Şu halde, mal ve hizmet yaratmayan gerçek transfer harcamalarını, konsolide bütçe harcamalarından çıkarmak suretiyle tabloyu yeniden düzenlemek gerekiyor.

TABLO: II

**KONSOLIDE BÜTÇE REEL HARCAMALARININ
GSMH İÇİNDEKİ PAYI (1)**

Yıllar	GSMH (a)	Harcamalar (b)	Oran (%) b/a
1980	4.435,2	840,2	18,9
1981	6.553,9	1.163,9	17,7
1982	8.735,1	1.320,4	15 (18)
1983	11.485,2	1.838,7	16
1984	17.700,0	2.995,0	16,9
1985 (I)	23.200,0	3.379,0	14,6
1985 (II)	25.890,0	3.379,0	13,1

(I) 1985 yılı Bütçe önerisi, 1984 gerçekleşme tahmini, diğer yıllar gerçekleşen harcamalardır,

(a) Alıcı fiyatlarıyla

(b) Harcamalar = Konsolide bütçe cari ve yatırım harcamaları ile konsolide bütçeden KİT'lere yapılan transfer harcamalarını kapsar.

Konsolide bütçeden, KİT'lere yapılan Transferler şöyledir: (milyar TL.)

1980 - 156,5	1983 - 307
1981 - 201,3	1984 - 345
1982 - 248,8	1985 - 225 (ödenek)

(2) On aylık olan 1982 yılı harcamaları GSMH ile uyumlu olması için 12 aylık olarak düzeltilmiştir.

Bu tablodan görüldüğü üzere, reel harcamaların GSMH' daki payı daha belirgin bir şekilde azalmaktadır. Aslında, kamu harcamalarının azaltılması ve dolayısıyla kamu kesiminin ekonomi içindeki payının daraltılması uygulanmakta olan iktisat politikalarına uygun bir gelişmedir.

Bilindiği gibi monoterist politikalar ve son iktisadi krizden beri de ABD'de uygulanmakta olan arz yanlısı politikalar, kamu kesiminin daraltılmasını öngörmektedir. Bir yandan kamu harcamaları daraltılırken, bir yandan da daha düşük vergileme seçilmektedir. Bu suretle kaynaklar daha etkin ve verimli kabul edilen, özel kesimde bırakılmak istenmektedir.

Türkiye'de de, mevcut iktisat politikaları çerçevesinde bütçe açıkları ve kamu kesiminin verimsiz olması gibi nedenler, enflasyonun başta gelen sebepleri arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla, kamu kesiminin ekonomi içindeki payının azaltılması aynı zamanda bir siyasal tercih sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

Ancak uygulanmakta olduğu gelişmiş ülkelerde dahi, bütçe açıkları azalmazken, Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerde, bu tür politikalar, bütçe açıklarını azaltacak mı? Bu tartışmalıdır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarını azaltmak fazla mümkün gözüküyor. Ayrıca, azaltılsa dahi, bunun olumlu ve olumsuz yanları tartışılabilir. Ancak, her durumda bütçe kendinden beklenen ekonomik ve sosyal fonksiyonları sağlayacak şekilde, diğer bir ifade ile etkin bir bütçe olmalıdır.

1985 bütçesi bu açıdan ele alınarak değerlendirilebilir.

2 — Bütçe ve İstikrar

Fert başına kamu yatırım harcamaları ile personel ödeneklerinin düşmesi 1985 bütçesinin toplam talebi kısmayı öngördüğünü ifade eder.

TABLO: III

**BÜTÇE YATIRIM HARCAMALARI
FERT BAŞINA KONSOLIDE**

Yıllar	Cari Fiyatlarla	1980 Fiyatlarıyla (I)	Fert Başına Yatırım Harcamalarının GSMH'ya oranı Fert Başına (%)
			d
a	b	c	d
1980	4.948	4.948	4.96
1981	7.931	5.585	5.49
1982	8.416	4.659	4.46
1983	11.142	4.834	4.59
1984 (2)	15,452	4.665	4.19
1985 (I) (3)	20,224	4.882	4.28
1985 (II)	20,224	4,359	3.87

(1) GSMH deflatörü kullanılarak sabit fiyatlara çevrilmiştir.

(2) 1984 - 1985, ödenek rakamlarıdır.

(3) 1985 = (I) % 25 enflasyon ve % 5,5 büyüme varsayıldı.

(II) % 40 enflasyon ve % 5,5 büyüme varsayıldı.

Ashında uzun yıllardır süren enflasyon, çoğunluğun reel gelirini büyük ölçüde düşürmüştür. Dolayısıyla gelir dağılımı bozulmuştur. Bu durum enflasyonu önlemede handikaplar yaratmaktadır. Gelir dağılımının bozuk olması, yaygın sanayi mallarının üretimini olumsuz etkilemektedir. Bu alanda, yeterli kapasite artışı olmamaktadır. Çünkü, mevcut kaynaklar, gelirlerin toplandığı daha dar bir kesime hitabedecek sanayi malları üretimine gitmektedir. Ayrıca, reel ücretler düştükçe, verimlilik te düşmektedir. Fert başına yatırım da azalınca, arz itibariyle enflasyonun ömrü uzamaktadır. Üstelik bugünkü yatırım daralması, gelecek yılları da aynı rizikoya sokmaktadır. Çünkü yatırım eksikliğini kısa sürede özel kesimin telafi etmesi de imkânsızdır.

Öte yandan etkinlik açısından bütçede cari harcamalar ile yatırım harcamaları arasında, optimal bir oran olması gerekiyor. Aksi halde ya yatırımı çalıştıracak cari gider bulunmaz veya cari giderler fazla gelir. Her iki halde de israf kaçınılmazdır. Dolayısıyla yatırım harcamaları 1985 bütçesinde cari harcama ödeneklerine göre de düşmüştür.

TABLO: IV

**YATIRIM HARCAMALARININ
CARI HARCAMA ÖDENEKLERİNE ORANI: %**

1980 - 47,4
1981 - 59,7
1982 - 56,8
1983 - 47,6
1984 - 49,5

1985 - 46,5

1984 ve 1985 ödenek rakamlarıdır.

1985 bütçesi ile ilgili ve sözkonusu oranı açıklayıcı bir bilgi yoktur. Anlaşıyorki, bu durum herhangi bir etkinlik hesabı yapılmadan, sadece elde mevcut kaynaklar dikate alınarak yapılmıştır.

3. 1985 Bütçesi ve Gelir Dağılımı

Kamu harcamaları bütünü itibariyle gelir dağılımını etkiler. Ancak, bazı harcamaların, örneğin yatırımların, gelir dağılımı üzerindeki etkisi doğrudan değil de, dolaylı olarak ortaya çıkar. Personel harcamaları ile sosyal transferlerin ise gelir dağılımı üzerinde nasıl bir etki yapacağını, söz konusu harcamaların reel tutarlarına ve nisbi durumlarına bakarak anlayabiliriz.

TABLO: V

PERSONEL HARCAMALARI (MİLYAR TL.) (2)

<i>Cari Fiyatlarla</i>	<i>Yıllar</i> <i>1980 Fiyatlarıyla (1)</i>		<i>Personel Ödeneklerinin</i> <i>Konsolide Bütçe</i> <i>içindeki Payı (%)</i>
1980	233,0	233,0	30
1981	403,1	403,1	26
1982	444,7	246,2	25
1983	693,6	301,5	27
1984	830,1	250,5	25
1985 (I) (3)	1175,0	283,7	
1985 (II)	1175,0	253,3	

(1) GSMH Deflatörü kullanılarak sabit fiyatlara çevrilmiştir.

(2) 1980-83 Gerçekleşen, 84 gerçekleşme tahminidir.

(3) 1985 = (I) % 25 enflasyon ve % 5,5 Büyüme öngörülmüştür
(II) % 40 enflasyon ve % 5,5 Büyüme öngörülmüştür.

Personel ödeneklerinin bütçe içindeki payı, 1985 yılında en düşük düzeye ulaşmıştır. Bir yandan da bütçenin GSMH içindeki payı düştüğüne göre, kamu personelinin gittikçe milli gelirden daha az pay aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu pay, 1985 yılında daha az olacaktır. Öte yandan, kamu personeli 1984 yılında artmış olmasına rağmen, reel harcamalarda bir artış yoktur. 1985 yılında, enflasyon yüzde 25 olarak gerçekleşirse, o zaman reel bir artış ortaya çıkabilir.

Öte yandan, bütçe içinde sosyal amaçlı transfer ödenekleri de düşük seviyede tesbit edilmiş gözüküyor. Transferler, 1985 bütçesinin % 42,7'si oranında olmakla beraber, bunların çoğu, borç ödemeleri içindir. Sosyal amaçlı transfer harcamalarının nisbi payı ise düşüktür. 1985 bütçesindeki transferlerin dağılımı şöyledir:

İç ve dış borçlanma	% 53.1
KİT'lere	% 9.6
Kamulaştırmalara	% 3.2
Emekli Sandığı'na	% 7.6
Diğer Transferler	% 26.5

100.0

Transferler içinde, sosyal amaçlı olanlar, % 7,6 oranındaki emekli sandığına yapılan yardım ile, % 26,5 oranındaki diğer transfer harcamalarının bir kısmıdır. Bunların tümünü sosyal amaçlı sayarsak bile, bunların tutarı bütçe içinde ancak % 14,5 oranına ulaşılıyor. Bu oran ise gelir dağılımını olumlu etkileyecek büyüklükte değildir.

Öte yandan, harcamalara, fonksiyonel ayırım itibarıyla bakacak olursak, yine gelir dağılımını olumlu etkileyecek olan, sosyal hizmet harcamalarının payı 1980 de % 22,07 iken, 1985 yılında % 15'e gerilemiştir.

Sosyal hizmet harcamaları, eğitim, spor, sağlık gibi topluma dış yarar sağlayan hizmetler ile, sosyal güvenlikle ilgili kamu harcamalarının tutarıdır. Bu hizmetler için ayrılan ödeneklerin gelişmesi ise şöyledir:

TABLO: VI

**Sosyal hizmet ödeneklerinin,
Konsolide bütçe içindeki payı
(%)**

1980	22.07
1981	18.38
1982	18.12
1983	19.47
1984	18.66
1985	15.00

4 — Bütçe, Gerçek Anlamda ve Kalıcı Finansman Kaynaklarına Dayanmıyor:

Kamu harcamalarının gerçek anlamda Finansman kaynağı vergilerdir. Vergi dışı kaynaklar geçici finansman araçlarıdır. Bu gibi gelirler, eninde sonunda vergi gelirleri ile ödenecektir. Bütçenin gittikçe, vergiler yerine vergi dışı kaynaklarla finanse edildiğini görmekteyiz. Bu durum 1985 bütçesinde daha belirgin hale gelmiştir. Bu bütçede, vergi gelirlerinin, konsolide bütçe gelirleri içinde % 64,5 oranına kadar gerilediği görülmektedir.

TABLO: VII

KONSOLİDE BÜTÇE GELİRLERİNİN YÜZDE DAĞILIMI

Yıllar	Vergi Gelirleri	Vergi dışı normal gelirler	Özel gelirler ve fonlar	İç İstikraz	Katma Bütçe Gelirleri
1980	78,4	14,6	3,6	1,8	1,4
1981	81,1	9,3	6,0	1,5	1,7
1982	84,2	7,1	2,3	3,5	2,2
1983	75,0	11,9	2,4	7,7	2,6
1984	70,8	11,2	8,7	7,2	2,1
1985	64,5	11,8	12,3	9,1	2,4

TABLO: VIII

TOPLAM VERGİ GELİRLERİ

Cari Fiyatlarla	1980 Fiyatlarıyla (I)	Reel Artış Oranı
1980	749,8	—
1981	1.190,2	11,7
1982	1.304,9	(—) 138
1983	1.934,5	16,4
1984	2.450,0	(—) 12,1
1985 (I) (2)	3.550,0	15,9
1985 (II)	3.550,0	3,5

- (1) GSMH deflatörü kullanılarak sabit fiyatlara çevrilmiştir
(2) 1985 (I) % 25 enflasyon ve % 5,5 büyüme öngörülmüştür
(II) % 40 enflasyon ve % 5,5 büyüme öngörülmüştür.

Vergiler yeterli olmayınca, kamu harcamalarını finanse etmek için vergi dışı kaynaklara yönelme, önemli sakıncalar doğurur:

— Vergi dışı kaynaklardan, borçlanma, kamu harcamalarının maliyetini artırır. Şüphesizki, burada borçların maliyeti, vergilere göre mukayese edilmektedir. Kamu harcamalarının maliyetinin artması ise enflasyonist baskı yaratır. Ayrıca borç fonları, vergilere oranla, daha çok tasarruflardan oluşur. Bu da, kamu harcamalarının finansmanında borç oranı yüksekse, enflasyon baskısı da yüksek demektir.

— Vergi dışı kaynaklar, sonunda vergilerle ödenecektir. Ancak, bu kaynaklar, kamu kesiminde verimli yatırımlarda kullanılırsa, ileriki yıllarda sağlayacağı gelirlerle ödenebilecektir. Ancak, kamu ekonomisinin yeri daraltılmak istendiğine göre, amaçta bu olamaz. O halde, bütçe açıklarını kapamak, dolayısıyla harcamaların finansmanı için borçlanmak, gelecekte bütçeyi zorlayacaktır. Ayrıca, kâr eden kamu yatırımlarının gelecek yıllardaki gelirini bugünden alınarak bütçenin finansmanı da, bu yıllar için kronik açıklar yaratacaktır.

5. 1985 Bütçesinde de Açık Kaçınılmaz Gözüküyor:

— 1985 yılında gelir vergisinde herhangi bir düzenleme yapılsa dahi, bunun sonuçları 1986 yılında alınacaktır. Dolayısıyla, gelir vergisi mevcut yapısı içinde, değerlendirsek, sabit fiyatlarla 1985 yılı gelirleri düşecektir. Buna sebep te, enflasyon dolayısıyla gelir vergisi tarifesinin düleşmiş olması, verginin adeta tek oranlı hale gelmiş olmasıdır. İlaveten, düşük gelirli yaygın kesimde, reel gelirler iyice düşmüştür. Verginin % 80'inde bu kesimden ve özellikle ücretlilerden alındığına göre, hasılat ta düşecektir. Gerçekten, 1985 yılı için, bütçede de gelir vergisinin düşeceği varsayılmaktadır.

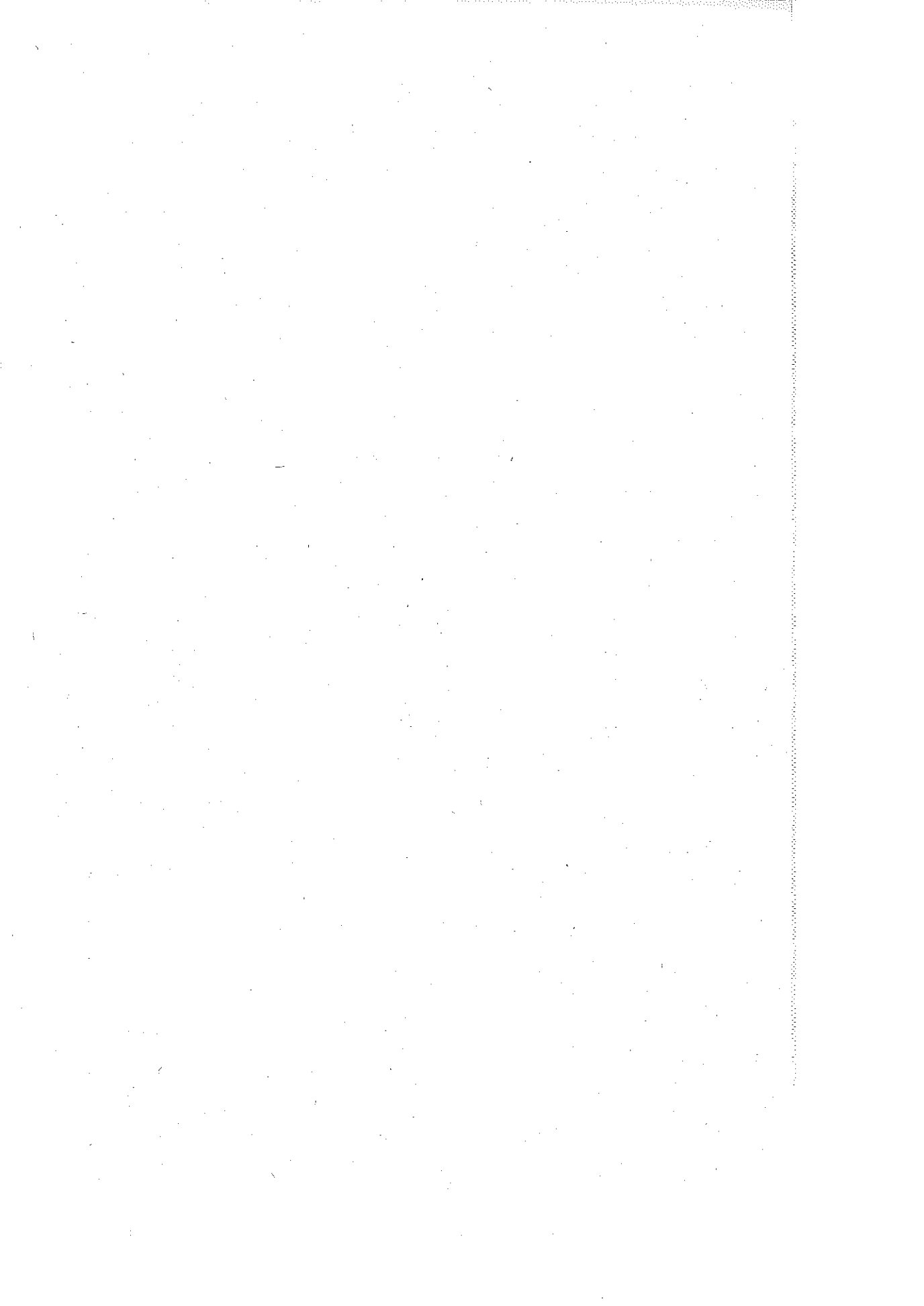
TABLO: IX

Yıllar	Gelir Vergisinin Vergiler İçindeki payı (%)	Kurumlar Vergisinin Vergiler İçindeki payı (%)
1982	45,6	13,2
1983	45,5	11,1
1984	45,3	11,4
1985	40,8	10,1

— 1985 yılında 2,6 milyar dolar civarında dış borç ödenecektir. Hazine döviz ve Türk lirası bloke hesaplarında, araya giren yıllardaki kur farklarından dolayı, büyük bir ihtimalle, ayrılan karşılık yeterli değildir. Bu durumda, bu borçlar içinde yaratılacak karşılıklar, 1985 bütçesini zorlar.

— Yine 1985 bütçe gelirleri içinde, «karşılık paralar ve proje kredileri hasılatı» olarak konulmuş bulunan, 628 milyar liranın gerçekleşmesi de zordur. 1984 yılında eksik gerçekleşen bu tutarın, 1985 yılında, dış borç alımlarına bağlı olarak eksik gerçekleşmesi muhtemeldir.

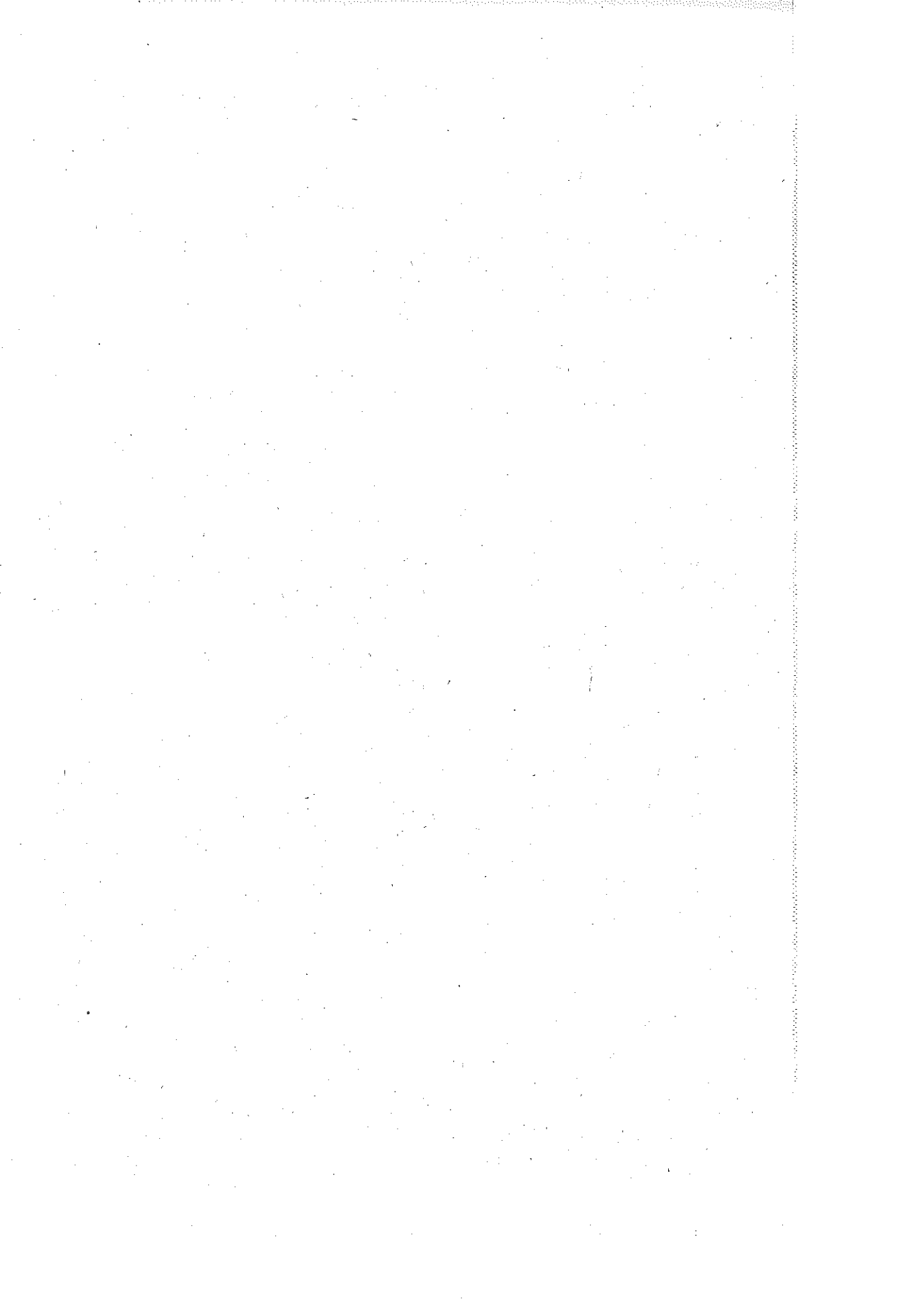
— KİT'lerden beklenen gelirlerde, sürekli düşük gerçekleşmektedir. 1984 yılında KİT gelirleri olarak bütçeye 93 milyar konulmuşken, (— 6.7) milyar gerçekleşmiştir. KİT ürünlerine artık enflasyon üstünde zam yapmak imkanı kalmadığına göre, beklenen gelirler de eksik gerçekleşecektir.

I. Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

KIT'LERDE YENİ GELİŞMELER

Selâhattin ÖZMEN

KİT'LERDE YENİ GELİŞMELER

Selâhattin ÖZMEN (*)

Konuyu incelemeye geçmeden önce bir önemli noktaya ışık tutmakta yarar vardır. Bu nokta KİT'in ne olduğudur.

KİT hepimizce genellikle bilinen, fakat gerçek kavramı ve kapsamında yeterince açıklığa sahip bulunmadığımız bir konudur. Bu nedenle kısaca tanımını vermekte yarar vardır. KİT'leri, İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) ve Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK)'in tümü olarak kabul eden, 11.4.1983 sayılı, Kanun hükmündeki kararname ile 19.10.1983 tarihli 2929 sayılı, kanun KİT olarak tek bir tanım vermemiş, KİT'i oluşturan iki tür kuruluşu tanımlamakla yetinmiştir. 2929 sayılı yasanın tanımlara ilişkin 2.a maddesi 1.inci bendinde a) fıkrası ile İDT'yi b) fıkrası ile KİK'i tanımlamıştır. Bu tanımlar tekrarlanmayacaktır.

Türkiye'de KİT'in doğrudan doğruya yasal bir tanımı da yapılmamıştır. 1961 anayasasının 127. maddesi uyarınca, 1964 yılında, 468 sayılı, «Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin düzenlenmesi hakkında Kanun» çıkarılmış ve «Denetim açısından» KİT tanımı yapılmıştır. Bu uzun ve karmaşık tanım da tekrarlanmayacaktır.

Bu incelemede 440 sayılı yasa ve ekleri ile 2929 sayılı yasa esas alınmaktadır.

(*) Maliye Bakanlığı Fabri Maliye Müfettişi.

1 — KİT'lerimizdeki son gelişmeleri ele almadan önce, bir gerçeği, KİT'lerin bütün dünyada sürekli olarak değiştiğini, geliştiğini bazı örneklerle sergilemekte yarar vardır.

1.1 — KİT'ler Merkezi planlamalı sosyalist ülkelerde de sürekli gelişme halindedir. Rusya'da, komünist Çin'de, Polonya'da, Yugoslavya'da ve daha pek çok benzeri ülkede KİT sürekli değişme halindedir.

a) Rusya KİT'ler üzerinde yönetimi geliştirme açısından en yaygın ve büyük örgüt sahibi ülkedir. Üniversitelerdeki üretim yönetiminin sorunları üzerinde, somut olaylar üzerinde incelemeler, araştırmalar yapan güçlü laboratuvarlar bu konuda sürekli çalışmaktadır. Andropov iktidarının öngördüğü ekonomik değişikliklerin çok büyük bölümünün KİT'lere ilişkin olduğu görülmektedir. KİT'lerin daha verimli ve kaynak yaratıcı olması, ihracatta daha büyük olanaklar yaratması için, mevcut teknik araç gereçlere ek olarak, çeşitli teşvik ve zorlama tedbirlerinin, sosyal-ekonomik statüye yenilikler getirecek biçimde, radikalleştirilip genişletildiği hakkında, ciddi batılı yayınlar vardır.

1960'lı yıllarda Batılıları çok ilgilendiren, libermanizm bir nevi sürekli gelişmenin tohumlarını eken ve sonucu meçhul kalan bir girişimdir. Yeni Sovyet Lideri K. Çernenko'nun ilk resmi beyanı «Teşebbüslere daha büyük özerklik verileceğini» ve «Andropov tarafından başlanan işlerin yürütüleceğini» duyurmaktadır. (14 Şubat 1984 Financial Times.)

b) Macaristan'da yenilenen ekonomik yönetim biçimi ve yöntemleri de KİT'lerde büyük yapı ve davranış değişimlerine dayanmaktadır. Merkezi Plânlamalı bir ülke de Turizm alanında olsa bile yabancı sermaye ile ortaklaşa girişimlerin başlanması, Tungstram elektrik ampülü örneğinde olduğu gibi İrlanda'da kapanan, ABD ile Avusturya'da başarı ile çalışan, yabancı ülkelerde ortak yatırım-

lara gidilebilmesi, kambiyo rejiminde yeni anlayışlara yönelmeler, hep KİT'lere ilişkin yeniliklerdir.

c) Yugoslavların, KİT olup olmadığı tartışılabilen, sosyalist teşebbüslerinin yapı ve yöntemlerinde de değişmeler devam etmektedir. Uzun süreden beri kapitalist dünyayı da, komünist dünyayı da şaşkıncı götüren bu gelişmeler çok yeni ve cesur denemeler olarak ilgiyle izlenmektedir. KİT; (Biz öyle kabul ediyoruz) genel kanının aksine, iflas edebilen bir kuruluş halinde kabul edilmeye başlanmıştır. KİT'leri besleyen ve «kooperante» adıyla anılan «yan sanayi» çok önemli yer sahibi olmuş, yapısı ve yöntemleriyle Batılı örneklerine eş düzeye gelmiştir.

Özetle diyebiliriz ki KİT'ler Merkezi plânlamalı sosyalist ülkelerde de sürekli değişme-gelişme halindedir ve bu devam edecektir.

1.2. Batı dünyasında KİT çeşitli açılardan çok büyük değişiklikler geçirmektedir.

a) Batı aleminde KİT'lerin ekonomiler içindeki yeri ülkelere göre çok ayrı yönlerde değişmektedir. Bazı Batılı ülkeler çok hızlı biçimde «özelleştirme» çabasına girmişlerdir. Bu ülkeler, denetlenmeyecek ölçüde büyüyen, Devlet yapısının ağır mali sonuçlarından kurtulmanın, ekonomik gelişmenin temeli olduğu inancından hareket etmektedirler. Bu alanda ABD ile İngiltere canlı iki örnektir.

İngiliz basını İngiliz KİT'lerinin özel kesime devrine ilişkin geniş ve ilginç bilgiler vermektedir. Özet olarak; Hükümet seçimlerden önce kamuya açıklandığı plân doğrultusunda KİT'leri pay senetlerini pazarda satarak devlet elinden çıkarmaktadır. Bu eylemin bir kısmı 1981'de başlamıştır.

Gündemde olan büyük aktarma British Telecom'un 4,5 milyar sterlin değer üzerinden, seçilmiş pazarlama firma-

ları aracılığı ile hisse senetleriyle borsa üzerinden satılmasıdır. İngiltere Hükümetinin eylemine işçi teşekkülleri karşı çıkmakta ve mahkemelere düşen fiili veya hukuki ihtilaflar doğmaktadır.

Batı Almanya da KİT'leri mümkün olduğunca özelleştirmektedir. Bugünlerde, ünlü VEBA (Enerji-Maden-Ticaret kesiminden) bir bölüm payını hisse senetleri olarak satma yolundadır. (31.12.1983 Financial Times)

Batılı ülkeler içinde KİT'leri «En iyi» kabul edilen İtalya'da ve sosyalist bir iktidar altında IRI grubunda önemli özelleştirme baskıları vardır.

b) Batı aleminin bir başka ülkesinde Fransa'da KİT'in ekonomi içindeki yeri çok büyümüştür. Sosyalist iktidar pek çok Banka ve Mali Kuruluşu ve kilit saydığı kalabalık bir liste oluşturan sınıai kuruluşları KİT yapmıştır. Böylece zaten ekonomide büyük ağırlığı olan, Fransa Devleti ekonomik hayatta işletmeleri üzerinden tam bir hakimiyet elde etmeye yönelmiştir. Bu gidişe karşı Fransa özel girişimi güçlü şekilde karşı koymaktadır. Gazeteler eğilimlerine göre hükümeti taviz vermekle veya akılcı davranmakla niteliyerek KİT'leştirmelerde bazı gerileme veya düzeltmeleri haber vermektedirler.

c) 1974 yılındaki devrim ile bankacılık kesimini tümüyle KİT yapan Portekiz'in Bankacılığı özel kesime yeniden açmakta olduğu görülmektedir. 14.2.1984 tarihli Financial Times'in haberi aynı gazetenin ilk 16.2.1984 tarihli sayısında geniş biçimde teyit edilmektedir.

d) KİT'lerin ulusal ekonomideki yerleri ve payları ülkelere göre ileri geri hareket halinde ise de, bütün Batı aleminde genel kabul gören yaygın davranışlar vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

— KİT'ler, Ulusal plânın veya çeşitli plân ve program-

ların ilke ve genel hedeflerine bağlı kalmak kaydıyla, yönetiminde daha büyük bir özerlik ile donatılmaktadır,

— İşletme eylemlerine politik nedenlerle karışmama-ya özen gösterilmekte, ancak doktriner tabanı olan Yönetimler bunda sıkıntı çekmektedir,

— KİT'lerin modern teknoloji üreten, yeni iş alanları açan, uluslararası rekabette ülkeye güç katan kuruluşlar olmasına özenilmektedir.

— KİT'lere dış pazarlar açmada Sosyalist Devlet Başkanı bile, müdebbir ve yılmayan bir satıcı gibi çaba harcamaktadır. Örneğin Fransa Başkanı Mitterand, ITT Profile dergisinin Bruxelles 31 - 83 sayısındaki habere göre Fransa KİT'i olan CIT-ALCATEL'in Komünist Çin'e telefon santrali satabilmesi için şahsen teşebbüslerde bulunmuştur. Yetkili Fransız yöneticileri, rakip olan ITTİBTM Grubunun ürettiği bir santrali gerçek dışı olarak, tasavvur halinde, ne olacağı bilinemez, olarak göstermekten kaçmamıştır.

1.3. KİT'lerin yapı ve yöntemlerini düzeltme çabaları da bütün ülkeler ve bütün zamanlar için geçerli görünmektedir. Öte yandan birçok ülkenin eskilerini tasfiye ederken yeni KİT'ler oluşturmaktan sakınmadığı da ortadadır.

a) İtalyanlar KİT alanında imrenilecek ülke olarak bilinmektedir. İtalyan KİT'lerinin enerji kesimi dışındakilerini kapsayan IRI, broşürlerinde kendisini «özel girişim ile yarışan Kamu girişimi» olarak tanıtmaktadır. Bu tanıtım da gerçek payı da çoktur. Ancak bu ülke 1978 yılından beri tüm KİT'lerinde önemli değişiklikler yapmaktadır. Henüz açık bilgi edinemediğimiz bu değişiklikler, Parlamento'nun aşağıda özetlenen bulgularının ve önerilerinin sonucudur.

b) Ekonomik bunalıma düşen önemli üretim birimlerini çalışır halde tutmak için, ülkelere göre değişen çeşitlenmelerle KİT'leştirmeler gözlenmektedir. KİT'lerin muhtevalarını değiştirmekten, yeni KİT'ler oluşturmaya kadar türlü oluşumlar izlenmektedir.

Örneğin Norveç'in büyük Gemi yapım grubu AKER bunalıma düşünce, alacaklı ASEA İsveç firması ile Norveç NORCEM firması kurtarma eylemine girişirken Norveç Devletine bağlı «Ship Mortgage Institute» kurumu da belli biçimde bu eyleme katılmaktadır.

İsveç, Tekstil sanayiindeki çöküntüyü önlemek için KİT oluşturma üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir.

2 — KİT'lerimizdeki son gelişmelerin teorik ve teknik çalışmalarını açıklamakta yarar vardır.

2.1. Gerçek anlamda ilk çalışma dönemi 1960-1964 yıllarını kapsar. Uzun süredir KİT'ler yoğun dikkatlerin, bilinçli ve bilinçsiz eleştirilerin ve önemli bir kısmı yüzeysel önerilerin konusu oluyordu. Ülkemiz üzerinde görüş belirten veya çeşitli nedenlerle etken olan Uluslararası Kuruluşlar da KİT'lerimizi eleştirilerine odak almıştı.

Özellikle 1950'den sonra KİT'lerde bir hızlı yayılma vardı. Piyasa ekonomisinden yana, özel girişimin öncüsü olan Demokrat Parti; KİT'leri, şu veya bu ad ile hızlı biçimde yaygınlaştırmıştı. Davranışın temeli ülke yararındı; Yaygın ve hızlı bir Sınai gelişme ile kitlelerin isteklerini karşılamak için, yetersiz kalan özel girişim, kamu gücü ve girişimi ile takviye edilmek istenmişti.

27 Mayıs hareketinden sonra ülkede bir genel durum tesbiti yapılırken KİT'ler kenarda bırakılamazdı. Öyle de oldu. Türk uzmanlar çeşitli uluslararası kuruluş uzmanları ve ABD eksperleri ile güçlendirilerek çalışmalar sürdürüldü. Ayrıntılı bir durum tesbiti, değerlendirme ve çözüm-

ler önerme biçiminde bir durum muhakemesi yapıldı. Bulgular, değerlemeler, ilk çözümler Maliye Bakanlığı tarafından 3 cilt halinde yayınlandı.

İlk çözüm, KİT'leri n (o zaman İDT olarak görülüyordu) yasal düzenininin, bozulmaları önleyecek, uygun bir işletmeye olanak sağlayacak hale getirilmesi ve daha büyük iyileşmeler için, ayrıntılı incelemelere dayalı, yeni çözümler bulunması şeklinde formüle edilmişti.

140 sayılı yasa ile İDT ve İştirakler için yeni bir düzen ile genel çözüm öngörülürdü ve bu yasanın geçici 1 md. ile daha ayrıntılı çözümler için ilke ve kurallar belirlendi.

2.2. 1964 yılında 440 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi KİT gelişmesinde yeni döneme başlangıç oldu. Bu dönemde KİT'ler sürekli olarak Kamuoyunun gündeminde kaldı. Ancak konuda sevindirici bir gelişme olamadı. 440 sayılı yasanın geçici 1. maddesine göre İktisadi Devlet Teşekküllerini Yeniden Düzenleme Komisyonu (İDTYDK) adıyla 2 yıllık bir örgüt oluşturularak yeniden düzenleme çalışmaları başlatıldı. Süresinde işler bitemediği için komisyona iki yıllık yasal bir izin daha verildi. 4 yıl sonunda İDTYDK hukuken son buldu. Çeşitli yasa tasarıları hazırlanmıştı. Pek çok İDT'de ayrıntılı çalışmalar yapılmış, bulgu, değerlendirme ve öneriler yazılı halde ilgililere sunulmuş ve bir kısmını uygulamak mutluluğuna da erilmişti. İDT'lerin tamamına ilişkin bulgu, değerlendirme ve öneriler kitaplar halinde bastırılarak Hükümete, Üniversitelere, Meslek kuruluşlarına iletilmişti. Komisyonda çalışan yerli uzmanların değerli birikimlerinden yararlanmak düşünülmüş ve 30 kişilik bir kadro DPT bünyesine bir grup olarak aktarılmıştı.

İDTYDK'nın yasa taslaklarının çoğu (TEK yasası hariç) ile genel raporlarındaki bulgu, değerlendirme ve öneriler uygulama alanına girememiştir. İDT dışındaki KİT'lerin de artan önemleri gözlenmiş ve dertleri tesbit edilmiştir.

Açıklanan durum da DPT içindeki yeniden düzenleme grubu Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu ve bazı uzman amatörler ile zaman zaman yeni durum muhakemelerine yönelmişti.

2.3. 12 Mart 1972'de kurulan Yönetim, KİT'leri bir bütün olarak tekrar ele almış ve konuyu bilen kişilerden oluşan geçici, part-time görevli komisyonlarla durum muhakemeleri hazırlamıştı. Hatta Resmi Gazete'de konu ile ilgili bir hükümet kararı da yayınlanmıştı. Ama uygulama olmamıştı.

1974 ve 1977 CHP hükümetleri de KİT'ler üzerinde geçici komisyonlar kurmuş, çeşitli yerlerde seminerlerle de süren bu komisyon çalışmaları da fiili bir neticeye ulaşmamıştı.

2.4. 12 Eylül 1980'de işbaşına gelen Yönetim, KİT'leri de içine alan biçimde, Kamu Yönetiminin tümüyle ve hızlı biçimde incelenmesine ve sonuca varılmasına karar vermişti. Bu incelemenin eskilerin değerlendirilmesi, somut çözümler önermesi isteniyordu. Bu amaçla Hükümete yetki veren bir Kanun ile işe başlandı. Başbakan tarafından 17 kişiden oluşan Kamu Yönetim Komisyonu kuruldu. Çoğu Kamu Yönetiminin ve Üniversitenin konuyla ilgili üst düzey kişilerinden oluşan komisyon da bu tebliğin sahibi KİT çalışmaları için göreve davet edilmişti.

Bir KİT alt komisyonu kurulmuş, ayrıca davet edilen değerli uzmanlarla, önceki çalışmalar, kişisel bulgu ve deneyimler değerlendirilmişti. Sonuçta 17'ler komisyonunun onayına dayalı durum muhakemesi ile Hükümete yeni KİT düzenlemesinin ilke seçenekleri sunulmuştu. Hükümetin tercih ettiği ilkelere uygun olarak KİT'ler için çerçeve yasası taslağı hazırlanmış ve yine 17'ler komisyonunun onayı ile Hükümete sunulmuştu.

Öte yandan Sayın Prof. Mustafa AYSAN da Danışma Meclisi Üyesi iken başladığı aynı konudaki çalışmaları sürdürmüştü. Sayın AYSAN'ın tasarısı da Hükümet kademelerinde görüşülüp tartışılmıştı. 17'ler komisyonu ile bu çalışmalar arasında çeşitli biçimde bağlantılar da kurulmuştu.

2929 sayılı yasa ile meydana gelen çerçevenin açıklanan çalışmalardan bir ölçüde faydalandığı düşünülmektedir.

3 — 2929 sayılı çerçeve yasasını önce genelde tanıtmakta ve yerine geçtiği 440 sayılı yasa ile karşılaştırmakta yarar vardır.

3.1. 2929 sayılı yasa iktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) ile Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK) hakkında ilkeleri ve kuralları tesbit etmektedir. Türkiye'de konuya ilişkin bu kapsamda çıkmış olan başka yasa yoktur. Tabii 60 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname bu yasanın bir parçası kabul edilmektedir.

Yasanın KİT'leri tüm olarak kavradığına ilişkin açık bir hüküm görülmemektedir. Yasada KİT'in tanımı yoktur.

Yasa 65 madde içinde düzenlediği esasları 7 kısım halinde tertiplemiştir. Düzenleme'de model olarak KİT'in İDT bölümü esas alınmış görünmektedir. 50 madde İDT üzerine hazırlanmıştır. KİK'e özel sadece 6 madde vardır. Diğer 9 esas madde ortak niteliktedir. 7 geçici madde, son hükümleri oluşturan 3 madde ile yasanın tümü 75 maddelik oldukça uzun bir metindir.

Yasa bazı düzenlemeler konusunda ayrı yasa veya tüzük veya sistem önermektedir.

Personel rejimi olağanüstü gayret gösterenlere verilecek ikramiye ile yasanın uygulamasını düzenleme konula-

rında mercilere yetki devri veya yasa çıkarılması veya tüzükler hazırlanması öngörülmüştür.

Yasa yaklaşık 5000 kelimededen oluşmaktadır. Yasa'nın sistematigi konudakilerin tümünden çok üstündür.

3.2. 440 sayılı yasa 38 esas ve 9 geçici maddeden oluşmuştu. Sistematiginde maddi hata vardı. Yasa 4 ana bölüm olarak öngörülmüş iken I, II bölümlerden sonra IV bölüme atlanmıştır. Bölümlerin içeriği mutecanis değildi. Yaklaşık 4000 kelimelik metinde esas maddeler 3000 kelime kadardı.

4 — 2929 sayılı yasanın getirdiği değişiklikler; KİT'in genel yapısındaki değişiklikler, KİT'lerin iç yapı ve örgüt değişiklikleri, Yönetim ilkeleri değişiklikleri, yeni oluşumlar ayrımları olarak incelenmektedir.

4.1. Yeni yasa KİT'in genel yapısında önemli değişiklikler yapmıştır. Eski yasada İDT olan bazı KİT'ler, KİK'e dönüştürülmüştür. KİT'lerin sınıflandırılmasına gidilmiştir. KİT'in bir bütün olarak kavranmasına olanak verilmiştir. Buna rağmen özü KİT olan birçok kuruluşun kapsam dışında bırakılmasına zorunluk duyularak yine de bütünlük tam sağlanamamıştır. Ancak kapsam dışı bırakılan kuruluşlar için geçerli nedenler vardır.

a) 440 sayılı yasada ilkelere bağlanarak İDT sayılanlardan bazıları kapsam'a alınmış, kapsam dışında kalanlar listesine bazı eklemeler olmuştur.

440 sayılı yasa, yabancı sermaye yasasından yararlandığı için Ereğli Demir Çelik ile Petrol yasasına tabi olan İDT'leri kapsamına almamıştı. Yeni yasa sadece yabancı sermaye yasasından yararlanan KİT'leri kapsam dışı bırakmaktadır.

T. Cumhuriyet Merkez Bankası eskiden olduğu gibi kapsam dışıdır. Atatürk Orman Çiftliği ile, DESİYAB, İller

Bankası ve esasen konu ile ilgisi olmayan T. İş Bankası kapsam dışı sayılmıştır.

b) Yasa ile getirilen çok önemli bir yenilik KİK'lerdir. Bu yol ile uzun süredir Döner Sermaye Çerçevesinde yönetilen önemli kuruluşlar KİT olmaktadır. Pek çok örgütlenme, yönetim ve denetim sorunlarını çözümleyemeyen TEKEL, Orman ürünleri Sanayii, Devlet Üretim Çiftlikleri gibi kuruluşların gelişmeleri ve ulusal ekonomide gerçek görevlerini yapabilmeleri sağlanmaktadır.

c) Yasanın getirdiği ciddi bir yenilik KİT'lerin sınıflandırılmasıdır. Kamu hizmeti niteliğinde üretim yapan Kuruluşlarla tamamen serbest piyasa için çalıştığı kabul edilen kuruluşlar arasında, ilkeler ve Yönetim esasları itibarıyla farklılık vardı. Bunun yasa ile belirlenmesi ve bu iki grubun ayrı statülere tabi olmaları gerekirdi. Meselâ TCDD veya PTT'nin posta hizmetlerinin Sümerbank yada Gübre Sanayii ile aynı düzen içinde olmaması gerekirdi. Uzun süre askıda kalan bu ayırım İDT ve KİK ikilemesi ile yapılmış ve böylece KİT'lerin Yönetim esasları ve ilkeleri daha rasyonel olmuştur.

d) KİT genel yapısında hiyerarşi daha tutarlı hale getirilmiştir. Ana KİT birimi İDT veya KİK, alt birimler olarak Müessese veya Bağlı ortaklık ve işletmeler kademelerine açıklık getirilmiştir. Özellikle, eskiden durumu açık olmayan «Ortaklıklar»a sağlam bir çözüm bulunmuştur.

e) Başka bir önemli değişme iştirakler alanındadır. Eskiden 0.15 olan en az pay oranı 0.26'ya çıkarılmış ve teşekküllerin aynı alanda birden fazla iştirak yapmaları ya saklanmıştır.

4.2. KİT'lerin iç yapı ve örgütlenmesinde önemli değişmeler olmuştur. KİT'lerin en yetkili yönetim organı olan Yönetim Kurulunun yapısı ile oluş biçimi değiştirilmiştir.

a) Eskiden çok sayıda işçi çalıştıran İDT'lerin bazılarında, çalışanların temsilcisi olan bir üye bulunuyordu. Bu nedenle genelde 5 üyeden oluşan yönetim kurulları bazı kez 6 üyeli olabiliyordu. İDT'de özel kesimin 0.15 ve daha fazla payı varsa onların seçtiği bir Yönetim Kurulu Üyesi ile Yönetim Kurulu 7 üyeden oluşuyordu.

Yeni Yasa Yönetim Kurullarını 5 üyeli olarak kabul etmiş. Altıncı ve yedinci üyelikleri kaldırmıştır.

b) Yasa Yönetim Kurulu açısından bir değişme daha yapmıştır. Eskiden Yönetim Kurulunun iki üyesi, Teşekkülün içinden tayin ediliyordu. Mutaden iki genel müdür yardımcısı Yönetim Kurulu Üyesi atanıyordu. Bu yolla İdare Yönetim Kurulunda beşte üç oya sahip bulunuyordu. Bu durumda kuvvetli bir genel müdür Yönetim Kurulunu bir onaylama makamı haline getirebiliyordu. Bu sakınca giderilmiştir. Yeni Yasaya göre Yönetim Kurulunun 3 üyesi ilgili Bakanlık, 1 üyesi Maliye Bakanlığı adayı olarak tayin edilecektir.

c) Yönetim Kurulu Başkan ve Üyelerinin tayin şekli de değişmiştir. Eskiden Bakanlar Kurulu kararı ile olan tayinler üçlü kararnameye dönüşmüştür.

d) Üyelerin niteliği açısından bir yenilik getirilmiştir. Eski yasada bütün üyelerin yüksek tahsilli olmakla beraber mesleki ihtisas sahibi olmaları şarttı. Yeni Yasa ilgili Bakanın adaylarından bir üyede Mesleki İhtisas şartını kaldırmaktadır.

e) Teşekküllerin icra örgütü olan Genel Müdürlük örgütünün oluşmasında Yönetim Kuruluna etkinlik kazandırılmıştır. Eskiden ikisi Yönetim Kurulunda üye de olan Genel Müdür Yardımcıları Yönetim Kurulu dışında karara bağlanıyordu. 2929 sayılı yasa ile Genel Müdür Yardımcılarının atanması yetkisi Yönetim Kuruluna verilmiştir. Ancak adaylar Genel Müdür tarafından belirlenecektir.

4.3. Yönetim ilkelerinde önemli değişiklikler getirilmiştir.

a) İDT'lerin özerk olduğu, kârlı çalışacağı kaynak oluşturacakları eski yasada da yönetime yön veren esaslardı. Bu esasların mantıksal sonucu olarak Fiyat ve tarifelerin KİT organlarınca serbestçe tayin edileceği de hükme bağlanmıştı. Ancak Kamu yararının gereği olarak bu hükme istisnalar getirilebileceği de yasada yer almıştı. Uygulamada bu istisnalar kural haline gelmiş ve Hükümetler KİT fiyat ve tariflerini sıkı bir baskı altına almıştı. Güncel politik nedenler, alışılmış deyim ile seçim endişeleri ile KİT'lerde maliyetler sürekli yükseldiği halde fiyatlar düşük tutulmuştu. Bu yüzden oluşan çok büyük işletme zararlarını Merkez Bankası kaynaklarından karşılamak yoluna gidilmiş ve enflasyon hızlandırılmıştı.

Eski düzende Hükümetin fiyatlara karışması halinde doğan zararların bütçeye konacak ödeneklerle karşılanması öngörülmüştü. Ancak mahrum kalınan kârı karşılamak düşünülmemişti.

b) 2929 sayılı yasa fiyat ve tarifelerle ilgili boşluğu dolduran hükümler getirmiştir. Hükümet KİT'lerin fiyat arttırmalarını durdurur ya da özel fiyat empoze ederse doğacak zarar ile mahrum kalınan kârı bütçeden ödeyecektir. Hükümet tarafından verilecek özel görevlerden doğacak zarar ve ziyan da bütçeden ödenecektir. Ayrıca zarar ziyan miktarının tesbiti için hesaplama teknikleri de tesbit edilmiştir.

4.4. KİT'lerde yeni oluşturmalara gidilmiştir.

KİT'lerimizi inceleyen, önerilerde bulunan yerli ve yabancı uzmanların uzun süredir üzerinde durdukları bir konu da KİT'ler arasında uyum ve işbirliğini sağlayacak bir düzen kurulmasıdır. Alışılmış deyim ile KİT'ler arası Koordinasyon üzerinde çok durulan bir konudur.

a) 440 sayılı yasanın 18. maddesi İDT arasında koordinasyonu sağlamak üzere bir hüküm getirmişti. İDT'ler belirli sürelerde Sanayi Bakanlığının daveti ile toplanacaklar ve ortak konuları görüşerek koordinasyon sağlayacaklardı. Sekreteryaya işlerini Sanayi Bakanlığı üstlenecekti. Yasanın bu hükmü 1960'lı yıllarda çok nadir olarak kullanılmıştı. İlaveten o toplantılarda Koordinasyon ile ilgili ciddi bir çalışma da olamamıştı.

2929 sayılı yasaya kadar İDT kesimi için teorik olarak var olan koordinasyon diğer KİT'ler için teorik düzeyde dahi mevcut değildi. 2929 sayılı yasa ile KİT ortak hizmetleri ve koordinasyonu üzerine kurallar oluşturulmuş ve bu amaçla bir birim öngörülmüştür. Yasanın konuya ilişkin 57 ve 58. maddelerini önemli bir gelişme vadettiği için özetlemekte yarar vardır.

b) 57'ci madde KİT'in kendi içinde koordinasyon ve uyumunu ve ortak hizmetlerle sorunların eş biçimde ele alınmasını öngörmekte ve Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulunu görevlendirmektedir. Bu kurul Hükümetin temel politikalarını belirleyen bakanlardan oluşmaktadır. İlgili bakanlarla DPT. müsteşarı başta olmak üzere bazı üst düzey devlet yöneticileri de KİT ile ilgili görüşmelere katılmaktadır. Kurul en geç üç ayda bir kez toplanmakta ve sekreteryaya hizmetlerini Maliye Bakanlığının ilgili birimi yürütmektedir. Yeni Hükümette Hazinesinin Maliye Bakanlığı'ndan ayrılması nedeniyle yeni merci Hazine Müsteşarlığı olmalıdır.

e) 58. madde, Kurulun görevlerini 7 fıkrada belirlemektedir. 6 Fıkra spesifik konulardadır. Özetle; plan program ve hedeflerin tesbiti, KİT ortak sorunlarının incelenip çözümlenmesi, eş konularda benzer çözümlere gidilse hazırlık yapılması öngörülmektedir. 7'ci fıkra genel bir kural olarak yasaların ve Hükümetin verebileceği görevleri işaret etmektedir.

5 — Yasanın Uygulanması,

Hükümet 2929 sayılı yasayı, kendisine tanınmış olan KHK çıkarmak yoluyla, uygulamaya koymuştur.

5.1. — Çıkarılmış olan kanun hükmünde kararname-ler ve yapıları şöyledir:

a) Önce 94-100, 102-123 sıra numaralarıyla 28 adet da-ha sonra bir adet olmak üzere 29 adet KHK yayınlanmıştır.

NO: ADI

94. Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Hakkında KHK.
95. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hakkında KHK.
96. Türkiye Taşkömürü Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
97. Türkiye Ziraî Donatım Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
98. Türkiye Petrol Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
99. Etibank Kuruluşu Hakkında KHK.
100. Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
102. Türkiye Kimya Sanayi Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
103. Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
104. Türkiye Selüloz Kağıt Fab. İşletmeleri Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
106. Sümerbank Genel Müdürlüğü Kuruluşuna ilişkin KHK.

107. T.C. Ziraat Bankası Kuruluşu Hakkında KHK.
108. Devlet Yatırım Bankası Kuruluşu Hakkında KHK.
109. Türkiye Emlak Kredi Bankası Kuruluşu Hakkında KHK.
110. Türkiye Elektrik Kurumu Kuruluşu Hk. KHK.
111. Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hakkında KHK.
112. Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hakkında KHK.
113. Toprak Mahsulleri Ofisi Kuruluşu Hk. KHK.
114. Türkiye Tarım Ürünleri Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
115. Et Balık Kurumu Kuruluşu Hakkında KHK.
116. Devlet Havacılık, Hava Meydanları İşlet. Gn. Md. Kuruluşu Hakkında KHK.
117. Türkiye Denizcilik Kurumu Kuruluşu Hk. KHK.
118. Türkiye Şeker Sanayi Kurumu Kuruluşu Hk. KHK.
119. Devlet Demiryolları İşletmesi Gn. Md. Kuruluşu Hk. KHK.
120. T.C. PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü Kuruluşu Hk. KHK.
121. Devlet Malzeme Ofisi Kuruluşu Hakkında KHK.
122. Türkiye Halk Bankası Kuruluşu Hk. KHK.
123. Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Kuruluşu Hk. KHK.
167. Anadolu Bankası T.A.Ş. Kuruluşu Hakkında KHK.

b) KHK'nin Yapıları:

IDT ve KİK özel yasalarının yapıları arasında ciddi farklar yoktur. Bunlar genelde 15-19 maddeden oluşmakta ve 60 sayılı KHK'e atıfta bulunan hükümlerden oluşmaktadır.

KHK'nin tümünde yapılan esasa tesir etmeyen küçük farklar olsa bile genelde aşağıda belirtildiği gibidir:

- Md. 1 Amaç ve Kapsam : Amacı belirlemektedir.
- Md. 2 Hukuki Bünye : Tüzel Kişiliği - Adı, IDT. veya KİK oluşu, Merkezi, Sermayeyi, ilgili bakanlığı belirlemektedir.
- Md. 3 Teşekkülün Amacı ve faaliyet konuları : Matlapdaki hususları belirlemektedir.
- Md. 4 Kısaltmalar : Genellikle 8 kavrama ait kısaltmaların anlamını açıklamaktadır. İstisnai olarak farklar vardır.
- Md. 5, 6, 7, 8 Yönetim Kurulu, Genel Md., Genel Müdür Yardımcıları: : Yönetim Kurulunun yapısı, oluşumu Gn. Md. ve Gnl. Yrdr. sayısı ile niteliklerini açıklamaktadır.
- Md. 9 Genel Müdürlük : Yönetim Kurulu kararıyla oluşumu açıklamaktadır.
- Md. 10 Müesseseler, Bağlı Ortaklık ve İştirakler : 60 sayılı KHK atfen, matlap'ta sözü edilen konuları açıklamaktadır.
- Md. 11 Bağlı ortaklık ve iştiraklerin faaliyet konuları : Bunların KİK'in faaliyet alanı dışında olamayacaklarını açıklamaktadır.
- Md. 12 Mali Hükümler, Tasfiye ve Denetim : 60 Sayılı Yasanın ilgili hükümlerine atıf yapılmaktadır.
- Md. 13 Personele ilişkin Hükümler: Genel KİK personel rejimine atıf yapılmaktadır.

Md. 14 Tahvil Çıkarma : Matlap konusu açıklanmaktadır.

Md. 15 Devlet Malı Sayılma : Keza
Çeşitli sayıda geçici madde.

c) Yukarıda açıklanan genel yapının uygulanmasında KHK de KİT'ler açısından açıklanması zor farklar görülmektedir. Bunların başlıcaları şöyle tesbit edilmiştir:

(1) Tahvil çıkarma gibi bütün KİT'lere tanınması yararlı olanaklar için bazı yasalarda hüküm yoktur:

T. Zirai Donatım Kurumu, Türkiye Petrol Kurumu, Etibank, T. Toprak ve Çimento Kurumu, T. Demir ve Çelik K, SEKA, Sümerbank, D. Yatırım Bankası, T. Emlak Kredi Bankası, Tarım Ürünleri ile diğer bazı KİT alanlarında açık özel maddeler sevk edilmiştir. Oysaki Çay Kurumu, Etibank Kurumu gibi bazı KİT'lere bu olanak verilmemiştir. Ayrıca borçlanma olanağı Tekel işletmeleri KİK'nin de «bono ihracı», TMO'de «borçlanma ve kredi hükümleri» olarak tedvin olunmuştur.

(2) İstiklak yetkisi tanınan İDT ler vardır. Bu konuda bir kriter mevcut olduğunu kabul etmek mantıklı ise de TMO'ye bir yetki tanınırken, Petrol Kurumuna veya T. Kömür Kurumuna tanınmamasının anlaşılması zordur.

(3) Vergi Muafliklarında KİT'ler arasında anlaşılması güç farklar yaratılmıştır. Bazı KİT'lere vergi bağışıklığı tanınmıştır. Örneğin, T. Zirai Donatım Kurumu'na tanınan böyle bir olanağın bir diğer KİT'e neden tanınmadığını anlamak zordur.

6 — KİT ile ilgili yeni yasalar sonucu yapılan düzenlemeler şöyle bir tablo oluşturmaktadır.

6.1. — KİT'lerden önemli bir bölümü ile Devlet Bakanlıkları ilgilendirilmiştir. Geçmişe göre alışılmamış bir

uygulama görünümü vardır. Geçmişte KİT'ler Fonksiyonları ile ilgili Bakanlıklarla ilgilendirilmiştir.

a) Bir Devlet Bakanlığı (Başbakan Yard. Sayın Kaya ERDEM) T.C. Ziraat Bankası, Devlet Yatırım Bankası, Anadolu Bankası ile ilgilendirilmiştir.

b) Bir Devlet Bakanlığı (Sayın İsmail ÖZDAĞLAR) Türkiye Kimya Sanayi Kurumu, Türk Petrol Kurumu, Türkiye Taşkömürü Kurumu, Etibank ilgilendirilmiştir.

c) Bir Devlet Bakanlığı (Sayın Ahmet K. ALPTEMOÇİN) Türkiye Demir ve Çelik İşletmesi, Türkiye Sellüloz ve Kağıt Fabrikaları İşletmesi, Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi, Sümerbank ile ilgilendirilmiştir.

6.2. — Kalan KİT'ler Maliye ve Gümrük, Sanayi ve Ticaret, Ulaştırma, Bayındırlık, Tarım ve Orman Köy İşleri, Enerji ve Tabii Kaynak Bakanlıkları ile ilgilendirilmiştir.

a) Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Devlet Malzeme Ofisi, Çay Kurumu, Tekel ile ilgilendirilmiştir.

b) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Şeker Fabrikaları T. Halk Bankası, MKEK, DESİYAB ile ilgilendirilmiştir.

c) Ulaştırma Bakanlığı, Türkiye Demircilik Kuran T.C.D.D., D.B. Deniz Nakliyatı, THY -Devlet Hava Meydanları, PTT ile ilgilendirilmiştir.

d) Bayındırlık Bakanlığı: T. Emlak Kredi Bankası ile ilgilendirilmiştir.

e) Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, T. Zirai

Donatım Kurumu, Tarım Ürünleri Kurumu, Orman Ürünleri Kurumu, Et ve Balık Kurumu ile ilgilendirilmiştir.

f — Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, TEK ile ilgilendirilmiştir.

7 — 2929 sayılı yasanın 440 sayılı yasa ile karşılaştırılması aşağıdaki sonuçları vermektedir:

7.1. Amaç: 440'da mevcut olmayan KİK'lere ilişkin amaç açıklanmıştır. «Ekonomik ve sosyal gereklere uygun ve verimlilik ilkesi doğrultusunda» yürütme vurgulanmıştır.

7.2. Tanımlar: 2929'da yenilik olarak KİK ve bağlı ortaklık getirilmiş ve bunların tanımları verilmiştir ve iştirak için orantı 0.15'den 0.26'ya çıkarılmıştır.

7.3. Kuruluş: «Yeni bir teşekkül kurulması veya müessesese ve bağlı ortaklığın teşekkül haline getirilmesinde ekonomik ihtiyaçlar gözetilir» hükmü 440 md. 3'deki; «Amaçların tasarlamaya devamlı olarak elverişli bulunmayan teşekküller İDT olamazlar.» hükmünden çok farklıdır. Ayrıca «Koordinasyon kurulunun görüşü» aranmakla bir ekonomik güvence gelmiştir. Devlet Bankası olarak kurulan KİK'lerde A.Ş. yapısı için 5 ortak şartı kaldırılmıştır.

7.4. Teşekküllerin Nitelikleri: «Sermaye, ilgili Bakanlığın istemi Maliye önerisi ile Bakanlar Kurulu kararı ile saptanır» hükmü büyük bir yeniliktir.

7.5. Yönetim Kurulunun yapısının, oluşumunun, yetkilerinin, görev süresinin yeni yasada eskisinden çok başka biçimde düzenlendiği daha önce açıklanmıştır.

440 sayılı yasa Yönetim Kurulunun görev-yetkilerini açıklamamıştır. Yeni yasa konuya açıklık getirmiştir.

2929'nın Yönetim Kuruluna ilişkin önemli bir açıklaması da, toplantı ve karar nisabının saptanmasıdır.

7.6. 2929 sayılı yasa Genel Müdürlük konusunda önemli hükümler getirmiştir. «Genel Müdürlük» kavramı yasallaştırılmış, görevler, yetkiler açıklanmış, atama kolaylaştırılmış, niteliklerde en az deneyim süresi ve kamu görevine alışkanlık gibi yeniliklere yer verilmiştir.

7.7. Yeni yasa KİT'lerin alt yapıları olan müesseseleri daha sağlam biçimde düzenlenmiştir. Keza; bunların örgüt yapısının oluşumu, nitelikleri, yetkileri, görevleri, ilişkileri üzerinde durarak sağlam esaslara bağlamak istemiştir. 440 sayılı yasada yeri olmayan «Bağlı Ortaklıklar» KİT içinde yerini almış ve bu konuda da yapı, oluşum, nitelikler, yetkiler, görevler, ilişkiler açıklıkla tesbit edilmiştir.

7.8. «İştirak» konusu yeni ilkelere bağlanmıştır. Eskiden 0.15 olan en az katılma payı 0.26 olarak saptanmış, kanunun ilgili yönetim kurulunda temsili, iştirak yapılmasının kuralları yeniden belirlenmiştir.

7.9. Plan, Program, Yatırım konularında yeni yasanın 29-32. maddelerinde ciddi iyileştirmeler vardır.

7.10 Çok önemli konu olan fiat ve tarife özerkliği ile Hükümet müdahalesinin «bedelli» olması hususu, daha önce açıklandığı gibi 2929'da daha disiplinli olarak düzenlenmiş görünmektedir.

7.11. Yeni yasanın getirdiği önemli bir düzen «Personel hükümleri»ne ilişkin 41-50. maddelerdedir. Bu maddelerde çok akılcı ilkeler konmuştur. KİT için özel bir personel rejimi öngörülmüştür.

Atama, sözleşmeli personel çalıştırılması konularında bir ölçüde önemli yenilikler getirilmiştir. Hata yapma,

haksız yarar sağlama suçlarına, ilk kez olarak «gayret göstermeme» suçu eklenmiştir.

Etkili olabilecek bir siyasi faaliyet yasağı açıkça getirilerek KİT'lerin partizanlar için kayırma yeri olması önlenmek istenmiştir.

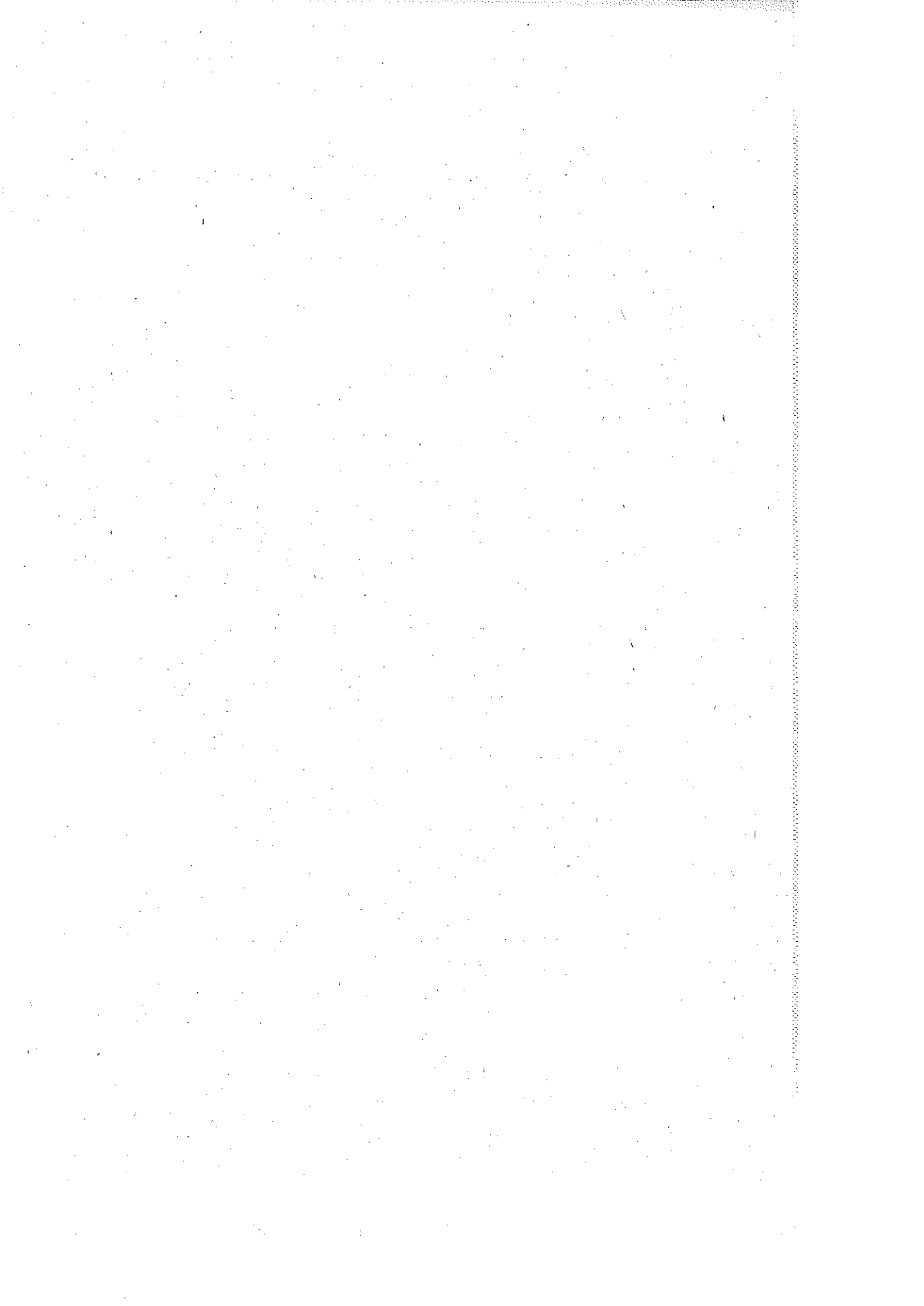
7.12 İlk kez yasalarımızda yer alan KİK konusu 51-56. maddelerde, İDT'lere ilişkin eş durumlara atıflar yapılarak düzenlenmiştir.

7.13 2929 ile gelen ve önemli bir yenilik olan koordinasyon kurulu daha önce açıklanmış olan hususlara ek olarak, KİT'lerin faaliyet alanlarını genişletme konusunda, bu kurula önemli yetki tanınmıştır. İştirakler, tasfiyeler ve benzeri konularda da bu kurula önemli görev ve yetkiler verilmiştir.

İ.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
29. Seri — Yıl 1983 — 1984

**EKONOMİ POLİTİKASININ
DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN
BİR ENDEKS ÖNERİSİ**

Doç. Dr. Süleyman ÖZMÜCÜR

EKONOMİ POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR ENDEKS ÖNERİSİ

Doç. Dr. Süleyman ÖZMUCUR (*)

1. Giriş :

Bu makalenin amacı ekonomi politikasının değerlendirilmesinde kullanılabilen bir endeks geliştirmek, ve bu endeks yardımı ile 1977-1984 Türkiye ekonomisinin bir değerlendirmesini yapmaktır. Özellikle şu sorulara cevap verilmeye çalışılacaktır: Endekste hangi göstergeler yer almalıdır? Göstergelerin ağırlıkları ne olmalıdır? Ne tip bir endeks kullanılmalıdır? ve Göstergeler arası ilişkiler ne şekilde yorumlanmalıdır?

Endeksten elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde çeşitli güçlükler vardır:

a. Tinbergen (1952) ve Koopmans-Montias (1971) de belirtildiği gibi ekonomik gösterge ekonomi politikasının yanında ekonomik sistem ve diğer etkenlerin bir sonucudur. Örneğin 1973 dünya petrol fiyatlarındaki artışın ödemeler dengemize getirdiği yükü sadece o gün işbaşında olanların iktisat politikasına bağlamak hatalıdır.

(*) Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi

b. Karar alıcı tam bir serbestlik içinde olmayabilir. Boş bir hazine devralanın fazla bir alternatifi yoktur. Bunun getireceği sorunların sorumluluğunu o dönem işbaşına gelene yüklemek haksızlık olur.

c. Ekonomi politika kararında gecikmeler olabilmektedir. Sorunun belirlenmesi zaman aldığı gibi kullanılacak araçların belirlenmesi ve işleme konması da zaman istemektedir. Örneğin, koalisyon döneminde doğru teşhis yapan bir hükümet çoğunluğu sağlayamadığı için önemli bir ekonomi politika kararını uygulamaya koyamayabilir.

d. Ekonomi politikasının etkileri gecikmeli ve yıllara dağıtılmış olarak görülmektedir. Özellikle altyapı yatırımlarında bu etki önemli boyutlara ulaşmaktadır.

e. Böyle bir endeks için sayısal değerlere ihtiyaç vardır. Ancak bütün hedefleri sayısal olarak ifade etme imkanı yoktur. Bu nedenle önemli bazı sosyal hedefler endekste yer almamaktadırlar.

Endeksler değerlendirilirken bu sorunları dikkate almak ve endeksi sadece bir yardımcı olarak görmek gerekir. «İyi bir yıl» sözcüğünün «iyi bir hükümet» sözcüğüne tercih edilmesi uygun olacaktır. Tam bir değerlendirme yapabilmek için tarih çalışması yapmak gereklidir.

2. Endekste Yer Alacak Göstergeler:

Her ekonomik politika paketinin çok sayıda hedefi vardır. Bu hedefler birbirleri ile çelişebilir, birisini iyileştirmek için diğerkindeki bozulmayı göze almak gerekebilir. Hedefler tamamlayıcı nitelikte olabilir, birini gerçekleştirirken diğerkinin de iyileşmesine katkıda bulunulabilir. Her hedefin önemi durumun ciddiyetine göre artabilir veya azalabilir, ekonomik durum değiştikçe bu hedeflerin önem sırası değişebilir. Ancak temel bazı hedefler yardımcı ile ekonominin gidişi hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bu te-

mel hedeflerle ilgili 18 gösterge bizim endekse dahil edilmiştir. Bu bir öneri niteliğindedir, listenin büyümesi daha sağlıklı değerlendirme yapılmasında yardımcı olabilir. Kantitatif biçime dönüştürülemeyen hedeflerin endekste yeterince temsil edilememiş olması bir eksikliktir. Ancak bu endeksin sadece bir yardımcı olabileceğini akıldan çıkartmamak gerekir.

a) Üretim ve Tüketim ile İlgili Göstergeler:

- A1. Ekonomideki Büyüme Oranı (1968 yılı üretici fiyatlarıyla gayrisafi milli hasıla zincirleme endeksi):
Her toplumun en önemli hedeflerinden birisi üretim düzeyini, ve katma değeri artırmaktır. Buna bağlı olarak toplumdaki yaşama standardı artabilecektir. Gösterge zincirleme endeks biçiminde verilmiştir. Yani (X_t/X_{t-1}) 100, değeri kullanılmıştır. Bu değerden 100 değeri çıkarılırsa, ekonomideki büyüme oranı (yüzde olarak) elde edilir.
- A2. Özel Tüketimin Gayrisafi Milli Hasıla İçindeki Payı (Yüzde):
Ekonominin büyümesi yanında kişilerin bundan ne ölçüde istifade ettikleri de önemlidir. Özel tüketimin GSMH içindeki payının artması kişilerin yaşama standartlarındaki artışın bir göstergesi olabilir.
- A3. Temel İhtiyaç (Kişi Başına Buğday Üretimi Zincirleme Endeksi) (Yüzde):
Toplam üretimin, ve tüketimin artması yeterli değildir. Her toplumun temel ihtiyaçları (yiyecek, barınma, giyim) karşılayabilmesi gereklidir. Burada gösterge olarak buğday üretimi alınmıştır. Kendi kendine yeterli olma hedefi için de bir gösterge olarak düşünülebilir.
- A4. Verimlilik (Sanayide Çalışan Başına Katma Değer Zincirleme Endeksi) Artışı:

Üretimde verimliliğin artması önemli amaçlardan birisidir. Statik verimlilik çalışan başına üretim (veya katma değer), dinamik verimlilik ise o büyüme oranını gerçekleştiren yatırım/üretim oranı olarak tanımlanır. Tarım kesimindeki çalışan rakamlarının sorun yaratabileceği düşüncesiyle sanayi kesimindeki çalışan başına katma değer (1968 üretici fiyatlarıyla) rakamları kullanılmıştır. İncelenen yıl içindeki başarı önemli olduğundan zincirleme endeks kullanılmıştır. Dinamik verimlilik (marjinal sermaye hasıla oranının tersi) endekse dahil edilmiş, büyüme oranı (gösterge A1) ile arasındaki sıra korelasyon 1.0 olarak hesaplanınca endeksten çıkartılmıştır.

b) İstihdam ile İlgili Gösterge:

- A5. Tam İstihdam (İşe Yerleştirilme Oranı): İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılması her toplumun en önemli hedeflerinden birisidir. Her toplumun amacı bireylere daha iyi bir hayat sağlamak ve onları daha iyi birer insan yapmaktır. Bu ancak herkese iş vermekle gerçekleşebilir. İşsizliğin yüksek olduğu bir toplum her türlü sosyal probleme ve beraberinde getireceği çöküntüye açıktır. Sağlıklı bir toplum ancak ruh ve fiziki olarak sağlam kişilerden oluşur, bu da tam istihdam ile gerçekleşebilir. Türkiye'de resmi kuruluşların yayınladığı işsizlik rakamları arasında önemli farklar mevcuttur. Devlet Planlama Teşkilatına göre 1980 yılında sivil işgücü 17.182 milyon olup, işsiz sayısı 2.651 milyondur, yani işgücü fazlası oranı yüzde 15.43'dür (İSO (1984, ss. 51)). İş ve İşçi Bulma Kurumu «ay sonunda kayıtlı işsiz» rakamları yayınlamaktadır. Bunlara göre 1980 yılı sonunda kayıtlı işsiz sayısı 250 bin dolayındadır (DİE (1984, s. 3)). Devlet İstatistik Enstitüsü nüfus sayımı sonuçlarına göre 1980 yılında iktisaden faal nüfus 19.2 milyondur ve işsiz sayısı 690 bindir (DİE, 1984a, ss. 88,90). Bu rakamlara göre işsizlik oranı yüzde 3.5

gibi arzulanan bir rakamdır. Üç kuruluşun yayınladığı ve tanım farklarına bağlı olarak çok farklı olan rakamlar insanı şüpheye düşürmektedir. Bu nedenle işsizlik olmayıp da işsizlikteki gelişmeyi gösterebilecek bir değişkeni kullanmayı uygun gördük. Bu değişken «işe yerleştirilme oranı»dır. Bu oranın artması işsizlik oranındaki bir azalmanın işareti olabilir.

c) Fiyat İstikrarı İle İlgili Gösterge:

A6. Fiyat Artış Hızı (Toptan Eşya Fiyat Endeksi Zincirleme Endeksinin Ters):

Fiyat artışları, diğer faktörler aynı kaldığında, halkın alım gücünü azaltır, ilerdeki fiyat beklentilerini de artırarak kendi kendini besleyen bir nitelik kazanabilir. Enflasyon oranının düşürülmesi önemli bir hedefdir. Bu oranın düşürülmesi arzulandığından gösterge olarak enflasyon oranının tersinin kullanılması gerekir. Tablo 1 de görüldüğü gibi 1980 yılı için kullanılan değer 48.26'dır. Yani o yıldaki fiyat artışı zincirleme endeksi olan 207.2'nin tersinin 100 ile çarpımı ile elde edilmiştir. Bizim kullandığımız Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı toptan eşya fiyat endeksi yanında Devlet İstatistik Enstitüsü ve İstanbul Ticaret Odası tarafından da fiyat endeks rakamları yayımlanmakta, hangi endeksin kullanılacağı sorunu ortaya çıkmaktadır.

d) Gelir Dağılımı ile İlgili Göstergeler:

A7. Gelir Dağılımı:

Gelirin kişiler arasında eşit dağılımı amaçlardan birisidir. Gelirin büyümesi yeterli değildir, bunun nispeten eşit olarak dağıtılması toplumun geleceği için gereklidir. Eşit olmayan bir dağılım, işsizlik gibi, bir çok sosyal problemi de beraberinde getirecektir. Türkiye'de kişisel gelir dağılımı araştırmaları 1963, 1968 ve 1973 yıllarında yapılmıştır. Başka bir çalışmamızda 1963-1984 dönemi için gelirin fonksiyonel dağılımı

tahminini yapmıştık. Ücret ve maaşların toplam faktör gelirleri içindeki payı 1977 yılında yüzde 34.19 iken, 1980 yılında yüzde 24.8, 1984 yılında ise yüzde 19.63 olmuştur (Özmucur (1984)). Bu tahminlerin geçici olması ve kolay bulunamaması ihtimali dikkate alınarak dolaylı tahminler yapılmıştır. Ortalama günlük ücretlerdeki artışın gayrisafi milli hasıladaki artışa oranı gelir dağılımındaki değişiminin göstergesi olarak alınmıştır. Bu oranın artması ücretlerin ve maaşların toplam gelir içindeki payını artırır (meslekteki mevki dağılımında bir değişiklik yoksa).

A8. Bölgesel Gelir Dağılımı:

En düşük gelire sahip olan doğu ve güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kişi başına gelirin diğer bölgelerdeki kişi başına gelir oranı bölgesel gelir dağılımının bir göstergesi olarak alınmıştır. Bu oran yüzde 52 civarındadır (Tablo 1).

e) Dış Denge ile İlgili Göstergeler:

A9. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (İhracat/İthalat) Yüzde:

Ödemeler dengesindeki eşitlik önemli hedeflerden birisidir. İşçi dövizleri ve turizm gelirleri önemli olmakla birlikte, dış ticaret dengesinin kurulması uzun dönemde gereklidir. Bu nedenle ihracatın ithalatı karşılama oranı bir gösterge olarak alınmıştır.

A10. Dış Ticaret Haddi:

İhracatın ithalatı karşılama oranı artabilir. Bunun maliyeti nedir? Artan vergi iadesi, ve ihracatın kredileri başka sektörlerin zaten kısıtlı olan kaynaklardan yararlanabilme şansını azaltır. Artan ihracat birlikte bu talebi karşılayabilecek ithalat artışını da getirir. Bazı temel malların ihracatı ise içerdeki arzı azaltacağından içerde bu malların yokluğuna ve fiyat artışlarına neden olabilir. Bu maliyet unsurları

nın dikkate alınması gereklidir. Malımızı ucuz olarak satabilmek elbette ki daha kolaydır, ancak bundan dolayı var olan kayıpların da endekste yer alması gereklidir. Dış ticaret haddi (Dolar olarak ihracat fiyatı/Dolar olarak ithal fiyatı) bu kayıpların bir göstergesi olarak endekse dahil edilmiştir. Bu kayıp kaba olarak şöyle hesaplanabilir. İhracat fiyatı 1973-1983 döneminde 100 den 158'e, ithalat fiyat endeksi ise aynı dönemde 100 den 323.8 e çıkmıştır (DİE, 1984, ss. 32). Ticaret haddi ise 1973 de 100 iken 1983 yılında 49 olmuştur. 1983 yılında ihracat 5728 milyon dolar, ithalat ise 9235 milyon dolar olmuştur. Eğer 1973 yılındaki fiyatlar geçerli olsaydı ihracat 3625 (5728/1.58), ithalat ise 2852 (9235/3.238) milyon dolar olacaktı. Yani fiyat artışlarından dolayı ihracat 2103, ithalat 6383 milyon dolar artmıştır. Dolayısı ile kayıp 4280 (6383-2103) milyon dolardır. İncelenen dönemde dış ticaret haddi 51 puan düşmüştür. Ortalama olarak dış ticaret haddindeki her düşen puanın getirdiği kayıp 85 milyon dolardır (yaklaşık 40 milyar Türk lirası).

A11. Altın ve Döviz Rezervi (net) Zincirleme Endeksi:

Altın ve döviz rezervinin artırılması önemli hedeflerden birisidir. Ekonominin kendi kendine yeterli olabilmesinin bir göstergesidir, ve dışa bağımlılığı azaltabileceği düşünülebilir. Bugün 3 milyarın üzerinde mevcut olan rezervler ile 3-4 aylık ithalat karşılanabilir. Rezervin azalması ithalat imkanını, dolayısı ile üretimi daraltabilecektir.

f) Yatırımlar ile İlgili Göstergeler:

A12. İnşaat Ruhsat Sayısı Zincirleme Endeksi:

Temel ihtiyaçlardan birisi olan barınma, konut yapımı ile çözülebilir. Konut yerine genel olarak yapılar için alınan inşaat ruhsatlarındaki artışlar kullanılmıştır. Japonya ve Almanya'nın savaş sonrası hızlı büyümesini inşaat sektörüne bağlayanlar az değildir.

Ekonominin gelecekteki durumu hakkında da etkili olabilecek bir göstergedir.

A13. Sabit Sermaye Yatırımları Zincirleme Endeksi:

Ekonominin gelişmesi altyapı ve diğer sabit sermaye yatırımları ile gerçekleşebilir. Gelişme belli bir gecikme ile olabilir. Bu yatırımlar bir ölçüde gelecekteki büyümenin gereğidir. Yatırımların artırılması bu günkü tüketimin kısılması ile gerçekleşebilir. Yatırımlar içinde eğitim, sağlık gibi sosyal yatırımlar da yer almaktadır. Bunlar toplumun refah düzeyinde bir yükselmeye neden olurlar. Bu gösterge bir ölçüde «geleceğin teminatı» olarak düşünülebilir.

g) Nüfus ile İlgili Göstergeler:

A14. Nüfusun Dağılımı (7 Gelişmiş İlin Toplam Nüfus İçindeki Payının Tersine)

Nüfusun eşit olarak dağılımı önemlidir. Büyük iller hava kirlenmesi, gürültü, deniz kirliliği, altyapı yetersizliği gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Buralarda artan nüfusa ilave iş imkanı ise yaratılamamaktadır. İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından işe yerleştirilme oranı 1982 yılında Türkiye için yüzde 23.66, İstanbul için yüzde 11.23 dır (DİE, 1983, ss. 175, 176). Bu ilde gelir eşitsizliği yüksek (Özmuçur, 1979) ve buna bağlı olarak şiddet olayları fazla olmuştur (Keleş-Ünsal, 1982). Nüfusun bu sanayileşmiş 7 ilimizde (Adana, Ankara, Bursa, İçel, İstanbul, İzmir ve Kocaeli) toplanması milli güvenlik açısından da sakıncalıdır. Nüfusun eşit dağılımına yardımcı olabilecek sanayileşme politikası benimsenmelidir.

h) Ekonominin Yönetimi ile İlgili Göstergeler:

A15. Vergi Etkinliği (Vergi Gelirlerinin Gayrisafi Milli Hasıla İçindeki Payı):

Yürütme görevini yüklenenlerin ekonomik politika araçlarını kullanmakta da etkili olmaları gerekmektedir.

tedir. Bu araçlardan birisi vergilerdir. Vergi etkinliği olarak tanımladığımız toplam vergi yükünde son yıllarda düşme görülmüştür. Vergi kaçağı bilinen bir gerçek olmakla birlikte 1984 yılında bu kaçak yüksek boyutlara ulaşmıştır. Vergi gelirleri yüzde 25.7 artmıştır. Aynı yılda gayrisafi milli hasıla yüzde 47.7 oranında bir artış göstermiştir. Yani verginin gelir esnekliği yüzde 0.54 e düşmüştür. 1950-1984 döneminde verginin gelir esnekliği 1 in üstündedir. Demekki gelirin yüzde 47.7 arttığı bir dönemde vergi gelirleri en az yüzde 47 artmalıdır. Ancak 1984 yılında yüzde 25.7 artış gösteren vergilerden anlaşılabilceği gibi ilave kaçak gayri safi milli hasılanın yüzde 2.45 i (16.82 - 14.37) kadar yani 415 milyar ((16921.575) (0.0245)) Türk lirasıdır. Yani 1984 yılı denk bütçe ile kapanabilirdi. Vergi etkinliğindeki azalmanın önemli bir nedeni ücret ve maaşlıların toplam gelir içindeki paylarının azalması, ve tek düzgün vergi gelir kaynağın küçülmesi olmuştur.

A16. Para Politikasının Etkinliği (Parasal Taban Zincirleme Endeksinin Ters):

Parasal taban (baz para) kontrolü önemli bir araçtır. Parasal tabandaki ve para arzındaki genişleme sonraki dönemlerde fiyat artışlarına neden olacağından kontrol edilmesi gerekir. İncelenen dönemde parasal taban ortalama olarak yüzde 49 artmıştır. 1983 Haziran-1984 haziran dönemindeki artış ise yüzde 57 dir. Aynı dönemde dolaşımdaki para yüzde 82, dar para (m1) yüzde 29, ve geniş para (M2) yüzde 52 artış kaydetmiştir. Aşırı talep $(M1(t) + M1(t-1)/2Y(t))$, M1, dar para, Y-reel GSMH, 1977 yılında 1.044, 1980 yılında 3.42, 1982 yılında 9.33, ve 1984 yılında 14.67 olmuştur. Bu durumda sıkı para politikasının gerçekleştirilmediği rahatlıkla görülebilir.

A17. Borçlanma (Parasal Yetki Kurumları Yükümlülükleri Zincirleme Endeksinin Ters):

İç ve dış borçlanma gelecek nesillere ertelenen bir yüküdür. Kamunun tahvil yolu ile borçlanması özel sektör için hazır olan kaynağın azalmasına neden olabileceği gibi gelecek maliyecilere ilave bir sorun getirecektir. Dış borçlanma ise bugünün sorununu çözmeye yarayabilir, ancak anapara yanında borç ödemeleri ile birlikte ödemeler dengesini olumsuz yönde etkileyebilir. İki tip borcu da kapsayabilecek dolaylı bir gösterge kullanılmıştır. Parasal yetki kurumlarının yükümlülüklerindeki artışa endekste yer verilmiştir.

A18. Politik ve Ekonomik İstikrar:

İç ve dış güvenlik ancak güçlü bir hükümet ile gerçekleşebilir. 1977-1980 dönemi için -2, 1981-1984 dönemi için 2 değeri kullanılmıştır. Politik ve ekonomik istikrarı kantitatif olarak izah edebilmek oldukça güçtür. Ancak endekste yer alması şart olan bir gösterge olduğundan bu rakamlar kullanılmıştır. Bu gösterge standard biçime dönüştürüldüğünde 1977-1980 dönemi -1, 1981-1984 dönemi 1 değerini alacaktır. Standard göstergelerin çoğu -1 ile 1 arasında değer almaktadırlar. Bu nedenle yukarıda belirtilen değerler kullanılmıştır.

3. Endeks Önerileri:

a) Sıra Endeksleri (Ortalama ve İdeal Sıra Endeksleri, OSE ve İSE) :

$$X_{ij}, i = 1,2, \dots, n, j = 1,2, \dots, k$$

j yılında i göstergesinin değeridir.

n - gösterge sayısı (bizim çalışmamızda 18)

k - yıl sayısı (bu çalışmada 8)

Tablo 1 bu değerleri vermektedir. Her gösterge büyükten küçüğe doğru sıralanır. Örneğin A1 (büyüme oranı) en yüksek değeri 1984 yılında 105.7, sonraki değeri

1982 yılında 104.55, ve en küçük değeri 1980 yılında 98.93 almaktadır. Bu değerlere göre 1984 yılı sıralaması 1, 1982 yılı sıralaması 2, ve 1980 yılı sıralaması 8 olacaktır. Tablo 4 bu sıralamaları vermektedir. A18 göstergesi ilk 4 yıl için —2, son 4 yıl için 2 değerlerini almaktadırlar. Son 4 yıl en yüksek değere sahip ve bu değerler eşit olduğu için sıralamaları 1,2,3, ve 4 olmalıydı. Ancak değerleri eşit olduğundan bu sıralamaların toplamı olan 10 eşit olarak dağıtılmış ve her yıl sıralaması 2.5 olmuştur. Benzer şekilde son 4 yılın alması beklenen 5,6,7, ve 8 sıralamalarının toplamı olan 26 eşit olarak (6.5) bu yıllara dağıtılmıştır. Aynı değerlere sahip göstergeler için de bu kural uygulanabilir (A13 de aynı değere sahip yıl vardır ancak bu küsürlerin atılmasından meydana gelmiş olduğundan sıralama ayrı gösterilmiştir).

Sıralamada ilk yerleri almak o yılın başarısı olarak değerlendirilmesi için gereklidir. Tablo 5 yılların sıralamalarının dağılımını vermektedir. Görüldüğü gibi 1977 yılı 18 göstergeden 5'inde birinci, 3'ünde ikinci olmaktadır. 1977 yılı 18 göstergenin 15 inde ortalamanın üstünde kalmaktadır (bakınız 1,2, ve 3 no lu Tablolar). 1982 yılı 15, 1983 yılı 12, ve 1984 yılı 8 göstergede ortalamanın üstünde değerler elde edebilmişlerdir. Çokluk (frekans) yanında ortalama değerlerin bilinmesinde de yarar vardır.

$$B_{ij} , \quad i = 1, 2, \dots, n , \quad j = 1, 2, \dots, k$$

j yılında i göstergesinin sırasıdır. Örneğin B_{10} birinci göstergenin sekizinci yıldaki değeridir. Tablo 4 e göre bu değer 1 dir. Her yıl için ortalama değerler:

$$\bar{B}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n B_{ij} , \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (1)$$

Eğer her gösterge için farklı ağırlıklar kullanılacaksa:

$$\bar{B}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n h_i B_{ij} , \quad n = \sum_{i=1}^n h_i \quad (1 a)$$

Örneğin sadece A1 ve A2 kullanılacak ve diğer göstergelerin ağırlıkları sıfır olacaksa h_1 ve h_2 dokuz olacaklardır. Ortalama değerler 1977 yılı için 4, 1982 yılı için 2.5, ve 1984 yılı için 1.5 olacaktır.

Standard sapma:

$$S_{bj} = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (B_{ij} - \bar{B}_j)^2} , \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (2)$$

eğer ağırlık kullanılacaksa:

$$S_{bj} = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (h_i (B_{ij} - \bar{B}_j))^2} \quad (2 a)$$

değişim katsayısı:

$$C_{bj} = \bar{B}_j / S_{bj} , \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (3)$$

Tablo 5 de verilen ortalama değerler kullanılarak Ortalama Sıra Endeksi (OSE) hesaplanabilir:

$$OSE_j = (\bar{B}_j / \bar{B}_a) (100) , \quad \bar{B}_a - \text{baz yılı ortalama değeri} \quad (4)$$

Sıralamada önde gelen yılın ortalama sıra değeri düşük olacaktır. Dolayısı ile ortalama sıra endeksi (OSE) düşük olan yıl 'başarılı' yıldır. Buna göre baz yılı olarak seçilen 1977 yılına kıyasla 1980 yılı 175.2 endeks değeri ile daha başarısızdır. Benzer şekilde 1984 yılının 133.61 değeri ile 1980 yılından daha başarılı ancak 1977 yılından daha az başarılı bir yıl olduğu görülebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi sıralamada ilk yeri al-

mak başarılı olmanın tanımıdır. Her göstergede ilk sırayı almak ideal sonuçtur. Yani ideal sıra ortalaması 1 dir. İdeal Sıra Endeksi (İSE) yılların bu ideal değere oranları alındıktan sonra oluşturulan endekstir.

İdeal sıraya oranı:

$$İS_j = (1 / \bar{B}_j) (100), \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (5)$$

ideal sıraya oranlar endeks biçimine dönüştürülürse:

$$\begin{aligned} İSE_j &= (İS_j / İS_a) (100) \quad İS_a \text{ baz yılı değeri} \\ &= (\bar{B}_a / \bar{B}_j) (100) \end{aligned} \quad (6)$$

veya:

$$\text{veya :} \\ İSE_j = (1 / OSE_j) (10000), \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (7)$$

İdeal Sıra Endeksine göre ideal sıraya en yakın olan yıl 1977 yılıdır. 1982 yılı 1977 yılının yüzde 91.22 kadar ideale yaklaşmıştır. 1984 yılı ise ancak yüzde 74.85 oranında yaklaşabilmiştir.

Diğer endekslerde olduğu gibi bu endeks hazırlanırken sıra korelasyon katsayılarına bakılmıştır. Yüksek sıra korelasyon çift sayma sorununu da beraberinde getirebilecektir. Örneğin gayrisafi milli hasıla büyüme oranı (A1) ile dinamik verimlilik (marjinal sermaye hasıla oranının tersi) arasında tam bir korelasyon bulunduğundan bu değişken çıkarılmış, yerine sabit sermaye yatırımları zincirleme endeksi (A13) kullanılmıştır. Ekonomik göstergeler arasındaki sıra korelasyonlar Tablo 4 teki sıralamalar kullanılarak hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 6 da verilmiştir. Hesaplamalarda Spearman Sıra korelasyon katsayısı kullanılmıştır (Freund-Walpole (1980, ss. 492)).

$$R_s = 1 - \frac{6 \sum_{j=1}^k f_j}{k(k^2 - 1)} , \quad f_j - \text{sıra} \text{lar arasındaki farklar} \quad (8)$$

Sıra korelasyon katsayısının sınaması için gözlem sayısının 10 dan büyük olduğu durumda Varyans (R_s) = $1/(1-k)$, k gözlem sayısı, olarak hesaplanır ve normal dağılım kullanılabilir (Freund-Walpole (1980, ss. 494). Eğer gözlem sayısı 10 dan küçük ise R_s in dağılımı kullanılmamıştır. 8 gözlem için kritik değer (yüzde 99 güven ile) 0.833 dır (Siegel (1956, ss. 284)). Bu değerden büyük sıra korelasyonlara sahip olan göstergeler: A5 ve A9, A1 ve A13, A5 ve A14, A9 ve A14, A10 ve A14, A14 ve A15. A14 ile diğer göstergeler arasındaki korelasyon A14 ün zaman içinde aynı eğilimi devam ettirmesinden ileri gelmektedir. A5 ile A9 arasındaki yüksek ters ilişkinin ekonomik bir geçerliliği yok. A1 ve A13 arasındaki ilişki de yüksek sayılabilir, ancak her iki değişken de ekonomik açıdan endeksin dışında tutulamayacak kadar önemlidirler. Aynı gerekçe A14 için de geçerlidir. Bu nedenlerden dolayı 18 göstergenin kullanılması yoluna gidilmiştir.

b) İdeal Değerden Uzaklık Endeksi (IDE):

X_{ij} , $i = 1, 2, \dots, n$, $j = 1, 2, \dots, k$ j yılında i göstergesinin değeridir. Tablo 1 de verilen bu değerlerden de görülebileceği gibi gösterge değerleri arasında önemli farklar vardır. Bu değerleri olduğu gibi kullanmak büyük olan göstergelerin endeksi etkilemesi sorununu yaratır. Bu sorunu azaltmak için değişkenler standard biçime dönüştürülmüşlerdir. Her göstergenin ortalama ve standard sapmaları hesaplanmış, ve standard ekonomik göstergeler elde edilmiştir. Bu değerler Tablo 3 de verilmiştir.

Göstergelerin ortalama değerleri:

$$\bar{X}_i = \frac{1}{k} \sum_{j=1}^k X_{ij} , \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (9)$$

standart sapmaları:

$$S_i = \sqrt{\frac{1}{k} \sum_{j=1}^k (X_{ij} - \bar{X}_i)^2} , i = 1, 2, \dots, n \quad (10)$$

ve standard ekonomik göstergeler:

$$D_{ij} = \frac{X_{ij} - \bar{X}_i}{S_i} , i = 1, 2, \dots, n , j = 1, 2, \dots, k \quad (11)$$

Tablo 3 de verilen standard ekonomik göstergelerin karşılaştırılmaları rahatlıkla yapılabilir. Çünkü bütün bu göstergelerin ortalamaları sıfır, ve standard sapmaları bir dir.

İdeal değerden uzaklık endeksinde her göstergenin ideal (incelenen dönem içindeki en yüksek değer) değerden uzaklığı hesaplanmaktadır. Örneğin A1 göstergesi için en yüksek (ideal) değer 1.2796 dır. Eğer bir yılda bütün göstergeler için en yüksek (ideal) değer elde edilmiş olsa idi o yılın idealden uzaklığı sıfır, yani ideal yıl, olacaktı.

İdeal değerden uzaklık (mesafe):

$$M_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n (D_{ij} - D_{i0})^2} , j = 1, 2, \dots, k \quad (12)$$

eğer göstergeler için farklı ağırlık kullanılacaksa:

$$M_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n (h_i / n)(D_{ij} - D_{i0})^2} , \sum_{i=1}^n h_i = n \quad (12 a)$$

Tablo 7 de verilen ideal değerden uzaklıklara göre 1982 yılı en iyi, ideale en yakın, yıldır. Bu değerler endeks biçimine dönüştürülürse:

$$ID_j = (M_j / M_a)(100), \quad M_a - \text{baz yılı değeri} \quad (13)$$

Bu değerin büyük olması ideal değerden uzak olunduğunun bir göstergesidir. Örneğin 1980 yılı en yüksek (163.85) değerine sahiptir ve en az başarılı yıl olarak düşünülebilir. Biz «olumlu» yaklaşımı kullanarak bu değerin tersini endeks olarak kullanmayı uygun gördük.

İdeal değerden uzaklık endeksi:

$$IDE_j = (1 / ID_j)(10000), \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (14)$$

Tablo 7 de Harbison, Maruhnıç-Resnick (1970, ek 1) de önerilen gelişme modeli (pattern) ve gelişme ölçütü (measure) benzer hesaplara da yer verilmiştir (Bulutay (1981, ss. 494) gelişme ölçütünden farklı).

Gelişme modeli ortalaması ve standard sapması:

$$\bar{M} = \frac{1}{k} \sum_{j=1}^k M_j \quad (15)$$

$$S_m = \sqrt{\frac{1}{k} \sum_{j=1}^k (M_j - \bar{M})^2} \quad (16)$$

ve gelişme ölçütü:

$$I_j = M_j / (\bar{M} + 2S_m), \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (17)$$

Yani gelişme modelinin ortalamasından iki standard sapma kadar olan uzaklık sınır alınmıştır. Harbison v.d. (1970, ek 1, ss. 6) de belirtildiği gibi I değerinin 0 ile 1 arasında

da olması beklenir. Ancak 1980 yılının bu değeri aşacak kadar 'kötü' olduğu görülebilir.

c) Ekonomik Göstergeler Endeksi (EGE):

Ekonomik göstergeler endeksi standard ekonomik göstergeler kullanılarak elde edilir, ve çeşitli biçimde sunulabilir.

Toplamlar:

$$T_j = \sum_{i=1}^n D_{ij}, \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (18)$$

eğer göstergeler ağırlıklandırılacaksa:

$$T_j = \sum_{i=1}^n h_i D_{ij}, \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (18 a)$$

Tablo 3 ve 8 ağırlıksız olarak hesaplanan bu toplamaları vermektedir. Standard göstergelerin ortalaması 0 ve standard sapması 1 olduğundan, toplamı 0 olan değer ortalamayı vermektedir. Ortalama bir yıl değeri 0 olacaktır. 1981 ve 1984 yılı toplam değerleri 0.2, ve 0.266 dır. Bu iki yıl 8 yılın ortalamasına yakın sonuçlar vermişlerdir. En yüksek toplam değere sahip 1977 en iyi yıl olarak düşünülebilir.

Eğer göstergelere ait rakamlar bütün yıllar için mevcut değilse, endekse dahil edilen gösterge sayısı dikkate alınarak toplam yerine ortalama değerler kullanılır:

Ortalamalar:

$$Y_j = T_j / n, \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (19)$$

eğer ağırlıklar kullanılıyorsa:

$$Y_j = T_j / H, \quad H = \sum_{i=1}^n h_i \quad (19 a)$$

Dikkat edileceği gibi ağırlıkların toplamının toplam gösterge sayısına eşit olması gerekli değildir. İstenilen ağırlık kullanılabilir. Ancak ortalamalar alınırken ağırlıkların toplamının dikkate alınması gerekir.

Toplamlar ve ortalamalar kullanıldığında bazı yıllar için sıfırdan küçük değerler elde edilmesi kaçınılmazdır. Bu baz yılı seçiminde önemli bir engel teşkil edebilir. Bu sorunu bir ölçüde giderebilmek için 0 olan ortalama değeri 1 e dönüştürecek bir biçim kullanılmıştır, bu üssel biçimdir.

Üssel biçim kullanıldığında farklar hızlı büyüyeceğinden ortalama değerler kullanılmıştır:

Üssel biçim:

$$V_j = \exp(Y_j) , \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (20)$$

Ekonomik göstergeler endeksi:

$$EGE_j = (V_j / V_a) (100) , \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (21)$$

V_a - baz yılı değeri

Tablo 8 de verilen ekonomik göstergeler endeksine göre 1977 100 iken 1982 95.30, 1984 yılı 66.12 dir. 1980 yılından 1982 yılında görülen gelişme 1983 ve 1984 yıllarında devam edememiştir.

d) Ekonomik Potansiyel Endeksi (EPE):

Bu endeks ideal değerden uzaklık endeksine benzetmekle birlikte hesaplama yöntemi farklıdır. Potansiyel (incelenen dönemdeki en yüksek veya ideal) değerden farklar hesaplanır:

$$Z_j = \sum_{i=1}^n (D_{ij} - D_{j0}) , \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (22)$$

D_{i0} — incelenen dönemdeki o göstergeye ait en yüksek değer (potansiyel değer)

eğer farklı ağırlıklar kullanılıyorsa:

$$Z_j = \sum_{i=1}^n h_i (D_{ij} - D_{i0}), \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (22 \text{ a})$$

(18) ve (22) numaralı denklemler kullanılarak:

$$Z_j = T_j - \sum_{i=1}^n D_{i0}, \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (23)$$

Bu değer standard ekonomik göstergeler toplamından potansiyel değerler toplamının çıkarılmasından başka bir şey değildir. Potansiyel değerlerin toplamı 25.9292 dir. Dolayısı ile 1977 yılı için Z değeri —18.2101 (7.7191 - 25.9292), 1984 yılı için Z değeri —25.6632 (0.266 - 25.9292) olarak hesaplanabilir.

En yüksek (potansiyel) değerlerin ortalaması:

$$\bar{D}_{i0} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n D_{i0} \quad (24)$$

Ekonomik Göstergeler endeksinde olduğu gibi üssel biçimde ifade edilirse:

$$F = \exp(\bar{D}_{i0}) \quad (25)$$

Ekonomik Göstergeler ortalama değerinin üssel biçimi potansiyel değer ortalamasının üssel biçimine bölünürse ekonomik potansiyel endeksi elde edilir:

Ekonomik Potansiyel Endeksi:

$$EPE_j = (V_j / F)(100), \quad j = 1, 2, \dots, k \quad (26)$$

Ekonomik potansiyel yüzdeleri de Tablo 8 de verilmiştir. Bu endekse göre 1977 yılında potansiyelin yüzde 36.35 ine, 1984 yılında ise ancak yüzde 24.03 üne ulaşılabilmiştir. Dikkat edilecek nokta ekonomik potansiyel endeksinin yüzde olarak verilmiş olmasıdır. Eğer baz yılı bulunup, baz yılındaki değere bölünürse ekonomik gösterge endeksi ile aynı değerleri verecektir.

f) Göstergeler arası ilişkiler ve kamunun katkısı:

Ekonomik politikanın değerlendirilmesi sadece bir veya iki göstergeye bakılarak yapılırsa yanıltıcı olabilir. Kişiler sadece kendilerine «uygun» gelen büyüklükleri ileri sürebilirler. Bu sorunu hafifletmek için önemli görülen 18 değişkenden oluşan endekslere bakmak faydalı olabilir. Endekslerin biçimleri ve yer alan göstergeler öneri niteliğinde olup eleştiriye ve geliştirmeğe açıktır.

Endekslere göre yapılan sıralamalar Tablo 9 da verilmiştir. Bunlara göre incelenen 3 yıldan en iyileri 1977 ve 1982 yıllarıdır. 1979 ve 1980 yılları en başarısız olanlardır. 1981 ve 1984 yılları ise ortalamanın altında kalmaktadırlar. Burada gösterilmeyen fakat hesaplamış olduğumuz geometrik ortalama değerlerine göre de durum fazla farklı değildir. Ancak geometrik endekse göre en iyi yıl 1978 olarak görülmektedir.

Ekonomik Göstergeler Endeksi (EGE) ile göstergeler arasındaki ilişki nedir? Tablo 10 sıra korelasyonları vermektedir. Dikkati çeken ters ilişki içinde olan üç gösterge vardır. Ancak dikkatli bakıldığında bunların istatistiki bakımdan anlamlı olmadığı görülür. En yüksek korelasyon A6 (enflasyon oranının tersi) ve A7 (gelir dağılımı) göstergeleri iledir. Bu iki gösterge de yüksek olmakla birlikte istatistiki bakımdan anlamlı değildir. Ancak sadece iki göstergeye bakılacaksa bunlar enflasyon ve gelir dağılımı olmalıdır.

Kamunun katkısı ne olmaktadır? Bunu inceleyebilmek için kamu tasarruf - kamu yatırımının kamu kullanılabilir geliri olan oranı ile ekonomik göstergeler endeksi arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Tablo 11 bu değerleri vermektedir. 1977 ve 1984 yılları dışında iki değişken arasında bir yakınlık vardır. Bu sıralamalardan açıkça görülmektedir. Kamu açık oranının arttığı dönemlerde ekonomik göstergeler endeksinde düşme görülmektedir. İki değişken arasındaki regresyon ilişkisi:

$$EGE = 104.119 + 106.484 KA, r = 0.82, t = 3.52$$

burada, KA —(kamu tasarruf-yatırım)/gelir, r —korelasyon katsayısı, t —korelasyon katsayısı için t oranı. Aradaki ilişki yüzde 95 güven sınırı için anlamlıdır. Ortalama değerler için hesaplanan esneklik ise —0.50 dir. Yani KA'da yüzde 10 luk azalış, EGE'de yüzde 5 lik bir artışa neden olmaktadır. Görüldüğü gibi kamu tasarruflarının artırılmasının ekonomiye katkısı önemli boyutlara ulaşabilmektedir.

Tablo 1

TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER, 1977-1984*

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984**
A1	103.89	102.86	99.60	98.93	104.10	104.55	103.17	105.7
A2	69.6	65.5	64.1	68.0	69.4	71.0	73.2	71.4
A3	98.9	98.25	102.50	92.46	100.99	100.77	91.80	100.48
A4	104.09	102.02	99.07	99.44	104.81	104.18	103.98	103.37
A5	45.57	35.68	32.36	32.38	26.05	23.67	24.36	21.28
A6	80.58	65.53	61.01	48.26	73.10	79.87	76.56	68.97
A7	98.27	95.96	83.05	71.95	86.19	95.48	101.18	88.42
A8	53.59	51.29	52.19	52.42	52.66	52.89	53.13	53.37
A9	30.24	49.75	44.60	36.79	52.65	64.98	62.02	74.00
A10	79.4	73.8	73.7	56.9	52.1	49.7	49.0	54.20
A11	58.33	112.86	99.30	171.24	137.06	119.43	105.56	101.63
A12	97.60	115.20	103.62	79.64	83.68	93.42	107.92	95.65
A13	103.9	90.0	96.4	90.0	101.7	103.4	103.0	105.0
A14	3.404	3.361	3.319	3.2778	3.2368	3.1963	3.1563	3.1169
A15	19.25	20.49	18.43	16.89	18.14	17.92	16.82	14.37
A16	67.66	70.15	66.77	67.63	58.72	68.52	75.74	63.67
A17	66.71	60.99	67.60	46.33	64.87	79.12	68.07	58.73
A18	-2.0	-2.0	-2.0	-2.0	2.0	2.0	2.0	2.0

(*) Değişken tanımları için metne bakınız.

(**) 1984 yılı verileri geçicidir.

Kaynak: Veri kaynakları ve tanımları Ek te verilmiştir.

Tablo 2

**EKONOMİK GÖSTERGELERİN
ORTALAMA DEĞERLERİ VE STANDARD SAPMALARI**

Ekonomik Gösterge	Ortalama Değer	Standard Sapma
A1	102.85	2.2273302
A2	69.025	2.8542731
A3	98.26875	3.7489946
A4	102.37	2.5636302
A5	30.16875	7.4934379
A6	69.235	10.196839
A7	90.0625	9.0140429
A8	52.6925	0.6882723
A9	51.87875	13.774299
A10	61.1	11.605818
A11	113.17625	30.358332
A12	97.09125	11.113253
A13	99.175	5.8221023
A14	3.2585125	0.0939045
A15	17.788750	1.7109167
A16	67.3575	4.5843586
A17	64.0525	8.7698357
A18	0.0	2.0

Not: Değişken tanımları için metne bakınız.

Tablo 3

STANDARD EKONOMİK GÖSTERGELER, 1977-1984

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
A1	0.4669	0.0045	-1.4591	-1.7599	0.5612	0.7632	0.1437	1.2796
A2	0.2015	-1.2350	-1.7255	-0.3591	0.1314	0.6919	1.4627	0.8321
A3	0.1684	-0.0050	1.1286	-1.5494	0.7259	0.6672	-1.7255	0.5898
A4	0.6709	-0.1865	-2.0674	-1.1429	0.9518	0.7060	0.6280	0.3901
A5	2.0553	0.7355	0.2924	0.2951	-0.5496	-0.8673	-0.7752	-1.1862
A6	1.1126	-0.3633	-0.8066	-2.0570	0.3790	1.0430	0.7184	-0.0260
A7	0.9105	0.6542	-0.7780	-2.0093	-0.4296	0.6010	1.2334	-0.1822
A8	1.3040	-2.0377	-0.7301	-0.3959	-0.0472	0.2870	0.6356	0.9843
A9	-1.5710	-0.1545	-0.5284	-1.0954	0.0560	0.9511	0.7362	1.6060
A10	1.5768	1.0943	1.0857	-0.3619	-0.7755	-0.9823	-1.0426	-0.5945
A11	-1.8066	-0.0104	-0.4571	1.9126	0.7867	0.2060	-0.2509	-0.3803
A12	0.0458	1.6295	0.5875	-1.5703	-1.2068	-0.3303	0.9744	-0.1297
A13	0.8116	-1.5759	-0.4766	-1.5759	0.4337	0.7257	0.6570	1.0005
A14	1.5493	1.0914	0.6441	0.2054	-0.2312	-0.6625	-1.0885	-1.5080
A15	0.8541	1.5788	0.3748	-0.5253	0.2053	0.0767	-0.5662	-1.9982
A16	0.0660	0.6091	-0.1282	0.0594	-1.8841	0.2536	1.8285	-0.8044
A17	0.3030	-0.3492	0.4045	-2.0208	0.0932	1.7181	0.4581	-0.6069
A18	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
Top-								
lam	7.7191	0.5298	-5.6394	-14.95	0.2002	6.8481	5.0271	0.2660
Sıralama 1	4	7	8	6	2	3	5	

Not: Değişken tanımları için metne bakınız.

Tablo 4

EKONOMİK GÖSTERGELER SIRALAMASI, 1977-1984

Ekonomik Gösterge	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
A1	4	6	7	8	3	2	5	1
A2	4	7	8	6	5	3	1	2
A3	5	6	1	7	2	3	8	4
A4	3	6	8	7	1	2	4	5
A5	1	2	4	3	5	7	6	8
A6	1	7	6	8	4	2	3	5
A7	2	3	5	8	7	4	1	6
A8	1	8	7	6	5	4	3	2
A9	8	5	6	7	4	2	3	1
A10	1	2	3	4	6	7	8	5
A11	8	4	7	1	2	3	5	6
A12	4	1	3	8	7	6	2	5
A13	2	7	6	8	5	3	4	1
A14	1	2	3	4	5	6	7	8
A15	2	1	3	6	4	5	7	8
A16	5	2	6	4	8	3	1	7
A17	4	6	3	8	5	1	2	7
A18	6.5	6.5	6.5	6.5	2.5	2.5	2.5	2.5

Not: Değişken tanımları için metne bakınız.

Tablo 5

**ORTALAMA DEĞERLERE GÖRE
YILLARIN SIRALAMASI**

Sıralama	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
1	5	2	1	1	1	1	3	3
2	3	4	0	0	2	4	2	2
2.5	0	0	0	0	1	1	1	1
3	1	1	5	1	1	5	3	0
4	4	1	1	3	3	2	2	1
5	2	1	1	0	6	1	2	4
6	0	4	4	3	1	2	1	2
6.5	1	1	1	1	0	0	0	0
7	0	3	3	3	2	2	2	2
8	2	1	2	6	1	0	2	3
ortalama	3.472	4.528	5.139	6.083	4.472	3.806	4.417	4.639
standard sapma	2.276	2.312	2.012	2.016	1.829	1.937	3.198	2.448
değişim katsayısı	1.53	1.96	2.55	3.02	2.45	1.96	1.38	1.90
ortalamanın üstündeki değişken	15	8	7	4	11	15	12	8
ortalama değerlere göre sıralama	1	5	7	8	4	2	3	6
OSE	100.0	130.4	148.0	175.2	128.8	109.6	127.2	133.61
IS	28.80	22.08	19.46	16.44	22.36	26.67	22.64	21.56
ISE	100.0	76.77	67.57	57.08	77.64	91.22	78.61	74.85

Tablo 6

**EKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ
SIRA KORELASYONLAR**

	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9
A1	1.0	0.667	0.310	0.714	-0.643	0.619	-0.07	0.643	0.714
A2		1.0	-0.357	-0.048	-0.619	0.619	0.357	0.810	0.619
A3			1.0	0.143	-0.214	0.119	-0.357	-0.143	0.119
A4				1.0	-0.405	0.762	0.167	-0.143	0.286
A5					1.0	-0.167	0.167	-0.286	-0.929
A6						1.0	0.571	0.762	0.167
A7							1.0	0.310	0.0
A8								1.0	0.214
A9									1.0
A10									
A11									
A12									
A13									
A14									
A15									
A16									
A17									

Not: Değişken tanımları için metne bakınız.

Tablo 6 (Devam)

**EKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ
SIRA KORELASYONLAR**

	A10	A11	A12	A13	A14	A15	A16	A17
A1	-0.381	-0.143	-0.167	0.857	-0.548	-0.333	-0.333	0.214
A2	-0.643	-0.095	-0.048	0.667	-0.714	-0.691	0.191	0.286
A3	0.071	-0.167	-0.214	0.321	0.048	0.238	-0.714	0.238
A4	-0.429	0.167	-0.289	-0.167	-0.238	-0.048	-0.143	0.381
A5	0.810	-0.119	0.214	-0.643	0.952	0.786	0.143	-0.238
A6	-0.238	-0.405	0.048	0.560	0.095	0.0	0.024	0.691
A7	0.024	-0.571	0.786	0.071	0.167	0.262	0.643	0.619
A8	-0.190	-0.429	-0.143	0.643	-0.333	-0.429	-0.143	0.191
A9	-0.738	0.143	0.0	0.714	-0.881	-0.619	0.0	0.345
A10	1.0	-0.429	0.238	-0.381	0.952	0.714	-0.167	-0.405
A11		1.0	-0.595	-0.143	-0.238	-0.214	0.095	-0.250
A12			1.0	-0.143	0.238	0.381	0.524	0.310
A13				1.0	-0.548	-0.333	-0.345	0.310
A14					1.0	0.905	0.048	-0.095
A15						1.0	0.048	0.095
A16							1.0	0.333
A17								1.0

Not: Değişken tanımları için metne bakınız.

Tablo 7
İDEAL DEĞERDEN UZAKLIKLAR ve
ENDEKS DEĞERLERİ

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
A1	6.6605	1.6259	7.5005	9.2386	0.5161	0.2667	1.2903	0.0
A2	1.5906	7.2776	10.1646	3.3190	1.7724	0.5941	0.0	0.3977
A3	0.9220	1.2850	0.0	7.1717	0.1622	0.2129	8.1459	0.2903
A4	0.0789	1.1844	9.1156	4.3878	0.0	0.0604	0.1048	0.3155
A5	0.0	1.7418	3.1078	3.0983	6.7855	8.5416	8.0117	10.5073
A6	0.0	2.1783	3.6833	10.0463	0.5382	0.0048	0.1554	1.2964
A7	0.1043	0.3355	4.0457	10.5151	2.7656	0.3999	0.0	2.0039
A8	0.0	11.1670	4.1376	2.8900	1.8257	1.0343	0.4468	0.1022
A9	10.0933	3.0994	4.5557	7.2976	2.4025	0.4289	0.7566	0.0
A10	0.0	0.2328	0.2412	3.7586	5.5333	6.5490	6.8613	4.7145
A11	13.8334	3.6979	5.6155	0.0	1.2677	2.9125	4.6807	5.2574
A12	2.5081	0.0	1.1789	10.2387	8.0446	3.8408	0.4292	3.0948
A13	0.0357	6.6378	2.1818	6.6378	0.3213	0.0755	0.1180	0.0
A14	0.0	0.2097	0.8194	1.8061	3.1702	4.8921	6.9580	9.3471
A15	0.5252	0.0	1.4496	4.4272	1.8865	2.2563	4.6010	12.7950
A16	3.1064	1.4869	3.8287	3.1297	13.7834	2.4803	0.0	6.9322
A17	2.0025	4.2737	1.7255	13.9794	2.6403	0.0	1.5977	5.4056
A18	4.0	4.0	4.0	4.0	0.0	0.0	0.0	0.0
M	6.2817	7.1017	8.2066	10.2928	7.3086	5.8779	6.6451	7.9032
I	0.6251	0.7067	0.8167	1.0243	0.7273	0.5849	0.6613	0.7864
siralama	2	4	7	8	5	1	3	6
ID	100.0	113.05	130.64	163.85	116.35	93.57	105.79	125.81
IDE	100.0	88.46	76.54	61.03	85.95	106.87	94.53	79.48

Tablo 8

EKONOMİK GÖSTERGELER ENDEKSİ

Yıl	Toplam	Ortalama	Sapma	Biçim	Yüdesi	Sıralama	Endeks (1977 = 100)
1977	7.7191	0.428838	1.0144388	1.535	36.35	1	100.00
1978	0.5298	0.029433	1.0088986	1.0298	24.30	4	67.09
1979	-5.6394	-0.3133	0.9048101	0.7310	17.30	7	47.62
1980	-14.950	-0.83058	1.0102395	0.4358	10.32	8	28.39
1981	0.2002	0.01112	0.7422647	1.0111	23.94	6	65.87
1982	6.8481	0.38045	0.6924475	1.4629	34.64	2	95.30
1983	5.0271	0.27928	0.9517175	1.3221	31.30	3	86.13
1984	0.2660	0.01477	0.9894867	1.0149	24.03	5	66.12

Not: Her gösterge için en yüksek değer potansiyeli göstermektedir. Potansiyel değerlerin toplamı 25.9292, ortalaması 1.4405111, ve standard sapması 0.3215064 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 9

ENDEKSLERE GÖRE YILLARIN SIRALANMASI

Yıl	Ekonomik Göstergeler Endeksi	İdeal Değerden Uzaklık	Standard Gösterge Sıralaması	Ortalama
1977	1	2	1	1.333
1978	4	4	5	4.333
1979	7	7	7	7.0
1980	8	8	8	8.0
1981	6	5	4	5.0
1982	2	1	2	1.667
1983	3	3	3	3.0
1984	5	6	6	5.667

Kaynak: Tablo 5,7, ve 8.

Tablo 10

**EKONOMİK GÖSTERGELER İLE
ENDEKS ARASINDAKİ SIRA KORELASYONLAR**

<u>Gösterge</u>	<u>Sıra Korelasyon</u>
A1	0.500
A2	0.5476
A3	-0.1905
A4	0.5714
A5	0.0238
A6	0.8333
A7	0.8095
A8	0.5952
A9	0.1429
A10	-0.0238
A11	-0.4286
A12	0.3810
A13	0.6429
A14	0.0714
A15	0.1905
A16	0.4048
A17	0.5714
A18	0.2857

Kaynak: Tablo 4 ve 8.

Tablo 11

**KAMU TASARRUF ve YATIRIM DENGESİ ve
EKONOMİK GÖSTERGE ENDEKSİ**

Yıl	(Kamu Tasarruf- Yatırım)		Ekonomik Gösterge	
	Kamu Geliri	Sıralama	Endeksi	Sıralama
1977	-0.253	4	100	1
1978	-0.273	5	67.09	4
1979	-0.637	8	47.62	7
1980	-0.584	7	28.39	8
1981	-0.328	6	65.87	6
1982	-0.153	1	95.30	2
1983	-0.190	3	86.13	3
1984	-0.178	2	66.12	5

Kaynak: TCMB (1983, ss. 101), ISO (1984, ss. 102), TÜSİAD (1984, ss. 8,10), Özmucur (1984, ss. 4) ve Tablo 8.

EK: VERİ KAYNAKLARI :

- A1. Gayrisafi milli hasıla (1968 üretici fiyatlarıyla) zincirleme endeksi:
Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1983, ss. 431), İstanbul Sanayi Odası (İSO) (1984, ss. 87).
- A2. Özel Tüketimin Gayrisafi Milli Hasıla'ya Oranı (Yüzde):
Kaynak: İSO (1984, ss. 102), TÜSİAD (Türk Sanayici ve İşadamları Derneği) (1984, ss. 8)
- A3. Kişi Başına Buğday Üretimi Zincirleme Endeksi:
Kaynak: TÜSİAD (1984, ss. 5, 193). 1984 yılı tarımsal üretim büyüme hızı olan yüzde 3.2 kullanılarak 1984 yılı buğday üretimi hesaplanmıştır.
- A4. Sanayide Verimlilik Zincirleme Endeksi:
Kaynak: DİE (1983, ss. 431), İSO (1984, ss. 87), Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor
- A5. İşe Yerleştirilme Oranı (İşe Yerleştirilen/İş İsteyen) (Yüzde):
Kaynak: DİE (1983, ss. 175), DİE (1984, ss. 3). 1984 yılı ilk altı aylık veriler kullanılarak hesaplanmıştır.
- A6. Toptan Eşya Fiyat Endeksi Zincirleme Endeksinin Tersi (yüzde):
Kaynak: DİE (1983, ss. 388), DİE (1984, ss. 68). 1984 yılı ilk yedi aylık verilerin ortalaması kullanılarak hesaplanmıştır.
- A7. Gelir Dağılımı (Ortalama Günlük Ücret Zincirleme Endeksi/Gayrisafi Milli Hasıla Zincirleme Endeksi) (Yüzde):
Kaynak: DİE (1983, ss. 209, 431), İSO (1984, ss. 85), TÜSİAD (1984, ss. 53). 1984 yılı ilk beş aylık ortalama

olan 1212, 1984 yılı için ortalama günlük ücret rakamı olarak alınmıştır.

- A8. Bölgesel Gelir Dağılımı (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Kişi Başına Gelir/Diğer bölgelerde Kişi Başına Gelir) (Yüzde):

Kaynak: DİE (1981, ss. 3), Özötün (1980, ss. 117) DİE (1981, ss. 3) bölgelerin 1980 ve 1975 yılı nüfuslarını vermektedir. Bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri nüfusu yılda ortalama yüzde 1.70805, Türkiye nüfusu ise yılda yüzde 2.08678 artış göstermiştir. Bu artış oranları kullanılarak 1977-1984 nüfusları tahmin edilmiştir. Özötün (1980, ss. 117) 1975-1978 dönemi için bölgelerin paylarını vermiştir. 1977 ve 1978 rakamları bu yayından alınmıştır, 1975-1978 dönemi gelir payı ortalaması olan 9.7425, 1979-1984 dönemi için kullanılmıştır. $(Y - N) / (N - Y)$ formülü kullanılarak iki bölgedeki kişi başına gelir oranları hesaplanmıştır. Bu formülde Y, N Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi gelir ve nüfus paylarını göstermektedir.

- A9. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (İhracat/İthalat) (Yüzde):

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) (1983, ss. 114), DİE (1984, ss. 33). 1984 yılı ilk altı aylık veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

- A10. Dış Ticaret Haddi (1973 100)

Kaynak: TÜSİAD (1984, ss. 107), DİE (1984, ss. 32). 1984 ilk üç aylık dönem verileridir.

- A11. Altın ve Döviz Rezervi (Net) Zincirleme Endeksi:

Kaynak: TÜSİAD (1984, ss. 112). 1984 yılı Mart ayı verisidir.

- A12. İnşaat Ruhsatname Sayısı Zincirleme Endeksi:

Kaynak: DİE (1983, ss. 284), DİE (1984, ss. 12) 1984.

yılı ilk beş aylık veriler kullanılarak tahmin edilmiştir.

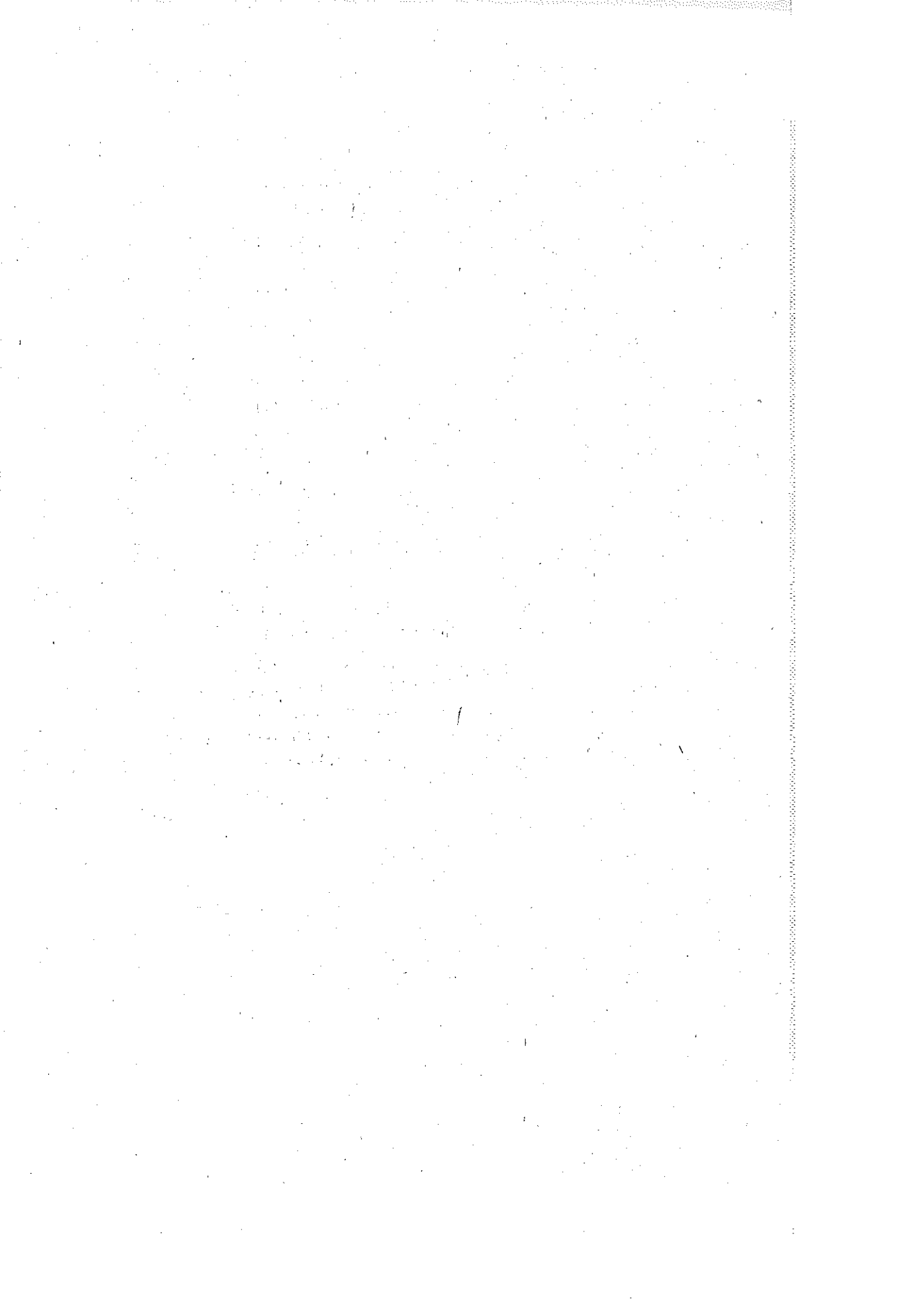
- A13. Sabit Sermaye Yatırımları Zincirleme Endeksi:
Kaynak: TÜSİAD (1984, ss. 192), İSO (1984, ss. 102)
1984 yılı büyüme hızı olarak yüzde 5 kullanılmıştır.
- A14. Nüfus Dağılımı (7 Büyük ilin Toplam Nüfus İçindeki Payının Tersi):
Kaynak: DİE (1983, ss. 36) Adana, Ankara, Bursa, İçel, İstanbul, İzmir, Kocaeli nüfusu 1975-1980 döneminde ortalama yüzde 3.37987, Türkiye nüfusu yüzde 2.08678 artmıştır. Bu oranlar kullanılarak 1977-1984 nüfusları tahmin edilmiş, ve Türkiye nüfusu 7 ilin nüfusuna bölünmüştür.
- A15. Vergi Etkinliği (Vergi Gelirlerinin Gayrisafi Milli Hasılaya Oranı) (Yüzde):
Kaynak: TÜSİAD (1984, ss. 27). 1984 yılı vergi gelirlerinin yüzde 25.7 artacağı varsayımı altında 1984 yılı vergi gelirleri tahmin edilmiştir.
- A16. Para Politikası Etkinliği (Parasal Taban Zincirleme Endeksinin Tersi) (Yüzde):
Kaynak: TCMB (1984, ss. 8). 1984 yılı için 1984 Haziran ve 1983 Haziran rakamları kullanılmıştır.
- A17. Parasal Yetki Kurumlarının Yükümlülükleri Zincirleme Endeksinin Tersi (Yüzde):
Kaynak: TCMB (1984, ss. 6) 1984 yılı için 1984 Haziran ve 1983 Haziran rakamları kullanılmıştır. (Toplam pasif - dolaşıma çıkan para) yükümlülük olarak tanımlanmıştır.
- A18. Politik ve Ekonomik İstikrar:
Standard ekonomik gösterge değerleri —1 ve 1 olması için politik ve ekonomik istikrar göstergeleri 1977-1980 dönemi için —2, 1981-1984 dönemi için 2 değeri almışlardır. Bu değerler 0 ve 4 de olabilirdi.

KAYNAKLAR

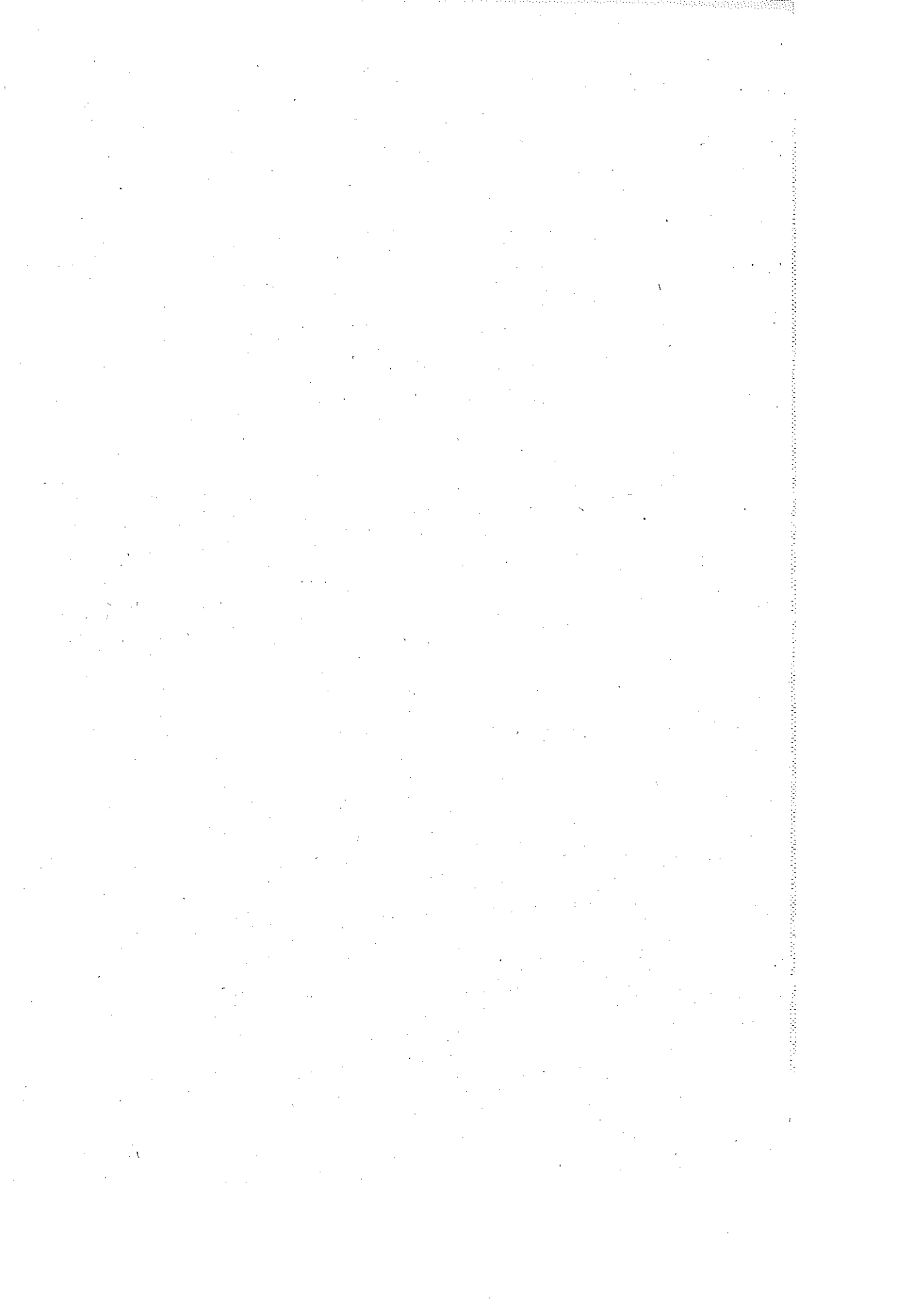
- Adelman, I. —C.T. Morris (1967) **Society, Politics— Economic Development** The Johns Hopkins Press. Baltimore.
- Bulutay, Tuncer (1981), «Türkiye'nin 1950-1980 Dönemindeki İktisadi Büyümesi Üzerine Düşünceler» **ODTÜ Gelişme Dergisi 1981 Özel Sayısı**, ss. 493-539.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) (1983) **Türkiye İstatistik Yıllığı 1983** Yayın No 1040. Ankara.
- DİE (1981) **Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş (Özet Tablolar)**. Yayın No 945.
- DİE (1984) **Aylık İstatistik Bülteni 1984, VIII**. Ankara. Eylül 1984.
- DİE (1984a) **Genel Nüfus Sayımı 12.10.1980 Sosyal ve Ekonomik Nitelikler**. Yayın No 1072.
- Fox, K.A., J.K. Sengupta, E. Thorbecke, **The Theory of Quantitative Economic Policy**. North-Holland. Amsterdam. 1973.
- Friedman, Benjamin (1975) **Economic Stabilization Policy: Methods in Optimization** North-Holland. Amsterdam.
- Freund, J.E. - R.E. Walpole (1980) **Mathematical Statistics**. Prentice-Hall.
- Harbison, F.H., J. Maruhnic, J.R. Resnick (1970) **Quantitative Analyses of Modernization and Development**. Princeton University. New Jersey.

- Hickman, B.J. (1965) **Quantitative Planning of Economic Policy**. The Brookings Institution. Washington, D. C.
- İstanbul Sanayi Odası (İSO) (1984) 1984 Yılı'nın İlk Yarısında Türkiye Ekonomisi Yayın No 1984/14. İstanbul.
- Kirschen, E.S. (1964) **Economic Policy in Our Time**. North-Holland. Amsterdam.
- Kirschen, E.S. (1974) **Economic Policies Compared: East and West**. North-Holland.
- Kirschen, E.S. - L. Morissens (1965), «The Objectives and Instruments of Economic Policy», Hickman (1965) içinde, ss. 111-133.
- Koopmans, T.C. - J.M. Montias (1971), «On the Description and Comparison of Economic Systems», A. Eckstein (ed.) **Comparison of Economic Systems** içinde. University of California Press. Berkeley, ss. 27-78.
- Özmutur, Süleyman (1984), «Kamu Tasarrufu» Türkiye Ekonomisinde Tasarruf Semineri. İstanbul Ticaret Odası. Haziran 1984.
- Özmutur, S. (1984a) **Gelirin Fonksiyonel Dağılımı**. Yayınlanmamış çalışma.
- Özmutur, S. (1979) «Regional Distribution of Incomes With Special Reference to İstanbul», **Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Dergisi**.
- Özmutur, S. - M. Çınar (1978) «Türkiye'de Gelir Vergisi Alınabilirliği ve Tahsilatı, 1974» **ODTÜ Gelişme Dergisi**.
- Özütün, Erdoğan (1980) **Türkiye Gayrisafi Yurt İçi Hasılası (İller İtibariyle)** DİE Yayın No 907. Ankara.
- Pindyck, Robert S. (1973) **Optimal Planning for Economic Stabilization**. North-Holland. Amsterdam.
- Siegel, S (1956) **Nonparametric Statistics for the Behavioral Sciences**. McGraw-Hill. New York.

- Spulber, N. - I. Horowitz (1976), **Quantitative Economic Policy and Planning**. W.W. Norton. New York.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) (1983). **Yıllık Rapor 1983**.
- TCMB (1984) **Üç Aylık Bülten 1984 II**. Ankara.
- Theil (1961) **Economic Forecasts and Policy**. North-Holland. Amsterdam.
- Theil, H. (1964) **Optimal Decision Rules for Government and Industry**. North-Holland. Amsterdam.
- Theil, H. (1965), «Linear Decision Rules for Macrodynamic Policy Problems», Hickman (1965) içinde, ss. 18-42.
- Tinbergen, Jan (1952) **On the Theory of Economic Policy**. North-Holland.
- Tinbergen, J. (1956) **Economic Policy: Principles and Design**. North-Holland.
- Turnovsky, Stephen, J. **Macroeconomic Analysis and Stabilization Policy** Cambridge University Press. 1977.
- TÜSİAD (1984) **The Turkish Economy 1984**. İstanbul.
- van den Bogaard, P.J.M. - H. Theil, «Macrodynamic Policy Making: An Application of Strategy and Certainty Equivalence to the Economy of the United States, 1933-1946» **Metroeconomica**. 1959, ss. 149-167.

**GENEL FİHRİST
VE KONU FİHRİSTİ**

GENEL FİHRİST

No. su Sıra	Konferansçı	Konu	Cilt	Sayfa
1	Aydın Yalçın	Bütçe ve İktisat Politikamız	I	1 — 8
2	Memduh Yaşa	Türk Gelir Vergisine Mütteallik Bazı Meseleler	I	9 — 21
3	M. O. Dikmen	Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikaları	I	23 — 39
4	B. N. Feyzioğlu	Muamele Vergisi, Gelir Vergisi- nin Yerini Tutabilir mi?	I	41 — 57
5	Suat Başar	Vergi Kazasının Mahiyeti	I	59 — 72
6	Ekrem Özelmas	İktisadî Devlet Teşekküllerinin Mürakabesi	I	73 — 82
7	Besim Üstünel	Gelir ve Servet Vergilerinin ik- tisadî Tesirleri	I	83 — 91
8	Rasim Saydar	Vergi Hukukumuzda Malî İшти- rakler	I	93 — 102
9	Mübîn Başar	Vergi Hukukunda Tefsir	I	103 — 112
10	Basri Bora	Kıymet Esasına İstinad Eden Yeni Gümrük Tarifemiz	I	113 — 125
11	Recep Turgay	Türkiye'de Gelir Vergisi Tatbi- katı	I	127 — 153
12	Esat Tekeli	Bizde Vergi Hukuku ve Vergi Kazası	I	154 — 161
13	Tahsin Yıldırım	Türk Gümrük Vergisinin Mat- rahı	II	1 — 12
14	Recep Turgay	Gelir Vergisinde Esnaf Muaflığı- nın Genel ve Özel Şartları	II	13 — 39
15	M. O. Dikmen	Asgarî Geçim Haddi Üzerinde Düşünceler	II	41 — 64
16	A. Memduh Yaşa	Muamele Vergilerinde Teklif Safhası	II	65 — 80
17	Talip Güran	6815 sayılı Kanununun 2 nci mad- desinin B Bendinin Tahlil ve Tenkidi	II	81 — 100
18	B. N. Feyzioğlu	Bütçe Birliği ve Konsolide Büt- çe Hesapları	II	101 — 116
19	Mübîn Başar	Vergi Hukuku Bakımından Za- rarların Mahiyeti	II	117 — 142
20	Esat Tekeli	Vergi Hukuku ile İlgili İki Me- sele	II	129 — 142
21	Suat Keskinöğlü	İşletme Ekonomisinde Bütçe Mefhumu Hakkında	II	143 — 158

<i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
22	M. N. Anıl	Mütakâmil Bir Gümrük Sistemi- ne Olan İhtiyacımız	II	159 — 186
23	Hizmet Sağcı	Modern Bütçe ve Muhasebe Te- lâkkileri Muvacehesinde Türk Devlet Muhasebesinin Duru- mu	II	187 — 202
24	Mehmet Akmansu	Gümrük Tarifelerinde İndirim Sağlama Konusunda Milletler- arası Çalışmalar ve 1956 Ta- rife Müzakereleri	II	203 — 213
25	Selâhaddin Tuncer	İktisadî Kalkınma ve Masraf Po- litikası	III	1 — 24
26	Sabahaddin Teoman	1957 Malî Yılında Yürürlüğe Giren Vergi ve Mükellefiyet- lerin Prensiplere Mahiyetleri Hakkında Açıklamalar	III	25 — 49
27	Sahir Erman	Hileli Vergi Suçları Hakkında Bazı Düşünceler	III	51 — 71
28	M. O. Dikmen	Mütehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi	III	73 — 102
29	B. N. Feyzioğlu	Bütçe ve İktisadî Plân	III	103 — 126
30	Talip Güran	5815 Sayılı Kanununun 2 nci Mad- desi C. Bendinin Tahlil ve Tenkidi	III	127 — 140
31	A. Memduh Yaşa	Müşterek Piyasa ve Doğurduğu Malî Meseleler	III	141 — 152
32	Gıyas Akdeniz	Türk Gelir Vergisine Göre Tica- rî Kazanç Kavramı	III	153 — 165
33	Muhlis Ete	Türkiye'de Devlet Bütçesi Dı- şında Kalan Devlet İşletmele- rinin Tabii Oldukları Muraké- be Şekilleri	III	167 — 190
34	Kenan Bulutoğlu	Fransız Plânlamasında Yatırım- ların Finansman Yolları	III	191 — 205
35	Esat Tekeli	Türkiye'de İlk Bütçe	III	207 — 211
36	Selçuk Egemen	Blokaj ve Deblokaj Mekanizması	III	213 — 218
37	Esat Tekeli	Vergi Politikaları ve Türkiye'de Vergi Politikası	IV	1 — 11
38	Selâhattin Tuncer	İktisadî Kalkınmada Âmme Kre- disinin Rolü ve Ehemmiyeti	IV	13 — 58
39	Ahmet Kılıçbay	İktisat İliminin Gelişmesi Karşı- sında Maliye Politikasının Al- dığı İstikamet	IV	59 — 64

<i>No. su</i> <i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
40	M. C. Kutadgu	Türk Gelir Vergisi Sisteminde Menkul Sermaye İratları Stopajı ve Tatbikatı	IV	65 — 85
41	Ralph Turvey	İktisatçı Görüşü İle Vergileme	IV	87 — 91
41a	Ralph Turvey	The Economist's Approach To Taxation-Some Introductory Notes	IV	93 — 98
42	H. Eichler	İktisat İlimi Öğrenimi Çerçevesi İçinde Hususî Hukuk Sistemi	IV	99 — 108
42a	H. Eichler	Das System Des Privatrechts im Rahmen Des Wirtschaftswissenschaftlichen Studiums	IV	109 — 119
43	O. N. Torun	Devletlerarası Borçlar	IV	121 — 146
44	I. Küçükömer	Para Politikası Gâyelerini Gerçekleştirmekte Neden Muvafak Olmayabilir?	IV	147 — 156
45	B. Keyder	Ziraat Sektörde Vergilendirme	IV	157 — 171
46	K. Bulutoğlu	Vergiye Karşı Tipik Bir Reaksiyon: Poujade Hareketi	IV	173 — 197
47	Süleyman Barda	Enflasyon ve Vergi Politikası	IV	199 — 228
48	Kemal Tosun	Mevzuatımızda Maliyet Rejimi	IV	227 — 248
49	M. O. Dikmen	Ziraat Kazançların Vergilendirilmesi, Sâbit Ortalama ve Zarar Nakli	V	1 — 21
50	Memduh Yaşa	Devlet Faaliyetinin ve Âmme Masraflarının Optimal Seviyesi	V	23 — 24
51	Tahsin Yıldırım	Gümrük Kanununun Tâdili Me-selesi	V	35 — 53
52	Mübin Başar	Veraset ve İntikal Vergisi Hak-kında Düşünceler	V	55 — 83
53	Recep Turgay	Türkiye'de Ziraat Kazançlar Na-sıl Vergilendirilmelidir?	V	87 — 114
54	Sadun Aren	Devlet Borçlarının Sınırları Me-selesi	V	115 — 121
55	Âkif Erginay	Vergi Hukukunun Mevzu ve Muhtariyeti	V	123 — 131
56	B. N. Feyzioğlu	Millî Muhasebenin Vazife ve Fonksiyonları	V	133 — 150
57	Rudolf Stucken	Der Wandel in der Haushaltslage und Haushalts Politik Der Bundesrepublik	V	151 — 162

<i>No.su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
57a	Rudolf Stucken	Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Bütçe ve Bütçe Politikasında Değişiklik	V	163 — 173
58	S. Tuncer	İktisadî Kalkınma ve Âmme Varidatı	V	175 — 204
59	Sahir Erman	Vergi Usul Kanununda Yer Alan Ceza Hukuku Kaideleri	V	205 — 226
60	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Bina İratlarının Vergilendirilme Şekilleri	V	227 — 232
61	M. Orhan Dikmen	Müşterek Pazar ve Türkiye	VI	1 — 22
62	Mesut Erez	Devlet Yatırımları ve Fevkalâde Kazançların Vergilendirilmesi	VI	23 — 32
63	Kenan Bulutoğlu	Ağustos Devaluation'u, Dış Ticaret Açığı ve Bütçe Politikası	VI	33 — 66
64	Gülten Kazgan	Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası	VI	67 — 82
65	Ahmet Zühtü İşıl	Mali Politikası İmkânlarının Gerçekleşebilme Hudutları	VI	83 — 98
66	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Yatırımlar ve Vergi Politikası	VI	99 — 108
67	Hakkı Musaballı	Gelir Vergisinde Servet Beyanı	VI	109 — 118
68	Sadun Aren	Yatırım İndirimi ve İktisadî Politika	VI	119 — 123
69	Haydar Kazgan	İtalyan Vergi Sisteminde Yatırım İndirimi	VI	125 — 138
70	Selâhaddin Tuncer	Türkiye'de Âmme Varidatının Durumu ve Meseleleri	VI	139 — 168
71	M. Zeki Kuruca	Yatırım İndirimi ve Maliye Politikası	VI	169 — 188
72	Mükerrem Hiç	Reevalüasyon Kavramı ve Reevalüasyonun Vergi Adaleti Üzerindeki Akisleri	VI	189 — 200
73	Mesut Erez	Vergi Hukukumuzda Mücbir Sebepler, Ağır Hastalık Hali	VII	1 — 7
74	Mübin Başar	Gelir Vergisi	VII	9 — 20
75	Haydar Kazgan	Devlet Hizmetlerinin Finansmanı ve Devlet Sektöründe Fiyat Politikası	VII	21 — 45
76	H. Van Dyke	A New Dimension in Foreign Assistance	VII	47 — 56

<i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
76a	H. Van Dyke	Dış Yardımda Yeni Ölçü	VII	57 — 66
77	Kenan Bulutoğlu	Türk Vergi Sisteminde Reform Meselesi	VII	67 — 101
78	Nasuhi Bursal	Amortisman ve Vergi Arasındaki Münasebetler	VII	103 — 118
79	P. Dertilis	L. Association de La Grèce Au Marché Commun	VII	119 — 123
79a	P. Dertilis	Yunanistan'ın Müşterek Pazarına Katılması	VII	124 — 128
80	Halil Nadaroğlu	Teoride ve Pratikte Parafiskalite Servet Vergileri	VII	129 — 156
81	Selâhaddin Tuncer	İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı	VII	157 — 178
82	Salih Tuğ	İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı	VII	179 — 195
83	Nuri Karacan	Monopol Halinde Verginin İn'ikâsı	VII	197 — 219
84	A. Başer Kafaoğlu	Kalkınmanın Sosyal Açısı ve Vergi Reformu Komisyonu Raporu	VII	221 — 236
85	A. Şakir Ağanoğlu	Vakıflar Genel Müdürlüğü Çalışmaları	VIII	1 — 13
86	M. N. Kodamanoğlu	Nüfus Yapımız Açısından Eğitim Sistemimiz ve Malf Meseleleri	VIII	15 — 32
87	Haydar Kazgan	Plânlı Devrede Devlet İşletmeciliğinin Çalışma İlkeleri	VII	33 — 49
88	Tayfur Tarhan	Türkiye'de Devlet Muhasebesi ve Muzaaf Usul	VIII	51 — 61
89	İsmail Türk	Türkiye'de Bütçe Reformuna Niçin İhtiyaç Vardır? Türkiye'de Bütçe Reformu Nasıl Olmalıdır?	VIII	63 — 90
90	M. Orhan Dikmen	Kalkınma Plânında Yatırımların Finansmanı	VIII	91 — 107
91	Selâhaddin Tuncer	Türkiye'de Varidat Bütçesi Tahminleri ile Millî Gelir Arasındaki Münasebetler	VIII	109 — 128
92	Kenan Bulutoğlu	Kalkınma Plânımız ve Finansmanı	VIII	129 — 141
93	Nuri Karacan	Vasıtalı - Vasıtasız Vergiler ve Fiyatlar Genel Seviyesi	VIII	143 — 160

<i>No. su</i> <i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
94	Sevim Görgün	Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi ve Arazi Vergileri	VIII	161 — 168
95	Recep Turgay	Türkiye'de Malî Kazanın Bugünkü Durumu	VIII	169 — 193
96	Kemal Tosun	Devlet Maliyesinde Reorganizasyon ve Rasyonalizasyon Problemi	VIII	199 — 219
97	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Devlet Fonksiyonlarının Gelişme Seyri ve Devlet Faaliyetlerinin Finansmanında Bazı Problemler	IX	1 — 18
98	Âkif Erginay	Anayasamızın Malî Hükümleri	IX	19 — 28
99	O. Fikret Arkun	Vergi Kanunlarına Göre İktisadî Kıymetlerin Değerlendirilmesi	IX	29 — 43
100	Mübin Başar	«Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun» Üzerinde Düşünceler	IX	45 — 54
101	Selâhattin Tuncer	Yaşayan Servet Vergilerinden Örnekler	IX	55 — 84
102	Nezih H. Neyzi	Petrol Sanayiinde Vergi ve Finansman Meselesi	IX	85 — 110
103	N. Tanyolaç	İlmî ve Teknik Araştırmaların Finansmanı	IX	111 — 128
104	Memduh Yaşa	Türkiye Dış Borçlarının Takip Ettiği Gelişme	IX	129 — 144
105	Bedi N. Feyizoğlu	Bütçedeki Genelîk Umumiyet Prensibi	IX	145 — 159
106	Haydar Kazgan	Ücret Artışları, Vergi Tesiri ve Servet Teşekkülü	IX	161 — 170
107	Halil Nadaroğlu	Malî Tevzin, Bazı Karma Gelirlerinin Paylaşılması	IX	171 — 184
108	Kenan Bulutoğlu	Bölge Kalkınması ve Devlet Hizmetleri Arzı	IX	185 — 194
109	Mesut Erez	Plânlı Kalkınma ve Vergi Sistemimizin İslahı Mevzuunda Sarfedilen Gayretler	X	1 — 24
110	Orhan Güreli	Mahallî İdareler Maliyesinin İslahı hakkında Görüş ve Düşünceler	X	25 — 48
111	Nuri Eren	Az Gelişmiş Memleketlerin Milletlerarası Finansmanı	X	49 — 58

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
112	Haydar Kazgan	Plânlı Ekonomilerde Devlet İşletmelerinin En İyi Cesame-ti Meselesi	X	59 — 73
113	Gıyas Akdeniz	1933 Türk Borcu Tahvillerinin İtfası	X	75 — 82
114	Nuri Karacan	İktisadî Gelişmeyi Gerçekleştir-me Aracı Olarak Milletlerara-sı Sermaye Hareketleri	X	83 — 100
115	Selâhattin Tuncer	Yeni Anayasaya Göre Bütgenin Tasdiki ve Bu Sistemin Ten-kidi	X	101 — 118
116	Arif Nemli	Hızlandırılmış Amortisman ve Yatırım İndirimi	X	119 — 141
117	Sadullah Aygün	İhracatta Vergi İadesinin Özel-likleri	X	143 — 151
118	Sevim Görgün	Gelişen Bir ekonomide İhtiyari İç Devlet Borçlarının Rolü ve Borç İdaresi	X	153 — 162
119	B. N. Feyzioğlu	Muhasebei Umumiye Kanunu Tasarısı Üzerinde Düşünceler	X	163 — 175
120	Kemal Tosun	Devlet İdaresinde Koordinas-yon Hakkında Bazı Mütalâa-lar	X	177 — 189
121	James Murray	Financing The United Nations	XI	1 — 9
121a	James Murray	Birleşmiş Milletlerin Finansma-nı	XI	11 — 19
122	Beysan Keyder	Sabit Kıymetlerin Reevalias-yonu	XI	21 — 23
123	F. Ervardar	Memleketimizde Vergi Kaçak-çılıkları ve Vergi Mürakabesi	XI	35 — 49
124	Özhan Eroğuz	Sermaye Kazançlarının Vergilen-dirilmesi	XI	51 — 59
125	Orhan Güreli	Vergi Reformları - Ortalama Kâr Haddi Müessesesi - Gider Bildirimi Esası - Uzlaş-ma - Ceza İndirimleri	XI	61 — 72
126	Halil Nadaroğlu	Vergi Kontrolünde Gider Esası Müessesesi	XI	73 — 81
127	Gaston Leduc	Quelques Aperçus Sur la Situa-tion des Finances Publiques dans les Etats Africains D'expression Française	XI	83 — 93

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
127a	Gaston Leduc	Resmî Dil Fransızca Olan Afrika Devletlerinde Maliyenin Durumu Hakkında Bazı Mü-talâalar	XI	95 — 104
128	Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi	XI	105 — 143
129	İ. Sadi Tınaztepe	Özel İdarelerin Fiskalitesi	XI	145 — 165
130	İlhan Özer	Türkiye'de Veraset ve İntikâl Vergisi Tatbikatı	XI	167 — 181
131	Zeki Kuruca	Türk Vergi Sisteminde Asgarî Vergilendirme Usulleri, «As-garî Mükellefiyet Sistemi»	XI	183 — 196
132	M. Ali Canoğlu	Muhasebede Normalizasyon	XI	197 — 223
133	Hakkı Musaballı	Çağdaş Gider Vergileri	XII	1 — 8
134	P.-L. Réynaud	Psychologie Economique et Fi-nances Publiques	XII	9 — 17
134a	P.-L. Réynaud	İktisadî Psikoloji ve Maliye	XII	19 — 26
135	Erdoğan Alkin	Makro - Ekonomik Bir Büyü-me Modelinde Vergi Fonksi-yonları	XII	27 — 35
136	Gaston Leduc	Le Fiscalité Agricole dans les Pays en Voie de Dévelop-ement	XII	37 — 48
136a	Gaston Leduc	Gelişme Yolundaki Memleket-lerde Ziraat Vergileme	XII	49 — 56
137	Vural Ergun	Servet Bildirimi ve Türkiye'de-ki Uygulaması	XII	57 — 86
138	İlhan Onur	Gelir Vergisinde Müterakkilğin Ölçülmesi	XII	87 — 100
139	Selâhattin Tuncer	Merkez Bankasının Hazineye Kı-sa Vâdeli Avansları	XII	101 — 116
140	Galip Dolun	Malî Kaza	XII	117 — 128
141	İlhan Özer	Devlet Alacaklarının Tahsili	XII	129 — 145
142	Haydar Kazgan	Türkiye'de Yaygın Küçük Fir-ma Politikasının İktisadî ve Malî Neticeleri	XII	147 — 155
143	F. Ervardar	Vergi Tatbikatımıza Ait Bazı Problemler	XII	157 — 170
144	Yenal Öncel	Türkiye'nin 1966 ve Daha Ön-cekî Yıllara Ait Bütçeleri ve Tatbikatı (Mukayeseli Analiz)	XII	171 — 182
145	Paul Senf	Probleme Einer «Fiscal Policy» In der Bundesrepublik Deut-schland	XIII	1 — 17

<i>Sıra</i>	<i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
145a		Paul Senf	Batı Almanya'da Maliye Politikasının Problemleri	XIII	19 — 32
146		Esat Çam	Milletlerarası Malî Meseleler	XIII	33 — 46
147		Beysan Keyder	Yatırım Birlikleri	XIII	47 — 58
148		M. Ali Canoğlu	Ekonomide Muhasebenin ve Hesap Uzmanının Rolü	XIII	59 — 80
149		Galip İdil	Gelir Vergisinde Beyan Esasının Tetkiki ve İlk Tarhiyat Esasının Teklifi	XIII	81 — 93
150		Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi Politikası	XIII	95 — 133
151		Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi Rejimi Uygulaması ve Sonuçları	XIII	145 — 157
152		Mustafa Yuluğ	Sovyetler Birliği Vergi Sistemi		
153		Hayri Öncel	Darphane ve Damga Matbaasının Reorganizasyonu	XIII	159 — 176
154		Erdoğan Alkin	Kamu Yatırımlarının Çeşitli Kamu Kesimleri Arasında Dağılımı	XIII	177 — 184
155		V. R. La Garrigue	L'évolution Generale de l'aide Française Au Developpment Economique Depuis 1964	XIII	185 — 211
155a		V.R. La Garrigue	Fransa'nın Ekonomik Gelişme Yardımlarının 1964'ten beri Gösterdiği İnkişaf	XIII	213 — 232
156		Arif Nemli	Anonim Şirketlerin Dağıtılmayan Kârları	XIII	233 — 261
157		C. A. Colliard	Aspects Juridiques et Financiers de la Planification Française	XIV	1 — 20
157a		C. A. Colliard	Fransız Plânlamasının Hukukî ve Malî Yönleri	XIV	21 — 37
158		Hüsamettin Kılıç	Ortak Pazar	XIV	39 — 87
159		Paul Senf	Sind Budgetdefizite und Budgetüberschüsse Als Solche Instrumente der Finanzpolitik?	XIV	89 — 102
159a		Paul Senf	Bütçe Açık ve Fazlaları Maliye Politikasının Birer Aletleri midirler?	XIV	103 — 114
160		Özen Özoymak	Uzlaşma Müessesesi	XIV	115 — 142
161		John Karsky	Western European Integration	XIV	143 — 152
161a		John Karsky	Batı Avrupa Entegrasyonu	XIV	175 — 180
162		Mustafa Yuluğ	Türkiye'de Tarım Kesiminde Vergi Yüklü	XIV	163 — 174

<i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
163	I. A. Shoureiki	La Politique Economique Libre en Moyen - Orient	XIV	175 — 180
163a	I. A. Shoureiki	Orta Doğuda Serbest İktisat Politikası	XIV	181 — 186
164	Nail Çelenoğlu	Vergi Hukukunda Delil Sistemi	XIV	187 — 192
165	Mario Bandini	Agriculture and Community Development in Southern Italy in Comparison with the other Mediterreanean Countries	XIV	193 — 197
165a	Mario Bandini	Güney İtalya'da Ziraat ve Cemaat Kalkınması ve Diğer Akdeniz Memleketleriyle Mukayesesi	XIV	199 — 203
166	F. Ervardar	Vergi Uygulamasıyla İlgili Bazı Meseleler	XIV	205 — 260
167	M. Orhan Dikmen	Wirtschaftliche Entwicklung und Besteuerung	XIV	261 — 271
167a	M. Orhan Dikmen	İktisadî Gelişme ve Vergileme	XIV	273 — 282
168	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırım Harcamalarının Çeşitli Bölgeler Arasında Dağılışı	XIV	283 — 307
169	G. Schmölders	Finanzpsychologie	XV	1 — 10
169a	G. Schmölders	Malî Psikoloji	XV	11 — 18
170	Gıyas Akdeniz	Vergi Kantunları ve Vergi Anketleri	XV	19 — 32
171	Ugo Sorbi	Struttura e Imposizione Fiscale Nell'agricoltura in Italia: Qualche Lineamento di Sintesi	XV	33 — 52
171a	Ugo Sorbi	İtalya'da Tarım Vergileri Sistemi	XV	53 — 70
172	Sahir Erman	Principi di Diritto Penale Nel Diritto Fiscale Turco	XV	71 — 72
172a	Sahir Erman	Türk Vergi Hukukunda yer alan Ceza Hukukuna ait Prensipler	XV	73 — 88
173	Ernest S. Griffith	The Budgeting Process in the United States	XV	89 — 100
173a	Ernest S. Griffith	Amerika Birleşik Devletlerinde Bütçeleme Usulü	XV	101 — 112
174	Orhan Güreli	Tarım Kazançlarının Vergilendirilmesindeki Son Gelişmeler	XV	113 — 132

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
175	Süleyman Barda	Problemes de Financement dans Les Transports Modernes et Situation en Turquie	XV	133 — 174
175a	Süleyman Barda	Modern Ulaştırımda Finansman Meselesi ve Türkiye'de Durum	XV	175 — 212
176	Tacetin Güven	Vergi Yükünün Gerçek ve Tü- zel Kişiler Bakımından Dağı- lışı	XV	213 — 236
177	André Armengaud	Les Difficultés Economiques du Marché Commun	XV	237 — 243
177a	André Armengaud	Ortak Pazarın İktisadî Zorluk- ları	XV	245 — 250
178	M. Ali Canoğlu	Muhasebe Sistemleri ve Usulleri	XV	251 — 276
179	Zeki Karaca	Türkiye'deki Vergi- Kaçakçılığı Hesabı Üzerine Bir Deneme	XV	277 — 294
180	Salih Turhan	Gelir Vergisinde Peşin Ödeme	XV	295 — 306
181	Tadao Yamaguchi	The Fiscal Policy in Relation to Economic and social Develop- ment after 1945 in Japan	XVI	1 — 22
181a	Tadao Yamaguchi	1945'den sonra Japonya'da İk- tisadî ve Sosyal Kalkınma ile İişkin Takip Edilen Maliye Politikası	XVI	23 — 42
182	Orhan Güreli	Gayrimenkul Sermaye İratları- nın Vergilendirilmesi	XVI	43 — 70
183	Ugo Sorbi	Aspetti e Tendenze Della Rifor- ma Tributaria in Italia	XVI	71 — 78
183a	Ugo Sorbi	Anahatlarıyla İtalya'da Vergi Re- formu	XVI	79 — 86
184	Sevim Görgün	Devlet Borçlarının İdaresinde Faiz Problemi	XVI	87 — 94
185	C. Lowell Harriss	The Use of Government Fi- nances to Control Inflation	XVI	95 — 109
185a	C. Lowell Harriss	Enflasyon Kontrolünde Ämme Maliyesinin Kullanılması	XVI	111 — 125
186	Recep Turgay	İkrazatçıların Gelir ve Gider Vergileri Açısından Durumla- rı	XVI	127 — 142
187	Günter Schmolders	Zehn ahre Sozialökonomische Verhalt-Senforschung in Kölen	XVI	143 — 152
187a	Günter Schmolders	Klön'deki on yıllık İktisadî ve Sosyal Davranış Araştırması	XVI	153 — 161

<i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
188	Beysan Keyder	İşletmelerde Sermaye İhtiyacı ve Sermaye Temini	XVI	163 — 173
189	Richard Kerschagl	Die Finanzverfassung und Steuersystem der Republik Österreich	XVI	175 — 194
189a	Richard Kerschagl	Avusturya Cumhuriyetinin Mali Anayasası ve Vergi Sistemi	XVI	195 — 211
190	Ahmet Harmancı	Türkiye'de Küçük Ticaret ve San'at Erbabının Vergi Durumu	XVI	213 — 230
191	V. N. Bandera	Motivation of Foreign Investors and Tax Incentives Offered by the host Countries	XVI	231 — 244
191a	V. N. Bandera	Yardım Alan Ülkeler Tarafından Sağlanan Vergi Kolaylıkları ve Dış Yardımcıların Uyarılması	XVI	245 — 260
192	Nuri Karacan	Mali Aracı Müesseseler, Mali Piyasalar ve Büyüme	XVI	261 — 277
193	Alan Peacock	Some Problems in The Measurement of the Redistributory Effects of the Government Budget	XVII	1 — 8
193a	Alan Peacock	Hükümet Bütçesinin Dağılım Üzerindeki Tesirlerinin Ölçülmesinde Karşılaşabileceğimiz Muhtelif Meseleler	XVII	9 — 17
194	Fuat Andıç	Some Practical Aspects of Income distribution and redistribution	XVII	19 — 26
194a	Fuat Andıç	Gelir Dağılımının Pratik Bazı Yönleri ve Yeniden Dağılımı	XVII	27 — 34
195	Carl S. Shoup	Need and Prospects for Tax Harmonization Among the Present Six Members of the E.E.C.	XVII	35 — 47
195a	Carl S. Shoup	A.E.T.'nin Altı Üyesi Arasında Vergi Ahenkleştirmesi İhtiyacı ve Geleceği	XVII	49 — 60
196	Salih Şanver	İşletme Vergiciliği	XVII	61 — 84
197	Tadao Yamaguchi	Some Economic Analysis of Influences of Government Expenditures on the National Economy	XVII	85 — 92

<i>Sıra No. sı</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
197a	Tadao Yamaguchi	Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Tesirlerinin İktisadî Analizi	XVII	93 — 100
198	İlhan Özer	Gelirlerin İdareler Arası Dağılımı ve İktisadî Meseleler	XVII	101 — 137
199	Barry N. Siegel	Public Expenditure and Economic Growth: Some Theoretical Reflections	XVII	139 — 150
199a	Barry N. Siegel	Ämme Masrafları ve İktisadî Büyüme Hakkında Bazı Teorik Düşünceler	XVII	151 — 161
200	Hayri Öncel	Fransa'da İktisadî ve Malî Plânlama	XVII	163 — 177
201	Kotaro Ikeda	Die Finanzpolitik Japans am anfang der 30 er Jahre — Ein Wendepunkt in der Geschichte der Finanzpolitik Japans —	XVII	179 — 189
201a	Kotaro Ikeda	1930 Seneleri Başlangıcında Japon Maliye Politikası — Japon Maliye Politikası Tarihinde Bir Dönüm Noktası —	XVII	191 — 200
202	Mehmet Haskırış	Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım İndirimi	XVII	201 — 224
203	C. Lowell Harriss	Objectives of Fiscal Policies: Looking at Goals	XVII	225 — 244
203a	C. Lowell Harris	Vergi Politikasının Hedefleri: Gayelere bakış	XVII	245 — 265
204	Vedat Davut Özgören	Türk Malî Yargı Sistemi	XVII	267 — 293
205	Carl S. Shoup	Tax Harmonization with Respect to Future New Members of the E.E.C.	XVIII	1 — 14
205a	Carl S. Shoup	Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelecekteki Yeni Üyeleri Açısından Vergi Ahenkleştirilmesi	XVIII	15 — 28
206	Ahmet Bayrak	Vergi Hukukunda ispatlama ile ilgili Sorunlar	XVIII	29 — 47
207	C. Lowell Harriss	Government Expenditures: Some Economic Issues	XVIII	49 — 58
207a	C. Lowell Harriss	Kamu Harcamaları ile İlgili Bazı İktisadi meseleler	XVIII	59 — 68
208	Rüştü Erimez	Yedek Akçeler	XVIII	69 — 116

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
209	Cesare Cosciani	L'imposta Sul Valore Aggiunto	XVIII	117 — 134
209a	Cesare Cosciani	Katma Değer Vergisi	XVIII	135 — 153
210	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Maliye İdaresi	XVIII	155 — 186
211	Helmut Arndt	Planung und Marktwirtschaft in Entwicklungslaendern	XVIII	187 — 203
211a	Helmut Arndt	Gelişmekte Olan Ülkelerde Planlama ve Piyasa Ekonomisi	XVIII	205 — 220
212	Kısmet H. Erkiner	Hileli Vergi Suçu	XVIII	221 — 266
212a	Kısmet H. Erkiner	Le Delit de Fraude Fiscale	XVIII	267 — 282
213	Kenan Bulutoğlu	Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Oluşumu, Ücret Haddi ve İktisadi Gelişme	XVIII	283 — 306
213a	Kenan Bulutoğlu	Capital Formation, Wage Rates and Economic Development in Underdeveloped Countries	XVIII	307 — 330
214.	N. Karakullukçu	Milletlerarası Vergi Anlaşmaları	XVIII	331 — 370
215	Esat Çam	Müşterek Pazar ve Türkiye	XVIII	371 — 388
215a	Esat Çam	Le Marché Commun et la Turquie	XVIII	389 — 498
216	Ahmet Harmancı	Fikir ve San'at Mahsulleri ve Bunların Vergi Karşısındaki Durumu	XVIII	409 — 410
217	C. Lowell Harriss	Business Taxation and Economic Development	XIX	1 — 22
217a	C. Lowell Harriss	İşletmelerin Vergilendirilmesi ve İktisadî Kalkınma	XIX	23 — 44
218	Gıyas Akdeniz	Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti	XIX	45 — 59
219	Fritz Neumark	Wirtschaftsentwicklung, Wirtschaftsstabilität und Fiskalpolitik	XIX	61 — 82
219a	Fritz Neumark	İktisadî Gelişme, İktisadî İstikrar ve Maliye Politikası	XIX	83 — 101
220	Hayri Öncel	Maliye Politikası	XIX	103 — 122
221	H. H. Hinrichs	Game Theory and the Rational Tax Evader	XIX	123 — 132
221a	H. H. Hinrichs	Oyun Teorisi ve Rasyonel Vergi Kaçakçısı	XIX	133 — 143
222	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatında Maliyet	XIX	145 — 167

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
223	M. Orłowski	Polish Fiscal System: System of Management of National Economy	XIX	169 — 175
223a	M. Orłowski	Polonya Malî Sistemi: Millî Ekonominin Sevk ve İdaresi	XIX	177 — 182
224	İlhan Özer	Gider Vergileri Reformu	XIX	183 — 223
225	Rüştü Erimez	Bilançoların Yeniden Değerlenmesi	XIX	225 — 264
226	Yücel Edil	Vergi Struktürlerinin Uluslararası Rekabete Etkileri	XIX	265 — 299
227	Ahmet Armanacı	Ortalama Kâr Hadleri ve Tatbikatı	XIX	301 — 332
228	F. Ervardar	Vergilendirme ile İlgili Muhtelif Meseleler	XIX	333 — 363
229	C. Lowell Harriss	Land Taxation and Economic Development	XIX	1 — 20
229a	C. Lowell Harriss	Toprağın Vergilendirilmesi ve İktisadî Gelişme	XX	21 — 37
230	Turhan Tükenmez	Sermaye Şirketlerinin Dağıtılmayan Kazançları ve Hisse-darların Vergilendirilmesi	XX	39 — 64
231	Werner Sichel	On the Oligopoly Market Type	XX	65 — 75
231a	Werner Sichel	Oligopol Piyasa Tipi Üzerine	XX	77 — 88
232	İlhan Özer	Devlet Gelirlerinde Gelişmeler	XX	89 — 107
233	M. Orławsky	Polish Fiscal System: State Budget and Financial Balance - Sheet in Economic Planning	XX	109 — 133
233a	M. Orławsky	Polonya Malî Sistemi: İktisadî Plânlamada Devlet Bütçe Malî Bilançosu	XX	135 — 157
234	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatımızda Amortismanlar	XX	159 — 182
235	Hideo Nakamura	Foreign Aspect of Japanese Taxes	XX	183 — 210
235a	Hideo Nakamura	Japon Vergi Sisteminin Dış Veçhesi	XX	211 — 244
236	Hayri Öncel	Türkiye'de Tekel Rejiminin Reformu	XX	245 — 270
237	M. Y. İslâmcioğlu	Türkiye'de Gider Vergileri Sistemi ve Geleceği	XX	271 — 309
238	Numan Özsoy	Türkiye'de Yabancı Sermayeye İlişkin Malî Meseleler	XX	311 — 342

<i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
239	Ramazan Göçmen	Beyana Dayanan Vergilerde Başarı Şartları	XX	343 — 364
240	Kısmet H. Erkiner	Mali ve İktisadî Buhran Halleri İle İlgili Mevzuat ve Hürriyetler Rejimi	XX	365 — 400
241	Orhan Arıkan	Program ve Bütçeden Program Bütçeye	XXI	1 — 14
242	Gıyas Akdeniz	Finansman Kanunu ve Düşündürdükleri	XXI	15 — 39
243	F. Ervardar	Vergi Olaylarımız	XXI	41 — 85
244	İlhan Özer	Ekonomik Gelişme Dönemleri İçinde Vergi Bünyesinde Değişmeler	XXI	87 — 111
245	Mehmet Bayram	İşletme Vergisi ve Tatbikatı	XXI	113 — 138
246	Cengiz Altuğ	Gayrimenkullerin Vergilendirilmesi	XXI	139 — 161
247	Bahri Kandaş	Finansman Kanunu ve Uygulama Sonuçları	XXI	163 — 183
248	T. Tükenmez	Net Servet Vergisi	XXI	185 — 200
249	W. Juretzek	Die Harmonisierung der Umsatzsteuern in der Europäischen Gemeinschaft	XXI	211 — 217
249a	W. Juretzek	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Muamele Vergilerinin Harmonizasyonu	XXI	219 — 224
250	W. Juretzek	Die Mehrwertsteuer in der Bundesrepublik Deutschland - System und Erfahrungen	XXI	225 — 250
250a	W. Juretzek	Federal Almanya'da Katma Değer Vergisi - Sistem ve Tecrübeler	XXI	251 — 275
251	Hans Ficker	Les Aspects Juridiques de la Coopération Transnationale des Entreprises au Sein de la Communauté	XXI	277 — 292
251a	Hans Ficker	Teşebbüslerce Ortak Pazar Çerçevesinde Yapılan Uluslararası İşbirliğinin Hukukî Veçheleri	XXI	293 — 306
252	Zeki Kuruca	Türkiye'de Nüfus Artışı ve Kamu Harcamaları	XXI	307 — 323
253	Bahri Kandaş	Uzun Devrede Türkiye'nin İktisadî Büyümesi	XXII	1 — 43

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
254	İlhan Özer	Vergi İdaresi	XXII	45 — 83
255	Bülent Çaycık	Nakit Bütçeleri ve İşletme Sermayesi Değerlendirilmelerinin Önemi ve Kuruluşlara Sağladığı Faydalar	XXII	85 — 106
256	Turhan Tükenmez	Türk Deniz Ticaret Politikasının Ekonomik ve Malî Yönden Değerlendirilmesi	XXII	107 — 126
257	F. Ervardar	Niçin ve Nasıl Bir Vergi Reformu Gereklidir?	XXII	127 — 142
258	Galip Dolun	Emlâk ile İlgili Vergilendirmelerde, Rayiç Değer ve Beyan Esasları ile Ceza Uygulaması	XXII	143 — 153
259	İ. Sadi Tınaztepe	Vergi İhtilâfları	XXII	155 — 184
260	Vural Arıkan	Türk Vergi Hukukunda Karşılıklar	XXII	185 — 199
261	Karl Häuser	The Role of a Capital Market in a Market Economy	XXII	201 — 212
261a	Karl Häuser	Piyasa Ekonomisinde Sermaye Piyasasının Rolü	XXII	213 — 223
262	Buran Şenatalar	Fayda-Maliyet Analizinin Kapsamı - Fayda ve Maliyet Kavramları	XXII	225 — 255
263	Pietro Nasini	Harmonisation Fiscale au sein Des Communautés Européennes	XXII	257 — 297
263a	Pietro Nasini	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Ahenkleştirilmesi	XXII	299 — 333
264	Douglas Dosser	The Theoretical Aspects of Tax Harmonisation	XXII	335 — 361
264a	Douglas Dosser	Vergi Ahenkleştirilmesinin Teorik Yönleri	XXII	363 — 384
265	İzzettin Önder	Parite Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları	XXIII	1 — 12
266	Hüsnü Kızılyalı	Tasarruf ve Yatırımlar Konusunda Plânlı Dönemin Başarısının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	XXIII	14 — 36
267	Özer Eluna	Sermaye Piyasasında Yeni Gelişmeler	XXIII	37 — 54
268	V. Rouquet la Garrigue	Energie, Croissance et Crise	XXIII	55 — 64

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
268a	V. Rouquet la Garrigue	Enerji, Büyüme ve Kriz	XXIII	65 — 73
269	Turan Yazgan	Türk Sosyal Güvenlik Sistemi- nin Yeniden Gelir Dağılımına Etkisi	XXIII	75 — 98
270	Tarık Kıvanç	Plânlı Dönemde Yatırımlar ve Yatırım Politikası	XXIII	99 — 112
271	İ. Doğan Kargül	Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Ticaret ve Maliye Politikası	XXIII	113 — 142
272	Tuncer Bulutay	Türkiye'nin 1923 - 1972 Döne- mindeki İktisadi Büyümesi Üzerine Düşünceler	XXIII	143 — 208
273	Nihat Falay	Plânlama - Programlama - Büt- çeleme Sistemi (PPBS) nin Genel Eleştirisi	XXIII	209 — 225
274	S. Yenal Öncel	Katma Değer Vergisi ve Uyu- lama Esasları	XXIII	227 — 247
275	Salih Turhan	Vergileme ve İktisadi Büyüme	XXIII	249 — 264
276	Salih Turhan	Kamu Harcamaları ve Gelir Da- ğılımı	XXIII	265 — 279
277	Cemil Kıvanç	Tarımın Vergilendirilmesinde Kooperatif İşletmeler	XXIV	1 — 9
278	Sait Dilik	Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynaklarında Yansıma Olayı	XXIV	10 — 38
279	Zafer Toprak	Az Gelişmiş Ülkelerde İktisadi Kalkınma ve Enflasyon	XXIV	39 — 48
280	Ömer F. Batırel	Bölgesel Dengesizlikler ve Mali- ye Politikası	XXIV	49 — 67
281	Nihat Falay	Emlak Vergisinin Analizi	XXIV	69 — 82
282	Erdinç Tokgöz	Hazine Plasmam Bonolarının Ye- ni Uygulaması üzerine Bir İnci- celeme	XXIV	83 — 99
283	İlhan Özer	Ödemeler Dengesi	XXIV	101 — 129
284	Hüsamettin Kılıç	Katma Değer Vergisi	XXIV	131 — 186
285	Mehmet Pamuk	Sosyal Adalet Açısından Türk Gelir Vergisinde En az Ge- çim İndirimi, Müterakkilik ve Ayırma Prensibi	XXIV	187 — 229
286	Tolgay Çavuşoğlu	Uluslararası Para Piyasaları	XXV	1 — 16
287	Akif Erginay	Türkiye'de Bütçe Kanun Metin- lerinin Gelişmesi	XXV	17 — 75
288	Hüsamettin Kılıç	Ekonomi ve Maliye Bakanlığı Kurulması Lüzumlu	XXV	77 — 128

<i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
289	Tayyar Sadıklar	Kamu İktisadî Teşebbüsleri ve Ekonomi Politikası	XXV	129 — 156
290	Hayri Öncel	Sermaye Piyasasının Bankacılık Sistemine Etkileri	XXV	157 — 193
291	Ruşen Keleş	Kentleşmenin Malf Sorunları	XXV	195 — 224
292	Arif Nemli	Genel Gider Vergisi	XXV	225 — 247
293	Arif Nemli	Kapital Kazançları Vergisi	XXV	295 — 272
294	Izzettin Önder	Japonya'da ve Türkiye'de Vergi Sistemlerinin Gelişimi	XXVI	1 — 35
295	Izzettin Önder	Development of The Taxation Systems in Japon and Turkey	XXVI	37 — 73
296	Esfender Korkmaz	Yüksek Öğrenimde Maliyetle- rin Tahmin Yöntemi	XXVI	75 — 88
297	Yenal Öncel	Katma Değer Vergisinin Teorik Esası ve Türkiye'de Uygulan- ma İmkânları	XXVI	89 — 127
298	Ruhî Tufan	Osmanlı Devleti 1325 (1909) Yılına Ait Bir Bütçe Konuş- ması	XXVI	129 — 146
299	Bedî N. Feyzioğlu	Muhasebef Umumiye Kanununun- da Yapılan Değişiklikler	XXVI	147 — 156
300	Izzettin Önder	Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Kalkınmakta Olan Ülkeler	XXVII	1 — 54
301	Esfender Korkmaz	Vergi Teşvik Tedbirleri ve Ya- tırım İndirimi ile İhracatta Vergi İadesinin Türkiye'de Uygulanması	XXVII	55 — 87
302	Işıl Akbaygil	Enerji ve Büyüme	XXVII	89 — 95
303	Türkân Öncel	Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Varlık Nedeninin Neoklasik Yaklaşım ile açıklanması	XXVII	97 — 106
304	Türkân Öncel	Gelirin Yeniden Dağılım Politi- kası Olarak Negatif Gelir Ver- gisi	XXVIII	1 — 14
305	Türkân Öncel	Ekonomik Kalkınmada Dış Ti- caret Politikası Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri	XXVIII	15 — 58
306	Şerafettin Aksoy	Vergi Yargısının Bağımsızlığı ve Vergi Yargı Sistemleri Zi- raat Kazançlarının Gelir Vergisi İçinde Vergilendirilmesi	XXVIII	59 — 96

<i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
307	Izzettin Önder	Dışsal Maliyetler ve Dolaylı Vergilerde Aşırı Yük.	XXVIII	97 — 102
308	Yenal Öncel	Belediye Hizmetlerinin Finansmanı ve Değişimi	XXVIII	103 — 125
309	Bedî N. Feyzioğlu	Üniversite Özerkliği	XXVIII	127 — 132
310	Adnan Nas	Kurum Vergilenmesinde Yöntemler ve Sorunlar	XXVIII	133 — 195
311	M. Krzyzaniak	İmkânsızlık Teoremleri ve Devlet Cesametinin Yansıması: Modern Yansıma Teorisinin Yeniden Kurulması İçin Bir Çaba	XXVIII	197 — 234
312	M. Krzyzaniak S. Özmucur	Altmışlarda Türk Tarımındaki Kısa Dönem Vergi Yükü	XXVIII	235 — 272

KONU FİHRİSTİ

I — Genel Maliye Teorisi ve Tatbikatı

31	A. Memduh Yaşa	Müşterek Piyasa ve Doğurduğu Malî Meseleler	III	141 — 152
39	Ahmet Kılıçbay	İktisat İlminin Gelişmesi Karşısında Maliye Politikasının Aldığı İstikamet	IV	59 — 64
65	Ahmet Zühtü İşıl	Malî Politika İmkânlarının Gerçekleşebilme Hudutları	VI	83 — 98
80	Halil Nadaroğlu	Teoride ve Pratikte Parafiskalite	VII	129 — 156
96	Kemal Tosun	Devlet Maliyesinde Reorganizasyon ve Rasyonalizasyon Problemi	VIII	199 — 219
97	Gıyas Akdeniz	Türkiye'deki Devlet Fonksiyonlarının Gelişme Seyri ve Devlet Faaliyetlerinin Finansmanında Bazı Problemler	IX	1 — 18
127a	Gaston Leduc	Resmî Dili Fransızca Olan Afrika Devletlerinde Maliyenin Durumu Hakkında Bazı Mütalâalar	XI	95 — 104
134a	P. L. Réynaud	İktisadî Psikoloji ve Maliye	XII	19 — 26
138	İlban Onur	Gelir Vergisinde Müterakkiliğin Ölçülmesi	XII	87 — 100
145a	Paul Senf	Batı Almanya'ya Maliye Politikasının Problemleri	XII	19 — 32
169a	G. Schmolders	Malî Psikoloji	XV	11 — 18

<i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
265	Izzettin Önder	Pereto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları	XXIII	1 — 13
275	Salih Turhan	Vergileme ve İktisadî Büyüme	XXIII	249 — 264
276	Salih Turhan	Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı	XXIII	265 — 279
307	Izzettin Önder	Dışsal Maliyetler ve Dolaylı Vergilerde Aşırı Yük.	XXVII	97 — 102
311	M. Krzyzaniak	İmkânsızlık Teoremleri ve Devlet Cesametinin Yansıması	XXVIII	197 — 234

II — Devlet Gelirleri, Vergi Politikası

2	Memduh Yaşa	Türk Gelir Vergisine Müteallik Bazı Meseleler	I	9 — 21
3	M. O. Dikmen	Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikaları	I	23 — 39
4	B. N. Feyzioğlu	Muamele Vergisi, Gelir Vergisinin Yerini Tutabilir mi?	I	83 — 91
7	Besim Üstünel	Gelir ve Servet Vergilerinin İktisadî Tesirleri	I	41 — 57
10	Basri Bora	Kıymet Esasına İstinad Eden Yeni Gümrük Tarifemiz	I	127 — 153
11	Recep Turgay	Türkiye'de Gelir Vergisi Tatbikatı	I	113 — 123
15	M. O. Dikmen	Asgarî Geçim Haddi Üzerinde Düşünceler	II	41 — 64
16	A. Memduh Yaşa	Muamele Vergilerinde Teklif Safhası	II	65 — 80
22	M. N. Anıl	Mütekâmil Bir Gümrük Sistemine Olan İhtiyacımız	II	159 — 185
24	Mehmet Akmansu	Gümrük Tarifelerinde İndirim Sağlamak Konusunda Milletlerarası Çalışmalar ve 1956 Tarife Müzakeresi	II	203 — 213
26	S. Teoman	1957 Malî Yılında Yürürlüğe Giren Vergi ve Mükellefiyetlerin Hakkında Açıklamalar	III	25 — 49
28	M. O. Dikmen	Mütehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi	III	73 — 102
37	Esat Tekeli	Vergi Politikaları ve Türkiye'de Vergi Politikası	IV	1 — 11
41	Ralp Turvey	İktisatçı Görüşü ile Vergileme	IV	87 — 91

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
45	B. Keyder	Zirai Sektörde Vergilendirme	IV	157 — 171
46	K. Kulutoğlu	Vergiye Karşı Tipik Bir Reaksiyon: Pujade Hareketi	IV	173 — 197
47	Süleyman Barda	Enflasyon ve Vergi Politikası	IV	199 — 226
49	M.O. Dikmen	Zirai Kazançların Vergilendirilmesi, Sâbit Ortalama ve Zarar Nakli	IV	1 — 21
53	Recep Turgay	Türkiye'de Zirai Kazançlar Nasıl Vergilendirilmelidir?	V	87 — 114
58	S. Tuncer	İktisadî Kalkınma ve Amme Varidatı	V	175 — 204
62	Mesut Erez	Devlet Yatırımları ve Fevkalâde Kazançların Vergilendirilmesi	VI	23 — 32
64	Gülten Kazgan	Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası	VI	67 — 82
66	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Yatırımlar ve Vergi Politikası	VI	99 — 106
69	Haydar Kazgan	İtalyan Vergi Sisteminde Yatırım İndirimi	VI	215 — 138
70	Selâhattin Tuncer	Türkiye'de Amme Varidatının Durumu ve Meseleleri	VI	139 — 168
71	M. Zeki Kuruca	Yatırım İndirimi ve Maliye Politikası	VI	169 — 188
72	Mükerrem Hiç	Revalüasyon Kavramı ve Revalüasyonun Vergi Adalet Üzerindeki Akisleri	VI	189 — 200
74	Mübin Başar	Gelir Vergisi	VII	9 — 20
77	Kenan Bulutoğlu	Türk Vergi Sisteminde Reform Meselesi	VII	67 — 101
83	Nuri Karacan	Monopol Halinde Verginin İnîkâsı	VII	197 — 219
84	A. B. Kafaoğlu	Kalkınmanın Sosyal Açısı ve Vergi Reformu Komisyonu Raporu	VII	221 — 236
93	Nuri Karacan	Vasıtalı - Vasıtasız Vergiler ve Fiyatlar Genel Seviyesi	VIII	143 — 160
84	Sevim Görgün	Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi ve Arazi Vergileri	VIII	161 — 168
101	Selâhattin Tuncer	Yaşayan Servet Vergilerinden Örnekler	IX	55 — 85
102	Nezih H. Neyzi	Petrol Sanayiinde Vergi ve Finansman Meseleleri	IX	85 — 110

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
106	Haydar Kazgan	Ücret Artışları, Vergi Tesiri ve Servet Teşekkülü	IX	161 — 170
116	Arif Nemli	Hızlandırılmış Amortisman ve Yatırım İndirimi	X	119 — 141
117	Sadullah Aygün	İhracatta Vergi İadesinin Özel-likleri	X	143 — 151
122	Beyzan Keyder	Sabit Kıymetlerin Revalüasyonu	XI	21 — 33
128	Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi	XI	106 — 143
131	Zeki Kuruca	Türk Vergi Sisteminde Asgarî Vergilendirme Usulleri, «Asgarî Mükellefiyet Sistemi»	XI	163 — 196
133	Hakkı Musaballı	Çağdaş Gider Vergileri	XII	1 — 8
136a	Gaston Leduc	Gelişme Yolundaki Memleket-elerde Ziraat Vergileme	XII	49 — 56
137	Vural Ergun	Servet Bildirimi ve Türkiye'deki Uygulaması	XII	57 — 86
141	İlhan Özer	Devlet Alacaklarının Tahsili	XII	129 — 145
143	F. Ervardar	Vergi Tatbikatımıza Ait Bazı Problemler	XII	157 — 170
150	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi Politi-kası	XIII	95 — 133
151	Halil Şahin	Sovyetler Birliği Vergi Sistemi	XIII	135 — 144
152	Mustafa Yuluğ	Anonim Şirketlerin Dağıtılma-yan Kârları	XIII	145 — 157
156	Arif Nemli	Fransız Plânlamasının Hukukî ve Malî Yönleri	XIII	233 — 261
157a	C. A. Colliard	Türkiye'de Tarım Kesiminde Vergi Yükü	XIV	21 — 37
162	Mustafa Yuluğ	İtalya'da Tarım Vergileri Siste-mi	XIV	163 — 174
171a	Ugo Sorbi	Tarım Kazançlarının Vergilendi-rilmesindeki Son Gelişmeler	XV	21 — 37
174	Orhan Güreli	Vergi Yükünün Gerçek ve Tüzel Kişiler Bakımından Dağılışı	XV	113 — 132
176	Tacettin Güven	İhracatta Vergi İadesi Rejimi	XV	213 — 236
171a	T. Yamaguchi	1945'den Sonra Japonya'da İkti-sadî ve Sosyal Kalkınma ile İlişkin Takip Edilen Maliye Politikası	XVI	23 — 42
183a	Ugo Sorbi	Anahatlarıyla İtalya'da Vergi Re-formu	XVI	79 — 86
185a	C. Lowell Harriss	Enflasyon Kontrolünde Amme Maliyesinin Kullanılması	XVI	111 — 125

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
189a	R. Kerschagl	Avusturya Cumhuriyetinin Mali Anayasası ve Vergi Sistemi	XVI	195 — 211
191a	V. N. Bandera	Yardım Alan Ülkeler Tarafından Sağlanan Vergi Kolaylıkları ve Dış Yatırımcıların Uyarılması	XVI	245 — 260
194a	Fuat Andıç	Gelir Dağılımının Pratik Bazı Yönleri ve Yeniden Dağılımı	XVII	27 — 34
195a	Call S. Soup	A.E.T.'nin Alt Üyesi Arasında Vergi Ahenkleştirilmesi İhtiyacı ve Geleceği	XVII	49 — 60
201	Kotaro Ikeda	1930 Seneleri Başlangıcında Japon Maliye Politikası — Japon Maliye Politikası Tarihinde Bir Dönüm Noktası —	XVII	191 — 200
202	Mehmet Haskırış	Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım İndirimi	XVII	201 — 224
203a	C. Lowel Harriss	Vergi Politikasının Hedefleri: Gayelere Bakış	XVII	245 — 255
205	Carl S. Shoup	Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelecekteki Yeni Ülkeleri Açısından Vergi Ahenkleştirilmesi	XVIII	15 — 28
209a	Cesare Cosciani	Katma Değer Vergisi	XVIII	135 — 153
210	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi İdaresi	XVIII	155 — 186
218	Gıyas Akdeniz	Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti	XIX	45 — 59
219a	Fritz Neumark	İktisadî Gelişme, İktisadî İstikrar ve Maliye Politikası	XIX	83 — 101
220	Hayri Öncel	Maliye Politika	XIX	103 — 122
221a	H. H. Hinrichs	Oyun Teorisi ve Rasyonel Vergi Kaçakçısı	XIX	133 — 143
223a	M. Orłowski	Polonya Mali Sistemi: Millî Ekonominin Sevk ve İdaresi	XIX	177 — 182
224	İlhan Özer	Gider Vergileri Reformu	XIX	183 — 223
226	Yücel Edil	Vergi Strüktürlerinin Uluslararası Rekabete Etkileri	XIX	265 — 299
229a	C. L. Harriss	Toprağın Vergilendirilmesi ve İktisadî Gelişme	XX	21 — 37
230	Turhan Tükenmez	Sermaye Şirketlerinin Dağıtılmayan Kazançları ve Hissedarların Vergilendirilmesi	XX	39 — 64
232	İlhan Özer	Devlet Gelirlerinde Gelişmeler	XX	89 — 107

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
235a	Hideo Nakamura	Japon Vergi Sisteminin Dış Veçhesi	XX	211 — 244
236	Hayri Öncel	Türkiye'de Tekel Rejiminin Re- formu	XX	245 — 270
237	M. Y. Islâmoğlu	Türkiye'de Gelir Vergileri Siste- mi ve Geleceği	XX	271 — 309
238	Numan Özsoy	Türkiye'de Yabancı Sermayeye İlişkin Malî Meseleler	XX	311 — 342
242	Gıyas Akdeniz	Finansman Kanunu ve Düşün- dürdükleri	XXI	15 — 39
244	İlhan Özer	Ekonomik Gelişme Dönemleri İçinde Vergi Bünyesinde De- ğişmeler	XXI	87 — 111
245	Mehmet Bahram	İşletme Vergisi ve Tatbikatı	XXI	113 — 138
246	Cengiz Altuğ	Gayrimenkullerin Vergilendiril- mesi	XXI	139 — 161
247	Bahri Kandaş	Finansman Kanunu ve Uygula- ma Sonuçları	XXI	163 — 183
248	Turhan Tükenmez	Net Servet Vergisi	XXI	185 — 209
249a	W. Juretzek	Avrupa Ekonomik Topluluğun- da Muamele Vergilerinin Har- manizasyonu	XXI	219 — 224
250a	W. Juretzek	Federal Almanya'da Katma De- ğer Vergisi - Sistem ve Tec- rübeler	XXI	251 — 275
256	Turhan Tükenmez	Türk Deniz Ticaret Politikasının Ekonomik ve Malî Yönden Değerlendirilmesi	XXII	107 — 126
257	F. Ervardar	Niçin ve Nasıl Bir Vergi Refor- mu Gereklidir?	XXII	127 — 142
263a	Pietro Nasini	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Ahenkleştirilmesi	XXII	299 — 333
264a	Douglas Dosser	Vergi Ahenkleştirilmesinin Teo- rik Yönleri	XXII	363 — 384
269	Turhan Yazgan	Türk Sosyal Güvenlik Sistemi- nin Yeniden Gelir Dağılımına Etkisi	XXIII	75 — 96
274	Yenal Öncel	Katma Değer Vergisi ve Uygula- lama Esasları	XXIII	227 — 247
277	Cemil Kıvanç	Tarımın Vergilendirilmesinde Kooperatif İşletmeler	XXIV	1 — 9
278	Sait Dilik	Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynaklarında Yansıma Olayı	XXIV	10 — 38

<i>Sıra</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
301	Esfender Korkmaz	Vergi Teşvik Tedbirleri ve Yatırım İndirimi ile İhracatta Vergi İadesinin Türkiye'de Uygulaması	XXVII	55 — 87
304	Türkân Öncel	Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi	XXVIII	1 — 14
312	M. Krzyzaniak S. Özmucur	Altınıslarda Türk Tarımında Kısa Dönem Vergi Yükü	XXVIII	235 — 272
<i>III — Devlet Masrafları</i>				
26	Selâhattin Tuncer	İktisadi Kalkınma ve Masraf Politikası	III	1 — 24
50	Memduh Yaşa	Devlet Faaliyetinin ve Âmme Masraflarının Optimal Seviyesi	V	23 — 34
86	M. N. Kodamanoğlu	Nüfus Yapımız Açısından Eğitim Sistemimiz ve Malî Meseleleri	VIII	15 — 32
103	N. Tanyolaç	İlmî ve Teknik Araştırmaların Finansmanı	IX	111 — 128
199a	Barry N. Siegel	Âmme Masrafları ve İktisadî Bütüme Hakkında Bazı Teorik Düşünceler	XVII	151 — 161
207a	C. Lowell Harriss	Kamu Harcamaları ile İlgili Bazı İktisadî Meseleler	XVIII	59 — 68
252	Zeki Kuruca	Türkiye'de Nüfus Artışı ve Kamu Harcamaları	XXI	307 — 320
296	Esfender Korkmaz	Yüksek Öğretimde Maliyetlerin Tahmin Yöntemi	XXVI	75 — 88
<i>IV — Bütçe ve Bütçe Politikası</i>				
1	Aydın Yalçın	Bütçe ve İktisat Politikamız	I	1 — 8
18	B.N. Feyzioğlu	Bütçe Birliği ve Konsolide Bütçe Hesapları	II	101 — 116
29	B.N. Feyzioğlu	Bütçe ve İktisadî Plân	III	103 — 126
35	Esat Tekeli	Türkiye'de İlk Bütçe	III	207 — 211
57a	Rudolf Stucken	Federal Almanya Cumhuriyetinin Bütçe ve Bütçe Politikası	V	163 — 173
63	K. Bulutoğlu	Ağustos Devaluation'u, Dış Ticaret Açığı ve Bütçe Politikası	VI	33 — 66

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
89	Ismail Türk	Türkiye'de Bütçe Reformuna Niçin İhtiyaç Vardır? Türkiye'de Bütçe Reformu Nasıl Olmalıdır?	VIII	63 — 90
91	Selâhattin Tuncer	Türkiye'de Varidat Bütçesi Tahminleri ile Millî Gelir Arasındaki Münasebetler	VIII	109 — 128
105	B. N. Feyziöğlü	Bütçedeki Genellik (Umumiyet) Prensibi	IX	145 — 159
115	Selâhattin Tuncer	Yeni Anayasaya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Tenkidi	X	101 — 118
119	B.N. Feyziöğlü	Muhasebei Umumiye Kanunu Tasarısı Üzerine Düşünceler	X	163 — 175
144	Yenal Öncel	Türkiye'nin 1966 ve Daha Önceki Yıllara Ait Bütçeleri ve Tatbikatı (Mukayeseli Analiz)	XII	171 — 182
159a	Paul Senf	Bütçe Açık ve Fazlaları Maliye Politikasının Birer Aletleri midirler?	XIV	103 — 114
173a	E. S. Griffith	Amerika Birleşik Devletlerinde Bütçeleme Usulü	XV	101 — 112
193a	Alan Peacock	Hükümet Bütçesinin Dağılım Üzerindeki Tesirlerinin Ölçülmesinde Karşılaşabileceğimiz Muhtelif Meseleler	XVII	9 — 17
233a	M. Orłowski	Polonya Malî Sistemi: İktisadî Plânlamada Devlet Bütçe Mali Bilânçosu	XX	135 — 157
241	Orhan Arıkan	Program ve Bütçeden Program Bütçeye	XXI	1 — 14
255	Bülent Çaycık	Nakit Bütçeleri ve İşletme Sermayesi Değerlendirmelerinin Önemi ve Kuruluşlara Sağladığı Faydalar	XXII	85 — 106
273	Nihat Falay	Plânlama - Programlama - Bütçeleme Sistemi (PPBS) nin Genel Eleştirisi	XXIII	209 — 225
287	Akif Erginay	Türkiye'de Bütçe Kanun Metinlerinin Gelişmesi	XXV	17 — 75

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
298	Ruhi Tufan	Osmanlı Devleti 1325 (1909) Yılına Ait Bir Bütçe Konuş- ması	XXVI	129 — 146
<i>V — Devlet Borçları</i>				
38	Selâhattin Tuncer	İktisadî Kalkınmada Âmme Kre- disinin Rolü ve Ehemmiyeti	IV	13 — 58
43	O.N. Torun	Devletlerarası Borçlar	IV	121 — 146
54	Sadun Eren	Devlet Borçlarının Sınırları Me- selesi	V	115 — 121
104	Memduh Yaşa	Türkiye'de Dış Borçların Takip Ettiği Gelişme	IX	129 — 144
113	Gıyas Akdeniz	1933 Türk Borcu Tahvillerinin İtfası	X	75 — 82
118	Sevim Görgün	Gelişen Bir Ekonomide İhtiyarî İç Devlet Borçlarının Rolü ve Borç İdaresi	X	153 — 162
139	Selâhattin Tuncer	Merkez Bankasının Hazineye Kı- sa Vâdeli Avansları	XII	101 — 116
184	Sevim Görgün	Devlet Borçlarının İdaresinde Fa- iz Problemi	XVI	87 — 49
282	Erdinç Tokgöz	Hazine Plasman Bonolarının Yeni Uygulaması Üzerine Bir İnceleme	XXIV	83 — 99
<i>VI — Vergi Hukuku</i>				
5	Suat Başar	Vergi Kazasının Mahiyeti	I	59 — 72
8	Rasim Saydar	Vergi Hukukumuzda Malî İшти- rakler	I	93 — 102
9	Mübin Başar	Vergi Hukukunda Tefsir	I	103 — 112
12	Esat Tekeli	Bizde Vergi Hukuku ve Vergi Kazası	I	154 — 161
13	Tahsin Yıldırım	Türk Gümrük Vergisinin Matra- hı.	II	1 — 12
14	Recep Turgay	Gelir Vergisinde Esnaf Muafıl- ğının Genel ve Özel Şartları	II	13 — 39
17	Talip Güran	5815 sayılı Kanununun 2 nci maddesinin B Bendinin Tah- lil ve Tenkidi	II	81 — 100
19	Mübin Başar	Vergi Hukuku Bakımından Za- rarların Mahiyeti	II	117 — 128

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
20	Esat Tekeli	Vergi Hukuku ile ilgili iki Me- sele	II	129 — 142
27	Sahir Erman	Hileli Vergi Suçları Hakkında Bazı Düşünceler	III	51 — 71
30	Talip Güran	5815 Sayılı Kanununun 2 nci Mad- desi c. Bendinin Tahlil ve Tenkidi	III	127 — 140
32	Gıyas Akdeniz	Türk Gelir Vergisine Göre Ti- carî Kazanç Kavramı	III	153 — 165
40	M.C. Kutadgu	Türk Gelir Vergisi Sisteminde Menkul Sermaye İratları Sto- pajı ve Tatbikatı	IV	65 — 85
51	Tahsin Yıldırım	Gümrük Kanununun Tâdili Me- selesi	V	35 — 53
52	Mübin Başar	Veraset ve İntikâl Vergisi Hak- kında Düşünceler	V	55 — 86
55	Âkif Erginay	Vergi Hukukunun Mevzu ve Muhtariyeti	V	123 — 131
59	Sahir Erman	Vergi Usûl Kanunununda Yer Alan Ceza Hukuku Kaideleri	V	205 — 226
60	Gıyas Akdeniz	Türkiye'nin Bina İratlarının Ver- gilendirme Şekilleri	V	227 — 232
67	Hakkı Musaballı	Gelir Vergisinde Servet Beyanı	VI	109 — 118
73	Mesut Erez	Vergi Hukukumuzda Mücbir Se- bepler, Ağır Hastalık Hali	VII	1 — 7
81	Selâhattin Tuncer	Servet Vergileri	VII	157 — 178
82	Salih Tuğ	İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı	VII	179 — 195
95	Recep Turgay	Türkiye'de Malî Kazanın Bugün- kü Durumu	VIII	169 — 198
98	Âkif Erginay	Anayasamızın Malî Hükümleri	IX	19 — 28
99	O. Fikret Arkun	Vergi Kanunlarına Göre İktisadî Kıymetlerin Değerlendirilmesi	IX	29 — 43
109	Mesut Erez	Plânlı Kalkınma ve Vergi Sis- temimizin Islâhı Mevzuunda Sarfedilen Gayretler	X	1 — 24
123	F. Ervardar	Memleketimizde Vergi Kaçakçı- lıkları ve Vergi Murakabesi	XI	35 — 49
124	Orhan Eroğuz	Sermaye Kazançlarının Vergilen- dirilmesi	XI	51 — 59
125	Orhan Güreli	Vergi Reformları - Ortalama Kâr Haddi Müessesesi - Gi- der Bildirimi Esası - Uzlaş- ma - Ceza İndirimleri	XI	61 — 72

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
126	Halil Nadaroğlu	Vergi Kontrolünde Gider Esas Müessesesi	XI	73 — 81
130	İlhan Özer	Türkiye'de Veraset ve İntikâl Vergisi Tatbikatı	XI	167 — 181
140	Galip Dolun	Mali Kaza	XII	117 — 128
149	Galip İdil	Gelir Vergisinde Beyan Esasının Teklifi	XIII	81 — 93
160	Özen Özoymak	Uzlaşma Müessesesi	XIV	115 — 143
164	Nail Çelenoğlu	Vergi Hukukunda Delil Sistemi	XIV	187 — 192
166	F. Ervardar	Vergi Uygulamasıyla İlgili Bazı Meseleler	XIV	205 — 260
170	Gıyas Akdeniz	Vergi Kanunları ve Vergi Anketleri	XV	19 — 32
172a	Sahir Erman	Türk Vergi Hukukunda Yer Alan Ceza Hukukuna Ait Prensipler Hesabı Üzerine Bir Deneme	XV	73 — 88
179	Zeki Kuruca	Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı Hesabı Üzerine Bir Deneme	XV	277 — 294
180	Salih Turhan	Gelir Vergisinde Peşin Ödeme	XV	295 — 306
182	Orhan Güreli	Gayrimenkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi	XVI	43 — 70
186	Recep Turgay	İkrazatçıların Gelir ve Gider Vergileri Açısından Durumları	XVI	127 — 142
190	Ahmet Harmancı	Türkiye'de Küçük Ticaret ve San'at Erbabının Vergi Durumu	XVI	213 — 230
204	V. D. Özgözen	Türk Mali Yargı Sistemi	XVI	267 — 293
206	Ahmet Bayrak	Vergi Hukukunda İspatlama ile İlgili Sorunlar	XVII	29 — 47
212	K. H. Erkiner	Hileli Vergi Suçu	XVIII	221 — 265
216	Ahmet Harmancı	Fikir ve San'at Mahsulleri ve Bunların Vergi Karşısındaki Durumu	XVIII	409 — 446
227	Ahmet Harmancı	Ortalama Kâr Hadleri ve Tatbikatı	XIX	301 — 332
228	F. Ervardar	Vergilendirme ile İlgili Muhtelif Meseleler	XIX	333 — 363
239	Ramazan Göçmen	Beyana Dayanan Vergilerde Başarı Şartları	XX	343 — 364
243	F. Ervardar	Vergi Olaylarımız	XXI	41 — 85

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
254	İlhan Özer	Vergi İdaresi	XXII	45 — 83
258	Galip Dolun	Emlak ile İlgili Vergilendirme- lerde Rayiç Değer ve Beyan Esasları ile Ceza Uygulaması	XXII	143 — 153
259	İ. Sadi Tınaztepe	Vergi İhtilafları	XXII	155 — 184
260	Vural Arıkan	Türk Vergi Hukukunda Karşı- lıklar	XXII	185 — 199
306	Şerafettin Aksoy	Vergi Yargı Kazançlarının Ver- gilendirilmesi	XXVIII	59 — 96
310	Adnan Nas	Kurum Vergisinde Sorunlar	XXVIII	133 — 195
<i>VII — Devlet Muhasebesi</i>				
23	Hikmet Sağcı	Modern Bütçe ve Muhasebe Te- lâkkileri Muvacehesinde Türk Devlet Muhasebesinin Durumu	II	197 — 202
56	B.N. Feyzioğlu	Millî Muhasebenin Vazife ve Fonksiyonları	V	133 — 150
88	Tayfur Tarhan	Türkiye'de Devlet Muhasebesi	VIII	51 — 61
299	B. N. Feyzioğlu	Muhasebe Umumiye Kanunun- da Yapılan Değişiklikler	XXVI	147 — 156
<i>VIII — Mahallî İdareler Maliyesi</i>				
107	Halil Nadaroğlu	Malî Tevzin, Bazı Kamu Gelir- lerinin Paylaşılması	IX	171 — 184
108	Kenan Bulutoğlu	Bölge Kalkınması ve Devlet Hiz- metleri Arzı	IX	185 — 194
110	Orhan Güreli	Mahallî İdareler Maliyesinin İs- lâhı Hakkında Görüş ve Düşü- nceler	X	25 — 48
129	İ. Sadi Tınaztepe	Özel İdarelerin Fiskalitesi	XI	145 — 165
198	İlhan Özer	Gelirlerin İdareler Arası Dağılı- mı ve Türkiye'deki Son Ge- lişmeler	XVII	101 — 137
280	Ömer F. Batırel	Bölgesel Dengesizlikler ve Ma- liye Politikası	XXIV	49 — 67
291	Ruşen Keleş	Kentleşmenin Malî Sorunları	XXV	195 — 224
308	Yenal Öncel	Belediye Hizmetlerinin Finans- manı ve Değişimi	XXVIII	103 — 125
<i>IX — Devlet Teşebbüsleri</i>				
6	Ekrem Özelmas	İktisadi Devlet Teşebbüslerinin Murakabesi	I	73 — 82

<i>Sıra</i> <i>No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
33	Muhlis Ete	Türkiye'de Devlet Bütçesi Dışında Kalan Devlet İşletmelerinin Tâbi Oldukları Murakabe Şekilleri	III	167 — 190
85	A. Şakir Ağanoğlu	Vakıflar Genel Müdürlüğü Çalışmaları	VIII	1 — 13
87	Haydar Kazgan	Planlı Devrede Devlet İşletmeciliğinin Çalışma İlkeleri	VIII	33 — 49
112	Haydar Kazgan	Planlı Ekonomilerde Devlet İşletmelerinin En İyi Cesameti Meselesi	X	59 — 73
120	Kemal Tosun	Devlet İdaresinde Koordinasyon Hakkında Bazı Mütalâalar	X	177 — 189
153	Hayri Öncel	Darphane ve Damga Matbaasının Reorganizasyonu	XIII	159 — 176
303	Türkân Öncel	Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Varlık Nedeninin Neoklasik Yaklaşım ile Açıklanması	XXVII	97 — 106
<i>X — İktisat Politikası</i>				
34	Kenan Bulutoğlu	Fransız Plânlamasında Yatırımların Finansman Yolları	III	191 — 205
36	Selçuk Egemen	Blokaj ve Deblokaj Mekanizması	III	213 — 218
44	İ. Küçükömer	Para Politikası Gâyelerini Gerçekleştirmekte Neden Muvafak Olmayabilir	IV	147 — 156
61	M. O. Dikmen	Müşterek Pazar ve Türkiye	VI	1 — 22
63	Sadun Aren	Yatırım İndirimi ve İktisadî Politika	VI	119 — 123
75	Haydar Kazgan	Devlet Hizmetlerinin Finansmanı ve Devlet Sektöründe Fiyat Politikası	VII	21 — 45
76a	H. Van Dyke	Dış Yardımda Yeni Ölçü	VII	57 — 66
79a	P. Dertilis	Yunanistan'ın Müşterek Pazara Katılması	VII	124 — 128
90	M. Orhan Dikmen	Kalkınma Plânında Yatırımların Finansmanı	VIII	91 — 107
92	Kenan Bulutoğlu	Kalkınma Plânımız ve Finansmanı	VIII	129 — 141

<i>Sıra No. su</i>	<i>Konferansçı</i>	<i>Konu</i>	<i>Cilt</i>	<i>Sahife</i>
100	Mübin Başar	«Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun» Üzerinde Düşünceler	IX	45 — 54
111	Nuri Eren	Az Gelişmiş Memleketlerin Milletlerarası Finansmanı	X	49 — 58
114	Nuri Karacan	İktisadî Gelişmeyi Gerçekleştirme Aracı Olarak Milletlerarası Sermaye Hareketleri	X	83 — 100
121a	James Murray	Birleşmiş Milletlerin Finansmanı	XI	11 — 19
135	E. Alkin	Makro-Ekonomik Bir Büyüme Modelinde Vergi Fonksiyonları	XII	27 — 35
146	Esat Çam	Milletlerarası Malî Meseleler	XIII	33 — 46
147	Baysan Keyder	Yatırım Birlikleri	XIII	47 — 58
154	E. Alkin	Kamu Yatırımlarının Çeşitli Kamu Kesimleri Arasında Dağılımı	XIII	177 — 184
155a	V.R. La Garrigue	Fransa'nın Ekonomik Gelişme Yardımlarının 1964'ten beri Gösterdiği İnkişaf	XIII	213 — 232
158	Hüsamettin Kılıç	Ortak Pazar	XIV	39 — 87
161a	John Karsky	Batı Avrupa Entegrasyonu	XIV	153 — 162
163a	I. Al Shoureiki	Orta Doğuda Serbest İktisat Politikası	XIV	181 — 186
165a	Mario Bandini	Güney İtalya'da Ziraat ve Cemaat Kalkınması ve Diğer Akdeniz Memleketleriyle Mukayesesi	XIV	273 — 282
168	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırım Harcamalarının Çeşitli Bölgeler Arasında Dağılışı	XIV	283 — 307
175a	Süleyman Barda	Modern Ulaştırımda Finansman Meselesi ve Türkiye'deki Durum	XV	175 — 212
177a	A. Armengaud	Ortak Pazarın İktisadî Zorlukları	XV	245 — 250
187a	G. Schmölders	Köln'deki On Yıllık İktisadî ve Sosyal Davranış Araştırması	XVI	153 — 161
192	Nuri Karacan	Malî Aracı Müesseseler, Malî Piyasalar ve Büyüme	XVI	261 — 277

197a	T. Yamaguchi	Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Tesirlerinin İktisadî Analizi	XVII	93 — 100
200	Hayri Öncel	Fransa'da İktisadî ve Malî Plânlama	XVII	163 — 177
211a	Helmut Arndt	Gelişmekte Olan Ülkelerde Plânlama ve Piyasa Ekonomisi	XVIII	205 — 220
262	Burhan Şenatalar	Fayda - Maliyet Analizinin Kapsamı - Fayda ve Maliyet Kavramları	XXII	225 — 255
266	Hüsnü Kızılyalı	Tasarruf ve Yatırımlar Konusunda Plânlı Dönemin Başarısının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	XXIII	15 — 36
268a	V.R. La Garrique	Enerji, Büyüme ve Kriz	XXIII	65 — 73
270	Tarık Kıvanç	Plânlı Dönemde Yatırımlar ve Yatırım Politikası	XXIII	99 — 112
271	İ. Doğan Kargül	Gelişmekte olan Ülkelerde Dış Ticaret ve Maliye Politikası	XXIII	113 — 142
272	Tuncer Bulutay	Türkiye'nin 1923-1972 Dönemindeki İktisadi Büyümesi Üzerindeki Düşünceler	XXIII	143 — 208
279	Zafer Toprak	Az Gelişmiş Ülkelerde İktisadî Kalkınma ve Enflasyon	XXIV	39 — 48
286	Tolgay Çavuşoğlu	Uluslararası Para Piyasaları	XXV	1 — 16
290	Hayri Öncel	Sermaye Piyasasının Bankacılık Sistemine Etkileri	XXV	157 — 193
300	İzzettin Önder	Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Kalkınmakta Olan Ülkeler	XXVII	1 — 54
302	İşıl Akbayıl	Enerji ve Büyüme	XXVII	89 — 95
305	Türkân Öncel	Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri	XXVIII	15 — 58

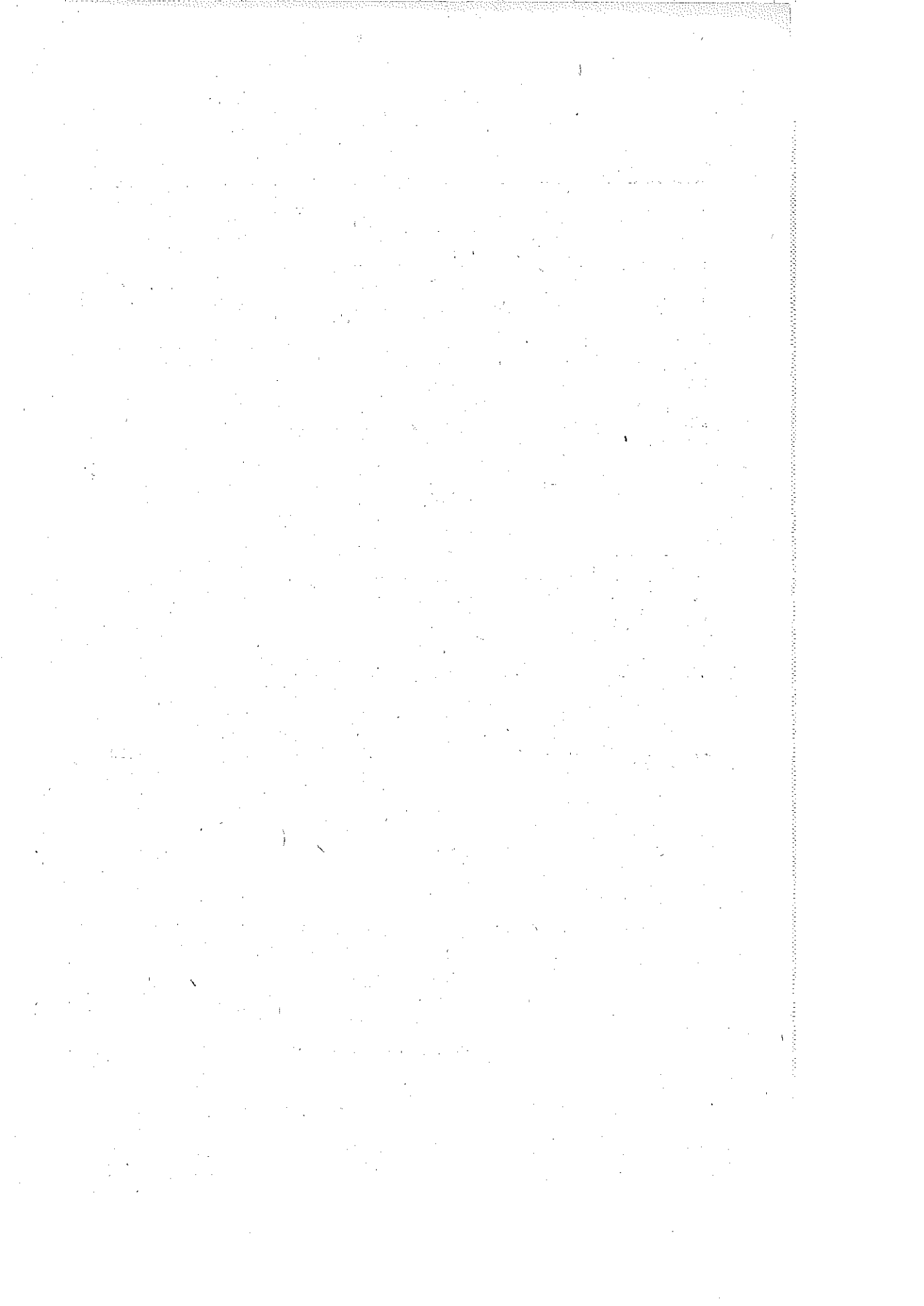
XI — İşletme

21	Suat Keskinöğlu	İşletme Ekonomisinde Bütçe Mefhumu Hakkında	II	143 — 158
48	Kemal Tosun	Mevzuatımızda Maliyet Rejimi	IV	227 — 248
78	Nasuhi Bursal	Amortisman ve Vergi Arasındaki Münasebetler	VII	103 — 223
137	M. Ali Canoğlu	Muhasebede Normalizasyon	XI	197 — 223

142	Haydar Kazgan	Türkiye'de Yaygın Küçük Firma Politikasının İktisadî ve Malî Neticeleri	XII	147 — 155
148	M. Ali Canoğlu	Ekonomide Muhasebenin ve Hesap Uzmanının Rolü	XIII	59 — 80
178	M. Ali Canoğlu	Muhasebe Sistemleri ve Usulleri	XV	251 — 276
188	Beysan Keyder	İşletmelerde Sermaye İhtiyacı ve Sermaye Temini	XVI	163 — 173
196	Salih Şanver	İşletme Vergiciliği	XVII	69 — 116
217a	C. L. Harriss	İşletmecilerin Vergilendirilmesi ve İktisadî Kalkınma	XIX	23 — 44
222	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatımızda Maliyet	XIX	145 — 157
225	Rüştü Erimez	Bilâncoların Yeniden Değerlenmesi	XIX	225 — 264
234	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatımızda Amortismanlar	XX	159 — 182

XII — Hukuk

42	H. Eichler	İktisat İlmî Öğrenimi Çerçevesi İçinde Hususî Hukuk Sistemi	IV	99 — 106
240	K. H. Erkiner	Malî ve İktisadî Buhran Halleri İle İlgili Mevzuat ve Hürriyetler Rejimi	XX	365 — 400
251a	Hans Ficker	Teşebbüslere Ortak Pazar Çerçevesinde Yapılan Uluslararası İşbirliğinin Hukukî Veçheleri	XXI	293 — 306
309	Bedî N. Feyzioğlu	Üniversite Özerkliği	XXVIII	127 — 132

YAZAR İNDEKSİ (*)

1 — M. Orhan Dikmen	I, II, III, V, VI, VIII, XIV
2 — Memduh Yaşa	I, II, III, V, IX
3 — Bedi Feyzioğlu	I, II, III, V, IX, X, XXVI, XXVIII
4 — Aydın Yalçın	I
5 — Suat Başar	I
6 — Ekrem Özelmas	I
7 — Besim Üstünel	I
8 — Rasim Saydar	I
9 — Mübin Başar	I, II, V, VII, IX
10 — Basri Bora	I
11 — Recep Turgay	I, II, V, VIII, XVI
12 — Esat Tekeli	I, II, III, IV
13 — Tahsin Yıldırım	II, V
14 — Talip Güran	II, III
15 — Suat Keskinöğlü	II
16 — Mustafa Nuri Anıl	II
17 — Hikmet Sağcı	II
18 — Mehmet Akmansu	II
19 — Selâhattin Tuncer	III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XII
20 — Sabahaddin Teoman	III
21 — Sahir Erman	III, V, XV
22 — Gıyas Akdeniz	III, V, VI, IX, X, XV, XIX, XXI
23 — Muhlis Ete	III
24 — Kenan Bulutoğlu	III, IV, VI, VIII, IX, XVIII
25 — Selçuk Egemen	III
26 — Ahmet Kılıçbay	IV
27 — M. Cevdet Kutadgu	IV
28 — Ralph Turvey	IV
29 — Hermann Eichler	IV
30 — Osman N. Torun	IV
31 — İdris Küçükömer	IV
32 — Beysan Keyder	IV, XI, XII, XVI
33 — Süleyman Barda	IV, XV
34 — Kemal Tosun	IV, VIII, X
35 — Sadun Aren	V, VI
36 — Akif Erginay	V, IX, XXV
37 — Rudolf Stucken	V
38 — Mesut Erez	VI, VII, X
39 — Gülten Kazgan	VI
40 — Ahmet Işıl	VI

(*) Yazar isimleri karşısındaki rakkamlar, yazının bulunduğu ciltlerin seri numarasını göstermektedir.

41 — Hakkı Musaballı	VI, XII
42 — Zeki Kuruca	VI, XI, XIII, XV, XVIII, XXI
43 — Mükerrerem Hiç	VI
44 — Haydar Kazgan	VI, VII, VIII, IX, X, XII
45 — H.V. Dyke	VII
46 — Nasuhi Bursal	VII
47 — P. Dertilis	VII
48 — Halil Nadaroğlu	VII, IX, XI
49 — Salih Tuğ	VII
50 — Nuri Karacan	VII, VIII, X, XVI
51 — Arslan Başer Kafaoğlu	VII
52 — Nuri Kodamanoğlu	VIII,
53 — İsmail Türk	VIII,
54 — Tayfur Tarhan	VIII,
55 — Ali Şakir Ağanoglu	VIII,
56 — Sevim Görgün	VIII, X, XVI
57 — O. Fikret Arkun	IX
58 — Necmi Tanyolaç	IX
59 — NeziH H. Neyzi	IX
60 — Nuri Eren	X
61 — Orhan Güreli	X, XI, X, XVI
62 — Arif Nemli	X, XIII, XXV
63 — Sadullah Aygün	X
64 — James Murray	XI
65 — Fehamettin Ervardar	XI, XII, XIV, XXII, XXI, XIX
66 — Özhan Eroğuz	XI
67 — Gaston Leduc	XI, XII
68 — Halil Şahin	
69 — İ. Sadi Tınaztepe	XI, XXII
70 — İlhan Özer	XI, XII, XVII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIV
71 — M. Ali Canoğlu	XI, XII, XV, XIX, XX
72 — P.L. Réynaud	XII
73 — Erdoğan Alkin	XII, XIII, XIV
74 — Vural Ergun	XII
75 — İlhan Onur	XII
76 — Galip Dolun	XXI, XXII
77 — Yenal Öncel	XII, XXIII, XXVI, XXVIII
78 — Paul Senf	XIII, XIV
79 — Esat Çam	XIII, XVIII
80 — Galip İdil	XIII
81 — Mustafa Yuluğ	XIII, XIV
82 — Hayri Öncel	XIII, XVII, XIX, XX, XXV
83 — V. Rouguet La Garrigue	XIII, XXIII
84 — C. A. Colliard	XIV

85 — Hüsamettin Kılıç	XIV, XXIV, XXV
86 — Özen Özoymak	XIV
87 — John Karsky	XIV
88 — İbrahim Al Shoureiki	XIV
89 — Nail Çelenoğlu	XIV
90 — Mario Bandini	XIV
91 — Günter Schmölders	XV, XVI
92 — Ugo Sorbi	XV, XVI
93 — Ernest S. Griffith	XV
94 — Tacettin Güven	XV
95 — André Armengaud	XV
96 — Salih Turhan	XV, XXIII
97 — Tadao Yamaguchi	XVI, XVII
98 — C. Lowell Harriss	XVI, XVII, XVIII, XIX, XX
99 — Richard Kerschagl	XVI
100 — Ahmet Harmancı	XVI, XVIII, XIX
101 — Vladimir N. Bandera	XVI
102 — Alan Peacock	XVII
103 — Fuat Andıç	XVII
104 — Carl S. Shoup	XVII, XVIII
105 — Salih Şanver	XVII
106 — Barry N. Siegel	XVII
107 — Kotaro Ikeda	XVII
108 — Mehmet Haskırış	XVII
109 — Vedat Davut Özgözen	XVII
110 — Ahmet Bayrak	XVIII
111 — Rüştü Erimez	XVIII, XIX
112 — Cesare Cosciáni	XVIII
113 — Helmut Arndt	XVIII
114 — Kısmet H. Erkiner	XVIII, XX
115 — Necmi Karakullukçu	XVIII
116 — Fritz Neumark	XIX
117 — Harley H. Hinrichs	XIX
118 — Miroslaw Orłowski	XIX, XX
119 — Yücel Edil	XIX
120 — Turhan Tükenmez	XX, XX, XXII
121 — Werner Sichel	XX
122 — Hideo Nakamura	XX
123 — M. Yahya İslâmcioğlu	XX
124 — Numan Özsoy	XX
125 — Ramazan Göçmen	XX
126 — Orhan Arıkan	XXI
127 — Mehmet Bayram	XXI
128 — Cengiz Altuğ	XXI
129 — Bahri Kandaş	XXI XXII

130 — Wolfgang Juretzek	XXI
131 — Hans Ficker	XXI
132 — Bülent Çaycık	XXII
133 — Vural Arıkan	XXII
134 — Karl Häuser	XXII
135 — Burhan Şenatalar	XXII
136 — Pietro Nasini	XXII
137 — Douglas Dosser	XXII
138 — İzzettin Önder	XXIII, XXVI, XXVII, XXVIII
139 — Hüsnü Kızılyalı	XXIII
140 — Özer Ertuna	XXIII
141 — Turan Yazgan	XXIII
142 — Tarık Kıvanç	XXIII
143 — İ. Doğan Kargül	XXIII
144 — Tuncer Bulutay	XXIII
145 — Nihat Falay	XXIII, XXIV
146 — Cemil Kıvanç	XXIV
147 — Sait Dilik	XXIV
148 — Zafer Toprak	XXIV
149 — Ömer Faruk Batırel	XXIV
150 — Erdiñ Tokgöz	XXIV
151 — Tolgay Çavuşoğlu	XXV
152 — Tayyar Sadıklar	XXV
153 — Ruşen Keleş	XXV
154 — Esfender Korkmaz	XXVI, XXVII
155 — Ruhi Tufan	XXVI
156 — Işıl Akbaygil	XXVII
157 — Türkan Öncel	XXVII, XXVIII
158 — Şerafettin Aksoy	XXVIII
159 — Adnan Nas	XXVIII
160 — Marian Krzyzaniak	XXVIII

MALİYE ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

- 1 — Maliye Enstitüsü Konferansları, I. Seri, 1956.
- 2 — H. Laufenburger: Mukayeseli Maliye, 1956.
- 3 — M. Orhan Dikmen: Asgari Geçim İndirimi, 1956.
- 4 — Maliye Enstitüsü Konferansları, II. Seri, 1958.
- 5 — Maliye Enstitüsü Konferansları, III. Seri, 1958.
- 6 — Maliye Enstitüsü Konferansları, IV. Seri, 1959.
- 7 — A. Hansen: Para Teorisi ve Maliye Politikası, 1959 ve 1961.
- 8 — M. Yaşa: Ämme Masrafları, 1959.
- 9 — B. N. Feyzioğlu: Millî Muhasebe — Devlet Muhasebesi, 1960.
- 10 — Maliye Enstitüsü Konferansları, V. Seri, 1961.
- 11 — K. Bulutoğlu: Vergi Politikası, 1962.
- 12 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VI. Seri, 1962.
- 13 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VII. Seri, 1963.
- 14 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VIII. Seri, 1964.
- 15 — İ. H. Yeniay: Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, 1964.
- 16 — G. Kazgan - H. Kazgan: Türkiye'de Maliye Politikası, 1964.
- 17 — Maliye Enstitüsü Konferansları, IX. Seri, 1964.
- 18 — Maliye Enstitüsü Tercümeleri, I. Seri 1965.
- 19 — Maliye Enstitüsü Konferansları, X. Seri, 1965.
- 20 — M. Orhan Dikmen: Türkiye'de Tasarruf Bonoları, 1965.
- 21 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XI. Seri, 1965.
- 22 — Maliye Enstitüsü Tercümeleri, II. Seri, 1965.
- 23 — J. M. Buchanan: Maliye Teorisi ve Politik İktisat, 1966.
- 24 — Maliye Enstitüsü Haftaları I. Trabzon, 1966.
- 25 — Maliye Enstitüsü Haftaları II. Antalya, 1966.
- 26 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XII. Seri, 1966.
- 27 — J. F. Due: Maliye, 1967.
- 28 — İ. Özer; Vergi İdaresi, 1966.
- 29 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIII. Seri, 1967.
- 30 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIV. Seri, 1967.
- 31 — Maliye Enstitüsü Tercümeleri, III. Seri. 1967.
- 32 — İ. Özer: Tekel, 1967.
- 33 — Ursula K. Hicks: Büyük Şehir İdaresinin Finansmanı, 1968.
- 34 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XV. Seri, 1968.
- 35 — Seymour S. Goodman: Dış Ticaret ve Gelişme Hakkında Denemeler, 1968.
- 36 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVI. Seri, 1968.
- 37 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVII. Seri, 1968.
- 38 — Bülend Çaycık: Vergi Sistemimizde Koruma ve Teşvik Esasları, 1968.
- 39 — Kıvanç Ertop: Kıyasî Maliyetler Teorisi Üzerine Bir İnceleme, 1968.
- 40 — İktisadî Gelişme ve Dış Yardım, 1969.
- 41 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVII. Seri, 1969.
- 42 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIX. Seri, 1969.

- 43 — Maliye Enstitüsü Tercümeleri, IV. Seri, 1969.
- 44 — Bülend Çaycık: Şeker'de Fiskal, Ekonomik Rejim ve Getirilebilecek Yenilikler, 1970.
- 45 — Kadı Ebi Yusuf: Kitabül-Haraç. 1970.
- 46 — Cahit Kayra: Dış Finansman Teknikleri, 1970.
- 47 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XX. Seri, 1970.
- 48 — Adnan Erdaş: Malî İktisat, 1971.
- 49 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXI. Seri, 1971.
- 50 — Sevim Görgün: Maliye Politikası, 1973.
- 51 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXII. Seri, 1974.
- 52 — Heinz Haller: Maliye Politikası, 1974.
- 53 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXIII. Seri, 1974.
- 54 — F. Neumark: Vergi Politikası, 1975.
- 55 — G. Schmölders: Genel Vergi Teorisi, 1976.
- 56 — Nihat Falay: Türkiye Ekonomisi Bibliyografyası, (1929-1976) 1977.
- 57 — Salih Turhan: Vergi Teorisi, 1977.
- 58 — Nihat Falay: İbni Haldun'un İktisadi Görüşleri, 1978.
- 59 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIV. Seri, 1978.
- 60 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXV. Seri, 1979.
- 61 — İzzet Aydın: Enflasyonla Mücadele Modelleri, 1974.
- 62 — Arif Nemli: Kamu Maliyesine Giriş, 1974.
- 63 — Arif Nemli: Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası.
- 64 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXVI. Seri, 1980.
- 65 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXVII. Seri, 1980.
- 66 — Fritz Neumark: Boğaziçine Sığınanlar, 1982.
- 67 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXVIII. Seri, 1982.